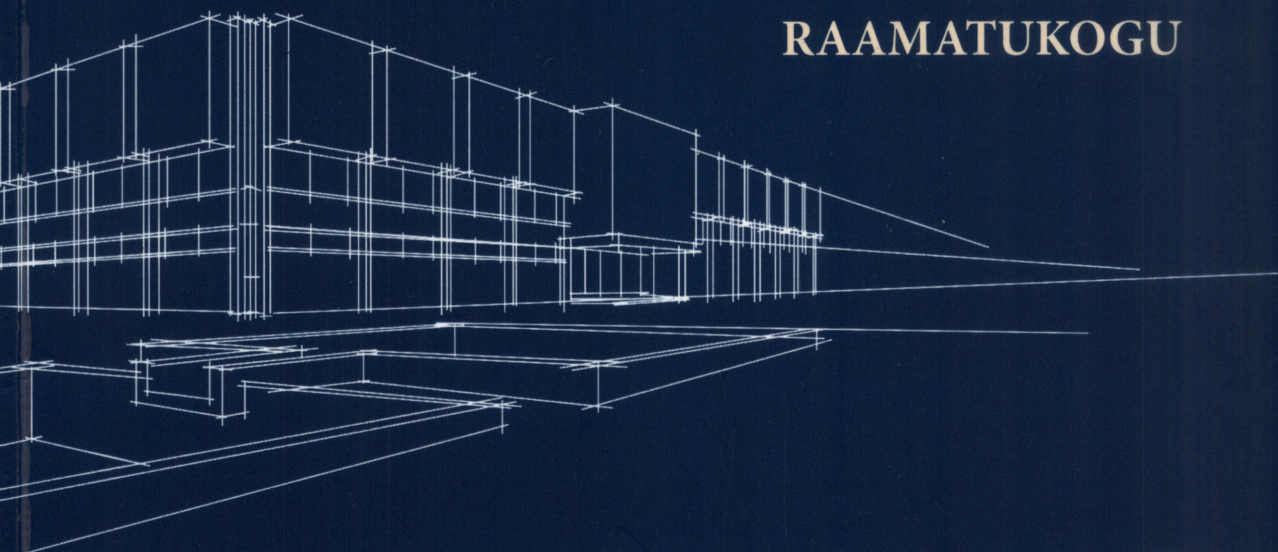

TARTU
ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

AASTARAAMAT

2004-
2005

Tartu Ülikooli Raamatukogu

**AASTARAAMAT
2004–2005**

Tartu 2007

Koostaja ja toimetaja
Malle Ermel

Tõlkinud
Marika Liivamägi

Kaane kujundanud
Eve Valper

Trükiks ette valmistanud
Aivar Täpsi

Trükkunud
Bookmill trükikoda

Aastaraamatu väljaandmist on toetanud
Kultuuriministeerium

© Tartu Ülikool, 2007
Tartu Ülikooli Raamatukogu
W. Struve 1, 500091
ISSN 1406-0892

SISUKORD

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU 2004.–2005. AASTAL.....	7
Raamatukogu ja lugeja	7
E-raamatukogu arendamine	9
Kogud	11
Bibliograafiatöö	13
Koostöö.....	14
Teadustöö	16
Näitused ja üritused	18
Raamatukogu struktuur ja organisatsioon.....	19
Eelarve	20
Personal	20
Lisad	22
I. Raamatukogu arvudes	22
Tabel 1. Tulud ja kulud 2002.–2005. a (tuhat krooni).....	22
Tabel 2. TÜ komplekteerimiskulud 2002.–2005. a (tuhat krooni)	23
Tabel 3. Pearaamatukogu komplekteerimiskulude jagunemine teaduskonniti 2004.–2005. a (tuhat krooni).....	24
Tabel 4. Kogud 2005. a (EVS-EN ISO 2789:2003 järgi).....	24
Tabel 5. Lugejateeninduse näitajad 2002.–2005. a	27
Tabel 6. Kogude hooldus- ja ennistustööd 2002.–2005. a.....	29
Tabel 7. Kogude kirjeldamine e-kataloogis ESTER 2003.–2005. a.....	30
Tabel 8. Kasutajakohad ja tehnilised vahendid	31
II. TÜ Raamatukogu töötajate publikatsioonid 2004–2005.....	31
III. TÜ Raamatukogu töötajate ettekanded 2004–2005	43
IV. Konverentsid, seminarid, ettekandepäevad	49
V. Näitused	53
VI. 2004.–2005. a korraldatud arhiivifondid	56
F 76 : Oissar, Edgar (1899–1977), pedagoog, raamatuteadlane, TÜ kasvandik.....	56
F 105 : Koop, Arnold (16.07.1922 Pihkva oblast, Dobroježi küla – 21.04.1988 Moskva), ajaloolane, Tallinna Pedagoogilise Instituudi rektor 1960–1968, Eesti NSV kõrg- ja keskerihariduse minister, Tartu Ülikooli rektor 1970–1988	58

F 147 : Aul, Juhan (1931. a-ni Johann Klein; 15.10.1897 Pärnumaa, Are vald – 29.08.1994 Tartu), antropoloog, Tartu Ülikooli professor	59
F 170 : Kudu, Elsa-Kristine (a-ni 1940 Kuudu; 21.01.1915 Moskva – 05.07.1993 Tartu), Tartu Ülikooli Raamatukogu raamatukoguhoidja-bibliograaf	61
F 171 : Soonvald, Jaan (5. juuli 1890, Nõo – 3. märts 1980, Võru), muusikateadlane, pedagoog, helilooja.....	63
F 172 : Soonvald, Jaan <i>jun.</i> (16. august 1929, Tartu – 9. veebruar 2004, Tartu), saksa keele õpetaja, õppejõud Tartu Ülikoolis	64
F 173 : Eesti Abi. Invaliidifond.....	65
F 174 : Paim, Leo (a-ni 1935 Printsman; 22. veebr. 1922, Rõngu vald – 29. okt. 1990, Tartu); TÜ üliõpilane; Soome sõjaväe kapral; pedagoog	66
F 176 : Eesti Teaduslik Selts Rootsis	67
F 177 : Nurk, Mart (Märt) (14. juuli 1892, Kaubi v. Pärnumaal – 5. nov. 1948, Hamburg), õigusteadlane, Tartu Ülikooli ja Balti Ülikooli (Saksamaa) professor	69
F 178 : Eesti Teaduslik Instituut.....	70
F. 179 : Petersen, <i>Wilhelm</i> Konstantin (12. juuni, Lihula – 3. veebr. 1933, Tallinn), baltisaksa entomoloog-liblikateadlane ja pedagoog	71
FOTOD.....	72
Martin Hallik. Tartu Ülikooli Raamatukogu arenguprogramm	76
PERSONAALIA	
Martin Hallik	79
Raamatukogu tänab ja tunnustab.....	80
Õnnitleme	
Kaja Noodla 90	84
Ingrid Loosme 80	85
Ene-Lille Jaanson 70	86
Hilja Käsper 70	88
Valvi Hiir 60.....	90
Miralda Koor 60	91

Elsa Loorits 60.....	92
Udo Otsus 60	94
Mare Rand 60	95
Alla Saari 60.....	97
Reet Sonn 60.....	98
Hain Tankler 60	99
Maire Türn 60.....	100
Aili Bernotas 50.....	101
Marje Burenkov 50.....	103
Ljudmila Dubjeva 50	103
Ester Ilja 50.....	105
Mare-Nelli Ilus 50	106
Maret Konson 50	107
Heli Luik 50.....	109
Tiina Sammelselg 50	110
Boleslav Tšernjavski 50.....	112
Tiiu Täpsi 50.....	112

UURIMUSI

Olga Einasto. Tolerantsustsooni kontseptsioon TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedi mõõtmisel ja teenuste arendamisel	114
Ingrid Loosme. „Oma Maa” kirjastamise raske tee	141
Mare Rand. Karl Morgenstern ja Tartu <i>Kantiana</i>	156
Andres Didrik, Kristina Pai. Tartu Ülikooli filmikogu.....	176
Moonika Teemus. „Rändur vaimusilmas, kes sa järgned kunstnikule ja viibid seal, kus tema viibis...”	185

SUMMARY

University of Tartu Library 2004–2005.....	188
Olga Einasto. The Concept of Tolerance Zone in the Service Quality Assessment and Services Development at the University of Tartu Library	193
Ingrid Loosme. The Hard Road of Publishing the Monthly <i>Oma Maa</i>	194
Mare Rand. The Tartu <i>Kantiana</i>	194

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

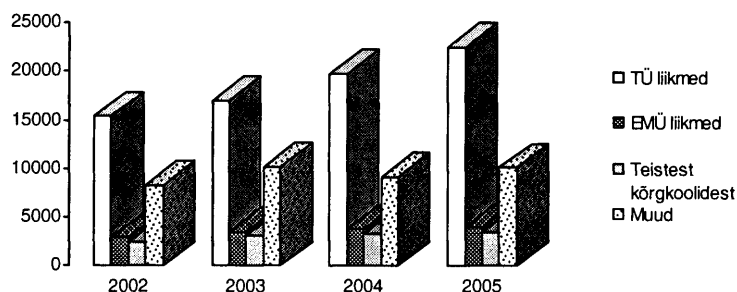
2004. –2005. AASTAL

Raamatukogu ja lugeja

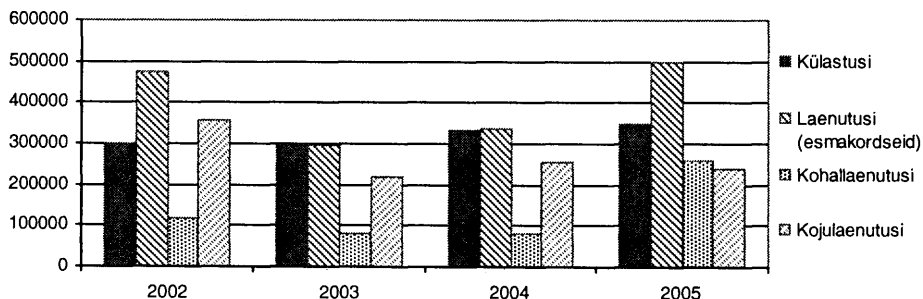
Soovides olla oma lugejatele vajalik ja hinnatud koostööpartner, töötas raamatukogu selle nimel, et raamatukogu kasutamine oleks lihtne ja mugav ning pakutavad teenused oleksid võimalikult kättesaadavad.

2005. a lõpuks oli raamatukogul 40178 registreeritud kasutajat (2003. a — 33783), neist väljastpoolt Tartu Ülikooli 17710 ehk 44 % (vt lisa I, tabel 5).

Registreeritud kasutajad 2002.-2005. a

Raamatukogu kasutamine 2002.-2005. a

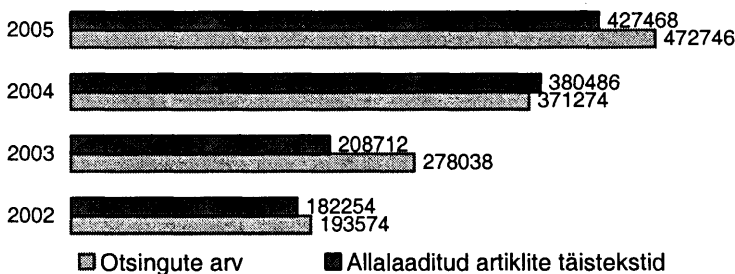

Lugejaks registreerimiseks ei pea enam tulema raamatukogusse, see on nüüdsest võimalik kodulehekülje vahendusel. Üle 65 % soovisedelitest edastati elektrooniliselt. Enamnõutavad trükised on avariulitelt kergesti ja kiiresti kättesaadavad, ca 70 % kojulaenutatud trükistest pärines sealt. Avakogude ümberpaigutamise tulemusena 2004. a suurenes lugemissaalides lugejakohade arv 100 võrra (540).

TÜ liikmetele oli 2005. a raamatukogu vahendusel kättesaadavad enam kui 70 sidusandmebaasi 17000 teadusajakirja täisteksti või referaadiga (2004. a 15632 elektroonilist ajakirja, 2003. a — 11594) ning üle 1300 teatmeteose ja monograafia. Tänu e-teavikute hulga pidevale suurenemisele on õppejõudude hinnangutes raamatukogu kohalolek kogu aeg tunda.

Andmebaaside kasutamine 2002.-2005. a

Raamatukogudevahelise laenutuse teenuse kasutajate arv on aasta-aastalt kasvanud: võrdlevalt 2001. aastal 570, 2005. a 746 kasutajat. Laekunud tellimuste hulk samas väheneb (2001. a 4420, 2005. a 3903 tellimust), sest sidusrežiimis kättesaadavate elektrooniliste ajakirjade arvu kasvuga tellitakse üha vähem artiklikoopiaid. Monograafiate laenamine välismaalt on muutunud raskemaks, kuna raamatukogud ei saada välja kohalkasutamiseks mõeldud kallihinnalisi ainuexemplare.

Aasta-aastalt on kasvanud nii Eesti kui välismaa raamatukogudelt laekunud tellimuste arv TÜR-is leiduvatele trükistele: 2001. a 1028 (sh välismaalt 115), 2005. a 1369 (välismaalt 83) tellimust. Välismaalt võiks tellimusi olla rohkem, kuid info meie kogude kohta ei peegeldu üheski rahvusvahelises koondkataloogis. Eesti raamatukogude RVL-teenuste tutvustamiseks avati Interneti-kodulehekülg <http://www.utlib.ee/en/ill/index.php>.

2005. a asendati suur hulk lugejatele mõeldud arvuteid moodsamatega. Pärast remonti sisustati humanitaar- ja sotsiaalteaduste lugemissaali fuajees-

se lugejatele töökohad, kus nad saavad kasutada isiklikku või raamatukogult laenatud sülearvutit. Peaaegu kogu teenindustsoon on kaetud *wifi*-ga.

Raamatukogu kasutusvõimaluste tutvustamisel esmakursuslastele osutati varasemast rohkem tähelepanu avatud ülikoolis õppijatele. Nendele ja TÜ liikmeskonda mittekuuluvatele lugejatele valmis 2004. a virtuaalne koolitustuur. Raamatukogu töötajad osalesid üleülikooliliste WebCT kursuste „TÜ arvutivõrgu kasutamine. Ülevaade infosüsteemidest” (TÜR veebi ja e-kataloogi ESTER kasutamine; K. Miil) ning „Infootsing Internetis” (E-info TÜ Raamatukogus; A. Rämmer) koostamisel.

Referentide kanda on erialainfo otsingu õpetamine mitmel erialal õigus-, haridus-, kehakultuuri ja sotsiaalteaduskonnas. Erialainfo otsingut õpetati õigusteaduskonna üliõpilastele ainekursuste „Teadustöö alused ja sissejuhatuse õiguslikku argumentatsiooni” ja „Rahvusvaheline õigus” raames (referent K. Miil); samuti sotsiaalteaduskonna sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika üliõpilastele ning haridusteaduskonna koolikorralduse kutsemagistriõppe üliõpilastele, Narva Kolledži õppejõududele (V. Seiler) ning kehakultuuriteaduskonna magistrantidele (S. Bachmann). Alustati infopädevuse veebipõhise baaskursuse väljatöötamist, et selle alusel arendada iseisvad kursused kõikidele teaduskondadele.

E-raamatukogu arendamine

jätkus järgmistes suundades:

- andmebaasidele, e-ajakirjadele ning e-raamatutele juurdepääsu vahendamine
- digitaalsete kasutuskooptide valmistamine raamatukogu varadest nende kättesaadavaks tegemiseks võrgukeskkonnas, andmebaaside loomine
- teenuste arendamine veebikeskkonnas
- infotehnoloogilise infrastruktuuri arendamine.

2005. aastal rikastusid elektroonilised kogud mitme olulise teaduskirjastuse e-publikatsioonide andmebaasiga, näit Oxford University Press'i e-ajakirjad ja e-raamatud, Emerald Fulltext, kirjastuse Sage politoloogia- ja meedia-ajakirjade kollektsioon, American Psychological Association'i e-ajakirjade andmebaas PsycArticles, loodusteaduste e-ajakirjade baas BioOne; referaat-andmebaasid MLA Bibliography, GeoRef, ATLA ning ISI Essential Science Indicators jt. Aasta lõpul asuti testima Soomes väljatöötatud e-raamatute

laenutussüsteemi ELLIBS. Jätkus koostöö rahvusvahelise konsortsiumiga eIFL (Electronic Information for Libraries) elektroonilise teadusinformatsiooni kättesaadavaks tegemiseks. Open Society Institute'i informatsiooni-programmi raames sai TÜ 2004. a kirjastuse BioMedCentral liikmeks, millega avanes õppejõududele ja teaduritele tasuta publitseerimise võimalus kirjastuse e-ajakirjades.

Oktoobris 2004 avati erialaportaal, mis annab erialade kaupa tervikliku ülevaate olemasolevatest ajakirjadest (elektroonilised ja trükitud) ja nende asukohast (hoidlas või lugemissaalis), erinevates andmebaasides sisalduvast infost ning toob linke olulisematele Interneti-allikatele. Portaali tehnilise keskkonna, kus igal referendil on mugav ise oma andmekogu kujundada, lõi veebimeister. Lisaks nimetatule osteti elektrooniliste ajakirjade kasutamise ja haldamise hõlbustamiseks süsteem/portaal EBSCO A–Z. Infootsingut mitmes andmebaasis korraga hõlbustab 2005. a töösse rakendatud kasutajaliides MultiSearch.

Oluline edasimineku e-raamatukogu arendamisel oli TÜ-s kaitsmisele tulevate ning kaitstud väitekirjade elektroonilise publitseerimise alustamine 2004. a.

Jätkus raamatukogus loodud andmebaaside (portreed, kohavaated, autograafid, EEVA (Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikorpus) jt, kokku 25 andmebaasi) täiendamine ning haruldastest ja vanadest teavikutest digitaalsete kasutuskooptate publitseerimine võrgukeskkonnas. Raamatukogus loodud digitaalteavikute kogu sisaldas 2005. a lõpuks 9860 nimetust, mis on juurdepääsetavad e-kataloogi ESTER kaudu. Uute raamatukogus loodud andmebaasidena on kättesaadavad „TÜ bibliograafia [19]92”, multimeedia-andmebaas „Kunst ja kunstnikud Tartus 19. sajandil”, ALDI (ALte Dissertationen der Universität Dorpat (Jurjew, Tartu) = Tartu Ülikoolis kaitstud väitekirjad : 19. Jahrhundert; PDF-formaadis on juurdepääsetavad TÜ-s kaitstud väitekirjad ning teadlaste bibliograafiad), „Professor Paul Ariste bibliograafia” ja „Jaan Eilarti bibliograafia”.

Ajalooliste erikogude kättesaadavaks tegemiseks elektroonilises keskkonnas teadus- ja õppetöö eesmärgil ning nende säilivuse kindlustamiseks olid käsil järgmised arendusprojektid:

1. *Estica*-sisuline, rareetne ja vanaraamat kui rahvusliku mälu ja identiteedi kandja (projekti juht Kristina Pai, finantseerimine 2004–2008 riiklikust programmist „Eesti keel ja rahvuslik mälu”)
2. METOBS-i kogu säilitustingimuste parandamine, kogu süstematiseerimine ja kirjeldamine elektroonilises andmebaasis (projekti juht Piia Post,

- TÜ keskkonnafüüsika instituut; rahastamine 2005–2007 riiklikust programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud”)
3. Tartu Ülikooli audio- ja videoarhiivi süstematiseerimine, digiteerimine ja avamine elektroonilises andmebaasis (projektijuht Kristina Pai, rahastamine 2005–2008 riiklikust programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud”)
  4. Tartu Ülikooli Raamatukogu graafikakogu seisundi parandamine, kasutus- ja tagatiskoopiate valmistamine ning sidusjuurdepääsu loomine (projektijuht Moonika Teemus, rahastamine 2005–2008 riiklikust programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud”)
  5. TÜ Raamatukogu käsikirjakogude seisundi parandamine, tagatis- ja kasutuskooptate tegemine, kasutusvõimaluste ajakohastamine (projektijuht Mare Rand, rahastamine 2005–2008 riiklikust programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud”).

Algas koostöö Rahvusraamatukoguga Eesti üldise märksõnastiku ning TÜR e-kataloogi tesaruse INGRID ühitamiseks, mille tulemusena peaksid ühtlustuma raamatukogude e-kataloogides kasutatavad märksõnad, mis omakorda hõlbustab infootsingut.

Infosüsteemi INNOPAC uue versiooni *Millennium* laenusmoodul võeti kasutusele 2004. a ning kataloogimismoodul 2005. a. Viimane võimaldab oluliselt kiirendada uute teavikute kirjeldamist ning kaartkataloogide üleviimist masinloetavasse vormi. AS Hansapank toel rakendati ID-kaardil põhinev lugejate tuvastussüsteem (ID-kaardi omanikud saavad raamatukogu teenuseid kasutada selle alusel). Koostöös ID Baltiga võeti kasutusele elektrooniline inventuurisüsteem, mis võimaldab oluliselt tõhustada vötkoodiga varustatud raamatute olemasolu kontrolli hoidlas.

Kogud

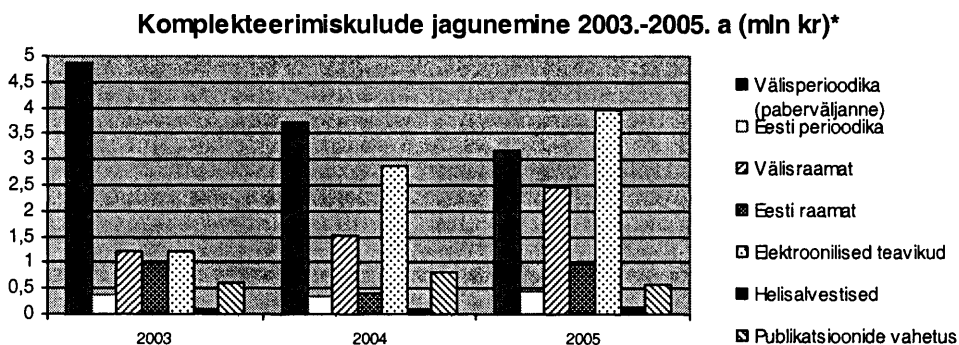
Kogude täiendamiseks ning elektrooniliste andmebaaside ja ajakirjade kasutusseltsentside ostmiseks kulutati 2004. a 10,9 mln kr ning 2005. a 16,6 mln kr, kokku muretseti pearaamatukogusse ja teaduskondade erialaraamatukogudesse teavikuid 22,5 mln krooni eest (kogude kasvu ja suuruse kohta vt lisa I, tabelid 2–4).

Kuna Haridus- ja Teadusministeerium eraldas teavikute ostmiseks 2005. a loodetust suurema summa (10,64 mln krooni 9 mln kr asemel) oli võimalik

osta rohkem nn *generalia* teoseid (2004. aastal 0,6 mln krooni; 2005. a 1,25 mln), järelkomplekteerida sotsiaal- ja humanitaarteaduste baasteoseid ning võõrkeelset ilukirjandust.

Eestikeelsete ja Eestis ilmunud trükiste jooksvaks ja järelkomplekteerimiseks kulus 2004. aastal 0,76 mln krooni, 2005. a 1,43 mln kr. Oksjonitelt ja antikvariaatidest ostmisel on abiks rahvusteavikute desideraatide andmebaas.

* Diagramm illustreerib paraamatukogu komplekteerimiskulusid.

Annetusena saadi hulgaliselt paguluses ilmunud eestikeelseid ajalehti ning umbes 400 aastakäiku nõukogudeaegseid rajooniajalehti. Suurematest annetustest olgu nimetatud prof Boris Meissneri raamatukogu (Saksamaa) ning kirjandusteadlase Endel Mallese kogu, Poola Suursaatkonna ja Peipsi Koostöö Keskuse annetused. Fritz Thysseni Fond (Saksamaa) kinkis 8000 euro väärtuses rahvusvahelise õiguse alast kirjandust, helilooja Arvo Pärt 31-st CD-st koosneva kollektsiooni oma heliteostega, Põhja-Dakota ülikooli (USA) füüsikaproffessor Henn Soonpää annetas füüsikaraamatukogu kogude täiendamiseks 1000 USD.

Käsikirjakogusse võeti vastu nelja isikuarhiivi materjalid: prof Sergei Issakov; Jaan Soonvald *sen* (helilooja, muusikateadlane) ja Jaan Soonvald *jun* (germanist), Kaja Noodla (raamatukogu kauaaegne töötaja, raamatuloolane). Rahvusraamatukogu vahendusel lisandus kirjavahetust jm pabereid Otto Tiefi isikuarhiivi (11 säilikut). Uppsala ülikooli raamatukogu loovutas Mart Nurki ja Wilhelm Peterseni (eesti teadlased eksiilis) materjale. Uusi dokumente lisandus V. Masingu, P. Järvelai, K. Schlossmanni, A. Kaelase ja U. Ivaski isikuarhiividesse.

Töös käsikirjakogudega lõpetati 2004. aastal de la Gardie arhiivis leiduvate kirjade teaduslik kirjeldamine, mille käigus koostati 106 autori- ja 66 adressaadi kirjet. Kataloogiti 51 kirja J. I. Esseni autograafide kogust

ning redigeeriti varem koostatud ladina- ja saksakeelsete autograafide kirjeid. 2005. a alustati Karl Morgensterni kirjakogu rekataloogimist, teaduslikult kirjeldati 400 kirja, neist 296 kirja kataloogiti ja märksõnastati ESTER-is. Lõpule viidi F. L. Schardiuse autograafide digiteerimine ning nendele sidusjuurdepääsu loomine (1884 kirja) e-kataloogis ESTER. Projektipõhisenä jätkus Akadeemilise Lauluühingu (Akademisches Gesangverein) noodikogus olevate käsikirjaliste nootide (47 nim) kirjeldamine ESTER-is. Lõplikult korraldati 12 isikuarhiivi (vt lisa VI).

Haruldaste trükiste kogu täienes 2004.–2005. a 35 võõrkeelse raamatu ja 86 eestikeelse varatrükise võrra. Saksa ja Rootsi antikvariaatidest õnnestus osta kolm 17. saj Tartu ülikooli trükikojast pärinevat üllitist, Zwickau Rae- raamatukogust ning Läti Riiklikust Ajalooarhiivist saadi koopiad kümnest väljaandest, millest üheksa kohta puudusid andmed trükikoja bibliograafias.

2005. aasta lõpuks oli raamatukogu kasutuskogude eksemplaridest e-kataloogis kirjeldatud 32 % (1097415 eksemplari, 493819 nimetust; vt lisa I, tabel 7), kogu ülikooli raamatuvarast (pearaamatukogu, teaduskondade erialaraamatukogude, kolledžite ja instituutide raamatukogude kogud) 36,57 % (1448769 eksemplari, 595907 nimetust). E-kataloogiga ESTER on ühinenud 27 TÜ erialaraamatukogu.

Jätkuvalt on probleemiks hoidlate (eriti käsikirjade ja haruldaste raamatute hoidla) mikrokliima. Jaanuaris 2005 täheldati niiskuse läbiimbumist C ja B korruse hoidlate välisseintest. Veebruaris võetud proovid kinnitasid hallitusseente olemasolu, mis ei hävinud täielikult ka pärast seinte keemilist töötlemist (kordusanalüüs tehti augustikuus).

Bibliograafiatöös

olid käsil järgmised teemad:

- Tartu Ülikool. Ajalugu. Õppejõudude ja kasvandike biobibliograafia (1632–1710; 1802– →)
- Teaduse ajalugu Eestis (1956– →)
- ARTIKKEL (Eesti ajakirjanduse jooksev analüütiline bibliograafia, koostöö rahvusbibliograafia andmebaasi ARTIKKEL loomisel; andmebaas on kättesaadav e-kataloogi ESTER kaudu. TÜR bibliografeerib ca 40 ajakirja ja kogumikku (enamuses TÜ väljaanded)
- ESTONICA.

ESTER-isse lisandus 2004. a 1730 ning 2005. a 2764 uut artiklikirjet. 2005. a lõpuks sisaldas e-kataloog 55888 artiklikirjet.

Koostöö

Eesti raamatukogudega realiseerus esmajoones Haridus- ja Teadusministeeriumi teadusraamatukogude direktorite nõukogu, ELNET Konsortsiumi, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Eesti Muusikakogude Ühenduse toimkondade ja töögruppide kaudu. Koostöö sisuks oli teadusraamatukogude komplekteerimiskava ja finantseerimine, infosüsteemi INNOPAC *Millenniumi* versiooni rakendamine, andmebaaside (e-kataloog ESTER, ajakirjade jooksva analüütilise bibliograafia andmebaas ARTIKKEL) loomine, kogude arendamine ning elektroonilistele teadusajakirjadele juurdepääsu vahendamiseks ühiste kasutuslitsentside ostmise.

Raamatukogu osales järgmistes projektides:

- Euroopa Liidu alase informatsiooni vahendamine Eesti avalikkusele Tartu Ülikooli Raamatukogu Eurodokumentatsiooni keskuse poolt (EV Riigikantselei projekt)
- Electronic Information for Libraries (eIFL) — elektrooniliste inforessursside kättesaadavaks tegemiseks Ida- ja Kesk-Euroopa ning arengumaade raamatukogudele
- DIEPER (Digitised PERiodicals; EL projekt Alamsaksimaa Riigi- ja Göttingeni Ülikooli Raamatukogu juhtimisel)
- Handbuch des personalen Gelegenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven

Osnabrücki ülikooli varajase uusaja kultuuri interdistsiplinaarse uurimise instituudi 1996. a algatatud projekt, mille pidulik lõpetamine Tartus toimus 29. juunil 2004. Sellega seoses külastasid raamatukogu ja ülikooli Volkswagen-Stiftungi peasekretär dr Wilhelm Krull, Osnabrücki ülikooli asepresident prof Peter Hertel, projekti algataja ja teaduslik juhendaja prof Klaus Garber, Tartu ja Tallinna köidete peatoimetaja MA Martin Klöcker, Olms-Weidmann-Verlag'i esindaja dr Eberhard Martens jt.

- Baltische biographische Lexika (Balti biograafilised ja genealoogilised leksikonid) — koostööprojekt Baieri Riigiraamatukoguga.

Oma andmekogudega osaleb TÜR Ida-Euroopa-ainelise virtuaalraamatukogu (Virtuelle Fachbibliothek Ost; ViFaOst; www.vifaost.de) loomisel, mida kureerib Baieri Riigiraamatukogu Ida-Euroopa osakond.

Alustati ettevalmistustega ühinemiseks rahvusvahelise projektiga „Pro-Print : Print-on-demand,” milles osalevad veel Alamsaksi Riigi- ja Göttingeni Ülikooli Raamatukogu, Berliini Humbolti ülikooli raamatukogu ja Tübingeni ülikooli raamatukogu Saksamaalt ning Grazi ülikooli raamatukogu Austriast.

Eesti-Saksa akadeemilise nädala *Academica* külalised olid Esseni ülikooli raamatukogu direktor Albert Bilo (2004) ning Kathrin Paasch (2005) Erfurti ülikooli raamatukogust. A. Bilo pidas loengu Saksa raamatukogude strateegilisest arengukavast „Bibliothek 2007”; K. Paasch esines 27. septembril toimunud konverentsil „Ammendamatu Morgenstern II” ettekandega „Der Ursprung der modernen wissenschaftlichen Bibliothek aus dem Geist des 18. Jahrhunderts” (Moodne teadusraamatukogu, kantud 18. sajandi vaimust).

Raamatukogu oli järgmiste rahvusvaheliste organisatsioonide liige:

- Euroopa Informatsiooni Assotsiatsioon (EIA), Balti- ja Põhjamaade haru
- Euroopa Teadusraamatukogude Liit (LIBER, League of European Research Libraries)
- Euroopa Tervishoiuteabe ja Meditsiiniraamatukogude Assotsiatsioon (EAHIL; European Association for Health Information and Library Association)
- Läänemeremaade Raamatukogude Ühendus *Bibliotheca Baltica*
- Rahvusvaheline Muusikaraamatukogude, -arhiivide ja -dokumendikeskuste Assotsiatsioon (IAML; International Association of Music Libraries, Archives and Dokumentation Centres)
- Rahvusvaheline Õigusraamatukogude Assotsiatsioon (IALL; International Association of Law Libraries)
- Kesk- ja Ida-Euroopa ning Aasia Õigusinfokeskuste Õigusinfospetsialistide Konsortium (CLCLIS; Consortium of Legal Resource Centres and Legal Information Specialists of Central and Eastern Europe and Asia).

Direktori kt Mare-Nelli Ilus valiti 2005. a IFLA ülikoolide jt teadusraamatukogude sektsiooni juhatuse liikmeks. Kogude direktor Kristina Pai kuulus LIBER-i kogude arenduse sektsiooni juhatusse.

Teadustöö

kulges traditsiooniliselt järgmistes suundades:

I. Raamatukogunduse kaasaja probleemid,

kus tähelepanu keskmes olid raamatukogu- ja infoteenused ning nende kvaliteet. Selles vallas kaitsti kaks magistritööd: Mare-Nelli Ilus „Ülikooli-raamatukogu teenuste kontseptuaalne mudel” (2004, TPÜ infoteaduste osakond, juhendaja prof A. Lepik) ning Olga Einasto „Teenuste kvaliteedi monitooring teadusraamatukogu kasutaja tolerantsustsoonis kui teenuste arendamise lähtepunkt (Tartu Ülikooli Raamatukogu näitel)” (2005, TÜ kultuurikorralduse eriala, juhendaja prof Maaja Vadi). Tuginedes SERV-QUAL-ile töötas O. Einasto välja metoodika ülikooli raamatukogu teenuste kvaliteedi mõõtmiseks. Uuringu käigus kogutud statistiliste andmete alusel on raamatukogul võimalik tegeleda oma teenuste kvaliteediga kõige laiemas tähenduses.

Bibliograafiaosakonna juhataja Krista Lepik võttis oma magistriõpingute raames Tallinna Ülikooli infoteaduste osakonnas (juhendaja lektor MA Janne Andresoo) vaatluse alla Tartu mäluinstitutsioonide Interneti-kodulehekülgedel oleva teabe, eesmärgiga töötada välja nende ühisportaali kontseptsioon.

Oluliseks saavutuseks tuleb lugeda infokorralduse magistriõppekava avamist koostöös filosoofiateaduskonna arhiivinduse õppetooliga TÜ avatud ülikoolis.

II. Tartu ülikooli ajalugu, teaduskontaktid Euroopa ülikoolide ja teadusasutustega

TÜ Raamatukogu töötajad osalesid järgmistes Eesti Teadusfondi poolt sihtfinantseeritavates või uurimistoetustest rahastatavates projektides:

- SF0362482s03 „Teaduse retseptsioon Eesti ühiskonnas 18.–20. saj” 2003–2007 vanemteadurid ajal. knd Hain Tankler ja ajal. knd Arvo Tering
- SF0182544s03 „Eesti-Vene kultuurilised, majanduslikud, poliitilised ja rahvussuhted 18.–20. saj. Vastastikuste mõjutuste pikaajalised arenguread” 2003–2007 vanemteadur ajal. knd Arvo Tering
- ETF5364 „Venelased Eesti ühiskondlikus, teadus, kultuuri ja kirjanduselus 1901–1940. Biograafilised uurimused” 2003–2005 vanemteadur ajal. knd Hain Tankler
- ETF5382 „Vene vanausulised Eestis ajaloolises ja kultuurilises kontekstis” 2003–2005 raamatukoguhoidja, ajaloodoktorant Ljudmila Dubjeva

- ETF5810 „Euroopa ajalookirjutus ja rahvuslikud ajalood: Eesti ajalookirjutus 19. ja 20. sajandil” 2004–2007 raamatukoguhoidja, ajaloodoktorant Ljudmila Dubjeva
- SFDs03 „Ajalooteadus Tartu Ülikoolis 19. saj lõpus–20. saj algul” raamatukoguhoidja, ajaloodoktorant Ljudmila Dubjeva

Vanemteadur H. Tankler töötas järgmiste teemadega: meditsiini ja farmaatsia ajalugu Tartu ülikoolis 19.–20. sajandil; TÜ sidemeid naaberriikidega 1920.–1930. aastatel; TÜ õppejõud 1920.–1930. aastatel (biograafilised uurimused); TÜ keemiaõppejõudude tööde bibliograafia (19. saj–20. saj algus); TÜ raamatukogu ajalugu 19. sajandil. Töö väljundiks oli neli publikatsiooni rahvusvahelistes kogumikes, üks monograafia ja artikkel Eestis. H. Tankler oli A. Rämmeri magistritöö „Tartu Ülikooli osa Eesti ja Läti kultuurisidemetes 1920.–30. aastatel” ning Kaarina Reinu doktoritöö „Antiigipärandi kajastumine Tartu ülikoolis 17.–19. sajandil kaitstud ladinakeelsetes meditsiiniväitekirjades” kaasjuhendaja.

Vanemteadur A. Teringu uurimisteemaks oli Eesti-, Liivi- ja Kuramaa haritlaskonna kujunemislugu ning uute ideede retseptsioon varasel uusajal, konkreetsemalt Baltimaade gümnaasiumide õpetajate hariduslik taust 18. sajandi teisel poolel. Töö väljundiks oli kolm publikatsiooni rahvusvahelistes kogumikes ning üks Eestis. Jätkus töö teatmeteose „Die Matrikel der est-, liv- und kurländischen Studenten” biograafilise andmestiku täiendamine ja täpsustamine ning monograafia „Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561–1798” käsikirja (600 lk) trükiks ettevalmistamine koostöös Eesti Ajalooarhiivi kirjastusega.

Doktorant L. Dubjeva uurimisteemaks oli ajalooteadus Tartu ülikoolis 19. saj lõpul–20. sajandi algul. Töö väljundiks oli üks publikatsioon rahvusvahelises kogumikus ning kaks publikatsiooni Eestis ilmunud kogumikes. Veebiväljaandes „Русский архив” (ISSN 1648-9152; URL: www.russianresources.lt/ARCHIVE) avaldas ta uurimuse TÜ vene kirjanuse ajaloo professorist aastatel 1905–1918 Ivan Lappost ning publitseeris koos kommentaaridega tema kirjad 1906.–1912. a Vilniuse Vanade Aktide Arhiivi arheograafile Ivan Sprogisele.

Väljaspool eelnimetatud projekte olid käsil järgmised teemad:

- Tartu Ülikooli osa Eesti ja Läti kultuurisidemetes 1920.–30. aastatel — raamatukoguhoidja Algo Rämmer; magistritöö, kaitsmiseks esitatud TÜ filosoofiateaduskonna ajaloo osakonnale; juhendaja prof Eero Medijainen, kaasjuhendaja v-teadur Hain Tankler.

- Õpetatud Eesti Selts: kujunemine rahvavalgustuslikust seltsist teadus-seltsiks — bibliograaf Kersti Taal; magistritöö, juhendaja prof Tiit Rosenberg.
- ETF5207 „Aasia ajalugu 1945–2000 ning kontaktid Eestiga” 2002–2005 Direktor PhD Martin Hallik, tal valmis monograafia (ilmub 2006. a kevadel) osa, mis käsitleb Indoneesia sise- ja välispoliitikat pärast II Maailmasõda.

III. Raamatukogu ajalugu, kogude koostis ja kujunemislugu; raamatu ajalugu

Käsil olid järgmised teemad:

- Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu 1802–2002 — v-teadur H. Tankler, referent M. Ermel; väljundiks monograafia, mille ilmumine on kavandatud aastasse 2007
- Tartu Ülikooli Raamatukogu kunstikogu — raamatukoguhoidja Moonika Teemus
- Musée Napoléoni maalikogu 1809. aastal Karl Morgensterni pilgu läbi. Kunsti retseptsioonist Eestis 19. sajandi alguskümnendil — raamatukoguhoidja Moonika Teemus
- Karl Morgensterni aegsed arhiivimaterjalid TÜ Raamatukogus — käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja M. Rand
- Raamatud August Wilhelm Hupeli erakogust TÜ Raamatukogus — käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja Mare Rand
- Kõitekunsti ajalugu: TÜ Raamatukogu kogude näitel — raamatukoguhoidja Kadri Tammur.

Näitused ja üritused

Oma kogude, Tartu Ülikooli ning eesti teaduse ajaloo ning tänapäeva tutvustamiseks koostati 2004. a 18 ning 2005. a 9 teema- ja tähtpäevanäitust. Tähelepanuväärseks kultuurisündmuseks kujunes 2004. a Francesco Petrarca 700. sünniaastapäevale pühendatud näitus „*Rara italica*” (koostaja Kadri Tammur) koos Tartu Antiigiteatri etendusega „Hinge killud” (Petrarca lamburilaulu „*Parthenias*” ja antiikautorite tekstide teatraliseering, taustaks 13.–15. sajandi muusika; tõlkija ja lavastaja Mari Murdvee).

Raamatukogu oli üks Tartu kirjandusfestivali *Prima Vista* (esimest korda 2004. a, mil see tunnistati linna primaks kultuuriürituseks) korralda-

jatest (peakorraldajad Ilona Smuškina ja Krista Ojasaar, Eesti Kirjanduse Seltsi teadussekretär). Esimese festivali raames toimus ka lastele suunatud heategevusprojekt „Kuidas ma ronisin mäe tippu” (projektijuht Anne-Ly Vaher). Aktiivselt osaleti Vanemuise kultuuritänava projektis, kus eksponeeriti raamatukogu ajalugu tutvustavat fotonäitust (koostajad Kristina Pai ja Anneli Sepp).

Raamatukogu struktuur ja organisatsioon

1. juulist 2005 eraldus ennistuskeskus raamatukogu koosseisust ülikooli *spinn-off* firmaks OÜ Mandragora.

28. oktoobril 2005 kinnitas TÜ nõukogu raamatukogu põhikirja, mille kohaselt on raamatukogu ülikooli koosseisu kuuluv teadus- ja arendusasutus. Uus põhikiri määratleb raamatukogu ülesanded ülikooli raamatukoguna, mis täidab ka teadusraamatukogu ja arhiivraamatukogu funktsioone teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse mõistes.

Oktoobris valmis „Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava aastani 2010” projekt, mis saadeti kõikidele teaduskondadele tutvumiseks.

Rektori käskkirja 28. novembrist 2005 nr 32 „Tartu Ülikooli raamatukoguvõrgu korraldusest” ja sellele toetuvad raamatukogu direktori korraldused löid vajaliku õigusliku baasi pearaamatukogu ja ülikooli funktsionaalsete üksuste raamatukogude tegevuse koordineerimiseks, et kujundada need ökonoomselt ja efektiivselt toimivaks võrguks. Töötati välja struktuuriüksuste eelarvest ning uurimistoetustest ostetud teavikute e-kataloogis ESTER kirjeldamise ning erialaraamatukogudes arvele võtmise kord.

Rektori korraldusega 6. detsembrist 2005 nr 712 RE kinnitati raamatukogu teadusnõukogu järgmises koosseisus:

esimees: Martin Hallik, raamatukogu direktor, PhD

liikmed: Eero Vasar, professor, med.dr

Jüri Allik, professor, PhD

Margit Sutrop, professor, PhD

Toivo Maimets, professor, PhD

Mart Ustav, professor, keemiaknd

Rivo Bernotas, üliõpilane.

Eelarve

	2004	2005
Tulud (tuh kr)	31881,8	40028,9
ülikoolilt	23146,9	25853,1
otse riigilt	6443,1	10643,2
tasulised teenused	882,1	1624,4
muud tulud (projektid, lepingud, ettevõtete ja eraisikute sponsorlus)	1409,2	1908,2
Kulud (tuh kr)	32477,5	38886,4
a) jooksevkulud, sellest	32477,5	38886,4
tööjõukulud	14995,4	14821,1
komplekteerimiskulud, sh		22520,1
pearaamatukogu	10881,8	16601,2
teised TÕ raamatukogud		5918,9*
infotehnoloogiakulud	500,9	882,1
RVL		178,6
kommunaalteenused	3558,4	3529,9
muud kulud (lähetused, transport, kantselei- ja majanduskulud, koolitus jm)	2541,0	2873,5
b) investeeringud	0	0
ehitiste soetamine ja kapitaalremont	0	0
infotehnoloogiasse	0	0

2004. a alguseks oli raamatukogul kujunenud eelarve ülekulu 2,3 mln kr, mille tekkepõhjusti ning likvideerimise võimalusi arutati TÕ nõukogu eelarvekomisjoni neljal koosolekul. 2005. a vähenesid tööjõukulud 2004. aastaga võrreldes 0,17 mln krooni võrra. 2005. aasta lõpuks suutis raamatukogu likvideerida 2004. a eelarve ülekulu 0,56 mln krooni ning minna 2006. aastasse 1,1 mln kroonise ülejäägiga.

Personal

30. juunil 2004 lõppes direktor Toomas Liivamägi viieaastane ametiperiood. Avalikul konkursil sobivat direktori kandidaati ei leitud ning 1. juulist määrati kohusetäitjaks teenindusdirektor Mare-Nelli Ilus. TÕ Nõukogu 27. mai

2005 istungil valiti mitme kandidaadi hulgast raamatukogu direktoriks PhD Martin Hallik, kes astus ametisse 1. juulil.

	2004	2005
Töötajate arv (seisuga 31. dets)	219	177
Täidetud ametikohti (TTE), sh	196	154,5
a) raamatukogutöötajad	184	146
täidetud ametikohti	163,25	131
ülikooliharidusega, sh	121	106
infoteadustealane	14	9
teadus- või kutsekraadiga	8	10
rakenduskõrgharidusega, sh	5	5
infoteadustealane	5	5
keskharidusega	58	35
b) muu personal	35	31
täidetud ametikohti	32,75	23,5

Haruraamatukogude töötajate üleviimisega teaduskondade koosseisu, ennis-
tuskeskuse iseseisvumise, koosseisude koondamisega jm põhjustel vähenes
2005. aastal ametikohtade arv 41,5 võrra.

Vabariigi aastapäeval 2004. a autasustas Vabariigi President Toomas
Liivamägi't Valgetähe V klassi medaliga. 2005. a pälvis selle kõrge autasu
Marika Meltsas, peaspetsialist e-teavikute komplekteerimise alal.

Käsitähtede ja haruldaste raamatute osakonna töötaja Moonika Teemuse
Tartu Ülikoolis 2003. aastal kaitstud bakalaureusetöö pälvis auhinna Gebert
Rüf Stiftungi (Šveits) akadeemilist järelkasvu toetava noorteadlaste tööde
konkursil „Swiss Baltic Net Graduate Award 2004”.

Lisad

I. RAAMATUKOGU ARVUDES

Tabel 1. Tulud ja kulud 2002.–2005. a (tuhat krooni)

	2002	2003	2004	2005
Tulud kokku (tuh krooni)	31791,4	31093,1	31881,8	40028,9
ülikooli eraldised	24554,2	23068,4	23146,9	25853,1
otse riigilt	4500,0	6232,7	6443,1	10643,2
tulud tasulistest teenustest	1186,7	1750,2	882,1	1624,4
muud tulud (projektid, lepingud, ettevõtete ja eraisikute sponsorlus)	1550,5	41,79	1409,2	1908,2
Kulud kokku (tuh krooni)	31750,7	31883,7	32477,5	38886,4
jooksevkulud,	31543,7	31655,3	32477,5	38886,4
tööjõukulud	14665,0	15372,2	14995,4	14821,1
komplekteerimiskulud, sh				22520,1
pearaamatukogu	10203,2	10228,1	10881,8	16601,2
teaduskondade				
erialaraamatukogud*				5918,9
infotehnoloogiakulud	95,0	82,3	500,9	882,1
RVL				178,6
kommunaalteenused	2577,3	2879,8	3558,4	3529,9
muud kulud (lähetused, transport, kantseleikulud, majanduskulud, kooolitus jm)	4003,2	3092,9	2541,0	2873,5
investeeringud	207,0	228,4	0	0
ehitiste soetamine ja kapitaalremont	0	0	0	0
investeeringud infotehnoloogiasse	207,0	80,8	0	0

* teaduskondade eelarvest

Tabel 2. TÜ komplekteerimiskulud 2002.–2005. a (tuhat krooni)

	2002	2003	2004	2005
Eelarvevahendid kokku				22520,1
I. Pearaamatukogu				16601,2
Komplekteerimiskulud kokku, sh	10203,2	10228,0	10881,8	11741,3
Jadaväljaannete tellimine	5427,8	5239,0	4035,3	3645,0
Eestis ilmuvad	316,2	389,0	331,9	450,0
välismaal ilmuvad	5111,6	4850,0	3703,1	3195,0
Monograafiad, õpikud jm trükised	2092,2	2227,0	1941,4	3435,9
Eestis ilmunud	1108,0	1011,0	428,8	980,0
välismaal ilmunud	984,2	1216	1512,6	2455,9
Elektroonilised teavikud, andmebaasid	1490,0	1210,0	2868,0	3940,0
Helisalvestised	102,0	94,0	116,0	145,9
Publikatsioonide vahetus		603,0	826,5	574,5
Broneeritud (st tellitud teavikud, mille kohta arved ei olnud seisuga 31.12.2005 veel saabunud)				4859,9
Eelarveväline komplekteerimine	3307,73	1935,29	4683,7	4585,7
annetustena saadud teavikud	1243,80	1083,94	3460,93	3566,4
vahetusena saadud teavikud	1052,20	851,35	1222,77	1019,3
II. Teaduskondade erialaraamatukogud				5918,9

Tabel 3. Pearaamatukogu komplekteerimiskulude jagunemine teaduskonniti 2004.–2005. a (tuhat krooni)*

Teaduskond	2004	2005		
	Väliskirjandus	Väliskirjandus	Eestis ilmunud	Kokku
	5215,77	5633,70	506,90	6140,6
Usuteaduskond	81,98	86,70	25,25	111,95
Õigusteaduskond	161,12	197,10	45,09	242,19
Arstiteaduskond	918,77	1468,89	63,25	1532,14
Filosoofiateaduskond	642,99	747,70	36,03	783,73
Bioloogia-geograafiateaduskond	710,26	702,65	44,60	747,25
Füüsika-keemiateaduskond, Füüsikainstituut	692,09	1154,52	14,31	1168,83
Haridusteaduskond	160,29	216,38	32,54	248,92
Kehakultuuriteaduskond	112,99	231,58	10,61	242,19
Majandusteaduskond	221,45	287,54	117,54	405,08
Matemaatika-informaatikateaduskond	184,42	227,77	75,60	303,37
Sotsiaalteaduskond	315,94	312,87	42,08	354,95

*Jaotuse aluseks on teaduskonna eelarve osakaal ülikooli eelarves

Tabel 4. Kogud 2005. a (EVS–EN ISO 2789:2003 järgi)

	Seis 31.12., 2004	Lisandumine						Kustutatud	Seis 31.12. 2005
		Kokku	Ostud	Vahe- tus	Anne- tus	Sund- eks.	Muu		
Kasutus-									
kogud, eks	3378310	53509	13569	2534	20874	15142	1390	13735	3425336
laudimeeter	56841								64646
eksemplar	2510548	32045	9303	1211	13157	7590	784	12565	2530028
nimetus		16755						0	
laudimeeter	40678								41289
Jadaväljaanded									
arvestusüks.	646896	13460	2266	1289	6755	2812	338	1153	659203
nimetus		653						0	
laudimeeter	15443								16322

Tabel 4. järg

sh ajakirjad									
aasta-komplekt	183165	3168						36	186297
laudimeeter	5310								5534
ajalehed									
aastakompl.	12492	1648						13	14127
laudimeeter	351								468
jätkväljaanded									
eksemplar	451239	8644						1104	458779
Käsitirjad									
säilik	34956	788	0	0	788	0	0	0	35744
laudimeeter	631	24							655
Kaarditeavik									
eksemplar	10278	1845	1145	34	117	546	3	14	12109
nimetus			454					0	
Graafika-teavik									
sh fotod, eks	54633	258	0	0	0	0	258	2	54889
neist	39836	256	0	0	0	0	256	0	40092
a) fotokogus	23484	39	0	0	0	0	39	0	23523
b) käsikirja-kogus	16352	217	0	0	0	0	217	0	16569
kunsteosed	14797	2	0	0	0	0	2	2	14797
Nooditeavik									
eksemplar	4348	248	159	0	12	70	7	1	4595
nimetus		197						0	
laudimeeter	71								78
Pisitrukised	84603	3717	0	0	0	3717	0	0	88320
Kokku pa-berkandjal, eks									
	3345856	52361	12873	2534	20829	14735	1390	13735	3384888
laudimeeter	56841								64346
Mikro-vormid									
mikrofišš	11956	0	0	0	0	0	0	0	11956
mikrofilm	7341	0	0	0	0	0	0	0	7341
	4615	0	0	0	0	0	0	0	4615
Auvised	20498	1148	696	0	45	407	0	0	21646
audiaalteavik	20036	937							20973
visuaalteavik	52	0						0	52
kombineer.	410	211						0	621
E-teavikud									
eks	6535	312						1	6846

Tabel 4. järg

B. Vahetuskogu									
eksemplare	26476	4913						6812	24577
laudimeeter	373								316
C. Varu-									
kogu	310629	0						1878	308751
laudimeeter	5004								4944
KOGUD KOKKU									
Arvestus-									
üksusi	3721950	58734						22426	3758664
laudimeeter	62218								69906
D. Elektrooniline kogu									
Andme-									
baasid, nim	110	6							95
omaloodud,									
nim	23	2							25
a) biblio-									
graafia	18	1							19
kirjeid									23582
b) täistekst	3	1							4
c) muu	2	0						0	2
hangitud	87	4	4						70
E-jadav-									
anne, nim	15632	1403	1403						17000
a) füüsilisel									
kandjal		35	35						35
aastakompl.		66	66						66
b) kaugjuur-									
depäas	15632	1368	1368						17000
E-raama-									
tud, nim									1303
a) füüsilisel									
kandjal		82							82
eksemplare		93						1	92
b)kaugjuur-									
depäasuga									1221
Digitaaltea-									
v. kogu, nim									9865
a) füüsilisel									
kandjal		5							5
b)kaugjuur-									
depäas (digi-									
teer. TÜR-is)									9860

* Tabelis ei kajastu andmed TÕ eriala- ja asutuste raamatukogude kohta

Tabel 5. Lugejateeninduse näitajad 2002.–2005. a

	2002	2003	2004	2005
1. Registreeritud lugejate arv	29207	33783	37613	40178
TÜ üliõpilased	10619	11325	12873	13522
TÜ magistrandid, doktorandid	2303	2569	2733	2956
TÜ avatud ülikooli üliõpilased	1776	2472	3276	3481
TÜ õppejõud, teadurid	720	661	855	923
TÜ teenistujad			1499	1586
EMÜ üliõpilased	2780	3321	3646	3850
EMÜ õppejõud, teadurid	166	185	179	167
teiste kõrgkoolide üliõpilased	2421	2991	3269	3477
teiste kõrgkoolide õppejõud	68	92	86	79
muud	8354	10167	9197	10137
2. Külastuste arv	366079	341047	410170	406104
pearaamatukogu	299927	296559	332673	347730
füüsikaraamatukogu	8060	8100	11026	8260
humanitaarraamatukogu			20850	14500
keemiaramatukogu	9600	9668	11250	10840
majandusraamatukogu	28492		16395	15987
matemaatika-informaatika- raamatukogu				8787
3. Laenutusi kokku, sh				839846
laenutuste arv raamatukogu- töötaja vahendusel (eks)				309347
lugemissaali	119262	79196	81627	64772
pearaamatukogu, sh	82368	63223	32387	28214
teenindusosakonnas	76690	54596	26417	21170
KHO-s	5687	5627	5970	7044
füüsikaraamatukogu	10000		8700	8200
humanitaarraamatukogu	8400	10000	22032	10000
keemiaramatukogu	12220	13100	8524	9120
majandusraamatukogu	6265		8354	9238
koju	356541	217363	255389	239575
pearaamatukogu	238268	182290	201308	194386
biomeedikumi raamatukogu	3000	3841	3858	3938
füüsikaraamatukogu	4809	4431	4304	4190
humanitaarraamatukogu	22720	20630	20070	13441
keemiaramatukogu	5650	5704	15640	13740
majandusraamatukogu	5708	11386	8989	8576

Tabel 5. järg

matemaatika-informaatika- raamatukogu		467	1220	1304
laenutähtaja pikendamisi				535499
pearaamatukogu				494536
biomeedikumi raamatukogu				13200
humanitaarraamatukogu				10065
majandusraamatukogu				13478
matemaatikaraamatukogu				4220
Otsingud kaugjuurdepääsuga andmebaasides				
otsingute arv	193574	278038	371274	472746
artiklite allalaaditud täistekstid (lugemine, väljatrükk)	182254	208712	380486	427468
RVL-abonentraamatukogude arv	52	55	49	46
Eestis	34	35	31	36
välismaal	18	20	18	10
RVL-ga saadetud kirjandus				
tellimused Eestist	345	1126	1128	1286
Eesti raamatukogudele tagasisaadetud tellimused	333	295	223	187
teistele Eesti raamatukogudele edastatud tellimused	29	4	2	5
Eesti raamatukogudele saadetud originaalid	434	446	634	774
Eesti raamatukogudele saadetud koopiad	549	417	269	320
tellimused välismaalt	164	102	61	83
välismaa raamatukogudele tagasisaadetud tellimused	37	26	11	8
teistele välismaa raamatukogudele edastatud tellimused	9	2	0	2
välismaale saadetud originaalid	460	18	18	14
välismaale saadetud koopiad	641	56	32	59
RVL-ga saadud kirjandus				
tellitud Eesti raamatukogudelt	504	892	1098	1278
Eestist saadud originaalid	247	472	600	600

Tabel 5. järg

Eestist saadud koopiad	196	298	298	300
tellitud välismaa raamatukogudelt	4750	3149	3405	2625
välismaalt saadud originaalid	1210	758	843	850
välismaalt saadud koopiad	2910	1186	2312	1680
Vastused kirjalikele päringutele,	1048	1197	1800	1852
sh elektrooniliselt	806	997	1800	1734
Kopeerimisteenused kasutajatele				
skaneerimine, originaali lk		1114	387	490
fotokoopiad, originaali lk		91	8	3
mikrofilmid, originaali lk		2060	273	-
Raamatukoguõppustest osavõtjaid		1233	1740	1800

Tabel 6. Kogude hooldus- ja ennistustööd 2002.–2005. a

	2002	2003	2004	2005
Trükiste hügieeniline töötlemine				
trükiste hügieeniline töötlemine, tolmu eemaldamine koos kuivdesinfitseerimisega, eks	845500	712290	685670	704880
hallitusnakkusega trükiste desinfitseerimine, eks	3312	3486	3125	2763
trükiste, käsikirjade jm leht-leheline desinfitseerimine, leht	5675	5213	5489	5125
Pärgament- ja täisnahkköidete puhastamine ja pehmemdamine, eks	3	2	4	5
Köitmine (kd)				3398
Säilitustarvikute (mapid, karbid) valmistamine				400
Suunatud restaureerimisele				
trükiseid (kd)				55
käsitöökirju (leht)				376
graafikat (leht)				57
geograafilisi kaarte (leht)				6
Kulutused restaureerimisele konserveerimisele (tellimustöö teistelt asutustelt) kr				75000

Tabel 7. Kogude kirjeldamine e-kataloogis ESTER 2003.–2005. a

	2003	2004	2005
1. Originaalkirjed lisandunud teavikutele	14054	15008	19086
raamatud, nim			16560
2. Koopiakirjed uutele teavikutele	4621	5390	6165
3. Retrokonversioon, originaalkirjed			9001
4. Retrokonversioon, koopiakirjed		6946	6742
6. Liigitamine, märksõnastamine, nim	24143	25019	26722
7. Uute märksõnanormikirjete koostamine		757	441
8. Märksõnanormikirjete täiendamine, parandamine		2620	1689
9. Uute nime ja ühtluspalkkirja normikirjete koostamine		806	937
10. Nime ja pealkirja normikirjete redigeerimine/andmebaasi korrastamine		2433	1945
11. Nimetusi e-kagtaloois			493819
raamatud			437260
ajakirjad			6597
jätkväljaanded			10461
ajalehed			2342
audioteavikud			7891
visuaalteavikud			438
pisitrükised			543
kaardid			6245
noodid			2885
käsikirjad (dissertatsioonid)			9593
käsikirjad (arhivaalid), säilik			5666
kunstiteosed			1011
fotod			1719
muud (standardid, tarkvara, andmebaasid)			1168
eesti keeles			119121
inglise keeles			113768
saksa keeles			81159
vene keeles			58772
teistes keeltes			120999
11. Eksemplarikirjete arv (aasta lõpus)	916949	1003230	1097415
12. Artiklikirjete arv (aasta lõpus)	46980	50691	55888
12. a bibliografeerimine (uued artiklikirjed, nim)	1570	1730	2764

Tabel 8. Kasutajakohad ja tehnilised vahendid 2005*

Kasutajakohtade arv, sh kohtade arv, kus kasutajad saavad lülitada isiklikud arvutid võrku	748/39
Kasutajatele mõeldud arvutitöökohad	115
Avalikuks kasutamiseks mõeldud koopiamasinate arv	5
Kasutajate käsutuses olevate skannerite arv	1
Avalikuks kasutamiseks mõeldud printerite arv	2
Personalile mõeldud arvutitöökohtade arv	167

* Koos haruraamatukogudega

II. TÕ RAAMATUKOGU TÖÖTAJATE PUBLIKATSIOONID 2004–2005

2004

Monograafiad, kogumikud, reklaamväljaanded jm

Andmebaasid Tartu Ülikooli Raamatukogus : sotsiaalteadused : [voldik] / koost. Kärt Miil ; Vilve Seiler. Tartu, 2004. [1] murt. l., [6] lk.

Postinkunaablid : [näituse voldik] / [koost. Niina Vorobjova]. [Tartu, 2004]. [1] murt. l, [4] lk. : ill.

Kuidas ma ronisin mäe tippu / koost. Anne-Ly Vaher ; toim. Piret Vaher ; kujund. Martin Nurm. Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, [2004]. 54 lk. : ill. – ISBN 9985-874-20-X.

Rara italica : kalender 2005 / koost. Mare Rand ; Kadri Tammur ; Monika Teemus ; fotod Malev Toome ; Meelis Loka ; kujund. Martin Nurm ; tlk. Sulo Lembinen ; toim. Andrus Allikvee ; Marika Liivamägi ; produtsent Ilona Smuškina. Tartu, 2004. [14] l. : ill. – paralleeltekst inglise keeles.

Rara italica : [näituse voldik] / [koost. Kadri Tammur ; Mare Rand]. [Tartu, 2004]. [1] murt. l, [6] lk. : ill.

Tankler, H. ; Rämmer, A. Tartu Univeristy and Latvia, with the emphasis on relations in the 1920s and 1930s. Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2004. 240 lk. : 24 lk. : ill. – ISBN 99985-874-21-8.

Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003 / koost., toim. Malle Ermel ; keeleteim. Andrus Allikvee ; tlk. Marika Liivamägi ; kujund. Maarika Tang ; trükiks ettev. Tiia Ilus. Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2004. 162 lk. – ISSN 1406-0892.

Tartu Ülikooli Raamatukogu Eurodokumentatsiooni Keskus : [voldik] / koost. Ruth Tammeorg. Tartu, 2004. [1] murt. l., [6] lk.

Artiklid, raamatud, sõnumid

Lukas, L. ; **Aabrams, V. ; Kaur, K.** EEVA — digitaalne kirjanduslugu tekstides [Online] // Kättesaadav URL: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=rk&sisu=digi04>.

Allikvee, A. Kas meestel ja naistel on raamatukogunduses võrdsed võimalused? // Raamatukogu, 2004, nr. 2, lk. 31. – (Vasta julgesti!)

Bachmann, S. Diplomi- ja bakalaureuse tööd raamatukokku // *Universitas Tartuensis*, 2004, 2. apr., nr. 13, lk. 4.

Dubjeva, L. Üliõpilasest professoriks: Pjotr Jakovenko Jurjevi ülikoolis // Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. 33. Tartu, 2004. Lk. 148–165.

Дубьева, Л. Евгений Францевич Шмурло — профессор Тартуского (Дерптского/Юрьевского) университета в 1891–1903 гг. // Российские университеты в XVIII–XX веках : сборник научных статей. Вып. 7. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2004. С. 105–134.

Einasto, O. Jaan Tulmin 50 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 112–113 : foto.

Einasto, O. Kas meestel ja naistel on raamatukogunduses võrdsed võimalused? // Raamatukogu, 2004, nr. 2, lk. 31. – (Vasta julgesti!).

Einasto, O. Merike Ennok 50 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 107–108 : foto.

Ermel, M. Das eigene Auge ist der König [ülevaade õpireisist Münchenisse] [Online] // Kättesaadav URL: <http://www.goethe.de/kug/mui/bib/prj/bii/ben/lae/de200928.htm> [31.01.2005]

Ermel, M. Oodatud diskussiooni ei tekkinud : Konverents „Digitaal-raamatukogu ja selle kasutaja” 19.10.2004 Tartu Ülikooli Raamatukogus // Raamatukogu, 2004, nr. 6, lk. 36 .

Ermel, M. Raamatuteadlane Udo Ivask — eksliibriste uurija ja looja // Raamatukogu, 2004, nr. 2, lk. 35–37.

- [Ermel, M.] Tiina Sepp *in memoriam* // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 114 : foto. – Allkiri: Kolleegid.
- Ermel, M. ; Reimo, T. Suurprojekti lõpetamine // *Universitas Tartuensis*, 2004, 18. juun., nr. 24, lk. 2.
- Epner, H. Väitekirjad ilmuvad ka elektrooniliselt // *Universitas Tartuensis*, 2004, 23. jaan., nr. 3, lk. 4.
- Espenberg, L. Kagu-Eesti maakonnaraamatukogud pidasid aru // *Meie Leht*, 2004, 20. dets., nr. 4(7), lk. 5.
- Ilus, M.-N. Kaasaegse ülikooliraamatukogu teenused = Services in a contemporary university Library // Ülikooliraamatukogu täna : Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu 85. aastapäeva teaduskonverents : 11. november 2004 : ettekannete teesid = University library today : conference dedicated to the 85th anniversary of the Tallinn University of Technology Library : November 11, 2004 : abstracts. Tallinn, 2004. Lk. 25–26.
- Ilus, M.-N. Ülikooliraamatukogu teenused // Ühiskonna teenistuses : Eesti raamatuko- guhoidjate 8. kongress. Tallinn, 2004. Lk. 66–68.
- Ilus, M.-N. Ülikooliraamatukogu teenuste kontseptuaalne mudel : magistritöö / Juhendaja Aira Lepik. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 2004. 119 l. – Käsikiri.
- Ilus, M.-N. ; Lepik, A. Teenuste kujundamisest ülikooli raamatukogu kontseptuaalse mudelini // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 116–132. – *Summary*: p. 160.
- Kasmel, J. ; Kaarma, H. ; Koskel, S. ; Tiit, E.-M. Body build classes as a method for systematization of age-related anthropometric changes in girls aged 7–8 and 17–18 years // *Anthropologischer Anzeiger*, 2004, issue 1, vol 62, p. 93–106.
- Stamm, R. ; Stamm, M. ; Koskel, S. Individual proficiency of young female volleyballers at Estonian championship for class C and its relation to body build // *Papers on anthropology*. 13. Tartu, 2004. P. 239–247.
- Kuusik, T. ; Türk, K. Töösoorituse hindamine Tartu Ülikooli Raamatukogu näitel // Juhtimisteooria ja –praktika[:] sünergia organisatsioonides. [2] = Management theory and practice: synergy in organizations. [2]. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004. Lk. 36–45. – *Summay*: p. 45–46.
- [Laumets, A.] Kersti Taal 50 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 111–112 : foto. – Allkiri: Kolleegid.
- Lepik, K. Infospetsialisti kutse-eetika // Raamatukogu, 2004, nr. 5, lk. 7–8.
- Liivamägi, T. Infojuhtimise magistriõppekava // *Universitas Tartuensis*, 2004, 11. juun., nr. 23, lk. 3.

- Liivamägi, T.** Teadusele ja ülikooliharidusele tarvilik informatsioon Eestis // Ühiskonna teenistuses : Eesti raamatukoguhoidjate 8. kongress. Tallinn, 2004. Lk. 31–38.
- Liivamägi, T.** Ülikooli raamatukogu viis aastat // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 7–15.
- Liivamägi, T. ; Ermel, M. ; Rand, M. ; Kuusik, T.** Peeter Olesk 50 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 108–110 : foto.
- Loorits, E.** Irina-Ira Sepp 90 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 97 : foto.
- [Loorits, E.]** Mari Tamm *in memoriam* // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 115 : foto. – Allkiri: Kolleegid.
- Luik, H. ; Tiik, M.** Marju Rikand 60 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 102–103 : foto.
- Meltsas, M.** Miks publitseerida artikleid BioMedCentral ajakirjades // *Universitas Tartuensis*, 2004, 26. märts, nr. 12, lk. 2.
- Meltsas, M.** Tartu Ülikooli Raamatukogu ostis uue e-ajakirjade portaali // *Universitas Tartuensis*, 2004, 7. mai, nr. 18, lk. 2.
- Miil, K.** Ülikoolile kingiti õiguslast kirjandust // *Universitas Tartuensis*, 2004, 17. sept., nr. 28, lk. 2.
- Miil, K. ; Kuusik, T.** Erialaportaali – miks just selline? [Online] // Kättesaadav URL: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=rk&sisu=digi04>
- Reinumägi, R. ; Miil, K.** E-learning course for new members for University of Tartu : how to use universities network and information systems [Online] // Kättesaadav URL: <http://www.eunis.fri.uni-lj.si/EUNIS2004/programm.pdf>.
- Sissejuhatus :** rahvusvahelise õiguse alased materjalid // Rahvusvaheline õigus : [loengu-konspekt] / M. Kiviorg ; K. Land ; K. Miil ; H. Vallikivi. 2. täiend. ja muudet. tr. [Tallinn : Juura], 2004. Lk. 15–30.
- Mölder, Ü.** Die Altbestände der Universitätsbibliothek Tartu und ihre Widerspielung im elektronischen Katalog [Online] // Kättesaadav URL: http://www.konyvtar.elte.hu/hirek/rendezvenyek/2004/digit_konf/um_ea.htm.
- Pai, K. ; Bachmann, S.** Kaarin Viirsalu 60 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 106–107 : foto.
- Poljakov, M.** Kutse ja kutsumus teeninduses // Raamatukogu, 2004, nr. 3, lk. 25.

- Rand, M.** Elna Hansson 70 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 99–100 : foto.
- Rand, M.** Ene-Lille Jaanosn 70 // Raamatukogu, 2004, nr. 1, lk. 39 : foto.
- [Rand, M.]** Ene-Lille Jaanosn 70 // *Universitas Tartuensis*, 2004, 16. jaan., nr. 2, lk. 4 : foto. – Allkiri: Kolleegid raamatukogust.
- Rand, M.** Leo Leesment ja tema käsikirjapärand TÜ Raamatukogus // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2002. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2004. Lk. 99–112. – *Summary*: p. 112–113.
- Rand, M.** Tatjana Šahhovskaja 60 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 104–105 : foto.
- Rand, M.** Tiina Nurk 80 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 98 : foto.
- Šahhovskaja, T.** Fond 10: Ompteda, Dietrich Heinrich Ludwig von, vabahärra (1746, Wulmsdorfi rüütlimõis Hoya krahvkonnas–1803, Regensburg), saksa riigitegelane ja õigusteadlane // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 67–68.
- Šahhovskaja, T.** Fond 16: Henzi, Samuel Gottlieb Rudolf (1794, Bern–1829, Tartu), Tartu Ülikooli eksegeesi ja idakeelte professor 1820–1829 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 68–69.
- Šahhovskaja, T.** Fond 109: Raudam, Ernst (1915–1992), Tartu Ülikooli professor // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 69–70.
- Šahhovskaja, T.** Fond 141: nim. 1: Palamets, Hillar (13. juuli 1927, Tallinn), ajaloolane, Tartu Ülikooli dotsent // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 71–72.
- Šahhovskaja, T.** Fond 142: Nigol, Rudolf Aleksander (a-ni 1935 Niggol; 1896–1982), jurist-riigiametnik, Tartu Ülikooli teenistuja ja teaduslik töötaja // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 72–73.
- Šahhovskaja, T.** Fond 153: Tender, Erik (1902 Tallinn–1991, Stockholm), ajaloolane ja arhivaar // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 73–74.
- Šahhovskaja, T.** Fond 154: Sutt, Toomas (1938–1994), bioloog-geneetik, filosoof, Eesti TA Bioloogia ja Zooloogia Instituudi töötaja, Tartu Ülikooli ja Eesti Põllumajandusülikooli töötaja // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 74–75.
- Taal, K.** Friedrich Reinhold Kreutzwald ja Tartu // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 133–147.

- Taal, K.** Leo Leesment ja Õpetatud Eesti Selts // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2002 = *Annales Litterarum Societatis Esthonicae* 2002. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2004. Lk. 126–134. – *Summary*: p. 134–135.
- Taal, K.** Professor Evald Blumfeldti elu ja tegevus // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2002 = *Annales Litterarum Societatis Esthonicae* 2002. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2004. Lk. 215–242. – *Summary*: p. 242–243. – Lisa: Evald Blumfeldti tööde bibliograafia. Lk. 236–242.
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu kujunemislugu ja saatus // Paar sammukest. 21 : Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. Tartu, 2004. Lk. 75–88.
- Annotationen : Neuerscheinungen aus Ostmitteleuropa. 2 : Baltikum / Verfassers **K. Taal** u.a. ; die Übersetzung der Annotationen von K. Taal aus dem Estnischen besorgten **V. Seiler** und **K. Schmidt** // Berichte und Forschungen : Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im Östlichen Europa. Bd. 12. München: Oldenburg, 2003. S. 255–282.
- Taevere, E.** Andmebaasi loomise valu ja võlu [Online] // Kättesaadav URL: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=rk&sisu=digi04>
- Tammeorg, R.** Raamatukogu kujundab statistikakogu // *Universitas Tartuensis*, 2004, 7. mai, nr. 18, lk. 2.
- Tammur, K.** Canges in super *ex libris* in the course time on the basis of Tartu Univeristy library collections // *Knygotyra*. T. 42 = Book Science. Vol 42. Vilnius, 2004. P. 81–92 : ill. – *Summary*: p. 91–92.
- Tammur, K.** Esinduslik seminar käsitles mõisaid kujunemisest kuni hääbumiseni // Raamatukogu, 2004, nr. 4, lk. 37.
- Tankler, H.** ; Laschinski, G. ; Roots, I. Geschichte der deutschbaltischen Beziehungen in der Medizin // *Deutsche Medizinische Wochenschrift*, 2004, Jg. 129, Suppl. Nr. 1 (Baltische Staaten), S. 40–44.
- Tankler, H.** ; **Rämmer, A.** Academic contacts between the University of Tartu and various Latvian institutions during the 1920's–1930's, with the emphasis on the fields of natural sciences, agriculture and forestry // *Latvijas Universitāte Raksti*, 2004, 661, lk. 83–99.
- Tankler, H.** ; **Rämmer, A.** Ei saand me läbi Lätita, ei lätlased saand Eestita. (Tartu ülikooli sidemetest Lätiga 1919–1940) // *Ülemaailmsed Eesti päevad Riias „ESTO 2004”* : Teadlaste konverents „Eesti teadlased kodu- ja välismaal” : [ettekannete teesid]. Riia, 2004. Lk. 6.
- Tankler, H.** ; **Rämmer, A.** On the relations between the University of Tartu and Latvia in the 1920s and 1930s // *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis* :

- a dala : sociālās un hmanitārās zinātnes = Proceedings of the Latvian Academy of Sciences : section A : humanities and social sciences, 2004, No 1, p. 27–49.
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** SELLi konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajana // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. 33. Tartu, 2004. Lk. 20–38. – *Summary*: p. 204–206.
- Tankler, H. ; Samm, T. ; Seemen, V. ; Raal, A.** Farmaatsiaüliõpilased Tartu ülikoolis 1802–1889 // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. 33. Tartu, 2004. Lk. 103–114. – *Summary*: p. 212–214.
- Hinrikus, T. ; **Tankler, H. ; Raal, A.** Prof. G. Draggendorffi poolt Tartu Ülikoolis juhendatud meditsiinidoktori väitekirjad [1864–1894]. II. Väitekirjade temaatika ja bibliograafia // Eesti Rohuteadlane, 2004, nr. 1, lk. 26–30.
- Maremäe, E. ; **Tankler, H. ; Putnik, H. ; Maalman, I.** Tuumarelvade leviku tõkestamisega seotud probleemidest Eestis : ajalooline ülevaade 1946–1995. Tallinn, 2004. 52 lk.
- Raal, A. ; Hindrikus, T. ; **Tankler, H.** Pharmacognocny in the curricula of pharmacy at the University of Tartu // Annual conference on the European Association of Faculties of Pharmacy (EAFF) : Abstracts. La Laguna, Tenerife, Spain 10–13 march 2004. [2004]. P. 46.
- Онопренко, В. ; **Танклер, Х.** Введение // Тартуский университет и Украина / под ред. Влентина Онопренко ; Хайна Танклера. Киев, 2004. С. 5–13.
- Васильв, К. ; Дуепенко, Ю. ; Рудая, С. ; **Танклер, Х.** Сотрудничество медиков Украины и Балтии // Тартуский университет и Украина / под ред. Влентина Онопренко ; Хайна Танклера. Киев, 2004. С. 95–121.
- Тартуский университет и Украина / под ред. Влентина Онопренко ; **Хайна Танклера.** Киев, 2004. С. 5–13.
- Tarkpea, T.** Helgi Laanes 60 // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2003. Tartu, 2004. Lk. 101–102 : foto.
- Teemus, M.** Sidusjuurdepääsu loomine ajaloolisele kunstikogule: probleemid ja lahendused TÜ Raamatukogus [Online] // Kättesaadav URL: <http://www.utlib.ee/ee/index.php?cat=rk&sisu=digi04>
- Valérie, ehk, Gustav[e] de Linari kirjad Ernest de G...le / Barbara Juliane von Krüdener ; [tlk. **Ü. Treikelder** ; toim. ja järelsõna Rein Pöder ; kujund. Piret Niinepuu-Kiik]. Tallinn: Eesti Raamat, 2003, 259, [2] lk. – Tegelik ilm. 2004.
- Georg Julius von Schultz-Bertram. Balti idealisti kirjad emale / tlk. **Ilmar Vene** ; [järelsõna Peeter Olesk]. Tartu: Ilmamaa, 2004. 367 lk.

2005

Monograafiad, kogumikud, reklaamväljaanded jm

Ajalooline Tartu : [näituse voldik] / [koost. K. Taal , T. Täpsi ; kujund. M. Tang]. [Tartu, 2005.] [1 l.] : ill.

Das historische Dorpat/Tartu [: näituse voldik] / [koost. K. Taal , T. Täpsi ; tlk. K. Schmidt]. [Tartu, 2005]. [1 l.]

Hinrikus, T. ; Raal, A. ; Tankler, H. **Farmaatsia Tartu ülikoolis läbi aegade**. Tartu, 2005. 44 lk.

Jaan Eilart : bibliograafia 1948–2004 = Jaan Eilart : bibliograpy 1948–2004 = Яан Эйларт : библиография 1948–2004 / koost. ja toim. S. Tammoja ; tlk. ingl. ja vene k. M. Liivamägi , M. Ostrovskaja; kujund. M. Tang ; trükiks ette valm. M. Orav. Tartu: [Tartu Ülikooli Raamatukogu], 2005. 205, [1] lk. : ill. Registrid. Osa teksti ingl. ja vene k. ISBN 9985-874-22-6. (Tartu Ülikooli Raamatukogu ; Tartu Üliõpilaste Looduskaitse Ring).

Maaililised reisirid : kalender 2006 / koost. M. Teemus ; toim. M. Rand , H. Valdma ; tlk. S. Leminen ; kujund. M. Tang. [Tartu, 2005]. 14 l. : ill.

Maaililised reisirid : vaategraafikat TÜ Raamatukogu kogudes : näitus detsember 2005–mai 2006 : [näituse reklaambuklett] / [koost. M. Teemus ; kujund. M. Tang]. [Tartu, 2005]. [2] lk.

Teemus, M. **Reisirid toas : pano-, kosmo- ja dioraamadest Tallinnas ja Tartus (1826–1850)** / toim. J. Keevallik ; keeletoim. L. Jaago ; tõlge saksa k. O. Mertelsmann ; tõlge ingl. k. M. Liivamägi ; ingl. k. toim. K. Meinart ; küljendus A. Ottep ; kaanekujundus M. Nurm. Tartu : [Tartu Ülikooli Kirjastus], 2005. 135 lk. : ill. Bibliogr. joonealustes märkustes ja lk. 97–100. Register. Kokkuv. ingl. ja saksa k. ISBN 9949-11-122-6.

Artiklid, sõnumid

Dubjeva, L. Anton Nikitič Jasinskiĭ als Professor für Allgemeine Geschichte an der Universität Jur'ev (Dorpat/Tartu) 1896–1911 // Estland und Russland : Aspekte der Beziehungen beider Länder / hrg. O. Mertelsmann. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2005. Lk. 109–126. (Hamburger Beiträge zur Geschichte des östlichen Europa ; 11).

Dubjeva, L. G. A. Zamjatin (1882–1953) als Forscher der Sammlung De la Gardie // Die baltischen Länder und der Norden : Festschrift für Helmut

- Piirimäe zum 75. Geburtstag / hrg. von Mati Laur und Enn Küng in Verbindung mit Stig Örjan Ohlsson. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2005. Lk. 502–521. (Nordistica Tartuensia ; 13).
- Иван Лаппо. Письма профессора И. И. Лаппо И. Я. Спрогису из Юрьева (1906–1907) / публикация и комментарий **Л. В. Дубьевой** [Online] // Kättesaadav URL: http://www.russianresources.lt/ARCHIVE/Lappo/Lappo_3.html. ISSN 1648-9152 (30.08.2005).
- Иван Лаппо. Письма профессора И. И. Лаппо И. Я. Спрогису из Юрьева (1908–1909) / публикация и комментарий **Л. В. Дубьевой** [Online] // Kättesaadav URL: http://www.russianresources.lt/ARCHIVE/Lappo/Lappo_4.html. ISSN 1648-9152 (30.08.2005).
- Иван Лаппо. Письма профессора И. И. Лаппо И. Я. Спрогису из Юрьева (1910) / публикация и комментарий **Л. В. Дубьевой** [Online] // Kättesaadav URL: http://www.russianresources.lt/ARCHIVE/Lappo/Lappo_5.html. ISSN 1648-9152 (30.08.2005).
- Иван Лаппо. Письма профессора И. И. Лаппо И. Я. Спрогису из Юрьева (1911–1912) / публикация и комментарий **Л. В. Дубьевой** [Online] // Kättesaadav URL: http://www.russianresources.lt/ARCHIVE/Lappo/Lappo_6.html. ISSN 1648-9152 (30.08.2005).
- Дубьева, Л. В.** „Отаюсь науке совсем...”: И. И. Лаппо — профессор русской истории Тартуского (Юрьевского) университета в 1905–1918 гг. [Online] // Kättesaadav URL: http://www.russianresources.lt/ARCHIVE/Lappo/Lappo_1.html. ISSN 1648-9152 (30.08.2005).
- Дубьева, Л. В.** Профессор всеобщей истории Юрьевского университета в 1904–1912 гг. А. А. Васильев // Биографика. I : русские деятели в Эстонии века XX / составитель и ответственный редактор проф. С. Исаков. Тарту: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005. Lk. 79–103.
- Einasto, O.** Raamatukoguhoidja imago: karikakar või nõges // Raamatukogu, 2005, nr. 2, lk. 10–14.
- Einasto, O.** Raamatukoguhoidja imago: sinisukk või kõhutantsija // Raamatukogu, 2005, nr. 1, lk. 14–18.
- Einasto, O.** Teenuse kvaliteedi monitooring teadusraamatukogu kasutaja tolerantustsoonis kui teenuste arendamise lähtepunkt (Tartu Ülikoli Raamatukogu näitel) : magistritöö / juhendaja. M. Vadi. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, kultuurikorralduse magistriõpe. Tartu : Tartu Ülikool, 2005. 102 lk. : ill. Bibliogr. l. 92–98. [Online] // Kättesaadav URL: http://ester.utlib.ee/search*est/aeinasto%2C+o./aeinasto+o/1%2C1%2C2%2CB/1856&FF=aeinasto+olga&2%2C%2C2%2C1%2C0

- Epner, H.** Digimine ongi säilitamine : omahuvilisi targutusi // Raamatukogu, 2005, nr. 5, lk. 5–6.
- Ermel, M.** Der Weg zur elektronischen Bibliothek: Rückblick auf die Automatisierung der Universitätsbibliothek Tartu // Bibliothek – Hansestadt – Ostseeraum : Festschrift für Dr. Jörg Fligge zum Abschied aus dem Amt des Direktors der Bibliothek der Hansestadt Lübeck / hrg. im Auftrag des Vereins der Freunde der Stadtbibliothek Lübeck von R. Schweitzer und B. Dohrendorf. Lübeck, 2005. Lk. 44–54. (Veröffentlichungen der Stadtbibliothek Lübeck : 3. Reihe : Wissenschaftliche Veröffentlichungen ; 50).
- Ermel, M.** Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja. III 20. oktoobril 2005 Tartu Ülikooli Raamatukogus [: ülevaade konverentsist] // Raamatukogu, 2005, nr. 6, lk. 7.
- Ermel, M.** Friedrich Puksoo meenutuseks // Koit, 2005, 29. jaan., nr. , lk. 5.
- Ermel, M.** Morgensterni monograafia ootab alles koostajat [: ülevaade ettekandepäevast „Ammendamatu Morgenstern. II] // Raamatukogu, 2005, nr. 6, lk. 30.
- Ermel, M.** Tartu Ülikooli Raamatukogu // Tartu : ajalugu ja kultuurilugu / koost. H. Pullerits ; toim. H. Pullerits ; U. Tõnisson ; A. Liim ; A. Andresen. Tartu: Ilmamaa, 2005, Lk. 307–321,
- Ermel, M. ; Tankler, H.** Zur historischen Entwicklung der Bestände der Universitätsbibliothek Dorpat/Tartu (1802–1940) // Buch und Bildung im Baltikum : Festschrift für Paul Kaegbein zum 80. Geburtstag / Heinrich. Bosse ; Otto-Heinrich Elias ; Robert Schweitzer (Hg.). Münster, 2005. Lk. 385–408. (Schriften der Baltischen Historischen Kommission ; 13).
- Ermel, M. ; Kümnik, M. ; Rand, M. ; Tankler, H. ; Tering, A.** Rikas elu : Kaja Noodla 90 // Raamatukogu, 2005, nr. 1, lk. 38–39 : fotod.
- Hallik, M.** Infotehnoloogia TÜ Raamatukogus // *Universitas Tartuensis*, 2005, 22. dets., nr. 41, lk. 8.
- Hallik, M.** Sedelkataloogid kaovad // *Universitatis Tartuensis*, 2005, 11. nov., nr. 36, lk. 2.
- Hallik, M.** TÜ Raamatukogus toimuvad uuendused // *Universitas Tartuensis*, 2005, 11. nov., nr. 36, lk. 2.
- Ilus, M.-N.** Kuigi kõiki teadmisi ...: [vastus toimetuse küsimusele] // Raamatukogu, 2005, nr. 4, lk. 23. Rubriik: Infoteadus erialana — 40.
- Ilus, M.-N. ; Pai, K.** Turu Ülikool jagas raamatukogutööd 13 astmeks // Raamatukogu, 2005, nr. 4, lk. 37–38.

- Pikkel, M.** Ferdinand Johann Wiedemanni valikbibliograafia // Ariste, P. Ferdinand Johann Wiedemann. 3. tr. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005. Lk. 153–177.
- Poljakov, M.** Koolitus tõstab eneseusku // Raamatukogu, 2005, n. 2, lk. 18–20.
- Rand, M.** Arhiivimaterjalide kingitus Uppsalast // *Universitas Tartuensis*, 2005, 16. sept., nr. 28, lk. 2.
- [**Rand, M.**] Ingrid Loosme 80 // Raamatukogu, 2005, nr. 3, lk. 40. Allkiri: Kolleegid.
- Rand, M.** Tähtsast leiust Tartu ülikooli raamatukogus // Eesti Päevaleht, 2005, 28. dets., nr. 300, lk. 4.
- Rand, M.** Valgustuslik monograafia valgustusajast : [arvustus] // Raamatukogu, 2005, nr. 6, lk. 21–22.
- Šachovskaja, T. ; Rand, M. ; Kuzovkina, T.** Das Jurij Lotman-Archiv in Tartu // Estland und Russland : Aspekte der Beziehungen beider Länder / hrg. O. Mertlesmann. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2005. Lk. 313–320. (Hamburger Beiträge zur Geschichte des östlichen Europa ; 11)
- Taal, K.** Bibliographie von Helmut Piirimäe // Die baltischen Länder und der Norden : Festschrift für Helmut Piirimäe zum 75. Geburtstag / hrg. von Mati Laur und Enn Küng in Verbindung mit Stig Örjan Ohlsson. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2005. Lk. 522–564. (Nordistica Tartuensia ; 13).
- Annotationen : Neuerscheinungen aus Ostmitteleuropa. 2 : Baltikum / Verfassers **K. Taal** u.a. ; die Übersetzung der Annotationen von K. Taal aus dem Estnischen besorgten **V. Seiler** und **A. Bernotas** // Berichte und Forschungen : Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa. Bd. 13. München: Oldenburg, 2005. S. 270–292.
- Tammeorg, R.** Exeteri Ülikooli kingitus // *Universitas Tartuensis*, 2005, 28. okt., nr. 34, lk. 4.
- Tammur, K.** Kirjasõna Hiiumaal ja Hiiumaast // Raamatukogu, 2005, nr. 4, lk. 31–32.
- Танклер, Х.** Выходцы из России — преподаватели Тартуского университета 1919–1940 гг. // Биографика. I : русские деятели в Эстоний XX века / сост. С. Исаков. Тарту, 2005. Lk. 16–78.
- Tankler, H. ; Past, V.** Chemie an der Universität Dorpat/Tartu. Über wissenschaftliche Beziehungen im 19. Jahrhundert // „Chemie birngt Brot, Wohlstand, Schönheit“ : Festschrift für Klaus Krug zur Verabisc-

- hiedung in den Ruhestand am 31. März 2005 / hrg. Jürgen Heeg und J. Lazarus. Merseburg, 2005. Lk. 7–37.
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** Die Universität Tartu als Ausgangspunkt kultureller Kontakte zwischen Estland und Lettland in den 1920/1930er Jahren // Ostseeprovinzen, Baltische Staaten und das Nationale : Festschrift für Gert von Pistohlkors zum 70. Geburtstag / hrsg. N. Angermann ; M. Garleff ; W. Lenz. Münster, 2005. Lk. 459–489. (Schriften der Baltischen Historischen Kommission ; 14).
- Hinrikus, T., Raal, A. ; **Tankler, H.** History of pharmacy education at the University of Tartu // 1st BBBBConference on Pharmaceutical Sciences. September 26–28 2005, Siófok, Hungary : Programme Book. Lk. 148–151.
- Tering, A.** Baltimaade gümnaasiumide ja kreiskoolide ülemõpetajate hariduslik taust (1804–1820) // Keel ja Kirjandus, 2005, nr. 8, lk. 643–659.
- Tering, A.** Baltische Studenten als Benutzer der Universitätsbibliothek Göttingen im 18. Jahrhundert // Buch und Bildung im Baltikum : Festschrift für Paul Kaegbein zum 80. Geburtstag / Heinrich Bosse ; Otto-Heinrich Elias ; Robert Schweitzer (Hg.). Münster, 2005. Lk. 153–190. (Schriften der Baltischen Historischen Kommission ; 13).
- Tering, A.** Baltiska studenterna i Dorpat, Uppsala och Åbo under 1600–1700-talet // Genos : Tidskrift utgiven av Genealogiska Samfundet i Finland, 2005, nr. 2, årgång 76, lk. 51–60.
- Tering, A.** Zur Retseption der kopernikanischen Lehre im Baltikum im 17. Jahrhundert // Die baltischen Länder und der Norden : Festschrift für Helmut Piirimäe zum 75. Geburtstag / hrg. von Mati Laur und Enn Küng mit Verbindung mit Stig Örjan Ohlsson. Tartu : Akadeemiline Ajalooselts, 2005, lk. 248–285. (Nordistica Tartuensia ; 13).
- Vene, I.** Arv ja sõna // Sirp, 2005, 2. sept., nr. 32, lk. 4.
- Vene, I.** Deemoneist lahti // Sirp, 3. juuni, nr. 21, lk. 4.
- Vene, I.** Digitaalne tulevik. I–II // Sirp, 2005, 4. nov., nr. 41, lk. 5; 2. dets., nr. 45, lk. 4.
- Vene, I.** Francesco Petrarca ja tundmisviisi teisenemine // Looming, 2005, nr. 7, lk. 1047–1053.
- Vene, I.** Jaan Kaplinski ja jumalatu religioon // Looming, 2005, nr. 10, lk. 1556–1565.
- Vene, I.** Julguse väärtustumine // Sirp, 2005, 5. aug., nr. 28, lk. 5.
- Vene, I.** Kristlik usurpatsioon // Tuna, 2005, nr. 2, lk. 4–9.
- Vene, I.** Kumb kahest // Sirp, 2005, 7. okt., nr. 37, lk. 4.

- Vene, I.** Kõige triviaalsemalt // Sirp, 2005, 1. juuli, nr. 25, lk. 4.
Vene, I. Küsimus naeratavast Kristusest // Sirp, 2005, 4. märts, nr. 9, lk. 5.
Vene, I. Missugused olime meie? // Sirp, 2005, 1. apr., nr. 12, lk. 4.
Vene, I. Triviaalsuse kaitseks // Sirp, 2005, 4. veebr., nr. 5, lk. 5.
Vene, I. Uskuda kõrgemat // Sirp, 2005, 6. mai, nr. 17, lk. 4.

III. TÕ RAAMATUKOGU TÖÖTAJATE ETTEKANDED 2004–2005

2004

- Lukas, L. ; **Aabrams, V.** ; **Kaur, K.** EEVA — digitaalne kirjanduslugu tekstides. — TÕ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja.” 19. oktoobril
- Dubjeva, L.** V. E. Regel — Tartu Ülikooli üldajaloo professor 1913.–1918. a. — Rahvusvahelisel konverentsil „Symposium *Byzantino-Nordicum*. An international symposium of Byzantine studies” Tartus, 7.–11. mail
- Dubjeva, L.** Ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu. — Konverentsil „Juhuse tahtel ühiselamust arhiiviks (Liivi t 4 — 100)” Tartus, 14. mail
- Dubjeva, L.** EUROCLIO/MATRA Project „Integration of society in Estonia : a combined approach for history public debate 2002–2005”. — Rahvusvahelisel konverentsil „New history in new age : innovative approach and material on historical education” Kiievis, 14.–15. mail
- Dubjeva, L.** Üliõpilasest professoriks: Pjotr Jakovenko Jurjevi ülikoolis. — TÕ Ajaloomuuseumi konverentsil „Rahvusülikool ja tema üliõpilased” 13. detsembril
- Einasto, O.** Kas ma töotan HEA teenindusega raamatukogus? — Narva Linnaraamatukogus 20. oktoobril
- Ermel, M.** Veel üks katse portreteerida Udo Ivaskit. — XIV Friedrich Puksoo päeval „Raamatu aeg” 23. jaanuaril
- Ilus, M.-N.** Kaasaegse ülikooliraamatukogu teenused. — Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu 85. aastapäeva konverentsil „Ülikooliraamatukogu täna” 11. novembril

- Kronberg, M.** Kinnipeetavate lugemisvajadus. [Tartu vangla kinnipeetavate ankeetküsitluse põhjal]. — Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse ja raamatuloo ettekande päeval 22. aprillil
- Kuusik, T. ; Türk, K.** Töösoorituse hindamine Tartu Ülikooli Raamatukogu näitel. — TÜ majandusteaduskonna konverentsil „Juhtimisteooria ja praktika: sünergia organisatsioonis” Tartus, 26.–28. mail
- Külv, L. ; Vaabel, K. ; Aas, M.** Erialaraamatukogude ja haruraamatukogude arengulugu. — TÜ Raamatukogu III kirjepäeval 30. novembril
- Liivamägi, T.** [Teadusinformatsiooni kättesaadavaks tegemisest TÜ Raamatukogus]. — Rahvusvahelisel konverentsil Läti Rahvusraamatukogus „E-raamatukogu arendamine” Riias, 19.–20. aprillil
- Liivamägi, T.** Estonian higher education and academic libraries in the time of transition. — Rahvusvahelisel konverentsil „Polish academic libraries in the European Union” Łodzi, 23.–25. juunil
- Liivamägi, T. ; Ilus, M.-N.** Library and the university, on the example of University of Tartu. — Balti raamatukoguhoidjate 8. kongressil Jūrmalas, 29. september – 1. oktoober
- Loorits, E.** Kirjanduse kättesaadavusest TÜ Raamatukogu kataloogidest ja kirjade lihtsustamisest. — TÜ Raamatukogu III kirjepäeval 30. novembril
- Loorits, E. ; Kuusik, T.** 10 aastat arvutikataloogimise alustamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus : ajalugu slaididel. — TÜ Raamatukogu III kirjepäeval 30. novembril
- Miil, K. ; Kuusik, T.** Erialaportaali — miks just selline? — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja.” 19. oktoobril
- Reinamägi, R. ; Miil, K.** E-Learning course of new members for University of Tartu : how to use Universities network and information systems. — 10. EUNIS konverents „IT innovation in changing world” Bledis (Sloveenia), 29. juuni–2. juuli
- Moont, K. ; Tänavaoats, S.** Kirjete importimisest ja rahvusandmebaaside kasutamisest. — TÜ Raamatukogu III kirjepäeval 30. novembril
- Mölder, Ü.** Die altbestände der Universitätsbibliothek Tartu und ihre Widerspielung im elektronischen Katalog. — Rahvusvahelisel konverentsil „Questions of elaborating and electronic cataloguing of 15th–18th century prints” Budapestis, 21.–22. aprillil
- Poljakov, M.** Enesekehtestamisvõtted tavateeninduses ja probleemolukordades. — Semianril TÜ erialaraamatukogude töötajatele 5. mail
- Poljakov, M.** Pädevuse kaardistamine. — Seminaril Põhja-Eesti rahvaraamatukogude juhtidele Tallinnas, 26. mail

- Poljakov, M.** Enesekehtestamine meeskonnas, teeninduses ja meedias. — Pärnu Keskraamatukogu seminaril 24. septembril
- Poljakov, M.** Enesekehtestamioskused ja kliendisuhted teeninduses. — Läänemaa Keskraamatukogu seminaril Haapsalus, 7. oktoobril
- Rand, M. ; Rohtla, G.** Tartu Ülikooli Raamatukogu ajaloolised ja erikogud digitaalses keskkonnas. — Eesti Muusikateaduse Seltsi ettekandepäeval Tartus, 3. aprillil
- Zettur, P.** INNOPAC-i laenutusmoodul. — Loeng ja praktiline õppus Eesti Põllumajandusülikooli raamatukogu töötajatele 3. juunil, 10. oktoobril
- Zettur, P.** INNOPAC-i *Millennium*-versiooni teenindusmoodul. — ELNET Konsortsiumi seminaril Tallinna raamatukogudele 29. oktoobril
- Zettur, P.** Statistilised väljavõtted andmebaasist. — TÜ erialaraamatukogude töötajate seminaril 15. detsembril
- Sepp, A.** Erinevustest Tartu ja Tallinna kataloogijate töös. — TÜ Raamatukogu III kirjepäeval 30. novembril
- Taal, K.** Jürgensoni-näoline Õpetatud Eesti Selts. — TÜ Ajaloomuuseumi ettekandepäeval „Dietrich Heinrich Jürgenson 200” 13. oktoobril
- Taal, K.** 75 aastat Õpetatud Eesti Seltsi : eestlased ja eesti keel seltsi varasemas ajaloos. — Õpetatud Eesti Seltsi ettekandepäeval 15. detsembril
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi raamatukogu kujunemislugu ja saatus. — XX eesti raamatuteaduse konverentsil–Oskar Kallase päeval Eesti Kirjandusmuuseumis 25. oktoobril
- Taevere, E.** Andmebaasi loomise võlu ja valu. — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja. II” 19. oktoobril
- Tammeorg, R.** Opinions of Estonian citizens towards EU. Can we be sure that our voice is heard? — EL *Phare* väikeprojektide programme käsitleval rahvusvahelisel seminaril „Omavalitsustöötajate kompetentsus ja koostöö kui regionaalmajandusliku koostöö arengu aluspõhi” Tartus, 26.–29. jaanuaril
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** Ei saand me läbi Lätita, ei lätlased saand Eestita. — ESTO 2004 teadlaste konverents „Eesti teadlased kodu- ja välismaal” Riias, 29. juunil
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** SELL-i konverentsid Baltimaade ja Soome üliõpilaste koostöö arendajana. — TÜ Ajaloomuuseumi konverentsil „Rahvusülikool ja tema üliõpilased” 3. detsembril
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** The contacts of Tartu University with Latvia in 1920–1930ies. (Medicine). — Läti Ülikooli Muuseumi konverentsil Riias, 26. jaanuaril

- Samm, T. ; Seemen, V. ; Raal, A. ; **Tankler, H.** Farmaatsiaüliõpilased Tartu ülikoolis 1802–1889. — TÜ Ajaloomuuseumi konverentsil „Rahvus-ülikool ja tema üliõpilased” 3. detsembril
- Teemus, M.** Virtual collections of graphic art. — *Bibliotheca Baltica* konverentsil „Opening of the treasures of libraries in the Baltic sea area” Greifswaldis, 21.–24. aprillil
- Teemus, M.** Sidusjuurdepääsu loomine ajaloolisele kunstikogule. — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja.” 19. oktoobril.

2005

- Didrik, A.** Tartu Ülikooli filmiarhiivi loomine. — IV kirjepäev TÜ Raamatukogus 29. novembril
- Einasto, O.** Raamatukogu teenuste kvaliteet ja kuidas seda mõõta. — Narva Keskraamatukogu töötajatele 27. märtsil
- Einasto, O.** Kaasaegse teadusraamatukogu funktsioonid ja teenused. — TÜ kultuurikorralduse magistrantidele 31. märtsil
- Einasto, O.** Hea teenindus raamatukogus: mida see tähendab? — Kohtla-Järve Keskraamatukogu töötajatele 25. mail
- Einasto, O.** Raamatukoguhoidja imago. — Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu Tartumaa kogu liikmetele 28. septembril
- Einasto, O.** TÜ Raamatukogu teenused ja teeninduse korraldamine. — Kohtla-Järve Keskraamatukogu töötajatele 30. septembril
- Einasto, O.** Enesekehtestamise tehnikad ja nende kasutamine teeninduses. — Seminaril TÜ Raamatukogu teenindusosakonna töötajatele 2. detsembril
- Ilus, M.–N.** Hea teenindus raamatukogus. — TÜR ja TTÜR referentide suvekoolis Ruusmäel, 23.–24. mail
- Kask, K. K.** Infosüsteemid raamatukogudes, raamatukogude vahel ja raamatukogude ümber — piirangud ja võimalused sidustamisel. — Konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja. III” 20. oktoobril
- Liivamägi, M.** Koostöö teaduskonnaga avakogude ümberkujundamisel. — Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu erialareferentidele korraldatud seminaril „Referent ja teaduskond” Tartus, 24. novembril
- Loorits, E.** 30 aastat TÜ Raamatukogu kataloogitoimkonda. Kuidas edasi? — IV kirjepäev TÜ Raamatukogus 29. novembril

- Luštšik, M.** Estonian ILL: historical experience and today's reality. — Rahvusvahelisel konverentsil „Making library collections accessible locally and worldwide” Tallinnas, 20.–23. septembril
- Luštšik, M.** Организация и менеджмент МБА в библиотеке Тартуского университета. — rahvusvahelisel seminaril „Novelties of the user service in the academical libraries” Riias, 23. novembril
- Miil, K.** Library image as service: cost and benefits. — Rahvusvahelisel konverentsil „Libraries Designed for Learning” Klaipeda Ülikooli raamatukogus 19.–20. mail
- Miil, K.** Teel traditsioonilisest raamatukogust õpikeskuseks. — TÜR ja TTÜR referentide suvekoolis Ruusmäel, 23.–24. mail
- Miil, K.** Koostöö teaduskonnaga infopädevuse õpetamisel. — Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu erialareferentidele korraldatud seminaril „Referent ja teaduskond” Tartus, 24. novembril
- Pai, K. ; Rand, M.** 200 aastat kogusid, 10 aastat e-kataloogi. — IV kirjepäev TÜ Raamatukogus 29. novembril
- Poljakov, M.** Eneseanalüüs. — TÜ töötajatele 7. aprillil
- Poljakov, M.** Koolitaja pädevus. — Tartu AÜ Koostöökogu koolitajate seminaril 11. aprillil
- Poljakov, M.** Tee rahuloleva lugejani. — Linnade ja maakondade keskraamatukogude töötajatele Tallinnas, 19.–20. mail
- Poljakov, M.** Tee rahuloleva lugejani. — TÜ erialaraamatukogude töötajatele 26. oktoobril
- Poljakov, M.** Teenindus ja rahulolev lugeja. — Jõgeva maakonna raamatukoguhoidjatele, Põltsamaal, 29. novembril
- Rand, M.** Käsikirjad, isikuarhiivid TÜ Raamatukogus; elektrooniline juurdepääs. — TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse ja infoteaduse 2. kursuse üliõpilastele 25. jaanuaril
- Rand, M.** TÜ Raamatukogu ajaloolised ja erikogud, töö nendega. — TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse ja infoteaduse eriala 4. kursuse üliõpilastele 17., 24. märtsil
- Rand, M.** Karl Morgenstern ja Tartu *Kantiana*. — Ettekandepäeval „Amendamatü Morgenstern. II” 27. septembril
- Rohtla, G.** Die Universität als Musikzentrum der Stadt Tartu/Dorpat in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. — Rahvusvahelisel Hansa Päevade ajalookonverentsil Tartus, 29. juuni–2. juuli

- Rohtla, G.** Friedrich Brenner (1815–1898) : Leben und Werk — Ostsee-Akademie seminaril „Deutschbaltische Musik” Travemündes, 2.–4. detsemberil
- Rohtla, G.** Karl Morgensterni muusikamaailm — Ettekandepäeval „Amendamatü Morgenstern. II” 27. septembril
- Seiler, V.** Töö alustamine vastloodud teaduskonnaga (Haridusteaduskonna näitel). — Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu erialareferentidele korraldatud seminaril „Referent ja teaduskond” Tartus, 24. novembril
- Sepp, A.** FRBF — uus nägemus kataloogimises. — IV kirjepäev TÜ Raamatukogus 29. novembril
- Zettur, P.** „Tips and Tricks” perioodikas ning „Anna võim lugejale”. — INNOPAC-i Eesti kasutajate grupi seminaril Tartus, 7. juunil
- Tammeorg, R.** Eurodokumentatsiooni Keskuse materjalid. EL ametlik dokumentatsioon. — TÜ sotsiaalpoliitika õppejõududele ja üliõpilastele 2. veebruaril
- Tammeorg, R.** EL ametlikud väljaanded ja andmebaasid. — Tallinna Linnakantselei töötajatele 22. märtsil
- Tammeorg, R.** EL dokumentatsioon ja andmebaasid. EL informatsioon Interne is. — Lääne-Viru maakonna raamatukoguhoidjatele Rakveres, 22. aprillil
- Tammeorg, R.** EL seadusandluse dokumentaalne käik ning infoallikad ja andmebaasid. — Tartu linna raamatukoguhoidjatele 3. oktoobril
- Tammeorg, R.** EL dokumentatsioon ja andmebaasid. EL informatsioon Internetis. — Järvamaa raamatukoguhoidjatele Paides, 24. novembril
- Tammur, K.** Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas säilitatavad kultuurivarad. — Eesti Kunstiülikooli restaureerimise eriala üliõpilastele 14. jaanuaril
- Tammur, K.** Varasemad Eesti–Itaalia kokkupuuted trükisõna kaudu. — TÜ itaalia keele lektoraadi ja Itaalia Kaulanduskoja konverentsil „Itaalia käsikirjad, trükised, joonistused ja gravüürid Tartu Ülikooli Raamatukogus” Tartus, 23. mail
- Tammur, K.** Hiiumaa aines Tartu Ülikooli Raamatukogu kogudes: dissertatsioonid, isikuarhiivid, varasem perioodika. — ERÜ vanaraamatu toimkonna seminaril „Kirjasõna Hiiumaal ja Hiiumaast” Hiiumaa muuseumis 27. mail
- Tammur, K.** Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas säilitatavad kultuurivarad. — Soome Instituudi külalistele 4. veebruaril TÜ pensionäride ühenduses 16. veebruaril Spordiajaloo Seltsis 4. mail

- Tankler, H.** Tartu Ülikooli raamatukogu Karl Morgensterni päevil. — Ettekandepäeval „Ammendamatu Morgenstern. II” 27. septembril
- Tarkpea, T.** Avakogude süstemaatika raamatukoguhoidjate ja teaduskonna poolt nähtuna. — Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu erialareferentidele korraldatud seminaril „Referent ja teaduskond” Tartus, 24. novembril
- Teemus, M.** Lääne-Euroopa 15.–19. saj graafika TÜ Raamatukogus. — Eesti Kunstiülikooli graafika eriala üliõpilastele 17. märtsil
- Teemus, M.** Itaalia graafika aarded Tartu Ülikooli Raamatukogus. — TÜ itaalia keele lektoraadi ja Itaalia Kaubanduskoja konverentsil „Itaalia käsikirjad, trükised, joonistused ja gravüürid Tartu Ülikooli Raamatukogus” Tartus, 23. mail
- Treikelder, Ü.** Muutused e-kataloogis ESTER. Helgest tulevikust. — IV kirjepäev TÜ Raamatukogus 29. novembril.

IV. KONVERENTSID, SEMINARID JA ETTEKANDEPÄEVAD 2004–2005

2004

Friedrich Puksoo 114. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „Raamatu aeg” 23. jaanuaril

- Pagulasraamat eesti kultuuripildis. Anne Valmas, Tallinna Pedagoogikaülikooli Akadeemiline Raamatukogu
- Raamatukaubandusest Eestis 19. saj. II poolel. Signe Jantson, Tallinna Pedagoogikaülikool
- Helmi Masing — elutee tähiseid. Marje Aasmets, Tallinna Pedagoogikaülikooli Akadeemiline Raamatukogu
- Raamatuloolane Kyra Robert. Gerli Kangur, Tallinna Pedagoogikaülikool
- Veel üks katse portreterida Udo Ivaskit. Malle Ermel, TÜ Raamatukogu

Konverents "Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja. II" 19. oktoobril

- Raamatukoguvõrgu konsortsiumi arengu strateegiad. Mihkel Reial, EL-NET Konsortsium/Eesti Rahvusraamatukogu
- Sidusjuurdepääsu loomine ajaloolisele kunstikogule: probleemid ja lahendused TÜ Raamatukogus. Moonika Teemus, TÜ Raamatukogu
- Originaalgraafika ja raamatuillustratsioonid virtuaalajastul. Katre Riisalu, Eesti Rahvusraamatukogu
- Kas Internet sööb Raamatukogu lugejad või on Internet ise raamatukogu? Henn Sarv, IT Koolituskeskus
- EEVA — digitaalne kirjanduslugu tekstides. Liina Lukas, TÜ maailmakirjanduse õppetool; Vahur Aabrams ja Kairit Kaur, TÜ Raamatukogu
- Erialaportaali – miks just selline? Kärt Miil ja Tiina Kuusik, TÜ Raamatukogu
- Andmebaasi loomise valu ja võlu. Ehtel Taevere, TÜ Raamatukogu.

III kirjepäev 30. novembril

- Erialaraamatukogude ja haruraamatukogude arengulugu. Lilia Külv, TÜ Raamatukogu; Kaja Vaabel, TÜ Pärnu Kolledži raamatukogu; Merle Aas, Tartu O. Lutsu nim Linnaraamatukogu
- Kirjanduse kättesaadavusest TÜ Raamatukogu kataloogidest ja kirjete lihtsustamisest. Elsa Loorits, TÜ Raamatukogu
- 10 aastat arvutikataloogimise alustamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus : ajalugu slaididel. Elsa Loorits ja Tiina Kuusik, TÜ Raamatukogu
- Kirjete importimisest ja rahvusandmebaaside kasutamisest. Külli Moont ja Silja Tänavoits, TÜ Raamatukogu
- Kataloogimine *Millenniumis*. Ülo Treikelder, ELNET Konsortsium ja Sirje Nilbe, Eesti Rahvusraamatukogu
- Kirjete lihtsustamise võimalikkusest muusikateavikute kataloogimisel Tartu linnaraamatukogus. Meery Salu, Tartu O. Lutsu nim Linnaraamatukogu
- Tähelepanekuid analüütilise kirje koostamisel. Ly Seppet, Eesti Põllumajandusülikooli raamatukogu.
- Erinevustest Tartu ja Tallinna kataloogija töös. Anneli Sepp, TÜ Raamatukogu/ Eesti Muusikaakadeemia raamatukogu.

2005

Friedrich Puksoo 115. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „Kultuurivarad ajas” 21. jaanuaril

- Raamatuköitest ja köitemeistritest Friedrich Puksoo uurimustes. Endel Valk-Falk, Tartu Kõrgem Kunstikool
- Vanausuliste liturgiaraamatu Irmosõ restaureerimisest. Ene Sarap, TÜ Raamatukogu
- Restaurator tolmust. Reet Sonn, TÜ Raamatukogu
- Kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu tegevusest. Mari Siiner, Kultuuriministeeriumi kultuuriväärtuste säilitamise nõukogu
- Välis-eesti arhiivid — eile, täna, homme. Piret Noorhani, Eesti Kirjandusmuuseum
- Kultuurivarad ajas. Marju Lepajõe, Tartu Ülikool

Referentide suvekool Ruusmäel 23.–24. mail

- Sisekommunikatsioon akadeemilises keskkonnas. Illari Lään, Tartu Ülikool
- Hea teenindus raamatukogus. Mare-Nelli Ilus, TÜ Raamatukogu
- TKK Library — information literacy in practice. Kirsi Heino ja Virpi Palmgren, Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu
- Teel traditsioonilisest raamatukogust õpikeskuseks. Kärt Miil, TÜ Raamatukogu

Konverents „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja III” 20. oktoobril

6. Digitaalraamatukogud Eestis — kas kogude või teenuste võrk? Mihkel Reial, Eesti Rahvusraamatukogu
7. Kas Eesti teadusraamatukogude koondportaal on võimalik? Jüri Järs, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
8. Eesti Teadusinfosüsteem. Hannes Alekand, Haridus- ja Teadusministeerium
9. Teadustekstid on-line. Mare Kõiva Eesti Kirjandusmuuseum
10. Mäluasutuste digitaalsed andmekogud: mida teha üheskoos? Priit Pirsko, Eesti Rahvusarhiiv
11. Tarkvaralahendusi raamatukogudele. Andres Jatsa, OÜ Tarkvarastudio
12. Infosüsteemid raamatukogudes, raamatukogude vahel ja raamatukogude ümber — piirangud ja võimalused sidustamisel. Kalju Kill Kask, TÜ Raamatukogu.

Raamatukogu esimese direktori prof Karl Morgensterni 235. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „Ammendamatu Morgenstern. II” 27. septembril

- Der Ursprung der modernen wissenschaftlichen Bibliothek aus dem Geist des 18. Jahrhunderts. Katrin Paasch, Erfurti ülikooli raamatukogu
- Avastada maailma muuseumis — valgustusaja ideaalmuuseum ja selle rajamine Tartus. Inge Kukk, TÜ Kunstimuuseum
- Tartu ülikooli raamatukogu Karl Morgensterni päevil. Hain Tankler, TÜ Raamatukogu
- Karl Morgenstern ja Tartu *Kantiana*. Mare Rand, TÜ Raamatukogu
- Karl Morgensterni muusikamaailm. Geiu Rohtla, Eesti Muusikaakadeemia/TÜ Raamatukogu

IV kirjepäev 29. novembril

- FRBR — uus nägemus kataloogimises. Anneli Sepp, TÜ Raamatukogu/Eesti Muusikaakadeemia raamatukogu
- Bibliograafilise arvestuse osakond IFLA aastakongressil. Sirje Nilbe, Eesti Rahvusraamatukogu
- Muutused e-kataloogis ESTER. Helgest tulevikust. Ülo Treikelder, ELNET Konsortsium
- TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogu eile-täna-homme. Ene Trallman, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogu
- 200 aastat kogusid, 10 aastat e-kataloogi. Kristina Pai ja Mare Rand, TÜ Raamatukogu
- Tartu ülikooli filmiarhiivi loomine. Andres Didrik, TÜ Raamatukogu
- Tartu-teemalised andmebaasid Internetis. Halliki Jürma, Tartu O. Lutsu nim Linnaraamatukogu
- 30 aastat TÜ Raamatukogu kataloogitoimkonda. Kuidas edasi? Elsa Loorits, TÜ Raamatukogu

V. NÄITUSED

2004

Raamatukogus koostatud näitused

1. Baltisaksa kartograaf ja poliitik Ludvig August Mellin 250
2. Dots Liivia Kirsch 1923–2003
3. Eesti Instituut 15
4. Eesti Vabariigi teaduspreemiad 2002–2004
5. Farmaatsiaprofessor August Siim 100
6. Johan Köpp 130
7. Juhan Peegel 85
8. Muinasjutuline Island
9. Olaf Prinitis 80
10. Pilk bibliograafia Eestis ja Tartu Ülikoolis
11. Pintsli ja värviga raamatukogus. Meenutades Tiina Seppa
12. Postinkunaablid
13. Prof Georg von Rauch 100
14. Prof Ülo Lumiste 75
15. *Rara italica*. Pühendatud Petrarca 700. sünniaastapäevale
16. Valeri Bezzubov 75
17. W. Ostwald — ainuke Nobeli preemia laureaat Baltkumist
18. Õigeusk Lõuna-Eestis

Külalisenäitused

1. Aldar Talviste, Joel Arula ja Mati Karu joonistused
2. Aknad. Kaie Pärn
3. AUTOPORTREE. Tartu Kõrgema Kunstikooli õppejõudude ja üliõpilaste tööd
4. (Eba)demokraatlik Valgevene. Üliõpilaste fotonäitus
5. Eesti klaasitööstus 37 : Hüti klaasikoda Hiiumaal 1628–1664
6. Eesti lasteraamatu illustratsioonid 2000–2004
7. Eesti rändavad rahnud. Fotonäitus
8. Eesti tee vabadusele. Tunne Kelami fotomälestused
9. Etnokubistlik Kalevipoeg. Gunnar Neeme (Austraalia) graafika
10. Fideelia. Signe Rootsi maalid
11. Hommikupoole ööd. Anne Ehasalu-Vasara vitraažid

12. Järveline Vooremaa. Aerofotod
13. Kaili Luige maalid
14. „Kalevipojast“ kandekotini. Tartu Kõrgema Kunstikooli nahakunsti üliõpilaste tööd
15. Kirjandusfestivali *Prima Vista* lastejoonistuste näitus
16. Konrad Mäe Maalistuudio aastalõpu näitus
17. Liilia Piiri pastellid
18. Maastikud. EPMÜ üliõpilaste fotonäitus
19. Madis Kõivu maalid
20. Maria Možarova loodusfotod
21. Mezz Voce. Ludmilla Swarczewska gobeläänid
22. NOBELOBEN. Saksa päritolu Nobeli preemia laureaadid
23. Nursi praks 2004. TÜ maaliosakonna üliõpilastööde näitus
24. Nüüdisaegsed vene lasteraamatu illustratsioonid
25. Orhideealtar. Tõnu Tamm
26. Plaadijäljendid renessanssraamatu kaanekujunduses. Rene Haljasmäe
27. Puu–metall–kivi–siid. Tartu Kõrgema Kunstikooli üliõpilaste graafikanäitus
28. Põhjala lood. Ferenc Masszi raamatugraafika
29. Pühapäev. Kalli Kalde õlimaalid
30. Riigikogu ajas. Riigikogu ajalugu ja tänapäev fotodel
31. Rumeenia Euroopa südames. Constantin Brancusi fotod
32. Ruumid. Kristiina Järvelaiu installatsioonid
33. Tallinn — 1080 km. Johanna Rossi fotod Solovetsi saartest
34. Tartu Rahvaülikooli tarbekunstiringi näitus
35. Tee Vaba. Fotonäitus Eesti taasiseseisvumise aastapäevaks
36. TeksStiilne. Moekunstnik Krõõt Nõmmela isikunäitus
37. tÄrkamine. Renate Sõukandi maalid
38. TÜ üliõpilaste fotoklubi rühmanäitus
39. Vabalangemine. Erna Metsa fotod
40. Verandal maalitud pildid. Eero Javoineni maalid
41. Öötöö. Dirk Lange ja Benja Sachau (Saksamaa) joonistused ja kollaažid.

2005**Raamatukogus koostatud näitused**

- *Rara Italica*
- Ajalooline Tartu
- Maaililised reisirid: vaategraafikat TÜ Raamatukogu kogudes
- Tartu Ülikooli sümbollikaga trükised
- Teoloog Johan Köpp 130
- Akadeemik Paul Ariste 100
- Tartu Ülikooli romaani ja germaani keelte õppejõud Kallista Kann 110
- Professor Ernst Raudam 90
- Füüsik Lauri Palgi 70

Külalisenäitused

1. R.A.I.S.K.. Loominguliste ühenduste „Infotankistid” ja „Puhas Rõõm” ökokunsti näitus
2. Van Gogh'i jälgedes. Fideelia-Signe Roots
3. Ukraina ja Eesti sõprade pilgu läbi. Andrei Mosijenko ja Annika Haasi fotod
4. Sild üle vaevatee. Maie Raun
5. Meie parimad. Eesti Kunstiakadeemia nahakunstiosakonna köitenäitus
6. Minu Linn. Tartu Kõrgema Kunstikooli gobeläänid
7. Eesti linnud Euroopa Liidus. Mati Kose fotod
8. Maryo Shljaiterise maalid
9. Eesti ja Soome 2004. a kaunimad raamatud
10. 50 aastat Euroopa Nõukogu kunstinäitusi
11. Tartu Valgus. Kaarel Kuurmaa ja Maryo Shljaiterisi fotod
12. Pööripäeva paiku. Silja Härmi pastellid
13. EÜS Veljesto
14. Eesti Baha'i Kogudus
15. Vene vanausulised — vanausuliste ajalugu Eestis
16. Kanada kirjandus
17. 350 aastat Urban Hiärne immatrikuleerimisest Tartu ülikoolis
18. Vennad Grimmid Berliinis
19. Soome aabitsa näitus
20. Eesti aabitsa lugu

21. Tartu Ülikooli Meteoroloogia Observatoorium 140

22. Korp! Vironia 105

VI. 2004.–2005. A KORRALDATUD ARHIIVIFONDID

F 76 : Oissar, Edgar (1899–1977), pedagoog, raamatuteadlane, TÜ kasvandik

Edgar Oissar sündis 30. märtsil 1899. a Puiatu vallas Viljandimaal. Pärast Viljandi Poeglaste Gümnaasiumi lõpetamist 1921. a asus ta õppima füüsikat Tartu Ülikoolis. Peagi hakkasid noormeest huvitama filosoofiaprobleemid ja 1925. a otsustas ta astuda filosoofiateaduskonda, mille lõpetas 1928. a. Samal aastal sai ta töö eest „Ristiusk ja iseloomukasvatus” filosoofiamagistri teaduskraadi. Pärast lühiajalist töötamist Võru Rahvahariduse Seltsi Ühisgümnaasiumi direktorina, jätkas E. Oissar 1930.–1933. a Haridusministeeriumi stipendiaadina õpinguid Berliini ja Göttingeni ülikoolis Saksamaal. 1935. a promoveerus ta Göttingenis väitekirjaga „Die politische Erziehung” filosoofiadoktoriks.

Kodumaale naasnuna töötas E. Oissar Haridus- ja Sotsiaalministeeriumis ametnikuna (1934–1936), Õpetajate Koja peasekretärina (1936–1939) ning Tallinna Õpetajate Seminaris ja Tallinna Pedagoogiumis pedagoogika ja psühholoogia õpetajana. Huvist raamatuloo ning raamatukogunduse vastu õiendas E. Oissar 1935. a I järgu raamatukoguhoidja kutseeksami. 1940. a septembris sai E. Oissarest Tallinna Tehnikaülikooli raamatukogu juhataja, kellena ta töötas kuni 1944. a sügiseni. Järgnesid tööaastad Eesti NSV Riikliku Raamatukogus (1988. aastast Eesti Rahvusraamatukogu), kust ta vallandati 1950. a poliitilistel motiividel. Hiljem töötas E. Oissar mõnda aega ENSV TA Teaduslikus Raamatukogus (2005. a Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu).

Õpingute ja kutsetöö kõrval avaldas E. Oissar 1920.–1930. aastatel rohkesti kasvatus- ja koolitööd puudutavaid kirjutisi ning tõlkis pedagoogilist kirjandust (J. H. Pestalozzi, F. W. Foerster). E. Oissar oli ennesõjaaegses Eestis ainuke pedagoog, kes käsitles süvenenumalt poliitilise kasvatuses küsimusi. 1935. a

ilmus Akadeemilise Kooperatiivi väljaandel tema doktoriväitekirj.¹ 1930. aastate lõpul valmis uurimus saksa filosoofi Wilhelm Dilthey (1833–1911) pedagoogika kohta. See pidi ilmuma Tartu Ülikooli toimetiste B seerias 1940. a. Artikkel, millest olid laotud korrektuurpoognad, jäi nõukogude tsensuuri oludes avaldamata. Ilmumata jäid ka „Eesti kooli arengulugu 1917–1937” ning pärast sõda valminud uurimus teadusliku pedagoogika ühe rajaja J. Fr. Herbarti (1776–1841) elust ja tegevusest, tööde käsikirjad on tema isikuarhiivis.

Nõukogude ajal keskendus E. Oissar eesti vanema raamatu uurimisele, mille kohta ilmus ajakirjas „Keel ja Kirjandus” mitu artiklit. 1959–1962 valmis uurimus Peeter I aegsetest Tallinna ja Riia trükistest, 1971 aga ulatuslik „Eesti aabitsa arengulugu”, mille käsikirjad asuvad samuti tema isikuarhiivis. Olulise töö tegi E. Oissar bibliograafiate koostamisel, näit „Eesti biograafilised teatmikud” (1963) ja „Tartu ülikoolis kaitstud väitekirjad 1802–1918” (1973).

Tartu ülikooli ajalugu kujunes E. Oissare teiseks suuremaks uurimisvaldkonnaks. Ülikooli toimetistes ja mujal avaldas ta uurimusi Georg Friedrich Parrotist, Karl Morgensternist, Matthias Jacob Schleidenist jt Tartu teadlastest. Tema sulest ilmusid artiklid ülikooli esimese kuraatori Friedrich Maximilian Klingerite tegevusest ning teatri keelustamist Tartus 19. saj esimesel poolel. Oma viimastel eluaastatel pühendus E. Oissar TÜR-is asuva Fr. M. Klingerite eraraamatukogu uurimisele ja selle kataloogi koostamisele, kuid käsikiri ei saanud trükivalmis.

E. Oissar suri 28. oktoobril 1977 Viljandis ning on maetud Paistu kalmistule.

TÜ Raamatukogusse jõudsid E. Oissare materjalid 1974.–1977. a ülevõtuna tema enda ning Jüri Laikoja poolt. 2004. a lisandus kirju Kaja Noodlalt.

2004. a korrastatud isikuarhiivis on 196 säilikut, mis hõlmavad aastaid 1704–1977. Siin on hoiul E. Oissare eluloolisi ja hariduskäiku kajastavaid dokumente, uurimisteemadel kogutud materjale (pedagoogika, filosoofia, psühholoogia, loogika, kirjandusteadus; raamatukogundus ja bibliograafia; eesti aabits; TÜ ajalugu jm), valminud teadustööde käsikirju, artikleid, pühendustega separeate ja kirjavahetust.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Aili Bernotas.

---

1 E. Oissar. Die politische Erziehung. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv, 1935. 135 lk.

F 105 : Koop, Arnold (16.07.1922, Pihkva oblast, Dobroježi küla – 21.04.1988, Moskva), ajaloolane, Tallinna Pedagoogilise Instituudi rektor 1960–1968, Eesti NSV kõrg- ja keskhariiduse minister 1968–1970, Tartu Ülikooli rektor 1970–1988

Arnold Koop on pärit talupoja perekonnast. Tema esivanemad olid 19. sajandi lõpul siirdunud Eestist Pihkvamaale. 1937. a isa represseeriti, tema elutee lõppes Kasahstanis. Suure perekonna üheksast lapsest kasvasid üles neli venda ja kaks õde, kes hiljem pöördusid tagasi oma esivanemate sünnimaale.

Pärast 7-klassilise kooli lõpetamist 1937. a suundus Arnold Koop õppima laevajuhtimist Leningradi Veetranspordi Tehnikumi. Õpingute kõrval tuli tal teenida endale elatist. Teises maailmasõjas sõdis A. Koop 1941–1945. a nõukogude sõjalaevastikus ja Eesti Laskurkorpuses.

1946. a sai A. Koop NLKP liikmeks. Samal aastal suunati ta EKP Tartu maakonnakomiteesse kaadriinstruktoriks. Tema õpingud jätkusid 1947.–1949. a EKP KK Vabariiklikus Parteikoolis, 1951–1955 Tallinna Pedagoogilises Instituudis (TPeDI). Olles TPeDI kaugõppe üliõpilane, asus Arnold Koop 1952. a samas tööle õppejõuna (ajaloo-keeleteaduskonna dekaan 1954–1956). 1960. aastal, pärast aspirantuuri lõpetamist NLKP KK j.a Ühiskonnateaduste Akadeemia juures ning kandidaadiväitekirja „Внешнеполитические и экономические взаимоотношения между СССР и буржуазной Эстонией” kaitsmist sai A. Koop TPeDI rektoriks. 1968–1970 oli A. Koop Eesti NSV kõrg- ja keskerihariiduse minister. 1970. a määrati A. Koop Tartu Riikliku Ülikooli rektoriks, kellena ta töötas elu lõpuni.

1985. a kaitses A. Koop Moskvast NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi juures doktoritöö „Образование при социализме как социальная система”. Temalt ilmus käsitlusi ajaloo, sotsioloogia ja kõrgkooli pedagoogika alalt. Arnold Koop oli NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia (1968. aastast) ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia (1986) korrespondentliige.

A. Koobil oli rohkesti ühiskondlikke ülesandeid: 1966–1971 oli ta EKP KK liikmekandidaat, aastast 1971 liige; 1971–1975 ENSV Ülemnõukogu ja 1970–1988 NSV Liidu Ülemnõukogu saadik.

A. Koop oli ligi 40 aastat seotud nõukogude kõrghariidussüsteemiga. Tema tööd tunnustati ordeniga Austuse märk (1960), Tööpunalipu (1970), Oktoobrirevolutsiooni (1977) ja Lenini ordeniga (1982). 1985. a sai ta ENSV Riikliku Preemia laureaadiks.

Arnold Koop suri lümfoleukoosi tagajärjel ühes Moskva haiglas 21. aprillil 1988, tema põrm on maetud Tartu Raadi kalmistule.

A. Koobi ahiivipärand jõudis TÜ Raamatukogusse ülikooli rektoraadist kahes osas 1988. ja 1991. a. Olulist täiendust lisandus 2003. ja 2004. a leselt, kauaaegselt TÜ inglise keele õppejõult Hilja Koobilt. Põhiosa isikuarhiivist moodustavad A. Koobi tegevust TÜ-s kajastavad paberid: ettekannete tekstid ülikooli perspektiividest, ülesannetest, materiaalse baasi olukorrast jne; ülikooli 350. aastapäeva tähistamist kajastavad materjalid (medal jt meened, aastapäeva tähistamine Rootsis); tema jaoks kogutud ajalehelõiked kiirkõitjates. Tegevust NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia korrespondentliikmena kajastavad tööplaanid, aruanded ja kirjavahetus. Teadustöö, ettekannete, sõnavõttude ja enesetäiendamise tarvis tegi A. Koop hulgaliselt märkmeid, peamiselt perfokaartidel. Tööstiili näidisenä on neid kartoteeke isikuarhiivis osaliselt säilitatud. Perioodist, mil A. Koop oli NSV Liidu Ülemnõukogu saadik, on hulgaliselt materjale mitme komisjoni töö kohta. Süstematiseerituna omavad need väärtust lähiajaloo, eeskätt NSV Liidu majandus- ja hariduspoliitika uurijatele. Biograafilistest materjalidest on A. Koobi venekeelne autobiograafia; haridusteed ning teenistuskäiku kajastavad dokumendid; aukirjad ja diplomid; ajaleheartiklid sõjamälestustest ning nekroloogid. Rohkesti on fotosid TÜ elust (külaliste ja delegatsioonide vastuvõtmine; ülikooli aastapäevade tähistamine; õppejõudude juubelid; nurgakivipanek raamatukoguhoonele; füüsikahoone avamine), välisreisidest NSV Liidu Ülemnõukogu delegatsiooni koosseisus; esinemistest NSV Liidu ning Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Komitee pleenumil jm.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 147: Aul, Juhan (1931. a-ni Johann Klein; 15.10.1897 Pärnumaa, Arevald – 29.08.1994, Tartu), antropoloog, Tartu Ülikooli professor

Juhan Aul sündis Pärnumaal talusulase pojana. Tema haridustee algas Suigu vallakoolis, jätkus Taali ministeeriumikoolis ning Pärnu linnakoolis. Raske majandusliku olukorra tõttu tuli aga õpingud katkestada. Järgnes töö vallakirjutaja abina ning 1916.–1921. a õpetajana Uulu ja Suigu vallakoolis. 1920. a kevadel sai J. Aul Tallinna Õpetajate Seminari juures looduslooja ja eesti keele aineõpetaja (koduõpetaja) kutse. Järgmisel aastal sooritas ta seal eksternina küpsuseksamid ning astus Tartu Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonda zooloogiat õppima. Elatise teenimiseks töötas ta stuudiumi ajal õpetajana Tartu Linna Õhtu-alkgkoolis ja Tartu Õpetajate Seminaris. Juhan

Aul lõpetas ülikooli 1928. a *mag zool* teaduskraadiga. 1938. a promoveerus ta siin väitekirjaga „Lääne-Eesti maakondade eestlaste antropoloogilisi tunnuseid ja tõuline kuuluvus” loodusteaduste doktoriks (*dr phil nat*).

1928. a alustas Juhan Aul tööd Tartu Ülikoolis zooloogia instituudi nooremassistendi kohusetäitjana, hiljem assistendina ja dotsendina. 1944. a novembris kinnitati J. Aul zooloogia kateedri vanemõpetajaks. 1950.–1954. a oli J. Aul ülikoolist sunnitud eemal. 1958. aastast kuni pensionile minekuni 1982. a oli ta zooloogiakateedri professor (1958.–1969. a ühtlasi kateedri juhataja).

Professor Juhan Auli võib pidada mitte ainult eesti antropoloogia rajajaks, vaid ka biomeetria ja andmetötluse pioneeriks. Tema põhiliseks uurimisobjektiks oli eestlaste antropoloogia. Andmestiku kogumiseks mõõtis ta isiklikult enam kui 50 tuhat inimest. J. Aul on oma antropoloogiliste uurimuste tulemused võtnud kokku kolmes põhiteoses: „Антропология эстонцев” (Tartu, 1964), „Eesti naise antropoloogia” (TRÜ toimetised, 1977, v. 438, lk. 5–103) ja „Eesti kooliõpilaste antropoloogia” (Tallinn, 1982).

Väärikas koht eesti teaduse ajaloos on J. Aulil ka zooloogina, kellena ta alustas oma teadlaseteed. Esimesed uurija ja katsetaja kogemused sai Juhan Aul prof A. Lipschützi juures. Tema 1923. a esitatud eksperimentaalne uurimus „Konnapoja arenemine alkoholiseeritud miljöös” pälvis üliõpilastööde I auhinna. 1931. a ilmus Tartus J. Aulilt „Kodumaa neljajalgseid”; koostöös Harri Lingi ja Kalju Paaveriga 1957. a „Eesti NSV imetajad” (J. Auli kirjutatud on anatoomia-füsioloogia osa).

J. Aul on kandnud hoolt ka kõrgkooliõpikute ilmunise eest. Juba üliõpilaspõlves tõlkis ta koos J. Karuga E. Strasburgeri kuulsa botaanikaõpiku, mis ilmus 1926. a kirjastuse „Loodus” väljaandel. Oma õpilase ja pärastise kolleegi H. Lingiga avaldas ta „Selgroogsete zooloogia” (Tallinn, 1969). J. Auli koostatud inimese anatoomia õpikust bioloogidele on ilmunud kaks trükki (Tallinn, 1962 ja 1976).

1950.–1960. aastatel juhtis J. Aul anatoomia ja zooloogia terminoloogia komisjoni tööd. Isikuarhiivis on materjale komisjoni tegevuse kohta: põhimõtted, seisukohad, juhendid, aruanded ning J. Auli täienduste ja parandustega ladina-eesti anatoomia oskussõnastiku masinakirjaline variant. Õppetööst tingitud oskussõnavara korrastamise vajadus ajendas J. Auli koostama „Zooologia võõrsõnade leksikoni” (ilmus 1978. a).

Käsikirjalised materjalid andis 1995. a TÕ Raamatukogule üle J. Auli lesk dots Hillar Palametsa vahendusel. Väärtusliku osa isikuarhiivist moodustab antropoloogilisteks uuringuteks kogutud andmestik (1930. aastatel

teostatud eesti elanikkonna antropomeetriliste mõõtmiste tulemused; 1940. ja 1970. aastatel Eesti koolides arstlike mõõtmiste käigus kogutud andmed õpilaste füüsilise arengu kohta). J. Auli biograafilistest materjalidest võib esile tõsta aastakümnete jooksul peetud päevikuid ning memuaare. Säilinud loengukonspektid iseloomustavad ülikooli taset bioloogia, zooloogia ja inimese anatoomia õpetamisel 1960.–1970. aastatel.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 170 : Kudu, Elsa-Kristine (a-ni 1940 Kuddu; 21. 01.1915, Moskva – 05.07.1993, Tartu), Tartu Ülikooli Raamatukogu raamatukoguhoidja-bibliograaf

Elsa Kudu sündis Moskvast teenistuja perekonnas. Tema vanemad olid noores eas lahkunud paremate võimaluste otsingul Venemaale. Isa Otto Kudu oli raamatupidaja ja ema Amanda Hildegard (sünd. Tiibus) koduõpetajakasvataja Moskva jõukates perekondades. 1921. a opterus perekond Eestisse. Elama asuti algul Tallinnasse, hiljem ehitati maja Nõmmele.

Elsa Kudu õppis Elfriede Lenderi Tütarlaste Erahumanitaargümnaasiumis, mille lõpetas 1933. a *cum laude*. Samal aastal astus ta Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda õppima prantsuse filoloogiat. Juba aastapärast tuli tal stuudium katkestada, sest enamaks ei olnud perekonnal jaksu. E. Kudu leidis teenistust erinevates firmades masinakirjutajana. Töö saamisel oli eelduseks nn kolme kohaliku (eesti, saksa, vene) ja inglise keele valdamine ning masina- ja kiirkirja oskus. Ülikooliõpingud jätkusid 1936.–1938. a ja 1943–1944. a õigusteaduskonnas, sest see oli ainus võimalus õppida väljaspool Tartut loenguid külastamata. Õpinguid raskendas perekonna loomine ja kolme tütre sünd. 1944. a jätkas Elsa Kudu stuudiumi prantsuse filoloogia erialal. Tartusse kolimisega 1945. a avanes tal võimalus õppida statsionaarselt. Õppimise ajal töötas E. Kudu 1944.–1946. a ENSV Riiklikus Raamatukogus (1988. aastast Eesti Rahvusraamatukogu) raamatukoguhoidjana ja 1947–1948 TÜ bibliograafia kateedris laborandina. Ta lõpetas ülikooli 1949. a prantsuse filoloogi ja bibliograafi kutsega.

1. augustil 1949 asus E. Kudu tööle Tartu ülikooli raamatukokku, 28. september 1990 oli tema viimane pidulik tööpäev. E. Kudu töötas erinevates ametites mitmes osakonnas, kõige kauem lugejaid teenindava bibliograafina. Ta oli raamatukogu tuntuim ja populaarseim bibliograaf, kelle poole

pöördusid infootsingul mitte ainult TÜ õppejõud ja üliõpilased, vaid ka nimekad teadlased väljastpoolt Eestit. Teadusinformatsiooni vahendamine mõningatele nendest ületas otsesed töökohustused ja jätkus aastakümneid isikliku kirjavahetusena.

Bibliograafitöös arhiiviallikate ja ajalookirjandusega pidevalt kokkupuutunud Elsa Kudu oli ka ise ärksa vaimuga uurija. Tema sulest on ilmunud arvukalt Tartut, Tartu ülikooli ja tema raamatukogu ajalugu käsitlevaid artikleid. Ta kirjutas haaravalt teaduse ajaloost, kultuurisuhtetest, raamatukogu varadest ja lugejatest, ülikooli kuraatorist Friedrich Maximilian Klingerist ning raamatukogu esimesest direktorist Karl Morgensternist.

Kultuurihuvilisena ja tundliku kodanikuna reageeris ta paljudele kultuuri- ja ühiskonnaelu sündmustele. Tema isikuarhiivis leidub vastukajana ajaleheartiklitele valminud kirjutisi, mis puudutasid kodulinna Tartu olevikku ja tulevikku: tänavate, parkide ja mängumurude heakord, liikluskorraldus, ajaloolised hooned ja uusehitised. Ta ei olnud ainult teravapilguline kriitiseerija, vaid pakkus ka uusi ideid. Eriti hingelähedane oli kõik naisküsimisega ja lastekasvatamisega seonduv. E. Kudu oma perekonna oli sõda lahkuvinud ning kasvatades üksi kolme tütart, teadis ta, kui raske koorem lasub töötava pereema õlgadel.

Elava loomu ja laialdaste huvidega inimesena lõi E. Kudu kaasa mitme seltsi tegevuses ja osales kõikvõimalikel kultuuriüritustel: Eesti Loodusuurijate Seltsi ekskursioonid, Õpetatud Eesti Seltsi ettekandekoosolekud, teatrikülastajate konverentsid, kodu-uurijate päevad jne. Eesti Naisüliõpilaste Seltsi vilistlaskogu koosviibimistel oli ta oma suurepärase teadmiste-pagasiga ikka tähelepanu keskpunktis.

E. Kudu suri 5. juulil 1993. Tema põrm puhkab endisel ülikooli kalmistul Raadil.

Elsa Kudu lapsed, hinnates ema vaimset pärandit andsid raamatukogule üle tema käsikirjad jm materjalid. Isikuarhiivis on E. Kudu isiklikke dokumente, TÜ mälestusmedalid, au- ja tänukirjad; seltside ja ühingute liikmepiletid. Siin on E. Kudu koostatud esivanemate sugupuud, milles ta jälgis talupoegadest Kuddude ja meremeestest Tiibuste päritolu 17. sajandini välja; õe Leida Hildegard Lehepuu inglise keeles kirjutatud mälestused elust Eestis ja paguluses Austraalias. Huvitavad on koopiad E. Kudu kirjadest, mis ta saatis toimetustustele vastukajana Edasis ja teistes ajalehtedes avaldatud artiklitele. Tema kirjavahetus linna võimudega valgustab probleeme, mis kõitsid tartlaste tähelepanu 1970.–1980. aastatel. Eesti ja välismaa teadlaste ja kultuuritegelaste kirjades E. Kudule on põhiteemaks teadusinformaat-

siooni otsimine-vahetamine. Rohkesti on tänu- ning austusavaldusi talle kui teatmebibliograafile. E. Kudu korrespondentideks olid Lennart Meri, kirjanik ja Eesti Vabariigi president 1992–2001; tõlkija ja kirjandusteadlane Ott Ojamaa; TÜ rektor, füüsikaproffessor Feodor Klement; psühhiaater, EV Riigikogu VIII ja IX koosseisu liige Anti Liiv; ajaloolane Ea Jansen; raamatukogu- ja raamatuteadlane Helene Johani, bibliograafid Vaime Kabur, Arda Kirsell jt. Leidub ka Maare Kümniku ettekande tekst Elsa Kudust Friedrich Puksoo päeval 1994. a.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 171 : Soonvald, Jaan (5. juuli 1890, Nõo – 3. märts 1980, Võru), muusikateadlane, pedagoog ja helilooja

Jaan Soonvald oli talupere viies laps. Alghariduse sai J. Soonvald Nõo kihelkonnakoolis, haridustee jätkus Tartu Reaalkoolis. Pärast lõpetamist 1910. a siirdus noormees Saksamaale, kus õppis aasta Darmstadtis tehnikaukoolis. 1917–1923 õppis J. Soonvald Tartu Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonnas (ülikoolikursus jäi lõpetamata), samaaegselt ka Riia muusikakoolis, mis oli Esimese maailmasõja ajal Tartusse evakueeritud. Muusikaõpingud jätkusid Riia konservatooriumis, eraviisiliselt Viinis Camillo Horni jt juures ning Tallinna konservatooriumis Artur Kapi kompositsiooniklassis, mille lõpetas 1937. a.² Laulmis- ja muusikaõpetaja kutse sai ta 1941. a Tallinna Pedagoogiumi juures.

Aastatel 1911–1941; 1952–56 töötas J. Soonvald matemaatika- ja lauluõpetajana Vasulas, Matjamaal, Orges, Elvas jm. Teise maailmasõja ajal, pärast Eesti okupeerimist Saksa vägede poolt kaotas J. Soonvald õpetajatöö. 1944. a mõisteti ta koostöö eest saksa okupantidega vangiks ja asumisele, teistkordselt 1956. a.³ Asumisel olles töötas J. Soonvald õpetaja-

---

2 Erinevates allikates on konservatooriumi lõpetamise ajaks märgitud kas 1937. või 1938. a, 29. maist 1938 pärineval diplomil on kirjas, et konservatooriumi nõukogu otsusega 4. okt 1937 on J. Soonvald tunnistanud õppeasutuse lõpetanuks. – TÜR KHO, f. 171, s. 2, l. 3.

3 Albert Ivaski 1970. a üles kirjutatud ulatuslikus elulookirjelduses J. Soonvald arreteerimist ei maini, andmed selle kohta pärinevad 1990. a-tel ilmunud materjalidest. – TRÜ KHO f. 171, s. 1; Soonvald, Jaan // Eesti muusika biograafiline leksikon. Tallinn, 1990. Lk. 236; Rais, M. Jaan Soonvald and His Musical System // Leonardo Music Journal, 1992, vol. 2, no 1, p. 45–47.

jana Ašhabadi (1947–1948), Samarkandi (1948–1951), Dušanbe (1960–1961), Ivanovo-Frankovski (1961–1964) ja Belgorodi (1964–1966) muusikakoolis. 1966. a kutsus rektor Vladimir Alumäe Jaan Soonvaldi Tallinna konservatooriumi juurde, kus ta töötas vanemteadurina 1971. aastani.

Asumisel olles alustas J. Soonvald tööd matemaatilise muusikateooria kallal. Oma uudse käsitluse „Graafilis-analüütiline meetod heliridade, kooskõlade, kaldumuste ja modulatsioonide uurimiseks praegusaja konsoneerivas helide süsteemis” esitas Soonvald 1958. a arutamiseks Moskva konservatooriumile, kus see sai positiivse hinnangu. Ta kasutas esimesena harmoonilise ja meloodilise helistiku mõistet, mis läks käibeale tänu Austria muusikateadlase Rudolf Reti raamatule „Tonaalsus kaasaegses muusikas” (ilmus 1958. a kuus kuud pärast J. Soonvaldi esinemist Moskva konservatooriumis). Trükivalgust nägi uurimus pealkirja all „Звукоряды и созвучия благозвучной музыкальной системы в освещений графо-математического анализа” (Tartu, 1964; Kaunikõlalise muusikasüsteemi heliread ja kooskõlad graafilis-matemaatilise analüüsi valguses). Selle põhjal kaitses J. Soonvald 1969. a Tartu ülikooli juures kandidaadikraadi. 1973. a valmis põhiosas doktoritöö „Музыкально-гармонические явления в графо-математических колонках”. Jaan Soonvaldi helilooming jäi tema teoreetilise töö kõrval teisejärguliseks ja ei leidnud enamasti tunnustust.

Jaan Soonvaldi käsikirjapärand anti TÜR-ile tema poja, TÜ germanistikaõppejõu Jaan Soonvald *jun* (1929–2004) soovi kohaselt. Jaan Soonvald *sen* isikuarhiivi väärtuslikuma osa moodustavad tema muusikateoreetiliste käsitluste käsikirjad.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 172 : Soonvald, Jaan *jun*. (16. august 1929, Tartu – 9. veebruar 2004, Tartu), saksa keele õpetaja, õppejõud Tartu Ülikoolis

Jaan Soonvald sündis muusikateadlase ja pedagoogi Jaan Soonvaldi (1890–1989) peres. 1949. a lõpetas ta Tartu Reaalgümnaasiumi. Viibides ajateenistuses nõukogude armees (1950–1955), lõpetas ta 1952. a Vilniuse sõjakooli. 1956–1957 õppis J. Soonvald Tallinna Pedagoogilises Instituudis, 1957–1961 Tartu Riiklikus Ülikoolis, mille lõpetas saksa filoloogia erialal. Pärast ülikooli lõpetamist töötas Jaan Soonvald saksa keele õpetajana Kaagvere internaat-

koolis. 1963.–1968. a oli ta Tartu ülikooli saksa keele kateedri õppejõud. 1969. a viibis J. Soonvald SDV-s saksa keele õpetajate täienduskursustel.

J. Soonvaldi uurimisteema oli emakeelest tulenevad õpiraskused eestlastel saksa keele kui võõrkeele omandamisel. Teooria katsetamiseks ja arendamiseks praktikas siirdus ta uuesti õpetajatööle üldhariduskooli. J. Soonvald töötas välja originaalse metoodika saksa keele grammatika õpetamiseks eestlastele. Ta avaldas hulgaliselt artikleid saksa keele õpetamise raskustest eestlastele, koostas mitu keskkoolidele ning kõrgkoolidele mõeldud õppevahendit. 1976. a valminud kandidaadidissertatsioon „Saksa keele grammatika spetsiifilisi raskusi eestlastele”, mille Tartu ülikooli saksa filoloogia kateeder heaks kiitis, jäi kaitsmata. 1994. a sai J. Soonvald magistrikraadi avaldatud tööde põhjal.

Jaan Soonvald *jun.* arhiivimaterjalid jõudsid TÜR-i tema pärijatelt 2004. a. Biograafiliste dokumentide, üksikute kirjade ja väheste fotode kõrval on isikuarhiivis mitu kandidaativäitekirja ja selle autoreferaadi varianti, kokkuvõtteid publitseeritud töödest magistrikraadi taotlemiseks ning avaldamata artiklite käsikirju alates 1990. aastatest.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 173 : Eesti Abi. Invaliidfond

Algselt oli 1945. aastal Rootsis asutatud organisatsiooni Eesti Abi eesmärk aidata kodumaalt põgenenud eestlasi üle maailma, 1950. aastate keskel suunati abi ka eestlastest vangidele Nõukogude Liidu vangilaagrites. Eesti Abi juures töötasid Noortekeskus ning Eesti Suvekodude Kuratoorium.

Sõjainvaliide hakati abistama Rootsis juba 1946. aasta sügisest, mil Eesti Komitee Naissekttsiooni juurde moodustati vastav toimkond. Juhatusse kuulusid Julie Steinman (esinaine), Ida Parsman (laekahoidja) ja Adele Mõttus (sekretär), palgalist tööjõudu ei kasutatud. Esimeste kuudega registreeriti umbes 700 abivajajat. Tegevuse laienemise ja ühtlustamise huvides reorganiseeriti toimkond 1947. aasta juunis iseseisvaks osakonnaks Eesti Abi Keskkuse juures, koostöö Eesti Komitee Naissekttsiooniga jätkus. Toimkond tegi ära suure töö eestlastest sõjainvaliidide abistamiseks Saksamaal, Austrias, Taanis ja Norras.

Toetussummade kogumiseks loodi Invaliidide Fond (Invalidfonden), millel oli oma pangakonto. Raha koguti peamiselt rahvustunnet rõhutavate

sini-must-valgete lubaduskaartide (1-kroonise kuumaksega kaart kehtis kümme kuud) levitamise, korjanduste ning annetuste teel. Toidu- ja rõivapakkidega abistati majandusraskustesse sattunud sõjainvaliide; laagrites, haiglates ja sanatooriumides viibivaid alatoitluse all kannatavaid tuberkuloosihageid; langenud sõjameeste perekondi.

Invaliidfondi arhiivimaterjalid anti 1956. aastal üle Eesti Teaduslik Selts Rootsis juures tegutsevale eesti keskarhiivile. 1995. a jõudsid need koos seltsi varasema arhiiviga TÜR-i. Arhiivi põhiosa moodustab kirjavahetus aastatest 1947–1953, leidub ka sõjainvaliidide nimekirju kuni 1952. a.

Arhiivifondi korraldas ning nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 174 : Paim, Leo (a-ni 1935 Printsmann; 22. veebr 1922, Rõngu vald – 29. okt 1990⁴, Tartu), TÜ üliõpilane; Soome sõjaväe kapral; pedagoog

Leo Paim lõpetas 1943. a Tallinna 12. Gümnaasiumi, kus anti haridust täiskasvanutele ning jätkas õpinguid Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonnas agronoomia erialal.⁵ Detsembris 1943 põgenes ta Saksa sõjaväe sundmobilisatsiooni eest Soome ning astus jaanuaris 1944 vabatahtlikuna Soome sõjaväkke. Pärast väljaõpet allohvitseride koolis Taavettis teenis ta Eesti rügemendis JR 200, mis võttis osa tõrjelahingutest Viiburi lähel ja Vuoksel ning saabus augustis 1944 Eestisse, et võidelda sissetungiva punaarmee vastu.

Pärast sõda töötas Leo Paim õpetajana Tartus. 1948. a L. Paim arreteeriti, sunniti töölaagrist vabanes ta amnestiaga 1955. a. Pärast lühiajalist viibimist Eestis sõitis ta tagasi Siberisse 1949. a küüditatud abikaasa juurde. 1956. a võis pere naasta kodumaale, elama asuti Leo Paimi vanemate juurde Luunjas Niitsiku tallu. L. Paim töötas Luunja sovhoosis transporttöölisena, Kaagvere kutsekoolis öövalvur-kasvatjana ning majahoidjana, viimane töökoht oli Luunja sidejaoskonna postiljon. Leo Paim suri 29. oktoobril 1990, ta on maetud Tartu Raadi kalmistule.

---

4 TÜR KHO, f 147, s. 1, l. 80. Väljaandes „Vabaduse eest : Soomepoiste lühielulood” (Tallinn, 1997, lk. 237) on surmadaatumina antud ekslikult 25. okt 1990.

5 *Album academicum Universitatis Tartuensis*. 1918–1944. III. Tartu, 1994. Lk. Matrikkel nr 19599.

L. Paimi sõja ajast pärinevad materjalid — fotod Saksa sõjaväe mundris⁶; isiklikud dokumendid; kirjad teistelt soomepoistelt, sugulastelt ning sõpradelt; päevikud (13. dets 1943 kuni 15. mai 1944), milles ta kirjeldab põgenemist ning teenistust Soome armees — jõudsid TÜR-i 1995. a koos Eesti Teaduslik Selts Rootsis arhiiviga. Nende sattumine Rootsi on teadmata, usutavasti mõne soomepoisi kaudu. L. Paimi tütar, farmatseut Iive Paats andis 2005. a isa päevikud aastatest 1944–1948, 1959–1960, kirju vanematele Saksa sõjaväest ja nõukogude vangilaagrist jm biograafilisi dokumente ning fotosid. Iive Paats on koostanud ka isa eluloo⁷.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 176 : Eesti Teaduslik Selts Rootsis

Eesti Teaduslik Selts Rootsis (ETSR) on asutatud Stockholmis 15. veebruaril 1945 Rootsi põgenenud eesti teadlaste poolt. Neljakümne kuue asutajaliikme hulgas olid Tartu Ülikooli professorid Gustav Suits, Armin Tuulse, Villem Koern, Gustav Ränk jt. Seltsi esimeheks valiti TÜ endine rektor prof Johan Kõpp. Hiljem on seltsi tegevust juhtinud Andreas Mathiesen (1954), Evald Blumfeldt (1955–1975), Aino Käärrik (1976–1977), Ervin Pütsep (1978–1980), Enno Penno (1981–1986), Jaan Novek (1987), Ilja Pahn (1987–1990), Gunnar Hiis (1991–1997), Ivar Paljak (1998–2004), Tiit Land (alates 2005. a). 20. aprillil 1947 asutati Lundis ETSR-i Lõuna-Rootsi osakond.

ETSR-i tegevuse sihiks on ühendada Rootsis elavaid eesti teadlasi ning olla foorumiks, kus esitada oma teadustöid. Sellel eesmärgil korraldab selts kokkutulekuid, ettekandekoosolekuid, avalikke esinemisi jne; toetab uurimistööd stipendiumide jm soodustuste kaudu; annab välja perioodilisi jt teaduslikke väljaandeid ning peab tihedat sidet teiste välis-Eesti organisatsioonide ja ühingutega. 1952. aastast ilmub ETSR-i aastaraamat, kus avaldatakse ülevaateid seltsi tegevusest, teadustöid, teadlaste elulugusid ja bibliograafiaid.

Iga aasta detsembrikuus tähistatakse piduliku aktusega Tartu Ülikooli aastapäeva. Rahvusülikooli 30. aastapäeva puhul anti välja mahukas koguteos „*Apophoreta Tartuensia*” (Stockholm, 1949). 1994. aastani oli tradit-

6 September 1941–jaanuar 1943 teenis L. Paim vabatahtlikuna Saksa sõjaväes.

7 Paats, Iive. Meenutusi isast. 19. sept 2005. Käsikiri. — TÜR KHO, f. 174, s. 7.

siooniks kuulutada ülikooli aastapäeval välja auhinnatud teadustööd ja uued teemad. 1948–1993 esitati kokku 78 võistlustööd, millest 66 pälvis auhinna.

Pärast Eesti taasiseseisvumist on Eesti Teaduslik Selts Rootsis tihendanud koostööd siinsete teadlastega. 19. märtsil 1999 sõlmiti Eesti Teaduste Akadeemiaga assotsiatsiooni leping, mille eesmärgiks on Eesti noorte teadlaste ning Rootsis viibivate külalisteadlaste kaasamine oma tegevusse.

Koos Eesti Teadusliku Instituudiga loodi 1955. a seltsi juurde Eesti Keskraamatukogu ja Arhiiv (EKRA), et koguda, säilitada ja teha teadustööks kättesaadavaks eestikeelseid ja eesti autorite poolt teistes keeltes avaldatud ning Eesti maad, rahvast ja kultuuri käsitlevaid trükiseid, käsikirju ja fotosid. EKRA kogud kasvasid esmajoones tänu ETSR-i väljaannete vahetusele ning annetustele. 1980. aastaks oli kogudes üle 10000 köite ja umbes 20 riulimeetrit käsikirjalist materjali, olles sellega suurim eesti raamatukogu väljaspool kodumaad. Ruumi- ja majanduslike probleemide leevendamiseks otsustati 1983. a raamatukogu täiendamisel keskenduda *Estica* ja *Baltica* teemadele. 1980. aastate teisel poolel saadeti üldteaduslikku kirjandust ülikooli raamatukogule Tartus ja Kreutzwaldi nim. Riiklikule Raamatukogule Tallinnas (praegu Eesti Rahvusraamatukogu). Ruumide ülesütlemine 1989. a sundis EKRA-t tegutsema kogude likvideerimise suunas. Põhivara toodi 1995. aastal Eestisse, peamiselt TÜR-i.

Koos raamatukogu ja mitme teadlase arhiivipärandiga anti TÜR-ile ka ETSR-i arhiivi vanem osa mis sisaldab materjale seltsi tegevuse algusest kuni 1980. aastateni: asjaajamise kaustad (1945–1982), millesse on koondatud seltsi kirjavahetus; teated; üleskutsed; koosolekute jm ürituste kutsed, osavõtjate nimekirjad; juhatuse, üld- ja ettekandekoosolekute protokollid; tegevuskavad ja –aruanded; üksikud teadustööde käsikirjad; üliõpilaste võistlustööde konkursse ning EKRA tegevust kajastavad materjalid; kogutud andmestikke Eesti ja väliseestlaste uusima ajaloo kohta; Rootsi Raadio rootsikeelsete saadete tekste 1. septembrist 1939 kuni 7. septembrini 1946.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 177 : Nurk, Mart (Märt) (14. juuli 1892, Kaubi v. Pärnumaal – 5. nov 1948, Hamburg), õigusteadlane, Tartu Ülikooli ja Balti Ülikooli (Saksamaa) professor

Mart Nurk sündis Kaubi mõisa sulase peres Pärnumaal. Ta õppis Lahmuse valla- ja Suure-Jaani kihelkonnakoolis (lõpetas 1906). 1907 sai ta Taevere vallakirjutaja õpilaseks, hiljem abiks. Pärast nõutavate eksamite sooritamist töötas ta 1909. aastast kohtusekretärina Suure-Jaanis. 1915. a lõpetas M. Nurk eksternina Tartu Aleksander I Gümnaasiumi ning asus õppima Riia Polütehnikumi, mis oli Esimese maailmasõja ajal evakueeritud Tartusse (viidi siit edasi Moskvasse). Majandusraskuste tõttu õpingud katkesid. Ülevenemaalise semstvoliidu teenistuses olles viibis ta 1916–1918 Lääne- ja Pärsia rinnetel. Pärast demobiliseerimist suundus M. Nurk venna juurde Lätisse, et jätkata õpinguid tehnikakõrgkoolis. 1919. a mobiliseeriti M. Nurk Läti sõjaväkke. 1921. a pöördus M. Nurk tagasi Eestisse. 1922–1925 õppis ta Tartu Ülikooli matemaatika-loodusteaduskonnas, 1925–1929 õigusteaduskonnas, mille lõpetas *cum laude*.

1921–1929 töötas M. Nurk Postimehe toimetuses; 1929–1935 oli ta vandeadvokaadi abi ning 1935. aastast vandeadvokaat Tartus. 1936. a sai M. Nurk magistrikraadi töö eest „*Colonia partiaria*” ning hakkas täitma õppeülesannet Tartu Ülikoolis (tsiviilõiguse eriosa loengud, kaubandusõiguse seminari juhendamine). Ta osales ka Eesti tsiviilseadustiku väljatöötamises. M. Nurk promoveerus 1939. a monograafiaga „Mitmekülgsed lepingud. Lisand lepingu üldteooriale” (Tartu, 1938). Samal aastal valiti ta kaubandusõiguse adjunktprofessoriks. 1940. a täiendas Mart Nurk end välismaal (Riia, Königsberg, Berliin, München, Viin), et tutvuda sealsete ülikoolide kaubandusõiguse seminaride ja eraõiguse instituutidega. 1944 põgenes M. Nurk perekonnaga Saksamaale. Viimased eluaastad töötas ta Hamburgis Balti Ülikoolis kaubandusõiguse ja rooma õiguse ajaloo professorina. Mart Nurk suri 5. novembril 1948⁸ pärast ajuoperatsiooni ülikooli kliinikus Hamburg-Eppendorfis. Ta on maetud Põhja-Saksamaa väikelinna Eutini kalmistule.

Mart Nurgast järelejäanud paberid andis TÜR-ile üle 2005. a Uppsala ülikooli raamatukogu, kuhu need olid sattunud koos Balti Ülikooli arhiivi-

---

⁸ Koguteoses „Balti Ülikool Saksamaal” on surmadaatumiks 5. dets 1948. — Balti Ülikool Saksamaal 1945–1949. Toronto, 1991. Lk. 234–245.

materjalidega.⁹ Isikuarhiivis olevad materjalid peegeldavad M. Nurga õppe- ja teadustööd Tartus ja Hamburgis: kaubandusõiguse (1942–1943) ja rooma õiguse ajaloo loengute tekstid ning eksamikava; monograafia „Kaubandusõiguse allikate küsimusi Eestis” (Tartu, 1939) ja 1943. a alustatud töö „In welcher Weise kann eine Angleichung des estnischen Handelsrechts an das deutsche Handelsrecht stattfinden?” käsikirjad.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 178 : Eesti Teaduslik Instituut

1944. aasta sügisel põgenes Eestist nõukogude okupatsiooni eest Rootsi umbes 300 teaduskraadiga isikut, kelle väljavaated teadustöö jätkamiseks võõrsil olid kesised, eriti humanitaarteadustes. Eesti teadlasi koondava organisatsiooni algatajate tegevus päädis Eesti Teaduslik Selts Rootsis (ETSR) asutamisega 15. veebruaril 1945 Stockholmis. 1951. a moodustati seltsi juurde rahvusteaduste õpetamiseks Eesti Rahvuslike ja Kodumaiste Teaduste Instituut, 1953. aastast iseseisev uurimis- ja õppeasutus Eesti Teaduslik Instituut (ETI).

1952. a veebruaris alustas ETI filosoofia- ja õigusteaduskonnaga Tartu Ülikooli endiste õppekavade alusel. Lektoriteks (algul üle 20) olid enamasti endised TÜ õppejõud Johannes Aavik, Evald Blumfeldt, Richard Indreko (juhataja 1951–1961), Gustav Ränk (juhataja 1962–1984), Andrus Saareste, Armin Tuulse jt, kellele hiljem lisandus paguluses peale kasvanud noori teadlasi. ETI andis 1954–1961 välja õpperaamatute ning loengukonspektide sarja, milles ilmus viis väljaannet õigusteaduste alalt Paul Poomilt, Artur Mägilt, Ilmar Arensilt ja Thimotheus Grünthalilt.

Pärast R. Indreko surma 1961. a ETI õppetegevus mõnevõrra soikus, peamiseks kujunes biograafiate ja bibliograafiate koostamine ja väljaandmine. Sarjas „*Folia Bibliographica*” ilmus 1965–1990 kaheksa väljaannet, mis kajastasid eesti pagulasteadlaste töid etnoloogia, ajaloo, arheoloogia, filoloogia, psühholoogia, pedagoogika, filosoofia jm alal. 1984. a ilmus psühholoogiaprofessor Theodor Künnapase toimetatud biograafiline leksikon „Eesti teadlased väljaspool kodumaad”, mis sisaldab andmeid 578 isiku kohta.

---

9 Balti Ülikooli Eesti sektori arhiivimaterjalid jõudsid Tartusse 2002. a. — TÜR KHO f. 168.

Eesti Teadusliku Instituudi tegevus lõppes 1990. aastate algul „tegijate puudusel”, nagu nentis ETSR-i juhataja Ivar Paljak. ETI arhiivimaterjalid saabusid TÜR-i 1995. a koos Eesti Teaduslik Seltsi Rootsis materjalidega. Arhivaalid kajastavad instituudi tegevust peamiselt 1950. aastatel: põhikiri ja selle kavandid, kirjavahetus, teated, asjaajamispaberid, loengute ja seminaride kavad, loengukuulajate nimekirjad, fotod.

Arhiivifondi korrastas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

F 179 : Petersen, Wilhelm Konstantin (12. juuni 1854, Lihula – 3. veebr 1933, Tallinn), baltisaksa entomoloog-liblikateadlane ja pedagoog

Wilhelm Petersen sündis Lihulas maalri pojana. Ta lõpetas Pärnu gümnaasiumi, õppis 1874–1881 Tartu ülikoolis zooloogiat ning sai 1884 kandidaadi- ning 1887 magistrikraadi. A-st 1884 oli ta Tallinna Peetri reaalkooli ülemõpetaja, 1890–1915 direktor; 1915–1917 Toomkooli direktor. 1920–1925 jätkas ta pedagoogilist tööd Tallinnas. Teadlasena uuris ta liblikaliste morfoloogiat, süstemaatikat ja levikut, milleks kogus materjali kodumaal ja paljudel uurimisreisidel väljapoole (Lõuna-Ameerika, Lapimaa, Turkestan, Pärsia, Taga-Kaukaasia, Armeenia, Uural). W. Petersen avaldas 54 uurimust. Eriti viljakaks kujunes tema tegevus aastatel 1924–1931, mil ta asetus Eesti Vabariigi Valitsuse toetusel akadeemiku seisundisse ja võis täielikult pühenduda teadustööle. W. Petersen oli mitme kodu- ja välismaa teadusliku seltsi liige ning Königsbergi ülikooli audoktor (1929). EV Haridusministeerium omandas tema väärtusliku liblikatekogu ja andis üle Tartu Ülikoolile.

Uppsala ülikooli raamatukogu annetas 2005. a Wilhelm Peterseni arhiivimaterjalid TÜR-ile, nende Rootsi sattumise kohta andmed puuduvad. Säilinud arhiivipärand sisaldab peamiselt tema artiklite ja ettekannete käsikirju, töid ettevalmistavaid märkmeid ja joonistusi, vähesel arvul W. Petersenile saadetud kirju ning Rahvusvahelise Entomoloogide Ühingu seotud pabereid (liikmete ja vahetuskogude nimestikke jm). On ka kaks töövihikut õpinguteajast Tartu ülikoolis 1875. a.

Arhiivifondi korraldas ja nimistu koostas Tatjana Šahhovskaja.

FOTOD

AS Hansapank Tartumaa kontori direktor Koit Semjonov ja raamatukogu direktor Toomas Liivamägi pärast koostöölepingule alla kirjutamist 25. juunil 2004.

Foto: Boleslav Tšernjavski

Projekti „Handbuch des personalen Gelegenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven” pidulik lõpetamine Tartus 29. juunil 2004.
Vasakult: Ülle Mölder, dr Eberhard Mertens, Indrek Kuuben, Toomas Liivamägi, Merike Kiipus, dr Wilhelm Krull, Martin Klöker, prof Klaus Garber, Imbi Pelkonen, prof Peter Hertel. Foto: Andres Tenno

Näituse „*Rara Italica*” avamine 9. detsembril 2004.
Esiplaanil näituse koostaja Kadri Tammur. Foto: Boleslav Tšernjavski

Raamatukogu aastapäeva aktus 21. juunil 2005.
Direktori kt Mare-Nelli Ilus võtab vastu raamatukogurahva lilled ja tänusõnad tehtu
eest Ilona Smuškinalt ja Martin Hallikult, järgmiselt direktorilt.
Foto: Boleslav Tšerjavski

Tartu kirjandusfestival *Prima Vista*
5.–6. mail 2005.
Foto: Boleslav Tšernjavski

Friedrich Puksoo 2004. a auhinna
laureaat Anne Valmas.
Foto: Boleslav Tšernjavski

Friedrich Puksoo 2005. a auhinna
laureaat Indrek Jürjo.
Foto: Boleslav Tšernjavski

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU ARENGUPROGRAMM¹

Martin Hallik

Rahastamine

Finantsiliselt edukas juhtimine saab toimuda eelkõige finantsdistsipliinist rangelt kinni pidades ning ülikooliväliseid finantse kaasates. Selleks tuleks senisest oluliselt enam kaasata erakapitali. Eelkõige tuleks tulevikus virgutada annetama raamatukogule nii TÜ vilistlasi kui Tartu Ülikooli kõrgelt hindavaid inimesi Eestis ja väljaspool. Terve rida välis-eesi ja baltisaksa, rohkem või vähem akadeemilisi inimesi oleks huvitatud oma mälestuse jäädvustamisest erinevas mahus ja vormis, mida tuleks raamatukogu baasil ka võimaldada ja aktiivselt välja pakkuda. Pidades silmas TÜ Sihtasutuse kogemusi, peaks töönaoline annetuste maht aktiivse tegevuse korral olema vägagi märkimisväärne. Võimaliku sissetuleku saaks suunata raamatukogu infrastruktuuri parendamisse.

Raamatukogu peaks võimaldama ka tavakodanikule laenata raamatuid koju mõõduka tasu eest või saavutama kokkuleppe riigiga avaliku teenuse eest tasumise osas. Võlgnevuste tekkimisel tuleks raamatukogul kasutada inkassofirma teenuseid.

Raamatukogu teadustöö finantseerimisse tuleb kaasata senisest enam välismaist teadusraha.

Raamatukogu finantseerimisel peaks tulevikus võimaluse korral arvesse võtma teaduskondade erinevaid vajadusi raamatukogu teenuste järgi. Samuti tuleks kaaluda erinevate EL fondide rahastuse taotlemist.

---

¹ Esitatud konkursikomisjonile kandideerimisel TÜ Raamatukogu direktori ametikohale.

Komplekteerimine ja teenused

Raamatukogu teavikute komplekteerimine ja teenuste juurutamine peab maksimaalselt toetama õppe- ja teadustööd, lähtudes finantsilise tasuvuse printsiibist. Monograafiate ostmisel anda eelisjärjekord õppetöös kasutatavale seminarikirjandusele, pidades silmas aine positsiooni õppekavas ning seni selle raames välja antud ainepunkte. Taoline lähenemine võimaldaks kasutada raamatukogu finantse võimalikult eesmärgipäraselt ning toetaks õppetööd just seminaride osakaalu suurendamise aspektist, mis on juba pikka aega olnud ülikooli prioriteet.

Teaduskirjanduse kättesaadavuse parendamiseks tuleb reaalselt üle ülikooli toimima panna grand-rahade eest ostetud monograafiate, ajakirjade ja teiste teavikute kättesaadavus õppetooli või instituudi baasil, st et need oleksid kajastatud ESTER-is ning teavikut oleks võimalik laenutada kas osakonnast, instituudist või pearaamatukogust, vastavalt sellele, kuhu ta ametlikult on deponeeritud. Seni toimib see süsteem ülikoolis vaid osaliselt. Panna senisest veelgi enam rõhku elektrooniliste andmebaaside kasutusõiguste sisseostmisele ning viia kiirendatud korras lõpule kaartkataloogide retrokonversioon. See on eriti vajalik selleks, et raamatukogu kliendid saaks oma toimingud teha maksimaalselt elektroonilises keskkonnas, võimaldades nii pikas perspektiivis kokku hoida raamatukogu töötajate aja- ja palgakulu.

Teenuste hulga laiendamine siduda kindla nõudluse ja finantsilise kasuga raamatukogule. Näiteks juurutada raamatute laenutuste registreerimise elektrooniline süsteem, mis töötab väga edukalt paljudes maailma raamatukogudes. See võimaldab avakogude raamatuid laenutada ka siis, kui laenutuslett on suletud. Laenutusleti avatuse aega võib seega mõnevõrra piirata ning kokku hoida tööjõukulu. Veel võiks sisse viia kullerteenuse. Uurijale oleks väga mugav kui toimuks teavikute, teavikutest tehtud koopiate jms kohalekanne instituuti-osakonda raamatukogu poolt. See võimaldab uurijatel kokku hoida palju aega, keskenduda uurimistööle ning raamatukogu teeniks sellelt teenuselt mõõdukalt kasvavat kasumit.

Võimalikult rohkem ruume tuleks anda avalikku kasutusse ning suurendada seeläbi ka avariilistel olevate teavikute hulka. Infotehnoloogia riistvara uuendamiseks võimalikult soodsatel tingimustel tuleks senisest aktiivsemat koostööd teha nii eraettevõtjate kui annetajatega.

Selgitada välja monograafiate jt teavikute nimestik, mida on möödapääsmatult vaja hankida selleks, et täita ülikooli kehtiva arengukava punkti 47, mille järgi tuleb likvideerida puudujääk humanitaarvaldkonna teaduskirjan-

duse osas ning asuda otsima kõige kokkuhoidlikumat võimalust nende trükkide hankimiseks.

Personal

Raamatukogu edukaks juhtimiseks on vajalik personali motiveeritus, kindlustunne ja koostöö. Raamatukogu juhtimine saab edukalt toimuda info aktiivse liikumise korral. Raamatukogu juhtkond jagab oma tulevikunägemusi ja arenguideid kogu kollektiiviga, kellelt saadud tagasisidet võetakse võimaluste piires maksimaalselt arvesse ning andes mitteamvestatud ettepanekute tegijatele teada, miks nende ideed ei olnud võimalik rakendada.

Juhtimisse kaasamine ja tagasiside tekitavad efektiivselt tööks vajaliku õhustiku. Lõplikult on vaja välja töötada ametite vastavusnõuded ning juurutada personali arenduspõhimõtted. Senisest enam tuleb kaasata raha väljastpoolt ülikooli raamatukogu spetsialistide koolitamiseks välismaal. Eesmärgiks peaks olema kõigile võtmespetsialistidele, kelle töö tulemusel kasvab raamatukogu konkurentsivõime, vähemalt üks koolitus või stažeerimine välismaa teadusraamatukogus kord viie aasta kohta. Erinevate fondide ja stipendiumite toel on see plaan teostatav. Raamatukogu pakuks organisatoorset abi ja koolitust projektkirjutamise edendamiseks. Väliskogemus saaks pikas perspektiivis raamatukogu võtmespetsialisti ameti jaoks vajalikuks nõudeks.

Töötajate kasulike initsiatiivide motiveerimiseks tuleb kehtestada läbi paistev premiaalsüsteem. Iga idee eest, mis on otsesel või kaudsel moel kasulik või suurendab oluliselt lugejate rahulolu, saab algataja preemia tingimisel, et idee rakendatakse ellu.

2. mail 2005

PERSONAALIA

MARTIN HALLIK

Tartu Ülikooli Nõukogu valis 27. mai 2005 istungil raamatukogu direktoriks PhD Martin Halliku, kes astus ametisse 1. juulil.

Martin Hallik (5.09.1975, Pärnu) lõpetas 1997. a Tartu Ülikooli ajaloo osakonna; 1999. aastast *MA* ning 2001. a PhD ajaloo erialal. TÜ teenistuses on M. Hallik 1999. aastast: Aasia maade lähiajaloo assistent (1999–2000), lektor (2000–2002), dotsent (2002–2005); filosoofiateaduskonna prodekaan (2000–2005).

M. Halliku peamised uurimisvaldkonnad on orientalistika areng 19. ja 20. sajandil, poliitiline ajalugu pärast II Maailmasõda ning Eesti ja eestlaste kontaktid Aasia piirkonnaga. Ta on saanud Eesti ja rahvusvahelisi uurimistoetusi ning stipendiume: Eesti Teadusfondi grant (2002–2005) ning Torgny Segerstedti järeldoktori (2002–2006), Israeli Valitsuse teadustöö (2005/2006), Nordic Institute of Asian Studies (2002), Estonian Revalia Academic Fund (1998, 1999), SA Eesti Rahvuskultuuri fondi (1996/1997, 1998/1999) ja *Rotalia* Fondi (1995) stipendiumid. Tema sulest on ilmunud kolm monograafiat ning mitu teadusartiklit.

M. Hallik on Akadeemilise Ajalooseltsi, Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti Ühenduse ning Association for Borderland Studies liige.

RAAMATKOGU TÄNAB JA TUNNUSTAB

2004

Teenetemärk

- Aira Lepik, TPÜ professor — raamatukogundusteoreetilise panuse eest ülikooli raamatukogu arendamisel (märk nr 32)
- Reet Adamsoo — toetuse ja abi eest ülikooli raamatukogu puudutavate õigusaktide väljatöötamisel (märk nr 33)
- Helgi Laanes — liigitusvaldkonna pikaajase juhtimise ja arendamise eest (märk nr 34)
- Tiiu Aav — lugejateeninduse korraldamise eest raamatukogu uues hoonest aastatel 1982–2000 (märk nr 35).

Aastapreemia

- Marika Liivamägi ja Kärt Miil — lugemisaalide ümberkorraldamise projekti väljatöötamise ja realiseerimise eest

Parim meeskond

- avakogude ümberkorraldamise töögrupp — vastastikku innustava ja pühendunud töö eest avakogude ümberkujundamise planeerimisel ja teostamisel (referendid, teenindusosakonna töötajad, liigitajad, kataloogijad, turvastajad, kolijad ja kunstnik)
- käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond — eduka tegevuse eest raamatukogu ajalooliste kogude jm kultuurivarade digitaalses keskkonnas kättesaadavaks tegemise ja tutvustamise süsteemi loomisel, käivitamisel ja käigus hoidmisel
- säilitus- ja hooldusteenistus — igapäevase eduka töö ning lugemissaalide ja kogude ümberkorraldustega tekkinud täiendavate ülesannetega toime tulemise eest
- kataloogitoimkond — innuka teoreetilise lähenemise ja kataloogimise koordineerimise eest raamatukogus (juhendite koostamine, andmebaasi parandamine, koostöö arendamine Tartu raamatukogudega).

Algataja

- Moonika Teemus — kunstikogu avamise eest laiemale kasutajaskonnale veebikeskkonnas
- Liilia Külv — TÜ raamatukoguvõrgu ja erialaraamatukogude töö initsiatiivika arendamise eest
- Anneli Sepp — uudsete ideede genereerimise eest oma töövaldkonnas
- Kalju Kill Kask — uute ideede realiseerimismeetodite otsingu, analüüsi, katsetamise ja realiseerimine eest (*wifi* rakendus, digitaalne säilitamine).

Tegija

- Tiina Kuusik (veebimeister) — asjatundliku ja abivalmis koostöö eest
- Ilona Smuškina — kirjandusfestivali *Prima Vista* eduka korraldamise eest
- Sirje Madisson — „Teater.utlib.ee” juhtimise, sisukate näituste, ning kollektiivi liitvate ürituste korraldamise eest
- Signe Bachmann — töö eest TÜ väitekirjade elektroonilise koguga
- Olga Einasto — teenindusosakonna eduka ja tulemusliku juhtimise eest
- Ülo Treikelder — infosüsteemi uue versiooni eduka käivitamise eest
- Anu Rjabinin — tulemusliku töö eest infopunkti vanemana
- Ehtel Taevere — andmebaaside „Urbis”, „Tartu Ülikooli isikkoosseis 1919–1938”, „TÜ-s kaitstud väitekirjad” *etc* tarkvaraliste lahenduste eest
- Ene Sarap — ennistuskeskuse kujundamise eest majandusarvestusel põhinevaks üksuseks ja selle aktiivse turunduse eest.

Igiliikur

- Elo Tõnisoo — teadustöötaja hingega väga süstemaatiline ja põhjalik kolleeg
- Udo Otsus — väga kompetentne ja oma töösse suure pieteeditundega suhtuv kolleeg
- Ludmilla Eeber — tulemusliku töö eest vahetussuhete arendamisel
- Larissa Kivenko — korrektne ja suurepärase kolleeg
- Külli Moont — järjekindla ja süstemaatilise töö eest ESTER-i arendamisel
- Aili Bernotas — tulemusliku töö eest arhiivinimistute elektroonilisel publitseerimisel
- Kadri Nelis — järjekindlalt suurepärase, pühendunud ja abivalmis kolleeg
- Piret Ladva — pikaajalise pideva ülipõhjaliku kataloogimistöö eest.

Parim teenindaja

- Agnes Kivi
- Kersti Pedak

Parim üliõpilasest uustulnuk

- Monika Liivamägi
- Helen Valdma.

2005**Teenetemärk**

- Kulla Jentson — Tartu Ülikooli Raamatukogu kogude hoidmise ja täiendamise eest (märk nr 36)
- Toomas Liivamägi — Tartu Ülikooli Raamatukogu arendamise eest direktorina 1999.–2004. a (märk nr 37)
- Ehtel Taevere — Tartu Ülikooli e-Raamatukogu arendamise eest 1996.–2005. a (märk nr 38).

Tänu kiri raamatukogule pühendatud aastate eest

- Elna Hansson
- Kiira Schmidt
- Maret Vanamb

Aastapreemia

Anne-Ly Vaher — raamatukogu sekretärile kui võtmeisikule tulemusliku tegevuse eest.

Parim meeskond

Sotsiaalteaduste saali töötajad — uue valdkonnasaali käivitamise eest

Algataja

- Mari Murdvee — originaalse lähenemise eest kogude tutvustamisel Petrarca tekstide kaudu
- Kersti Jalas — andmebaasi KRIS idee ja teostuse eest

Tegija

- Anne Lentsius — silmapaistvate tulemuste eest kaardikogu täiendamisel ja kättesaadavaks tegemisel
- Leo Puusepp — heaperemeheliku tegevuse eest raamatukoguhuone käigushoidmisel
- Maria Luštšik — raamatukogudevahelise laenutuse arendamise eest väga heal tasemel

Igiliikur

- Asta Kuha — pühendunud ja tulemusliku töö eest rahvustrükiste hankimisel
- Tiiu Täpsi — suurepärase kogude tundja ja tutvustaja
- Pille Naggel — kes ei karda ühtegi tööd
- Marje Burenkov — süstemaatilise ja sisulise lähenemise eest vanade kogude vastuvõtmisel ja läbitöötamisel
- Silja Tänävaots — loomingulise suhtumise eest kirjeprobleemidesse ja tempoka kataloogimise eest

Parim teenindaja

- Helen Valdma

Parim üliõpilasest uustulnuk

- Jaano Vija

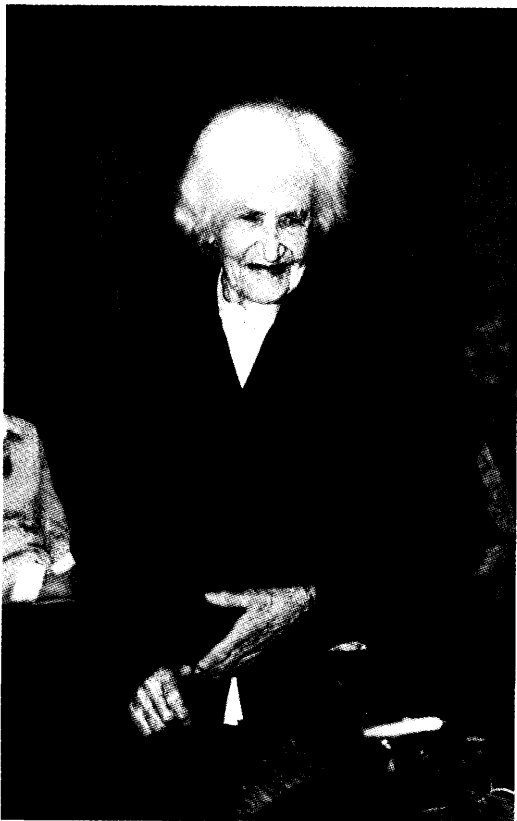
Eripreemia

- Nimeta Lehe toimetus (Margit Veromann, Ülo Treikelder, Anneli Sepp, Sirje Madisson)
- Juhan Kala — abivalmis suhtumise eest raamatukogu töötajate probleemidesse.

ÕNNITLEME

KAJA NOODLA 90

11. jaanuaril 2005 tähistas oma 90. sünnipäeva Kaja Noodla, keda paljud raamatukoguhoidjad üle Eesti oma õpetajaks peavad. On neid, kes on ülikoolis tema loenguid kuulanud. On neid, kes Tartu ülikooli raamatukogus tema kõrval töötades saanud tuule tiibadesse ning on täna tunnustatud raamatukoguhoidjad, bibliograafid ja teadurid. Paljude jaoks on Kaja Noodla eestiaegse vaimsuse ja akadeemilise vääriskuse alalhoidja ja edasikandja. K. Noodla on ka Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ning Õpetatud Eesti Seltsi järjepidevuse hoidja. Lapsepõlvkodust kaasa saadud hariduspüüdlus, töökus ja enesedistsipliin on olnud tema elu ja töö juhisteks ning seda on

ta oma tagasihoidlikul moel püüdnud teistessegi sisendada.

1949. aastal, Tartu ülikooli raamatukogule väga raskel ajal (piisab kui nimetada tsensuuri „puhastustööd” kogude kallal) määrati Kaja Noodla, tookord TÜ bibliograafia kateedri assistent, direktori kohusetäitjaks (1949–1951). Kindlakäeliselt suutis Kaja Noodla tuua raamatukogu välja maad võtnud kaosest ning sulatada ühiste eesmärkide nimel tegutsevaks kollektiiviks Puksoo-aegsed töötajad ning värselt ülikoolist tulnud raamatukogunduse eriala lõpetanud. Taastusid raamatukogu tuhmuma kippunud maine ning usaldus lugejate ja ülikooli juhtkonna silmis. Uute ideede otsimises

ning algatustes taastus ka ülikooli raamatukoguhoidjate kutsealane eneseteadvus.

Direktorina, hiljem mitme osakonna juhatajana, leidis Kaja Noodla oma õpetajavaistuga iga töö jaoks õige inimese. Tema juhtimise all (osakonna juhataja 1965-1972) kujunesid välja käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna töösuunad ja põhimõtted, mis tänini pole aktuaalsust kaotanud. K. Noodla algatusel hakati raamatukogus koostama Tartu ülikooli bibliograafiat, millest tänaseks on saanud hinnatav allikas ülikooli ja Eesti teaduse ajaloo uurijatele.

Kaja Noodla on Eesti raamatuloo tunnustatud uurija, nimetagem vaid tema käsitlusi tsensuurist ja linnarahva kodusest lugemisvarast, K. E. von Baeri raamatukogust ja oma õpetajast Friedrich Puksoost. Tänuväärset ärgitaset raamatukogupere nooremates liikmetes huvi oma eelkäijate ja nende tehtu vastu, millest sündis 1980. aastatel terve rida huvitavaid ajaloo-päevi. Suuresti tänu Kaja Noodlale elavnes sel ajal raamatukogude ajaloo uurimine Eestis üldse.

Tänuks tehtu eest andis Tartu Ülikooli Raamatukogu oma 200. aastapäeval hõbedase Teenetemärgi nr 1 Kaja Noodlale.

Tervist ja jõudu!

Kolleegid ja õpilased

INGRID LOOSME 80

14. juunil 2005 oli Ingrid Loosmel sünnipäev. Kes teda kergel, tõtlikul sammul raamatukogusse tulemas on näinud, ei usu arvu, mis aastate loendis talle täitus ja seepärast me sellest ei räägigi. Kes ebamäärasusega ei lepi, vaadaku Ingi sünnipäevalugu meie aastaraamatust 2000, arvutagu, imestagu ja ühendagu seda taas lugedes oma mõttelised soovid Ingile meie omadega. Ja need on:

Armas Ingi, soovime Sulle head tervist, õnne kõigis tegemistes ja toimetustes, rõõmu kõigest, millega kokku puutud. Meil on hea meel, et Sinu viimaste aastate Mattiesenite trükikoja uurimusest lahti hargnenud kirjatükk sai valmis ja me saame käesolevast aastaraamatust lugeda

Tartus 1884–1891 ilmunud kuukirjast „Oma Maa. Teaduste ja juttude ajakiri” ning selle kirjastamis- ja trükiraskustest.

Siinkohal soovime Sulle, armas Ingi, veel kord head tervist ja rõõmsat teenitud puhkust, aga ka pikki ja valgeid päevi ning rahulikke ja kosutavaid öid, et jätkuks jõudu ja tahet paberile korrastada oma teadmised Tartu esimesest eestlasest trükikojaomanikust Carl August Gottlieb Mattiesenist ja tema pojast, oma aja tähtsaimast teaduskirjanduse väljaandjast Carl Emil Johann Mattiesenist, sest kes teine teeks siis seda Sinu tõsidusega?

Kolleegid

ENE-LILLE JAANSON 70

Juba mõned aastad on Ene-Lille Jaanson meie raamatukogu perele endine kolleeg. Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas tervitame teda ikka heal meelel kui kolleegi, kes tegutseb jätkuvalt raamatuloo alal. Ainult et nüüd kulgeb see aeglasemas tempos — mitte iga päev ja terve pika tööpäeva, nagu see kestis 1969. aasta sügistalvest 2001. aasta kevadeni, kui ta oli ametis alates raamatukoguhoidjast vana raamatu osakonna juhatajani ning 1982. aastast *estica/baltica* trükise spetsialistina käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas.

Kokkuvõtteid oma töödest tegi Ene ettekannete, artiklite või trükikataloogidega. Nii on ta tutvustanud Tartu ülikooli raamatukogu eksliibriste ja omanikumärkidega raamatuid, baltisaksa noodivara, geograafiliste kaartide kogu ajalugu ja siinleiduvaid vanu Eesti- ja Liivimaa kaarte. Aga ka kaugema aja teadusloolasi ja raamatukoguhoidjaid, kelle isiklikud kogud või tegevus on olnud olulised Tartu ülikooli raamatukogule — J. Fr. von Recke, K. E. von Baer, O. Freymuth.

Korduvalt esitas Ene meile küsimuse, mida peaks ülikooli raamatukogu pidama oma trüki- ja raamatuloolise uurimistöö prioriteediks. Vastust teadis ta kõige paremini ise, mille ajel ta tegutseb nüüdki. Kaks tema neljast iseseisvast trükisest on jääva väärtusega bibliograafiad Tartu ülikooli trükikoja ja trükkalite tegevusest ja toodangust 17. sajandil ning hiljem, 19.

sajandi algul. Neist ulatuslikumaga — „Tartu ülikooli trükikoda 1632–710 : Ajalugu ja trükiste bibliograafia” (Trt., 2000. 511 lk., ill.) — asetub E.-L. Jaanson eesti raamatuteadlaste ja bibliograafide esiritta. Kümmeaastat väldanud töö tulemusena täpsustas ta argumenteeritult ülikooli trükikoja alguse aastal 1632, mis tähistab ühtlasi Eesti trükinduse sünniaega. Peaaegu 1400 Tartu varatrükise *de visu* kirjeldamise ja ülikooli raamatukogus puuduvatest ulatusliku koopiakogu loomisega valmis *alma materi* ajalugu valgustav allikabaas, mis on oluline filoloogidele, ajaloolastele ja kultuuriloolastele laiemalt. E.-L. Jaanson kapitaalset bibliograafiat on tunnustatud mitmel konkursil: Tartu Raefondi preemia (2001), bibliograafikonkursi auhind (2002), Fr. Puksoo auhind (2003).

Et ükski ettevõtmine ei jääks pensionile saatmisega pooleli, tegeleb Ene viimastel aastatel 19. sajandi Tartu ülikooli teisegi trükkali, M. G. Grenziusele järgnenud Johann Christian Schünmanni elu, tegevuse ja trükitoodangu uurimisega. Selle kohta on oodata ulatusliku artikli ilmunist Saksamaal. Artiklit, mida Ene laiendab eestikeelse trükise käsitlusega, loodame peatselt lugeda ka eesti keeles. Sellega saab valgustatud esimene pool 19. saj Tartu trükinduse ajaloos.

Kuid ärgem unustagem, et eelpooltoodu iseloomustab vaid seda Ene-Lille Jaansonit, kellega koos töötasime raamatukogus. Siia asudes oli tal seljataga poolteist aastakümnet tippsportlase elu korvpallurina ning pälvitud kõrgeimad võimalikud tiitlid tollel ajal — NSVL meistersportlane, ülemaailmsete noorsoomängude võitja (1957), maailmameister (1959). Nende saavutuste aluseid tuleks otsida TÜ kehakultuuriteaduskonna haridusest (1952–1956), nii nagu järgneva eluperioodi valmistas ette teise kõrghariduse omandamine saksa filoloogia erialal 1967. a.

Millega ikkagi seletada edukust nii erinevates valdkondades? Küllap peab Ene oma teadmishimu, visaduse, kohusetunde ja paljude teiste loomumomaduste, nagu ka kehaliste eelduste eest olema tänulik kaasasaadud geenidele. Kas aga ka mitte raskustega võitlemisele varases lapsepõlves, millest nüüd ei pea enam vaikima, vaid mis tulebki järelepõlvedele kirja panna. Ene ise pole seda veel teha jõudnud, ainult kõnelenud on ta meile seda tuhandete kaasmaalaste lugu, millest igaüks on siiski ainuke.

Ene sündis Tartus ühes neist haritlasperedest, kelles nõukogude võim nägi endale 1941. a suurimat ohtu. Ene pooleteiseaastane õde ei saanudki vanemaks, et teada saada, milline lapsepõlv temalt ära võeti. Seitsmeaastane Ene aga arvas, et rongisõit viib ta tubli lapsena Artekki, mille lasteaiatädi oli unelmate paigaks rääkinud. Tegelikuseks sai aga külm ja nälg Põhja-

Siberis. Külakooli venekeelne õpetus kirjutati paberipuuduses varasemate õpilaste vihikutesse ridade vahele või lehtede servale ja kui sedagi võimalust polnud, siis kasetohule. Tinti tehti peedimahlast või tindipliiatsi südamest — nutikad leiavad igas olukorras lahenduse. Nüüd imestab Ene ka ise 11-aastase tüdruku ettevõtlikku iseseisvat tegutsemist, et jätkata kooliteed Aleksandrovo rajoonikeskuses ning parandada külast pääsemisega enda ja haige ema olukorda, samuti julgust põgeneda kolm aastat hiljem koos viie tüdruku tagasi Eestisse. Tartu 3. Keskkooli edukas lõpetamine oli võimalik, kuid ülikooli astumiseks oli Ene märgistatud. See sai erandkorras teoks üksnes seetõttu, et võimekas sportlasneiu osutus ülikoolile vajalikuks, aga eriala kirjutati talle kindlalt ette.

Ja nii on siis elu Enet ühe käega lõõnud, teisega ka hellitanud. Ene elab õnnelikku pereelu. Lapselapsi on viis ja neist noorimad saavad kohe jalad alla, et suvel vanaema lilleaias vudida, vanemad on ehk saatjaks seene-metsas, suusarajal või jalgrattasõidul.

Raamatukogus on Ene ikka oodatud. Kas arutame tööga seonduvat või midagi elulist, on tema arvamused sirgjoonelised ja seisukohad kindlameelsed, vahel tundub, et mõtete ergutamiseks isegi meelega intrigeerivad. Saame ka meditsiinialast nõu, sest Ene oskab oma organismi kuulata ja iseenda analüüsimist ka teistele juhatada. Ene sõnal on kaalu ja tema mõnus nali tõstab kõikide tuju.

Head tervist Enele!

Austajate nimel Mare Rand

HILJA KÄSPER 70

Hilja Käspers (neiupõlves Põllusmaa) on sündinud 15. märtsil 1935. aastal Järvamaal Kärü vallas Toosikõnnu külas. Seljataga Türi 1. Keskkool, astus ta 1954. aastal Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonda, kust väljus viis aastat hiljem diplomeeritud bibliograafina. Esimeseks töökohaks sai Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogu, 1964–1965 töötas ta Tartu Linna Keskraamatukogus. Sealt kutsuti ta tööle Tartu ülikooli

raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonda (KHO), mis oli vastsetl läinud Kaja Noodla juhtimise alla. Siin töötaski Hilja pensioneerumiseni 1990. aastal.

KHO-s tegeles Hilja Käsper alul mitme valdkonnaga, ent tema elutöök kujunes raamatukogu fotokogu loomine ja hooldamine: komplekteerimine, süsteemne läbitöötamine kataloogimise ja märksõnastamisega ning säilitamine. KHO töötajad nimetavad fotokataloogi nüüdki vahel „Hilja kataloogiks.“ Õige mitu aastat olid tema hoole all ka kunstivarad.

Kogude läbitöötamise kõrval koostas Hilja mitu näitust fotodest jm teemadel (W. H. F. Talboti fotod, H. Normanni fotokogu, TÜ hooned läbi aegade, 200 aastat eesti ajakirjandust (1766–1966), eksliibriste looja ja uurija Udo Ivask jne). Ta tutvustas näitusi ajakirjanduses ning koostas mahukamaidki trükiseid. Eesti ajakirjanduse 200. aastapäeva näitusest ilmus koostöös K. Noodlaga trükikataloog „200 aastat eesti ajakirjandust. 1766–1966“ (Tartu, 1967. 48 lk.). Fotokoguga seonduvatest publikatsioonidest nimetagem artiklit E. Russowi fotokogust¹ ning raamatut Tartu ülikooli portreedest ja autograafidest². Tema erihuvist — eksliibristest — ilmus kaks kataloogi³: Hilja algatas ka *Estica*-kogu raamatutes leiduvate portreede ja kohavaadete kartoteegi koostamise, see on tihti osutunud vajaliku pildimaterjali leidmisel asendamatuks abivahendiks. Hilja Käsperi töö pingelisimaks perioodiks olid aastad 1981–1982, mil ta oli Tartu ülikooli 350. aastapäeva rändnäituse komisjoni esimehena tegev selle koostamisel ning tutvustamisel Eestis, Moskvas ja Leningradis.

Õppereisid on viinud teda ka Vilniuse, Jerevani, Lvivi, Krakovi ja Toruni raamatu- ning fotokogudesse. Oma organisaatorivõimeid avaldas Hilja kolleegidele ka pensionipõlves, olles Tartu ülikooli raamatukogunduse eriala vilistlaste 1997. aasta seminar-kokkutuleku üks algatajaid ja korraldajaid.

Hilja Käsperi tööd on tunnustatud au- ja tänukirjadega, kolleegid pidasid temast eriti lugu kui heast töökaaslasest, kes tundis Tartu ülikooli peret nagu-pidi ka kahe sajandi taha. Osakond võis sageli jätta raamatukogu kunstniku tülitamata, sest Hilja oli olemas. Otsene kunstiga tegelemine oli kahjuks jää-

1 Edmund Russow — teadusliku fotograafia rajajaid Eestis // Eesti Loodus, 1969, nr. 11, lk. 674–676.

2 Tartu ülikooli professorite, NSV Liidu Teaduste Akadeemia liikmete portreid ja autograafe / koost. H. Tankler, H. Käsper. Tartu, 1977. 13 lk.: 64 ill. (*Publicationes Bibliothecae universitatis litterarum Tartuensis* ; 3).

3 Eksliibris Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus. 2 : Udo Ivaski eksliibristed. Tartu, 1978. 73 lk. : ill.; Eksliibris Tartu Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus. 4. Tartu, 1993 lk. : ill. (Kaasautor N. Vorobjova).

nud üliõpilaspõlve, kunstiajaloos sai ta end täiendada vaid Tartu Kultuuriülikoolis, kuid tähtsaim on, et kunstipisik sai edasi antud tütardele — üks on tunnustatud kunstiajaloolane, teine üha kasvava kuulsusega klaasikunstnik.

Soovime endisele heale kolleegile tugevat tervist, jätkuvat vaimuerksust, optimistlikku meelt ja toredaid ideid-tegemisi oma maamajas ning aias!

Kolleegide nimel Sulo Lembinen

VALVI HIIR 60

Valvi, sündinud Vändras 21. septembril 1945, on hingtartlane. 1969. aastal lõpetas ta Tartu Riikliku Ülikooli saksa filoloogina. Samal aastal tuli Valvi tööle ülikooli raamatukokku, olles enne proovinud lühikest aega õpetajaametit Palamuse Keskkoolis. Kolmekümne seitsme aasta jooksul on ta olnud raamatukoguhoidja, filiaali juhataja, reserv-vahetusfondi sektori juhataja ning vana raamatu osakonna juhataja. Kodumaise kirjanduse osakonna moodustamisel liitus sellega ka Valvi, tema tööks on Eesti vanemate trükiste järelkomplekteerimine. Ta on väga asjatundlik kolleeg, kelle poole võib alati pöörduda küsimustega, mis puudutavad vanemat eestikeelset kirjandust.

Valvi on aktiivse eluviisiga, alati liikvel, mõtetega tulevikus. Kõige rohkem võlub Valvi puhul tema elurõõm ja hea huumorimeel. Ta armastab head seltskonda ja üle kõige reisimist, ta on käinud Islandil ja USA-s, rääkimata lähematest Euroopa maadest.

Valvi on alati külalislahke. Südamlik ja tähelepanelik endiste kolleegide vastu, leiab ta ikka aega neid külastada ja abistada. Valvi käte all puhkeb kõik õide ja hakkab küdema iga katel. Tema endine juhataja Ene Jaanson ütles kunagi, et Valvi oleks suurepäraselt sobinud suure talu perenaiseks. Ta on ka kahe tubli täiskasvanud tütre ema.

Me hindame tema sõbralikkust, eruditsiooni ning kohusetunnet.

Palju õnne, Valvi!

Kõik endised ja praegused kolleegid

MIRALDA KOOR 60

Miralda Koor sündis, kasvas üles ja õppis Venemaal eesti külas Slava (Tšeljabinski oblastis). Pärast keskkooli lõpetamist 1961. a naases koos perega Eestisse.

1961.–1966. a õppis Miralda Tartu Riiklikus Ülikoolis vene filoloogia osakonnas, studeerides alates kolmandast kursusest individuaalplaani alusel ka raamatujalugu ja bibliograafiat. Tema diplomitööks oli Anna Ahmatova bibliograafia, mis oli tol korral esimeseks A.

Ahmatova bibliograafiaks üldse ja mis saavutas auhinnatööde võistlusel II koha. Ka hiljem on Miralda koostanud bibliograafiat (abikaasa prof S. Issakovi 1953–1990 ja 1991–2001 ilmunud tööde bibliograafia). 1967. a astus Miralda aspirantuuri, mis jäi kahjuks lõpetamata. Põhjuseks: aastatel 1968–1973 kutsuti teda pidevalt kateedrisse loenguid pidama ja seega katkestati aspirantuur. Teiseks põhjuseks olid perre sündinud lapsed, kes vajasisid ema hoolt ja armastust.

1973.–1991. a töötas Miralda Tartu ülikooli teadusosakonnas, kus ta tegeles infotööga, konverentside korraldamisega ja aruandlusega. Pärast teadusosakonna kaotamist soovis ta hakata tööle ülikooli raamatukogus oma õpitud erialal ja see õnnestuski. Alates 16. maist 1991 asus Miralda tööle raamatukogu rekataloogimisosakonda ja talle usaldati üks keerulisematest töölohkudest — vana võõrkeelse perioodika kataloogimine, hiljem ka selle sisestamine elektronkataloogi. Seda teadmisi ja täpsust nõudvat tööd tegi Miralda kümme aastat. Alates 2002. aastast, jälle seoses reorganiseerimisega, seekord raamatukogus, asus ta tööle kodumaise kirjanduse osakonda. Miralda tööks sai eestikeelse kirjanduse rekataloogimine, mis oli raamatukogule hetkel vajalikum töö kui vana võõrkeelse perioodika kataloogimine. Seega 44 aastat (1961–2005) on Miralda kuulunud ühte asutusse — Tartu Ülikooli.

Miraldale on väga tähtis tema kodu, tema perekond. Lisaks ilusale linnakodule on tal ka Valgemetsa maakodu, kuhu sageli tulevad ka poeg ja tütar oma peredega. Üle kõige armastab ta oma pisikesi lapselapsi. Miralda on justkui loodud nende jaoks, sest temas on niipalju õrnust ja hellust. Olles ise äärmiselt tagasihoidlik, suudab ta siiski enda ja oma pereliikmete eest alati seista ja neid vajadusel toetada. Üheks Miralda elumotoks ongi: lapsi tuleb alati toetada.

Igapäeva tööde-tegemiste kõrval meeldib Miraldale lugeda, käia teatris, kontsertidel, reisimas. Öeldakse, et inimeses peab kõik ilus olema — vaim, hing ja ihu. Tänu oma töökusele on Miraldast saanud just selline ilus inimene.

Sulle parimat soovides,

Sinu kolleegid

ELSA LOORITS 60

*Kui kuskilt kuuled kilkeid, kära,
eks sellest tunned otsekohe ELSA ära!
Tal südamel on mikrokliima küsimused toas,
seepärast lõkendavaid kirgi püüab hoida vaos.
Ja nõnda hästi nagu tema reegleid,
vist paremini ei tea keegi.
On kataloogid talle justkui hobi,
ja kes meist sellepärast pahandada tohib...?
(Heljo-Mall Laas)*

Elsa Loorits sündis 20. jaanuaril 1945. a Tartus, kus ta 1963. aastal lõpetas A. H. Tammsaare nim. 1. Keskkoli. Kõrgemat haridust läks ta püüdlema TRÜ ajaloo- ja keeleteaduskonda 1964. aastal, olles enne seda töötanud kolm aastat õmblejana. 1972. aastal lõpetas Elsa kaugõppe teel *alma materi* inglise filoloogina.

Raamatukoguga ristus Elsa tee teiselt 1966. aastal, mil ta 11. juulil asus siin ametisse desinfektorina hoiuosakonnas. Tema ülesanne oli puhastusse minevate raamatute välja otsimine ja pärast nende õigesse kohta tagasi asetamine, tänu millele ta sai hea ülevaade meie kogudest. Elsa peamiseks tööks raamatukogus on siiski olnud kataloogimine — aastatel 1977–1988 oli ta kataloogimissektori ning 1988–1999 kataloogimisosakonna juhataja. Kui osakond reorganiseeriti, sai Elsa endale „peaparandaja“ — peaspetsialisti kataloogimise alal — rolli.

Suur töö, milles Elsa osales, oli elektronkataloogi INGRID loomine. Elsa on kuulunud kõikvõimalikesse kataloogimisega tegelevatesse komis-

jonidesse ja töörühmadesse: vabariiklik kataloogimiskomisjon (1973–1995); vabariiklik koondkataloogide komisjon (1990–1992); ELNET Konsortsiumi kirjeldamise, MARC-kataloogimise, normkirjete ning konverteerimisetöörühmad; Rahvusraamatukogu standardimise töögrupp. Ja see lõputu arv juhendeid kataloogijate töö hõlbustamiseks...

Viimase aja suurematest tegemistest, mis Elsaga seoses kõigile meenub, on traditsiooniliseks saanud kirjepäev. See on üritus, mida kataloogijad Tartust ja kaugemaltki pikisilmi ootavad. Elsa juhtida on nii TÜ Raamatukogu kui ka Tartu raamatukogude kataloogitoimkonnad, koostöö korraldamine oma raamatukogu osakondade vahel kataloogijatega teistes raamatukogudes.

Elsa on tegutsenud ka giidina raamatukogu tutvustamisel külalistele; olnud pikka aega kataloogikonsultant; korraldanud kirjeõppusi ja kataloogitutvustusi nii oma kui teiste raamatukogude töötajatele, lugejatele ja üliõpilastele. Aega on tal jagunud ka uurimistöö jaoks (TÜ Raamatukogu kataloogid 19. saj. I poolel. 1982). Lisaks on Elsa sulest ilmunud mitmeid lühemaid publikatsioone ja ta on pidanud arvukalt ettekandeid.

Elsa on pälvinud kõrgeid tunnustusi: ENSV Kultuuriministeeriumi Teenete medal teadustöö ja aktiivse tegevuse eest Ametkondadevahelises Vabariiklikus Kataloogimiskomisjonis (1986), Tartu Ülikooli Raamatukogu aastapreemia töö eest üleminekul kaartkataloogidelt elektronkataloogile (1997), Valgetähe V klassi medal (2001) ja Tartu Ülikooli väike medal (2005).

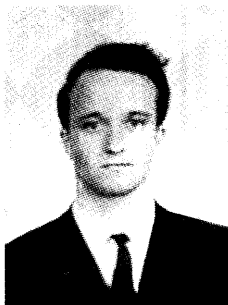
Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu liige on Elsa 1991. aastast. Tänu ERÜ ja Briti Raamatukoguhoidjate Ühingu vahelisele koostöölepingule õnnestus Elsal käia õppereisil Inglismaal. Ta on stažeerinud ka Kuopio ülikooli raamatukogus.

Koos abikaasaga on Elsa üles kasvatanud tubli poja.

Palju jõudu, rõõmsat meelt ja selget pead (parandamisel)!

Õnnitlevad kõik kirjega kokkupuutuvad isikud

UDO OTSUS 60

Tartu Ülikooli personaliosakonna annaalides seisab kirjas, et Udo Otsus tuli raamatukokku tööle 1. mail 1970. Kiri küll ei peta, kuid ilmselgelt ei olnud see kaunis kevadpäev tema esimene tööpäev, sest tegemist oli suure riikliku pühaga.

Raamatukogu asus siis Toomemäel, omal ajal Baltikumi suurimaks kirikuks olnud Toomkiriku tervena säilinud osas. Sellest ajaloost õhkuvast ja aegade tarkust talletavast paigast sai noorele Tartu Ülikoolis eesti filoloogiks diplomeeritud (1968) mehele töökoht aastakümneteks.

Oma tööd alustas ta raamatukogus bibliograafina, edasi vanemredaktori-
na, sektorijuhatajana, pearaamatukoguhoidjana, perioodikaosakonna juhata-
jana. Pärast perioodikaosakonna reorganiseerimist 2000. a on ta spetsialist-
raamatukoguhoidja kodumaise kirjanduse osakonnas, tööks perioodika kata-
loogimine ja normikirjed.

Elektroonilisele kataloogimisele mindi meie raamatukogus üle ajal, mil Udo oli perioodikaosakonna juhataja. Tal oli oluline osa perioodika elektrooniliste bibliokirjete andmestiku väljatöötamisel. Tollased alluvad meenutavad teda kui rahulikku, tasakaalukat ja mõistvat juhti, kelle käe all kujunes nii eripalgelistest inimestest tore kollektiiv. Udo on raamatukogus üks staažika-
maid ja suurimate kogemustega kataloogijaid. Ajal, mil pealiskaudsus on kujunemas vooruseks, on ta oma töös jätkuvalt jäärpäiselt põhjalik ja süvitsi-
minev. Ja ega kataloogimistöös teisiti saakski. Koos liigitamisega saabki selle töö tulemusena raamatute kogust raamatukogu, kust lugejal on võimalik leida talle vajalikku infot. Oma teadmisi ei hoia ta sugugi vaka all. Ta on olnud kannatlik õpetaja algajatele ja lahke abistaja teistele sama töö tegijatele. Palju aastaid on Udo osalenud kataloogimis- ja kirjetoi mkonna töös, kus tema kreedoks on ikka olnud: arutatagu töö seisukohalt sisulisi ja olulisi asju. Talle ei meeldi tühjale tuuletallamisele tundide tuulamine.

Udo lapsepõlve ja varase nooruse ajad möödusid Vooremaal, kus ta 17. sept 1944 sündis. Kodupaiga meeliülendavalt kaunis loodusmaastik on küllap äratust andnud tema lüürilisele hinge. Vahest vaid vähestele on teada Udo tudengipõlveaegne luuleharrastus ja see, et heliloojad Edgar Arro ja Gennadi Daniel on kumbki viisistanud ühe tema luuletuse: „Kuidas keegi” ja „Rahva-

laul". Aastatel 1963–1968 ajakirjanduses ilmunud värssidest võiks kokku seada kenakese kogu. Aga kui palju tal neid veel praegu sahtlis võib olla?

Võrratu emakeeletundjana ning oskusliku sõnaseadjana on Udo see, kellelt võib saada loo kolleegile olulise elusündmuse puhuks ning kes aitab kohendada kirjavandut, nii et lause laulaks ja kohmaka keelekasutuse tõttu ei kaoks me keelele omane ojavulina kõla.

Ikka ja jälle on põhjust imetleda Udo suurepärase mälu, tal on lai huviring: kirjandus, teater, muusika, inimeseks olemise müsteerium, reisimine, poliitika. Kõigil neil teemadel on temaga huvitav ning hariv vestelda. Ta võib hämmastava kergusega hetkesituatsiooni iseloomustamiseks lugeda mõne kirjaniku värsirea või mõttetera. Tänu oma teadmistele ja mälule on ta osalenud raamatukogu mälumänguvõistkondades ning aidanud kaasa oma võistkonna võidule.

Eriline ja tähelepanuväärne on Udo imetabane võime mingil välguvalgel hetkel tajuda teise inimese sügavamat olemust, tabada seda, mis inimesele eneselegi ehk aimamatu, hinnata inimest niisugusena, nagu ta on. Kauaaegse töötajana mäletab ja oskab ta rääkida oma ammustest kolleegidest köitvalt, haaravalt ja mis peamine, nii inimlikult ning mõistvalt. Nii väga tahaks loota, et need mälestused kaante vahele jõuaksid!

Koos abikaasa Tiuga on haritust ja vaimsust hindavas õhkkonnas üles kasvatatud kaks toredat tütar, kellest vanem Tuuli on oma põhitöö kõrvalt Kirjandusmuuseumis andunud teatrile ja noorem Merit kaitses isa äsjaseks juubeliks doktoriväitekirja bioloogias.

Udo üle mõtisklesid ning oma nägemuse panid kirja
Asta Kuha ja Maire Törn

MARE RAND 60

7. septembril 2005 tähistas 60. sünnipäeva käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja, teadusloolane Mare Rand. Käsikirjade ja haruldaste raamatutega on Mare tegelenud Tartu ülikooli raamatukokku tööle asumisest 1969. aastal. Algul raamatukoguhoidjana Kaja Noodla nõudliku suunamise all, 1976. aastast ise osakonna töid ja tegemisi juhatades.

Kolmekümne aasta jooksul on Mare õhutusel ja vedamisel saanud alguse ning edenenud osakonna töö olulised suunad: Tartu ülikooli 17. sajandi trükiste kogu loomine ja bibliograafia koostamine; raamatukogu haruldaste trükiste kogu põhjal eri teadusalade ajalugu tutvustav *Rara*-näituste sari; sidusjuurdepääsu loomine ajaloolistele ja erikogudele (andmebaasid, virtuaalnäitused, arhiivinimistute ja varasemate trükikataloogide elektrooniline publitseerimine); ülikooli raamatukogu kalendrisarja väljaandmine jne. Koos kolleeg Ene Jaansoniga valminud „Tartu Ülikooli trükikoda 1632–1710 : Ajalugu ja trükiste bibliograafia” (Tartu, 2000. 511 lk.) ja selle koostamise käigus tekkinud *Academia Gustaviana* ja *Academica Gustavo-Carolina* aegsete trükiste koopiate kogu on asendamatul allikmaterjalil Tartu ülikooli, eesti teadus- ja kultuurikontaktide ning eesti keele ajaloo uurijatele, samuti klassikalistele filoloogidele. Mahukat uurimust kroonis 2001. aastal Tartu Ülikooli Raefondi preemia.

Mare meelisteema on valgustusaeg ja siinsed valgustatud mehed. Kirjandusloolasi ja valgustusaja uurijaid alati ahhetama paneva Morgensterni käsikirjakogu (mis osutunud tõeliseks kullaauguks paljudele valgustusaja uurijatele) tundmises on Mare vaieldamatu autoriteet. Päringutele vastamisest on Marel tekkinud tihe kirjavahetus paljude teadus- ja kultuuriloolastega üle maailma. Raamatukoguteaduri rollis on ta vahendanud uurijatele senikasutamata allikaid. Mare on ka ise viljakas uurija — tema arvukad kodu- ja välismaal peetud ettekanded ja publitseeritud artiklid on rikastanud meie teadmisi Garlieb Merkeli, August Wilhelm Hupeli, Johann Gottfried Seume, Immanuel Kanti ja paljude teiste väljapaistvate isikute kohta.

Eesti Vabariigi President autasustas 2003. aastal Mare Randa Eesti kultuuri- ja teaduskontaktide uurimise ja tutvustamise eest Valgetähe V klassi medaliga.

Kes palju teeb — see palju jõuab. Mare saab hakkama tõlgina, giidina, mänedžerina, raamatupidajana, kuid ei saa hakkama autojuhtimisega. Tal on kunstniku silma ja kätt, oskust musitseerida ja oma aeda harida. Marel on imeline anne luua enda ümber positiivse meelsusega laetud õhustik. Täname Sind selle eest, et Sa oled see, kes Sa oled!

Töökaaslased

ALLA SAARI 60

Oma elust enne meie raamatukogu kirjutas Alla ise lühidalt.

Sündisin ja kasvasin üles päris põhjamaal — polaarjoone taga Murmanski lähedal. Isa oli juhtival kohal tööstuses, ema kodune. Pärast keskkooli lõpetamist astusin Leningradi ülikooli, kuid saatuse tahtel sattusin õppima Tartu ülikooli, mille esindaja prof Boriss Jegorov kutsus siia mitu sisseastujat Leningradist. See-ga alates 17ndast eluaastast olen tartlane. 1968. a lõpetasin TRÜ vene filoloogina. Seejärel töötasin kuni 1975. aastani Ajaloo Keskarihiivis teadurina, tegelesin tsaariaegsete venekeelsete materjalide töötlemisega, fondide moodustamisega. Aastail 1975–1989 olin vene keele õpetaja Eesti Põllumajanduse Akadeemia keeltekatteedris. Alates augustist 1989 töötan meie raamatukogus.

Ülikooli raamatukogus hakkas Alla tööle infoosakonnas. Aeg oli siis väga keeruline. Vanad teadusinfo saamise allikad enam ei funktsioneerinud ja uusi veel ei olnud. Kui tulid esimesed elektroonilised andmebaasid, ilmes tema kiire orienteerumine uues valdkonnas ja tehniline taip. Alla spetsialiseerus täppisteaduste alastele andmebaasidele. Kui hakati juurutama referentide süsteemi, oli Alla oma kohusetundlikkuse, korrektsuse ja teadusinformatsiooni hea valdamise tõttu üks esimestest erialareferentidest. Füüsika-keemia teaduskonna referendina tegutseb ta praeguseni.

Kolleegid tunnevad seda elegantset daami inimesena, kellel on alati oma arvamus ja kes julgeb seda ka välja öelda, samas on ta kaastundlik ja osavõtlik kolleegide suhtes. Alla tunneb elavat huvi Eesti ja maailma poliitika ning kultuurielu vastu. Ta osaleb Rotary heategevusliku naisteklubi „Inner Wheel“ tegevuses. Alla on kahe tubli tütre ema. Kolleegidena oleme saanud osa ka Alla külalislahkusest ja suurepära-
stest perenaiseoskustest tema ilusas kodus. Suved ja nädalalõpud veedab ta suvekodus Süvajarve ääres.

Kolleegid

REET SONN 60

Üsna suure sõja lõpul, 28. juunil 1944. aastal, sündis Tartus ühes peres neljas laps, kes sai nimeks Reet. Tema malbe olekuga ema oli kodune, kes oli lastele praktilise pereelu korraldamisel heaks eeskujuks. Loomult pedantsem, aga mitmekesiste huvidega isa mängis „Vanemuise” teatris viiulit. Muusikuna leiba teeniv paljulugenud isa suunas lapsi nii muusika kui kirjanduse juurde.

Lõpetanud medaliga legendaarse kirjandusõpetaja Vello Saage õpilasena Tartu 8. Keskkooli (praegu Tartu Forseliuse Gümnaasium), läks Reet ülikooli hoopis keemiat õppima. Sellest hoolimata on Reedal alati olnud nii sügav huvi kirjanduse vastu kui ka tundlik meel eesti keele kasutuse suhtes. Ülikoolis jõudis ta õppimise kõrval ka rahvakunstiansambelis kaasa lüüa, elada noore inimese huviderikast elu.

Keemikukarjäär pärast ülikooli tundus küll igati rahuldust pakkuv aga saatust tahtis teisiti. Nõnda siis tuli Reet 1976. aasta varasügisel tööle ülikooli raamatukogusse hügieeni- ja restaureerimisosakonna hügieenisektori juhatajaks. See tegevus jäi küll lühikeseks, sest teda hakkas huvitama restaureerimisektoris toimuv. Reeda „eksirännakud” said otsa, kuna tal olid olemas restauraatoritöö jaoks olulised omadused: keemiku kutse, käeline osavus, usaldusväärsus, kannatlikkus, hea maitse ja kohusetundlikkus. Aastatega on raamatukogu hoidlates tema kui väga usaldusväärse ja osava meistri käe alt läbi käinud sadu käsi kirju, väga palju raamatuid ja maakaarte, mille eluiga on oluliselt pikenenud.

Reet on väga hooliv ja hea ema oma tütrele ja pojale ning vanaema kolme lapselapsele. Vahepeal on tütar Kadist saanud kunstnik ja poeg Priidust muusik. Tema suhtumine oma peresse on eeskujuandvalt tolerantne ja mõistev, kannatlikkus imeteldav.

Kolleegidele on ta eelkõige rõõmsameelne, tasakaalukas ja soe inimene. Rääkides suurtest eeskujudest või „kusagil otsustatud” asjadest on Reedal alti ka oma pea kaasas ja kasutusel. Tööalaselt on Reet väga korrektne aga mitte pedantne, täpne ja oma ametiaust lugupidav restauraator — oma ala asjatundaja.

Soovime Reedale palju õnne, head tervist ja jätkuvat pealehakkamist üha uute „vanakestega” toimetulekul.

Kolleegide nimel
Ene Sarap

HAIN TANKLER 60

Hain Tankler on sündnud 25. juulil 1945 Tallinnas. Sügavad humanitaarsed huvid tõid ta peatselt pärast Tallinna 1. Keskkooli, praegu Gustav Adolfi Gümnaasium, lõpetamist Tartusse, et alustada ülikoolis õpinguid inglise filoloogia erialal. Kõikidele üliõpilastele kohustuslike bibliograafiaõppuste (elike raamatukoguõppuste) käigus viis saatus ta kokku legendaarse bibliograafi Elsa Kuduga, kes raamatukogus toimetulekuks vajalikke tarkusi jagades rääkis ka kuulsate inglase autograafidest. Soov nende kohta rohkem teada saada viis uudishimuliku tudengi käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna (KHO) juhataja Kaja Noodla jutule. Arenev osakond vajab keelteoskajaid, raamatu- ja kultuurilugu süvitsi tundvaid töötajaid ning H. Tankler asus lisaks inglise filoloogiale õppima ka individuaalprogrammi alusel raamatukogundust ja bibliograafiat. Pärast stuudiumi lõppu 1971. a sai Hainist bibliotekaar KHO-s, ülesandeks töö autograafide koguga.

Autograafide kogus leiduvate teadlaste kirjade publikatsioonide ja trükkikataloogide koostamise ning toimetamise käigus tärkas huvi Tartu ülikooli ajaloo ning teaduse ajaloo vastu üldisemalt. Ülikooli 350. aastapäevaks ilmunud monograafia „Роль воспитанников Тартуского университета в развитии естествознания в Петербургской Академии наук” (Tallinn : Valgus, 1982)⁴ põhjal omistati talle 1984. a ajalookandidaadi kraad.

Kuni Eesti taasiseseisvumiseni tuli Hainil piirduda Tartu ülikooli ja teiste Vene keisririigi ülikoolide teaduskontaktide uurimisega. 1990. aastate algusest on ta kuude kaupa töötanud Saksamaa, Soome, Rootsi arhiivides ning raamatukogudes, et koguda materjali Tartu ülikooli sidemete kohta Euroopa teaduskeskustega 19. sajandist kuni 20. sajandi keskpaigani, täpsustada siinsete õppejõudude ja kasvandike biobibliograafilisi andmeid. Tema sulest on ilmunud viis monograafiat ning üle seitsmekümne teadusartikli, sh ka raamatukogu ajaloost. H. Tankler on pidanud ettekandeid mainekatel teadusloolaste konverentsidel-kongressidel Eestis, Lätis, Leedus, Saksamaal, Soomes, Rootsis, Inglismaal, Hispaanias, Venemaal, Ukrainas; olnud Münsteri ülikoolis külalisdotsent. Tema juhendamisel on edukalt kaitsnud diplomi- ja

4 Ilmus ka eesti keeles : Tartu Ülikooli kasvandikud — NSV Liidu Teaduste Akadeemia liikmed / H. Tankler. Tallinn : Valgus, 1982.

bakalaureusetöö mitu ajaloo-, filoloogia- ja farmaatsiaüliõpilast; ta on ka doktori- ja magistratööde juhendaja ja kaasjuhendaja.

2003. a valiti Hain Tankler Euroopa Teaduste Akadeemia korrespondentliikmeks, ta on Balti Ajaloo Komsjoni (Baltische Historische Kommission, Göttingen) liige ning kuulub Eesti teadlaste biograafilise leksikoni toimetuskolleegiumi.

Tavaliselt on Hain Tankleril korraka käsil mitu artiklit ja monograafiat. Mitme artikli ja monograafia jagu arhiividest kogutud materjali on ootamas oma järge. Tervist ja jõudu nende publitseerimiseks!

Malle Ermel

MAIRE TÜRŅ 60

*Mina mõtlen ise.
Minu mõtletee on vahel ekslik,
vahel keeruline, vahel petlik,
aga ma mõtlen ise.
Mis kasu oleks, kui sina
või tema või nemad
mõtleksid minu eest
ja nende mõtletee oleks õige?
Mis kasu sest mulle oleks?
Parem ma mõtlen ise!*

Nii julgelt ja selgelt deklameeris Maire Törn, 1963. aastal A. H. Tammsaare nim. Tartu 1. Keskkooli almanahhis „Sulesepad”. Neist ridadest õhkub nooruse uljust ja hoogu, aga tekst on aktuaalne tänagi.

Maire on elupõlvne tartlane, sündinud 4. aprillil 1945 pere kolmanda tütre. Maire kodu oli eestimeelne ja kujundas arusaamad kogu eluks, mis algas võõra võimu all. Kuid nagu Maire ise ütleb: „Kurta ei ole vaja, on ju olnud kirju ja huvitav elu.“

Maire esimene kool oli Puiestee tänaval, mida rahva suus tunti juhataja nime järgi Jõlli ülikoolina. Lõpetanud selle kooli seitse klassi, jätkas Maire õpinguid Tartu 1. Keskkoolis, kus sel ajal oli veel palju ennesõjaaegse Treff-

neri gümnaasiumi õpetajad. Lähedane suhe osaga klassiõdedest on püsib tänaseni. Keskkooli lõpetamise järel oli loomulik õpingute jätkamine Tartu ülikoolis, tuli ainult valida kas eesti keel ja kirjandus või füüsika. Peale jäi viimane, füüsika kasuks aitas otsustada osavõtt Tartu 2. Keskkooli juures tegutsenud füüsika- ja astronoomiaringi tööst. 1963–1968 õppis Maire niisiis Tartu ülikooli füüsika- ja matemaatikateaduskonnas ja lõpetas selle füüsiku kvalifikatsiooniga.

Pärast ülikooli lõpetamist suunati Maire Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse, kus ta töötas vanemlaborandi, assistendi ning patendiala vaneminsenerina. Töö kõrvalt omandas Maire ka teise kõrghariduse — ta lõpetas Juhtivate Töötajate ja Rahvamajanduse Spetsialistide Patendialase Keskinstituudi patentoloogina. Aastatel 1978–1981 töötas Maire TA Füüsikainstituudi aparaadiehituse sektoris patendiinsenerina, 1981. aastast Tartu Ehitusmaterjalide Tehases töökorralduse vaneminsenerina. 1990. a novembris, pärast tehase likvideerimist tuli Maire tööle ülikooli raamatukogu perioodikaosakonda. See oli tema jaoks jälle uus väljakutse, töö välisperioodika kataloogijana nõuab täpsust, püsivust ja iga koma ja punkti asetamist tema õigesse kohta. Ka selleski töös on Maire juurdleja, küsija ja kui talle tundub, et asi pole õige siis vaidlejagi. Kolleegid hindavad Mairet kui sõnapidajat, otsekohest ja ausat kaaslast, teinekord võib Maire sõnakus araverelist ehmatatagi. Karmi koore all on aga peidus inimene, kes armastab päikest, merd ja seenemetsa ning pikka luuleraamatute riulit.

Kolleegid

AILI BERNOTAS 50

Tõsi mis tõsi — 21. jaanuaril 2005 tähistas Aili oma esimest päris juubelit. Tuleb tunnistada, et sellega seoses saime Ailist senisest palju rohkem teada, aga tuleb tunnistada ka, et see „hiline uudishimu“ on vaid meie enesete viga. Aili ei laota end lahti ise, õhutamata, kuid on valmis endast rääkima, kui see kedagi huvitab. Nüüd teame, et Pärnust pärit piiga alustas kooliteedki Pärnus. saatuse tahtel õppis seejärel ka Haapsalus. Keskkooli

mineku ajaks olid Ailil lemmikaine, selleks oli saksa keel, ja edasised sihid juba teada. Pärast süvaõppega Tallinna 42. Keskkooli lõpetamist jätkusid õpingud enesestmõistetavalt Tartu ülikoolis saksa filoloogia erialal. Nii sai Ailist 1972. aastast tartlane ja seda on ta südame ning hingega.

Tartu ülikooli raamatukogu teenistuses on Aili alates 1980. aastast. Esi-mene töökoht oli teadusbibliograafia osakonnas, kus põhitegevuseks mater-jali kogumine ning korraldamine kartoteegis „Tartu Ülikool. Ajalugu. Õppe-jõudude, teenistujate ja kasvandike biobibliograafia (1632–1710; 1802– →”. Sellesuunaline töö oli alanud juba ülikooli diplomitööga ja siit ka tema Tartu teadlaskonna hea tundmine. 1995. aastast töötab Aili käsikirjade ja harul-daste raamatute osakonnas, et teha uurijatele kättesaadavaks raamatukogule antud teadlaste käsikirjapärandeid ja ülikooli allasutuste arhiivimaterjale, kataloogida vanemaid kirjakogusid ning korraldada lugejateenindust. Töö arhiivipäranditega nõuab süüvimist inimestesse ja nende tegevusaladesse. See on keerukas, kuid huvitav, sundides arhiivikorraldajat endale selgeks tegema kord arheoloogilisi ajastuid, kord röntgenstruktuuri uuringute aja-lugu Tartu ülikoolis. Lisaks uusi arhiivipärandeid tutvustavatele ülevaa-detele raamatukogu aastaraamatutes on Aili avaldanud uurimuslikke artik-leid, pidanud ettekandeid ning osalenud näituste koostamisel. Tema uurimis-teemaks on olnud raamatukogu esimese direktori prof Karl Morgensterni korrespondendid, Tartu ülikooli kuraatori Karl Lieveni ja rektori Gustav Ewersi kirjavahetus.

Oma tundliku keelevaistu ja -kasutusega on Aili hinnatud tõlkija eesti keelest saksa keelde ja vastupidi. Tema valvsa korrektorisilma alt läbi käinud teksti võib usaldada. 2004. a tunnustasid kolleegid teda tiitliga *Igiliikur*. Kuuludes Akadeemiline Baltisaksa Kultuuri Selts Tartus juhatusse, korraldab Aili juba hulka aastaid oma korrektsel ja abivalmil moel seltsi asjaajamist.

Koos abikaasa Algirdasega on Aili kasvatanud meesteks kaks vahvat ettevõtlikku poega. Vanem poeg Rivo on diplomeeritud arheoloog ja Tartu üliõpilaselu tunnustatud eestvedaja, Eesti Maaülikooli haridusega noorem poeg Priit on kuulus bändimees. Kindlasti on need kolm niisama maiad Aili küpsetiste peale, nagu ta töökaaslasedki.

Olgu Sul, Aili, ikka õnne ja tervist, rõõmu elust ja tööst raamatukogus!

Igapäevaste kaaslaste nimel Kadri ja Mare

MARJE BURENKOV 50

Marje Burenkov sündis 4. jaanuaril 1955. a Tallinnas. 1973. aastal lõpetas ta Tallinna 42. Keskkooli ja 1979. a Tartu ülikooli saksa filoloogina.

Pärast ülikooli lõpetamist, augustis 1979, asus Marje tööle ülikooli raamatukogu vana raamatu osakonnas. Esialgselt valikust on saanud armastus. Kuigi osakonna nimi on nüüdseks muutunud (praegu väliskirjanduse osakond), on töö sisu jäänud samaks. Marje suureks panuseks on raamatukogu rikkalike vanade kogude säilitamine ja täiendamine. Ta on töötanud hulka aastaid vana raamatuga ning tunneb seda valdkonda väga hästi. Tihti on Marje lahendada just need probleemid, millega teised kimpu jäävad. Et tegemist on valdavalt saksakeelse kirjanduse läbitöötamisega on Marjele suureks abiks asjaolu, et saksa filoloogina tunneb ta hästi Saksamaa kultuuri, ajalugu ja keelt.

Enda sõnul naudib Marje raamatukogus huvitavat tööd, mis hoiab vaimu erksana. Marje on hea kolleeg, kellega on rõõm suhelda, sest ta on tähelepanelik ja hoolitsev teiste inimeste rõõmude ning murede suhtes. Saarlasterst esivanematelt on ta pärinud sihikindluse, otsekohesuse, töökuse. Marje on loomult korralik, täpne ja kohusetundlik. Marje on hea ema oma tütrele ning praeguseks juba täiskasvanud kahele pojale.

Kolleegid

LJUDMILA DUBJEVA 50

Raamatukogu headus ja maine tugineb fondil. Lisaks raamatufondile hoidlas on meil veel üks fond — kullafond — inimestest, kes on siin pikka aega töötanud ning ihu ja hingega „raamatukogu asja” ajanud. Ljudmila Dubjeva kätt ja südant on Tartu ülikooli raamatukogus tunda saanud küll iga tööloik.

Ljudmila on põlistartlane, sündinud 30. juulil 1954. aastal ja lõpetanud Tartu 4. Keskkooli (praegu Tartu

Puškini Gümnaasium). Tartu ülikoolis lõpetas ta ajaloo-osakonna 1977. aastal ning asus tööle TÜ raamatukogusse. Ajaloo-alased teadmised, loogiliste seoste leidmise oskus ja fenomenaalne mälu teevad Ljudmila ensüklopedisti, kelle teadmistevaramust on kasu tervel raamatukogul. Ljudmila on töötanud liigitajana kõik need aastad, sõltumata sellest, millist nime on kandnud osakond või amet. Sealjuures on tema liigitada olnud aegade jooksul kõik erialad, välja arvatud loodusteadused. Ausalt öeldes oleks Ljudmila võinud ajaloo asemel õppida ka matemaatikat või füüsikat — igal pool oleks ta läbi löönud tänu oma põhjalikkusele, süstemaatilisusele, loogilisele mõtlemisele ja keelteoskusele. Eks need omadused võimaldavad tal künda teaduspõldu: uute perspektiivide avanedes oli Ljudmila üks esimesi raamatukogunduse magistrante, kes ka edukalt kaitsmiseni jõudis (Traditsiooniliste infootsisüsteemide kujunemine Tartu Ülikooli Raamatukogus 19.saj.–20.saj. algul / Ljudmila Dubjeva ; Magistritöö : Tallinna Pedagoogikaülikool, 1999). Loogilise jätkuna sai Ljudmilast doktorant, nüüd juba ajaloo alal Tartu Ülikoolis.

Ljudmila Dubjeva peamised uurimisvaldkonnad on: historiograafia ja ajaloo teadus Tartu ülikoolis, TÜ raamatukogu ajalugu (traditsiooniliste infootsisüsteemide, kataloogisüsteemi, liigitussüsteemide, raamatukogu side-
mete ja humanitaarraamatukogu ajalugu), raamatukogu töö tulemuslikkus, teatmeteeneinduse sotsioloogilised ja statistilised uurimused (rahulolu teatmeteeneindusega, raamatukogu kataloogide osa teatmeteeneinduses, raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamise kasuteguri sotsioloogiline ja statistiline analüüs). Ta on avaldanud üle 50 publikatsiooni Eestis, Venemaal, Leedus, Rootsis ja Saksamaal. Lisaks sellele on ta pidanud üle 20 ettekande teaduskonverentsidel ning enesetäiendamise eesmärgil osalenud kuulajana kümnetel konverentsidel.

Raamatukogutöö tulemuslikkuse uuringud ei ole tulenenud mitte ainult huvist teadustöö vastu, vaid ikka sellest, et Ljudmila on ise aastakümneid töötanud lugejaga, olnud kataloogikonsultant, õpetanud nii TÜ esmakursuslasi, avatud ülikooli õppureid kui ka TPÜ infoteaduse eriala magistrante. Olles põhjalikult süvenenud TÜ raamatukogu kataloogisüsteemi ja selle ajalukku, tunneb ta jätkuvalt vastutust nende saatuse eest, seetõttu on ta just sobiv inimene juhtima kaart- ja sedelkataloogide säilitamise töögruppi.

Ljudmila ei ole aktiivne mitte üksnes TÜ raamatukogus, eriala edendamise eest on talle tänu võlgu kogu meie raamatukogunduslik *community*: 2001–2005 oli ta Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juhatuse ning 2002–

2003 Raamatukoguhoidjate Kutsenõukogu liige. Taasasutamisest alates (1999. a) lööb ta aktiivselt kaasa Akadeemilise Ajalooseltsi tegevuses.

Eelpoolkirjutatust võib jääda mulje, et Ljudmila näol on tegemist arhiivides ja kataloogides tuhniva kuivikuga, kuid kaugel sellest! Tema huvide amplituud on lai: kontserdid ja teatrietendused, tervisesport ja matkamine.

Täname Sind, Ljudmila, et Sa ehtvenelasliku särtsakuse, kirglikkuse ja südamlikkusega oled rikastanud meie maailmapilti!

Kolleegeide abiga
Tiiu Tarkpea

ESTER ILJA 50

Ester sündis ilusal suvelõpul Tartus. Tema isa oli kirikuõpetaja, ema aga farmatseut. Ester oli esimene laps ja hea hoolitsev vanem õde oma nooremale vennale ja õele. Tartu kõrval on Estrile alati olulisel kohal olnud tema isa kodu Lõuna-Võrumaal Tsiistres, kus ta veetis kõik lapsepõlvesuved ning omandas võru keele. Teine armas linn Estri jaoks on Pärnu, kus ta puhkab nüüd igal suvel.

Esimesse klassi läks ta 1962. a. Hugo Treffneri Gümnaasiumi, tol ajal oli see A. H. Tammsaare nimeline Tartu 1. Keskkool. Nagu meenutab üks klassiõde, oli Ester üks väheseid, kes juba enne kooliminekut oskas hästi lugeda. Veel eristus ta teistest klassitüdrukutest sellega, et tal olid väga pikad lokkis juuksed ja toredad patsid. Nagu kogu tema pere, on Estergi väga musikaalne — ta õppis muusikakoolis klaverit.

1971–1974. a õppis Ester Tartu 8. Keskkoolis (praegu Forseliuse Gümnaasium), kus ta õppis kirjanduse eriklassis legendaarse õpetaja Vello Saage juures. Pole imestada, et õpingud jätkusid Tartu ülikoolis eesti filoloogia erialal. Kuid enne ülikooli jõudis ta natuke ka töötada ning tema töökohad olid üsna uhked: Gogoli-nimelise Tartu keskraamatukogu komplekteerimise osakond, kus Estri ametiks oli raamatukujundaja ja Tartu ülikooli füüsika-teaduskond, kus ta oli dekanaadi sekretär.

Ülikooli raamatukogu teenistuses on Ester 1980. aastast — algul töötas ta rekataloogimise osakonnas, praegu on ta asendamatu lugejateeninduses. Raamatukogust leidis Ester mitte ainult meelepärase töö ja head kolleegid, vaid ka oma abikaasa, elu armastuse.

Ester on siiras ja avatud inimene, kellel on igas küsimuses oma arvamus ja kindel seisukoht, mida ta iial ei karda välja öelda. Kardab ta aga kasse ja tehnikat. Seega autot juhtida ei oska, kuid jalgrattaga sõidab väga julgelt. Mida veel? Ömmelda Ester eriti ei armasta, kuid see-eest on ta imekook! Klassiõest kolleeg Maret Konson eelistas pärast tunde minna tema juurde pannkooke sööma. Teenindusosakonnas kõneldakse meelsasti Estri külalislahkusest ja tema valmistatud soolastest ja magusatest kookidest. Estrist rääkides kasutavad töökaaslased märksõnu „suurepärase”, „imetore”, „hästi vahva”, „väga mõnus inimene”!

Armas Ester, jää ka edasi nii toredaks, mõnusaks ja vahvaks!
Palju õnne!

Kolleegide nimel
Olga Einasto

MARE-NELLI ILUS 50

Mare-Nelli Ilus on pärit Võrumaalt, sündinud 13. aprillil 1954. aastal Varstu alevikus. Pärast Võru 1. Keskkooli lõpetamist sai Marest tartlane. 1972. aastal lõpetas ta Tartu Meditsiiniülikooli ja asus tööle Maarjamõisa kliinikusse.

Mare oli kõigest 23, kui ta tegi oma karjääris otsustava pöörde — läks õppima raamatukogundust ja tuli tööle ülikooli raamatukokku. Ja kummalisel kombel siia ta jäi mitmekümneks aastaks, just hoiuosakonda, kus talle omase hoolivusega tegeles meie rikaste ja väärtuslike kogudega. Tema järgmist otsustavat pööret andis kaua oodata, aga 1999. aastal see tuli — temast sai teenindusdirektor. 2004. a suvel usaldas rektor raamatukogu juhtimise kuni direktori

valimiseni Marele. Kolmanda pöörde tegi Mare 2005. a sügisel, mil ta asus ELNET Konsortsiumi tegevdirektori kohale.

Need on olnud suured väljakutsed ja suured muutused, mis nõuavad tahtmist end proovile panna, põhjalikkust, õppimist, kohanemist. Marest on saanud nii teoreetik kui praktik — 2004. a kaitses ta Tallinna Pedagoogika-ülikoolis *cum laude* magistritöö „Ülikooli raamatukogu teenuste kontseptuaalne mudel TÜ Raamatukogu näitel”.

Mare on süvitsimineja, kes ei tee kergekäelisi otsuseid. Kindlalt ja oskuslikult rakendas ta tööle raamatukogu teenindustoimkonna ja referentuuri. See nõudis pidevat õppimist ja juhina tunnetab ta seda ka kolleegide puhul. Tema eestvõtmisel ja organiseerimisel on korraldatud teenindajatele ja referentidele huvitavaid ning omanäolisi koolitusüritusi, mis on andnud lisaks uutele teadmistele ka rohkem arusaamist oma rollist. Ta on juht, kes oskab hinnata kaasamõtlemist ja ühistes aruteludes tekkivaid uusi mõtteid. Ta usaldab oma kolleege ja see usaldus on vastastikune.

Mare on suur lugeja, spordi- ja reisihuviline. Reisidel on ta suurepärase, väsimatu ja teadmistehimuline kaaslane. Mare on väga hea ema oma kahele tütrele ja hoolitsev vanaema kahele lapselapsele.

Töökaaslased ülikooli raamatukogust

MARET KONSON 50

Iga kunstnik näeb inimest omamoodi, seepärast on isiklike nootide kõlamine ka iga sünnipäevalaulu puhul välimatu. Maret tunneb uskumatult paljusid inimesi ja paljud tunnevad teda. Ehk seepärast, et tal on sõna ja käsi, mis tervendab, puudutagu need siis palsami või skalpelliga paberit, lille, inimhinge. Temas on kombineerunud loomupärane uudishimulikkus, delikaatsus ja selgusejanu. Maret sobib töötama inimeste keskele, kus läheb tarvis head suhtlemisoskust, täpsust, pisut loomingulisust ja retrospektiivset lähenemist materjalile. Lisaks juubelile, mida Maret meeldejäädvalt tähistas 2005. aastal, täitis tal 2006. aasta 24. aprillil 25 aastat töötamist ülikooli raamatukogus.

Mareti elulugu on elupõlise tartlanna elulugu. Ta sündis Tartus 12. veebruaril 1955. aastal. 1963–1974 omandas ta alg-, põhi- ja keskkhariduse tollases A. H. Tammsaare nim. Tartu 1. Keskkoolis. Koolipõlves oli ta nina aina raamatutes, Mareti arvates seetõttu, et oli pere ainuke laps. Kirjandusvaimustus suunas ülikooliõpingute valikul. 1974.–1980. aastal õppis ta Tartu ülikoolis eesti filoloogia erialal. Mõeldes, et temast saab õpetaja, pani ta end ülikooli lõpetamise järel pedagoogina proovile Tartu 3. Keskkoolis.

1981. aastal alustas Maret tööd ülikooli raamatukogu teadusbibliograafiaosakonnas. Suviselt puhkuselt tagasi tulnuna koges ta raamatukogu ajaloolist kolimist Toomemäelt ja Vanemuise tänava majast, kus asus teadusbibliograafia osakond, uude hoonesse. Maret leiab tänini, et bibliograafitöö oli hariv ja põnev, kuigi tundis puudust suhtlemisest inimestega. 1989. aastaks oli teda täielikult köitnud uus vald- ja seltskond — temast sai paberires-tauraator. Hea organisaatorina oli ta Tartu Restauraatorite Klubi esinaine (1996–1999). See aeg on ta elus olnud kindlasti mitmes mõttes üks õnnelikumaid — perre sündisid poeg ja tütar.

2000. aastal pärast restaureerimisosakonna reorganiseerimist ennistuskeskuseks tuli Maret tööle käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonda. Ta sai oma valdusesse raamatukogu arhiivi. Ta on teenindanud lugejaid KHO lugemissaalis (siin kohtusin temaga esimest korda, kui tulin raamatukokku uurimistööks vajalikke materjale otsima), olnud kataloogikonsultant ja soome-ugri õppetooli referent.

Maret on raamatukogu töökollektiivi usaldusisik ja juba mõnda aega jagab ta oma töökoormust raamatukogu ja TÜ ametiühingu vahel, olles seal sekretäri kohal. Inimesed teavad, et Maretist on tuge ja kaitset väga rasketes olukordades, sest ta on osavõtlik. Mõnikord tekib küsimus, et kus asub elus, mis ei laabugi alati kergelt, tema sisemise positiivsuse allikas? Kas räägib enda eest see, et Maret jõuab ja tahab harida lapsi ning suurt koduaeda, läheb rõõmuga suusatama ja jalgrattaga sõitma, on tuntud *utlib.teatri* näitleja ning tema lemmik-kunstiteos, mida igapäevaselt enda ligi soovib, on L. Cranachi gravüür “Püha Jüri”. Olgu kaitseingli pilt edaspidigi Sulle ammen-damatuks headuse- ja jõulätteks. Maret, palju tänu ja õnne!

Geiu Rohtla

HELI LUIK 50

Heli Luige nooruslikku energiat tunnistades on raske uskuda, et ta on jõudnud oma esimese ümmarguse juubelini. Samas on tõsi, et ülikooli raamatukogu ilma Helita ei oska me endale juba ammu ette kujutada. Juubeli puhul on paslik heita pilk tagasi ja uurida, kust ometi pärineb kõik see hea, mis teeb Helist selle targa, abivalmi ja lugupeetud kolleegi, kellega meil on rõõm koos töötada.

Heli on elupõline tartlane. Koolitarkust hakkas Heli omandama Miina Härma nimelises Tartu 2. Keskkoolis. Tema lemmikaineteks olid kirjandus ja inglise keel. Tänapäeval meenutab Heli hea sõnaga oma kirjandusõpetajat Juta Volmerit, kelle tundides võis igaüks rääkida sellest, mida mõtles. Huvitavad arutelud ja vaidlused kirjanike ja nende teoste üle süvendasid veelgi Heli raamatuhuvi. Ja kui ta laulutunnis viisi pidamisega hätta jäi, siis pandi Heli aktustel tervele koolile luuletusi lugema.

Vabal ajal huvitas Helit teater. Ka kinos, nagu tollal kombeks, käis ta peaaegu kõiki filme vaatamas. Nägemata ei jäänud ka ükski vähegi tähtsam kunstinäitus, olgu siis Tartus või Tallinnas.

1974. aastal, kui keskkool läbi, hakkas Heli hirmu pärast inglise keelt õppima. Seda kaugõppes Tartu ülikoolis, ise samal ajal meditsiiniõena töötades. Heli jäi nimelt uskuma kuulujutte, et kõrgem matemaatika on kole, hirmus ja raske. Juba paari aasta pärast sai Helile selgeks, et julge pealehakkamise korral saab igast pähklist, ka matemaatikast jagu. Siis astus Heli uuesti ülikooli, sedapuhku psühholoogia erialale, mida ta algusest peale tegelikult õppida oli tahtnud.

Õpingud tähendasid Helile pikki tunde raamatukogus, olgu siis Toomel või „Tuubikumis”. Inglise keele oskus kulus nüüd marjaks ära. Kui Helit Moskvasse konverentsile esinema kutsuti, siis esines ta alati inglise keeles. Tema uurimisteedad, näiteks „Reaalsuse sotsiaalne konstruktsioon”, näitasid juba siis tärkavat huvi filosoofia vastu. Osalt on selles süüdi ka Tõnu Luik, kelle legendaarseid loenguid Heli vabakuulajana kuulamas käis. Helil tekkis ka orientalistikahuvi. Neil aastatel oli ülikoolis väga huvitav õppida. Selle mõistmiseks piisab, kui loetleda vaid mõningaid Heli õppejõududest: Andres Päril, Juri Lotman, Leonid Stolitš.

1982. aastal lõpetas Heli ülikooli, abiellus ja tuli tööle ülikooli raamatukogusse lugemissaal ajakirjade saali. Heli oli aastaid humanitaar- ja sotsiaalteaduste lugemissaali vanem. Kui raamatukogus loodi referentide süsteem, leidsid Heli teadmised jälle tunnustust. Temast sai filosoofia ja mõne sotsiaalala referent. Heli on inimene, kelle jaoks raamatukogu on tükike tema „pärisosast”. Alati mõtleb ta sellest, kuidas midagi senisest paremini saaks korraldada. Ikka on ta huvitatud enesetäiendamisest, millegi uue õppimisest. Samas ei kahtle keegi, et Helil on olemas kõik Kaalude tähtkujule iseloomulikud paremad omadused. Enne kui vana kõrvale heita, püüab Heli sellest tulevikku kaasa võtmiseks midagi kasulikku leida.

Heli on kahe tubli tütre ema. Anne-Mari on lõpetanud Tartu Ülikoolis eesti filoloogia bakalaureuseõppe ja jätkab samas magistriks pürgimist. Kristiina õpib meditsiinikoolis.

Heli kõige tähtsam hobi, kui raamatukogu ja pere kõrvale jätta, on lilled. Ikka tuleb ta turult mõne uue taimega, millist tema aias veel ei leidu, tema lemmikuteks on roosid. Kui kuri ilm aiast tuppa ajab, siis meeldib Helile ka köögis askeldada ja uusi retsepte proovida. Tema erihuviks on wok- ja soojad riisitoidud.

Helis leidub veel paljugi muud, mida me alati ei aima. Miski peabki ju inimeses ikka salapäraseks ning tabamatuks jääma.

Palju õnne, Heli!

Kollegide nimel Marianne Tiik

TIINA SAMMELSELG 50

Tiina Sammelselg on sündinud Kaalude tähtkujus ning on ka selle tähemärgi parim esindaja: äärmiselt põhjalik. Kui ta on otsustanud midagi ette võtta, siis võib kindel olla, et probleemile lähenemine on lausa teaduslik: taustauuringud, võrdlevad uuringud, arvamusuuringud — ükski etapp ei jää vahele. See ongi asjaolu, mis teeb Tiinast väga hea liigitaja-märksõnastaja ning pakub talle endalegi suurt rahuldust: „Kui sind ümbritsevad huvitavad raamatud, tunned, kuidas ise pidevalt arened, muutud päev-päevalt

targemaks. Tahaks paljusid neist lugeda — ööpäev võiks olla pikem”. Põhjendatud soov, sest lisaks meelepärasele tööle teeb Tiina kõike, mis talle huvi pakub: käib kontsertidel, teatris, kinos väärtfilme vaatamas ja kunstinäitustel. Sealjuures ei pea ta paljuks infot ja emotsioone töökaaslastega jagada, nii et kõik on kursis Tartu kultuurieluga. Tiina on suur Tartu patrioot, ehkki üle poole elust on elanud ja töötanud Tallinnas.

Tiina Sammelselg (Tarmisto) sündis Tallinnas 18. oktoobril 1954. aastal haritlaste peres, tema isa Vello Tarmisto oli akadeemik, majandusteadlane ja geograaf. Tiina käis Tallinna 21. Keskkoolis ning selle lõpetamise järel 1973. a õppis Tartu Riiklikus Ülikoolis ajaloo ja kunstiajaloo erialal (1973–1978). Tiina tegi erialast tööd Tallinnas TA Ajaloo Instituudi kunstiajaloo sektoris ligi kümme aastat, kui abikaasa töö tõi perekonna Tartusse ning 1987. aastast ongi Tiina liigitaja TÜ raamatukogus.

Perekond on Tiina teine hobi: professorist abikaasa Väino, tudengid Kaisa (s. 1984) ja Veiko (s. 1981) ning, *last but not least*, suuršnautser Nora, saavad tunda tema leebet, kuid kindlakäelist juhtimist läbi elu. See on suur tarkus ja oskus, märgata elu pisiasju, neid arvestada, kuid mitte olla pealetükkiv. Pean tunnistama, et delikaatsed vihjed jäärapäisele osakonnajuhatajale on arvatavasti nii mõnigi kord hoidnud ära suurema tormi puhkemise.

Kuuldavasti on paljud eakaaslased imetlenud Tiina püsivalt head vormi. Keskkoolipäevil mängis Tiina tennist, nii et on koguni sellel alal spordikooli lõpetanud, kuid pidevalt on ta tegelnud aeroobika ja suusatamisega. Pole just palju neid, kes juba koduukse ees suusad alla panevad ja koeraga talveõhe sööstavad, sealt ka imetlusväärne vorm. Viimastel aastatel on Tiina enda jaoks avastanud Korea tervisevõimlemise, jällegi arukas valik sellele, kes uisapäisa ei tegutse. Tiina jäägitu pühendumine sellele, mis ta parasjagu ette võtab, on aidanud tal olla kõiges ühtviisi edukas. Hea aura, mis temaga kaasas käib, on aidanud hoida vanu sõpru ja leida uusi, see teeb Tiinast kolleegi, kellele on paljud toetunud esimestest tööpäevadest alates.

Kolleegide abiga
Tiiu Tarkpea

BOLESLAV TŠERNJAVSKI 50

Boleslav Tšernjavski sündis Tartus ja lõpetas siin 6. Keskkooli. Pärast sõjaväeteenistust tuli noormees 1977. aastal esimest korda tööle Tartu ülikooli — õppetöökotta, täitma lepingulisi töid. Töö kõrvalt õppis Boleslav kaugõppes Tallinna Polütehnilises Instituudis automaatika erialal.

Kaksteist aastat töötas ta Tartu Apraadiehituse Tehases osakonnajuhatajana. 2000. aasta maikuus sai B. Tšernjavskist TÜ Raamatukogu konverentsikeskuse tehniline teenindaja-meister. Energiline, sõbralik ja alati abivalmis Boleslav töötab nüüdseks juba üle aasta raamatukogu haldusjuhina.

Täname head kolleegi ja soovime talle palju tervist ja jõudu.

Ilona

TIIU TÄPSI 50

Tiiu on kolmanda põlve tartlane, siin sai ta keskkooli ja ülikooli hariduse, 1978. a lõpetas ta Tartu ülikooli, erialaks ajalugu ning diplomitöö teemaks „Narva väliskaubandus aastatel 1800–1815”. Väga uhke oli mitte ainult teema, vaid ka töö ise, sest Tiiu sai selle eest Esimese auhinna.

Peale ülikooli töötas Tiiu mitu aastat Võrumaal ajalooõpetajana. Sellest ajast on jäänud armastus Võrumaa looduse ja koduloo vastu. Teine kiindumus on Otepää ja Kääriku, kus Tiiu käis palju kordi spordilaagrites, sest ta tegeles tõsiselt ja edukalt kergejõustikuga (jooksis kogu aeg võidu!). Sellest tema suurepärase sportlik vorm.

1. septembrist 1981. a on Tiiu elu seotud Tartu ülikooli raamatukoguga. Alustas ta fondikana, alguses raamatukoguhoidja, siis vanemraamatukoguhoidja. Kuid ametinimetusest palju olulisem on Tiiu tõsine pühendumine

vanale raamatule, mis algas armastusest raamatu ja ajaloo vastu. Aastaid on Tiiu hoole all meie *Estica*-kogu. Juba viis aastat on Tiiu C-korruse vanem.

Tiiu on suurepärane perenaine ja kulinaar. Tiiu on hea käega, kui kellelgi hoidlas on vaja uut silti, siis läheb ta mitte maja kunstniku, vaid Tiiu juurde.

Teater, raamatud, muusika on Tiiu elus tähtsal kohal. Tema eruditsioon paistab alati ja igal pool välja, nii igapäevases töös, kui ka väga huvitavate näituste koostamisel. Kes oleks veel parem ekskursioonijuht meie raamatukogu maa-aluses pühapaigas — hoidlas — kui mitte Tiiu, kes teab nii palju huvitavaid fakte ning tunneb meie vanemaid kogusid nagu oma viit sõrme!?

Tiiu saab väga hästi läbi kõikide oma kolleegidega, otsekohene ja õiglane, n.ö „fondikate hääletoru”, kes alati seisab oma kolleegide eest. Oma pojale Tõnisele on ta asendamatu partner.

Palju õnne!

Olga Einasto ja Elo Tulmin

UURIMUSI

TOLERANTSUSTSOONI KONTSEPTSIOON TÜ RAAMATUKOGU TEENUSTE KVALITEEDI MÕÕTMISEL JA TEENUSTE ARENDAMISEL

Olga Einasto

Paljud raamatukoguhoidjad on kindlad, et ainult nemad professionaalidena on asjatundjad raamatukogutöö kvaliteeti hindama. Nad kinnitavad, et lugejad ei saa seda teha, kuna pole kindlad oma soovides ja vajadustes ning et lugejate orjalik kummardamine õõnestab professionaalset hegemooniat. Sellised arusaamad raamatukogu teenuste kohta ei ole enam arvestatavad. Ainus, mis loeb, on lugejate arvamus, sest ilma lugejateta kujutaksid raamatukogud endast vaid raamatute ladusid.

Cook et al 2001: 94

Tänapäeval on teenindusorganisatsiooni arendamine ja juhtimine mõeldamatu ilma teenuste kvaliteedi ja kliendi rahulolu hindamiseta. Rahulolu teenuse kvaliteediga peetakse oluliseks teguriks kliendi lojaalsuse säilitamiseks ja organisatsiooni edukuse saavutamiseks konkurentsiolukorras (Sahlin 1998: 41). Teenuse kvaliteedi määratlemine, kvaliteedi mõõtmine on kaasaegse ühiskonna väljakutse ja märkimisväärne uurimisprobleem, mis kutsub esile nii praktikute suurt huvi kui ka teoreetikute palavaid diskussioone.

Nagu kirjutab USA kolleeg Danuta Nitecki, on raamatukogude kvaliteedi kontseptsioon aastaid olnud traditsiooniliselt kogudekeskne: kvaliteeti seostati eelkõige kogude suuruse ja laenutuste arvuga ning sellega, kuidas on kogudes esitatud erinevate teadusvaldkondade kirjandus. Kuid selline suund raamatukogu teenuse kvaliteeti määramisel ei vasta enam ei tänapäeva nõuetele ega akadeemilise kogukonna infovajadustele (Nitecki 1996: 181). Tekkinud on vajadus määratleda ja mõõta teadusraamatukogu teenuste väärtust uut moodi, et ennast teadvustada rahastajatele vajaliku teenindusorganisatsioonina.

Et olla Tartu Ülikooli akadeemilisele kogukonnale usaldusväärne ja hinnatud koostööpartner, peab TÜ Raamatukogu oma teenuste kujundamisel ja arendamisel lähtuma kasutajate vajadustest, ootustest ja nõudmistest ning teadvustama, millisena tajuvad kasutajad raamatukogu teenuste kvaliteeti. Selline lähenemine aitab määrata lugejateeninduse strateegilised suunad, langetada otsuseid ressursside paigutamiseks, korraldada efektiivselt ja tõhusalt teenuste osutamist ning saavutada lõppkokkuvõttes kasutajate rahulolu.

Selleks aga vajab raamatukogu eelkõige usaldusväärset analüütilist informatsiooni. Kuidas hindavad kasutajad teenuste kvaliteeti, milliseid kvaliteeditegureid peavad nad eriti oluliseks, millised kasutajate sihtgrupid ei ole teenuste kvaliteediga rahul? Kas teenuste arendamisel peab osutama rohkem tähelepanu raamatukogu füüsilisele ja elektroonilisele keskkonnale või teeninduspersonali koolitamisele ja motiveerimisele? Sellist ja ka muud olulist infot võib anda hästi kavandatud ja korraldatud teenuste kvaliteedi uuring.

Käesolev kirjutis annab ülevaate TÜ Raamatukogus korraldatud teenuste kvaliteedi uuringu Utilib Qual 2004 metoodikast ja tulemustest ning raamatukogu teenuste arendamise võimalustest lähtuvalt kasutaja tolerantsustsoonest.

Raamatukoguteenususe kvaliteedi määratlemine

Määratleda ja mõõta teenuse kvaliteeti on iga teenindusorganisatsiooni jaoks oluline, kuid raskustega seotud ülesanne ja väljakutse. Selleks, et määratleda teenuse kvaliteeti raamatukogus, tuleks lähtuda eelkõige raamatukoguteenususe olemusest ja omapärasest. Nagu iga teenus, on ka raamatukoguteenusus immateriaalne toode, mis rahuldab raamatukogu kasutaja info- või muid raamatukoguga seotud vajadusi.

Raamatukoguteenususte ja nende turu iseärasusi võib iseloomustada järgmiselt:

- raamatukoguteenusused kanduvad üha rohkem veebikeskkonda
- raske on ennustada, missuguseid raamatukoguteenususeid tulevikus vajatakse
- raamatukoguteenususte eesmärgiks pole kasumi taotlemine, vaid kasutaja infovajaduste võimalikult täielik rahuldamine
- kasutaja rahulolust võib sõltuda raamatukogu finantseerimise määr

- raamatukogud konkureerivad üha rohkem omavahel finantseerimisallikate pärast
- raamatukoguteenustel puudub nõudmise ja pakkumise tulemusena kujunev turuhind, seega raamatukogudevahelise konkurentsi määrab mitte teenuse hind, vaid teenuse kvaliteet.

Vaatamata sellele, et teenuse kvaliteedi probleemid on aktiivse arutelu teemaks raamatukoguspetsialistide seas ning viimastel aastatel on märgatavalt kasvanud sellealaste teaduspublikatsioonide ja kaitstud väitekirjade hulk, puuduvad senini nii ühtne teenuse kvaliteedi kontseptuaalne mudel kui ka kvaliteetse raamatukoguteenuse definitsioon. Samas on üldtunnustatud, et kvaliteeti ei seostata raamatukogudes enam mitte kvantitatiivsete näitajatega (kogude suurus, laenutuste arv), vaid eelkõige sellega, kuidas on korraldatud ligipääs infoallikatele. Teiseks oluliseks märksõnaks tänapäeval on kliendikesksus, kogu raamatukogu tegevust hinnatakse lähtuvalt kasutajast.

Raamatukoguteenuse kvaliteeti käsitlev kirjandus kipub keskenduma selle kriteeriumi määramisel põhiliselt kliendi ootustele. Vastavalt sellele defineeritakse raamatukoguteenuse kvaliteeti raamatukogunduse teoreetikutelt poolt **kogetud ehk teenuse tegeliku taseme ja kliendi ootuste vahena** (Nitecki 1996: 182; Hernon *et al* 1999: 5; Coleman *et al* 1997: 240; Cook, Thompson 2000: 249; Kyrillidou, Hipps 2001: 56). Sellise definitsiooni põhjal võib järeldada, et raamatukogu kui teenindusorganisatsiooni eesmärgiks peab olema püüde seda vahet vähendada.

Kvaliteetne raamatukoguteenus peab vastama järgmistele kriteeriumitele:

- vastab kasutajate ootustele
- on kujundatud kasutajate vajadustest lähtuvalt
- tagab kasutajate rahulolu
- järgib raamatukogunduse ja infoteaduse põhitõdesid ja kutse-eetika nõudeid
- on tõhus ja efektiivne.

Tolerantsustsooni kontseptsioon teenuse kvaliteedi hindamisel

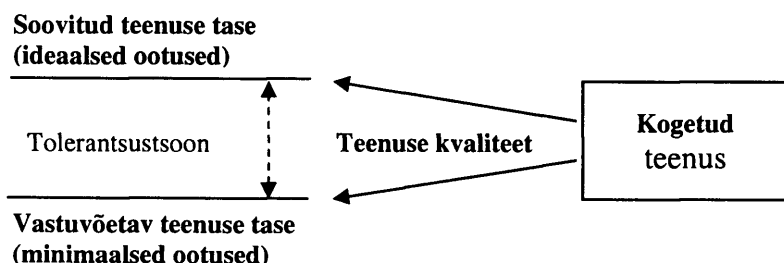
Teenuse tarbimise käigus võrdleb klient pidevalt, sageli alateadlikult, oma ootusi teenuse kvaliteedile sellega, mida ta tegelikult teenuse tarbimisel ta-

jub (Perens 1998: 84). Just niisugune võrdlemine viib kvaliteedi faktilise hindamiseni, seega võibki teenuse kvaliteeti defineerida kui tegelikult tajutu/kogetu vastavust ootustele.

Sellel arusaamal põhineb kliendi ootuste teooria, mille kohaselt hõlmavad kliendi ootused teenuse suhtes kõike seda, mida ta soovib kogeda pöördudes teenindusettevõttesse oma vajaduse rahuldamiseks (Parasuraman *et al* 1994: 193). Toetudes empiirilistele uuringutele pakkusid Ameerika koolkonna teoreetikud Zeithaml, Parasuraman ja Berry välja ootuste tervikliku (integraalse) mudeli, mille järgi kliendi ootused positsioneeritakse kahel erineval tasandil:

- soovitud tase (*desired service*) – see on ootuste tase, mis kajastab kliendi veendumusi selle kohta, mida võiks pakkuda kõrgetasemelise teenuse osutaja
- piisav tase (*adequate service*) – see on ootuste minimaalsete tase, millele peab vastama teenus, mida klient peab piisavaks, et teenust aktsepteerida.

Neid tasandeid kasutab klient võrdleva standardina kogetud teenuse kvaliteedi hindamisel. Seega on kvaliteetse teenuse jaoks tähtis, et kogetud teenuse kvaliteet ei oleks madalam minimaalsete ootuste tasemest. Sel puhul võib järeldada, et klient on kogetud teenuse suhtes tolerantne. Piirkonda ootuste kahe tasandi vahel (vt joonis 1) nimetasid Parasuraman jt **tolerantsustsooniks** (*Zone of Tolerance*) (Parasuraman *et al* 1994: 202).

Joonis 1. Tolerantsustsooni paiknemine Parasuraman jt kliendi ootuste integraalses mudelis (autori koostatud)

Kliendi ootuste mudeli kohaselt defineerivad Parasuraman jt teenuse kvaliteeti kui kliendi poolt tegelikult tajutud/kogetud teenuse taset võrrelduna tema ootustega teenuse piisava taseme osas (*Ibid*). Seega võib rääkida kvaliteetsest teenusest siis, kui kliendi poolt kogetud teenuse tase vastab tema piisavatele (minimaalsetele) ootustele või nendest kõrgem. Kui kogetud teenuse tase ei kinnita kliendi minimaalseid ootusi (on nendest madalam), võib järeldada, et ka teenuse kvaliteet on madal. Juhul, kui hinnang ületab tolerantsustsooni ülempiiri, võib rääkida väga kõrgekvaliteedilisest teenusest, mis ületab kliendi soovitud (ideaalseid) ootusi.

See tähendab, et tolerantsustsoonis püsiv teenuse kvaliteet kujutab endast sellist teenuse taset, mida kliendid ei hinda otseselt ei eriti heaks ega halvaks, kuid millega nad jäävad rahule (Gwynne *et al* 2000: 546). Sellega on põhjendatud tolerantsustsooni kontseptsiooni olulisus teenuste arendamisel ning seda võib edukalt kasutada nii teenuse kvaliteedi uurimisel kui teenuste arendamise strateegia väljatöötamisel.

Tolerantsustsooni kontseptsiooni suurim praktiline väärtus seisneb selles, et seda võib kasutada kui universaalset siduvat lüli kliendi ootuste, teenuse osutamise protsessi ja selle tulemuse vahel. Mitmed empiirilised uurinud (Johnston 1995: 48; Devlin *et al* 2002: 48; Teas, DeCarlo 2004: 4) on tõestanud, et kui kliendi poolt kogetud kvaliteet asub tolerantsustsooni piires, siis tunneb klient ennast rahulolevana.

Analüüsides kvaliteedi määra asukohta tolerantsustsooni piiride suhtes, tekib loomulik küsimus: kas on vajalik, et kliendi hinnang oleks tolerantsustsooni ülempiirile maksimaalselt lähedal või kliendi rahulolu tagamiseks piisab sellest, et kvaliteet püsiks tolerantsustsoonis? Kuivõrd ohtlik on kvaliteedihinnangu langemine tolerantsustsooni alampiiri lähedale või vahetult sellele? Kas see kõik on kliendi rahulolu jaoks tähtis või üldse märgatav?

Selles küsimuses võib huvi pakkuda Liljanderi ja Strandviku empiiriline uuring (1993), mille tulemused näitasid, et tolerantsustsooni tuleb interpreteerida inimeste reaktsioonide ja hinnangute teatud inertsuse kontekstis. Uurijate andmetel on inimese reageerimine kogetud ja oodatud teenuse tasemele üsna inertne, reeglina tunneb ta eelkõige, et kogetud teenus oli adekvaatne ehk **vastas** ootustele, kuid mitte seda, **kuivõrd vastas**. Selle inertsuse tõttu ei avalda teenuse kvaliteedi väikesed kõikumised hindamisel üldisele rahulolule suurt mõju (Liljander, Strandvik 1993: 26). Ka Johnstoni uurinud näitasid, et kvaliteedi hinnangu kõikumine tolerantsustsooni piirides võib omada vaid marginaalset efekti, tema sõnul klient tunnetab eelkõige seda, **kas** ootused leidsid kinnitust, mitte aga seda, **kuivõrd** need leidsid

kinnitust. Vaid tolerantsustsoonist väljalangemist (nii allapoole kui ülespoole) peaks klient tunnetama hästi (Johnston 1995: 52).

Tolerantsustsooni kontseptsiooni kasutatakse teenuse kvaliteedi uurin-gutes (nt SERVQUAL) paljudes teenindusvaldkondades juba ligi 20 aastat. Selle väärtust on kõrgelt tunnustanud USA raamatukoguteenuste kvaliteedi uurijad (Cook et al 2003: 116). Ameerika Ühendriikide teadusraamatuko-gudes kasutatav kvaliteedi mõõtmise instrument LibQUAL+™ põhineb sa-muti Parasuraman jt ootuste integraalsel mudelil. Ühinedes USA kolleegi-dega tolerantsustsooni kontseptsiooni väärtuse mõistmisel ja hinnates kõr-gelt LibQUAL+™ mudelit, katsetati TÜ Raamatukogus teenuse kvaliteedi hindamiseks siiski teist metodoloogilist lähenemist: mitte tolerantsustsooni (ehk kasutajate ootuste) täpset mõõtmist arvulistes väärtustes, vaid suhteliste hinnangute, mida anti tegelikult kogetud teenuse kvaliteedile, analüüsi.

Kvaliteediuuringu *Utilib Qual* meetoodika

Lähtuvalt tolerantsustsooni kontseptsioonist keskenduti TÜ Raamatukogus teenuste kvaliteedi uurimisel sellele, kuidas kasutaja positsioneerib kogetud raamatukogu teenuse kvaliteeti oma piisavate (minimaalsete) ja soovitud ootuste suhtes ning analüüsiti, kas hinnang kvaliteedile püsib ootuste kahe taseme vahel ehk kliendi tolerantsustsoonis. Asjakohasest kirjandusest (Babakus, Boller 1992; Boulding *et al.* 1993; Cronin, Taylor 1992, 1994; Buttle 1996) nähtub, et sellisel lähenemisel põhinevate uuringute usaldatavus ja konvergentne valiidsus on tunduvalt kõrgemad kui nt Ameerika koolkonna meetodite SERVQUAL ja LibQUAL+™ kolme hinnanguskaala puhul. Seega olid küsimustiku fookuses hinnangud kogetud kvaliteedile, aga mitte ootustele. Kasutades sellist meetoodikat, mis annab kliendile võimaluse märkida oma kvaliteedihinnang **suhtelisel** skaalal, võib saada palju usaldusväär-semaid ja täpsemaid andmed teenuste kvaliteedi kohta, kui nende meetoodi-kate puhul, kus klient peab hindama **absoluutarvudes** nii oma ootusi kui tegelikult kogetut.

Ülaltoodud eeldust toetab fookusgruppide uuring (vt tabel 1), milles kõik osalejad (TÜ Raamatukogu lugejad ja spetsialistid) tunnistasid, et on võimatu objektiivselt hinnata 9-pallilisel skaalal oma minimaalseid ja soovitud ootusi, nt raamatukogu lahtiolekuaja, arvutikasutamise võimaluste, veebisaidi informatiivsuse ja paljude teiste kvaliteedinäitajate suhtes. Samas leiti, et palju kergem ja objektiivsem oleks võrrelda raamatukoguteenuste

taseme **vastavust** kasutaja ootustele, sest inimene tunnetab üsna hästi, kas see tase on kõrgem või madalam oodatust.

Tabel 1. Fookusgruppides osalenute arvamused ootuste ja kvaliteedi hindamise võimalustest

Arutelu küsimused	Fookusgruppides osalenute arvamused
Kuidas objektiivselt hinnata raamatukogu teenuste kvaliteeti lähtuvalt kliendi ootustest?	- esiteks hinnata, kas teenus on osutatud rahuldaval tasemel (kas üldse vastab ootustele); - teiseks hinnata kuivõrd (mõnevõrra, tunduvalt, äärmiselt) see vastab või ei vasta ootustele
Kuidas objektiivselt hinnata kliendi ideaalseid (soovitud) ootusi teenuse suhtes?	soovitud (ideaalsed) ootused seostatakse eeskujuliku teenuste kvaliteediga, seega hinnang on alati maksimaalne
Kuidas objektiivselt hinnata minimaalseid ootusi teenuse vastuvõtmiseks?	alati ei pruugi saada usaldusväärset infot, sest see hinnang on pigem tunnetuslik, seda on kergem kirjeldada, kui väljendada arvuliselt

Kvaliteediuuringu meetodilisi põhimõtteid võib kokku võtta järgmiselt:

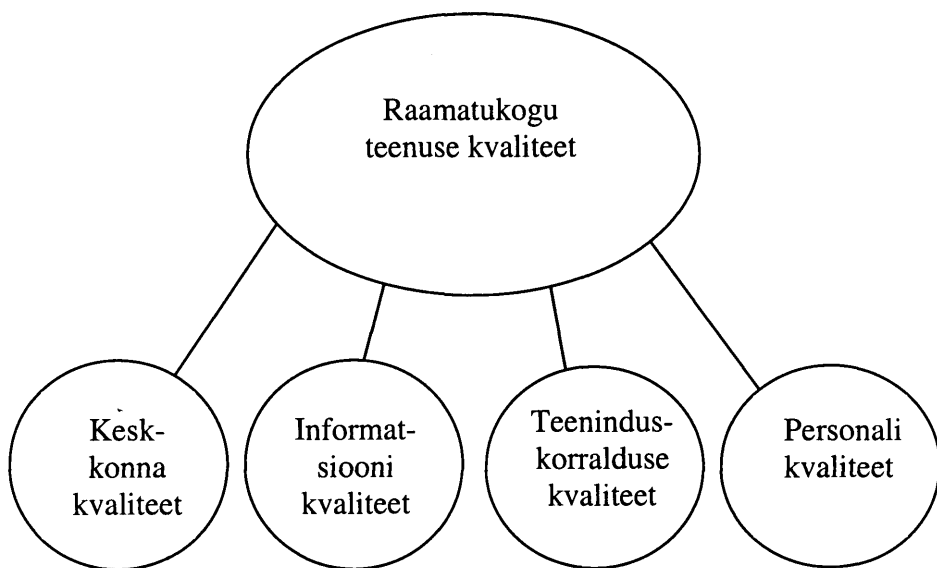
- küsida hinnangut ainult teenuse kogetud kvaliteedile, aga mitte ootustele
- paigutada hinnangud suhteliste (kõrgem või madalam võrreldes ootustega) väärtustega, aga mitte absoluutarvudega skaalale
- kodeerida hinnanguskaalasse tolerantsustsooni piirid, et uurida kvaliteedihinnangu asukohta tolerantsustsooni (eelkõige selle alampiiri) suhtes.

Eelkõige tuleb aga määratleda need teenuse kvaliteedi komponendid, mis võivad olla otsustavateks raamatukogu kontekstis. TÜ üliõpilastest ja magistrantidest koosneva 12 liikmelise fookusgrupiga diskuteeriti, millised on raamatukoguteenuste kvaliteedi kõige olulisemad tegurid ja näitajad ning millised on nende hindamise alused. See andis objektiivse pildi raamatukoguteenuste kvaliteedi hindamise võimalustest kasutaja vaatenurgast.

Tabel 2. Fookusgruppide arvamused teadusraamatukogu teenuse kvaliteedist

Küsimus	TÜR kasutajad	TÜR spetsialistid
Mida seostate hea teenuste kvaliteediga teadusraamatukogus?	<ol style="list-style-type: none"> 1) vajalik kirjandus on kättesaadav 2) teenindamine on kiire 3) teenindajad oskavad asjatundlikult abistada kirjanduse leidmisel 4) teenindajad on sõbralikud 5) lugemissaalid on vaiksed ja mugavad 6) elektronkataloogi info on selge ja täpne 7) avakogu raamatud ja ajakirjad on kergesti leitavad 8) kaasaegne ja heas korras paljundustehnika ja arvutid 9) teenindajad on vastutulelikud 10) lahtiolekuaeg on maksimaalselt pikk 	<ol style="list-style-type: none"> 1) teenindajad on asjatundlikud ja pühendunud 2) teenindajad annavad lugejale tunda, et ta on oodatud 3) lugejatele vajalik kirjandus on raamatukogus esindatud 4) loogiline ja selge teenuste süsteem ja teeninduskorraldus 5) raamatukogus on ilus kaasaegne keskkond 6) korrektne elektronkataloog 7) raamatukogu hea maine 8) kogud/avakogud on hästi korrastatud 9) kiire, kuid mitte kiirustav teenindamine 10) teenindajad, kes teevad midagi enamasti (oskavad lugejat meeldivalt üllatada)
Mille kohta sooviksite anda tagasisidet TÜR-i spetsialistidele/saada tagasisidet TÜR-i kasutajalt?	<p>erialakirjanduse esindatus valgustus lugemissaalides</p> <p>ajakirjade kättesaadavus lugemissaalide avakogud</p> <p>paljundamise võimalused ventilatsiooni müra</p> <p>lahtioleku aeg</p> <p>elektronkataloogi täpsus</p> <p>vaikus lugemissaalides</p> <p>viiviste suurus</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) avakogude kasutamise mugavus 2) võimalused iseteenindamiseks 3) vajaliku kirjanduse esindatus ja kättesaadavus 4) lahtioleku aja sobivus 5) arvutikasutamise võimalused 6) laenutusreeglite paindlikkus 7) teatmeteeningu korraldus 8) kodulehekülje kujundus 9) elektronkataloogi korrektsus 10) teenindussüsteemi selgus kasutajale

TÜ Raamatukogu spetsialistidest ja teenindustoimkonna liikmetest koosnevas fookusgrupis arutati, milliste raamatukoguteenuste kvaliteedi tegurite kohta soovitakse saada kasutajatelt tagasisidet (vt tabel 2). Fookusgruppide arvamuste põhjal koostati küsimustik, mille alusel on võimalik uurida hinnangut raamatukogu teenuste kvaliteedile nelja komponendi lõikes: keskkond, informatsioon, teeninduskorraldus ja personal (vt joonis 2). Igat komponenti saab hinnata erinevate kriteeriumite ehk teenuste näitajate järgi, näiteks personali asjatundlikkus, keskkonna mugavus jne.

Joonis 2. **Raamatukoguteenuste kvaliteedi hindamise mudel (autori koostatud)**

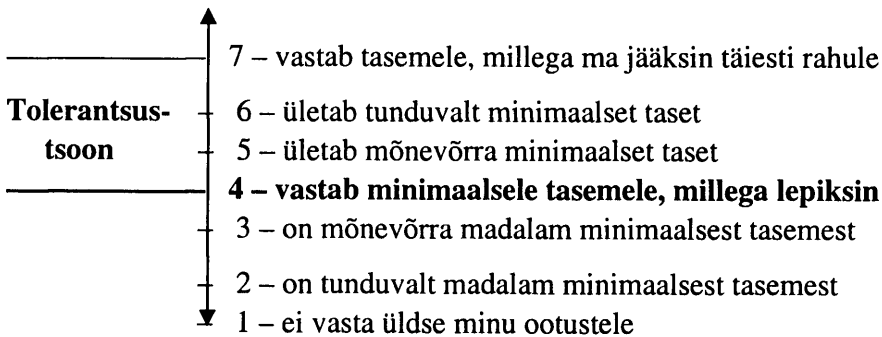
Joonisel 2 esitatud raamatukoguteenuste kvaliteedi hindamise mudel kvaliteediuuringu *Utlib Qual* jaoks põhineb Grönroosi (1998: 9–10) teenuse kogetud kvaliteedi teoorial ja Brady, Cronini (2001: 37) hierarhilisel teenuse kvaliteedi hindamise mudelil. Informatsiooni ja keskkonna kvaliteet seonduvad siin Grönroosi tehnilise kvaliteediga ehk raamatukoguteenuste tulemusega, teeninduskorraldus ja personal aga funktsionaalse kvaliteediga ehk sellega, kuidas on korraldatud kasutaja teenindamine.

Kvaliteediuuringu meetoodika väljatöötamisel arvestati erinevate kvaliteedinäitajate tähtsusega erinevate kasutajate gruppide jaoks. Selleks pidid

vastajad määrama iga näitaja olulisuse enda jaoks skaalal „pole üldse oluline” kuni „väga oluline”. Küsimustikule olid lisatud ka üldised küsimused vastajate kohta (teaduskond, staatus ning raamatukogu kasutamissagedus ja -viis).

Oma hinnangud raamatukogus kogetud teenuste kvaliteedile pidid vastajad paigutama ootuste suhtelisele skaalale, kuhu kodeeriti tolerantsustsooni piirid. Tolerantsustsooni piiride kodeerimisel lähtuti fookusgruppide arvamusest, et teenuse kvaliteedi hinnangu keskpunktiks oleks kõige otstarbekam määrata see minimaalne teenuse tase, mis teeb teenuse kasutajale vastuvõetavaks ehk see, mis **peab** kindlasti raamatukogus olema. Sisuliselt vastab see tolerantsustsooni alampiirile (vt joonis 3).

Fookusgruppide uuring näitas, et kasutajad suudavad päris objektiivselt hinnata, kas raamatukogu teenuste kvaliteet vastab nende minimaalsetele ootustele, ületab neid või on nendest madalam. Seejuures leidis valdav enamus, et psühholoogiliselt saaksid nad oma kvaliteeditunnetust eristada vaid sellise täpsusega: kas mõnevõrra (veidi), tunduvalt (tugevalt) või äärmiselt (väga) kõrgema või madalamana minimaalsest tasemest. Seega oli teenuse aktsepteerimiseks piisav tase võetud skaala keskpunktiks (vt joonis 3). Nii kujunes välja 7-palliline hinnanguskaala, kus tolerantsustsooni alampiirile vastas väide 4 ja ülempiirile – väide 7.

Joonis 3. Suhteline hinnanguskaala kvaliteediuuringu *Utlib Qual* jaoks

Joonisel 3 esitatud teised hinnangud on seotud tolerantsustsooni alampiiriga ehk piisavate ootustega ning määravad, kuivõrd madalamana või kõrgemana (veidi, tunduvalt) tajub raamatukogu kasutaja teenuse taset võrreldes oma ootustega. Skaala äärmised punktid vastavad kasutaja maksimaalsele rahul-

olule (tase, millega kasutaja jääb täiesti rahule) ja absoluutsele rahulolematusele (tase, mis ei vasta üldse ootustele). Seega oleks teenuse kvaliteedi uurimisel kasulik keskenduda sellele, kuidas kasutaja positsioneerib raamatukogus reaalset kogetud teenuse kvaliteeti oma piisavate (minimaalsete) ja soovitud ootuste suhtes ning analüüsida, kas kvaliteedihinnang püsib nende kahe ootuste taseme vahel ehk kliendi tolerantsustsoonis.

TÜ Raamatukogu kvaliteediuuring *Utlib Qual* 2004

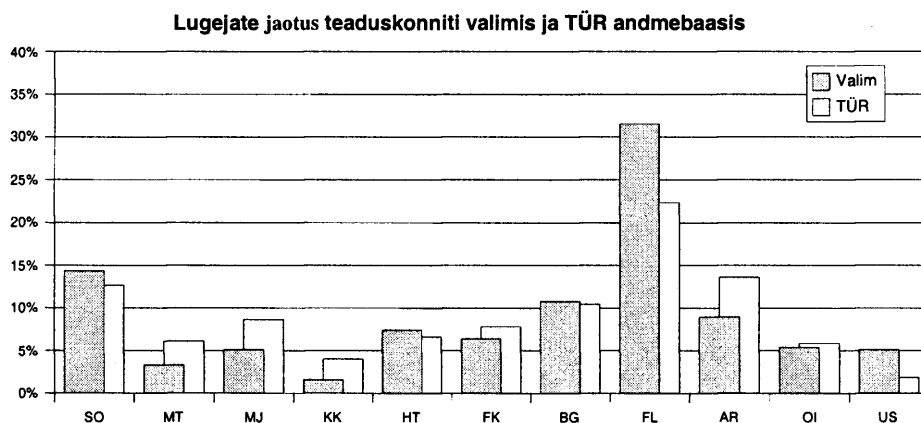
Kvaliteediuuring *Utlib Qual* toimus 28.05.–15.06.2004. a. Uuringu meetodiks valiti küsitlus. Arvestades sellega, et ülikooli raamatukogu teenuseid kasutatakse piisavalt aktiivselt nii raamatukogu hoones kui ka elektrooniliselt, küsimustikule võimalik oli vastata nii paberkandjal kui raamatukogu veebisaidil.

Uuringu eduteguriks võib nimetada head reklaamikampaaniat. Info kvaliteediuuringu kohta oli avaldatud raamatukogu veebisaidil, ülikooli ajalehes *Universitas Tartuensis* ja saadetud teaduskondadesse. Selleks et saavutada aktiivsemat osavõttu, lubati kõikide vastanute vahel loosida välja tasuta individuaaltööruum raamatukogus terveks õppeaastaks.

Saadud vastuseid analüüsiti järgmiste parameetrite lõikes:

- hinnang teenuste kvaliteedile ja selle asukoht skaalal lähtuvalt tolerantsustsoonist
- vastanute sihtgruppide hinnangute võrdlemine
- negatiivsete hinnangute kaardistamine sihtgruppide ja teaduskondade kaupa
- olulisimad/ebaolulised teenuse kvaliteedi tegurid ja näitajad.

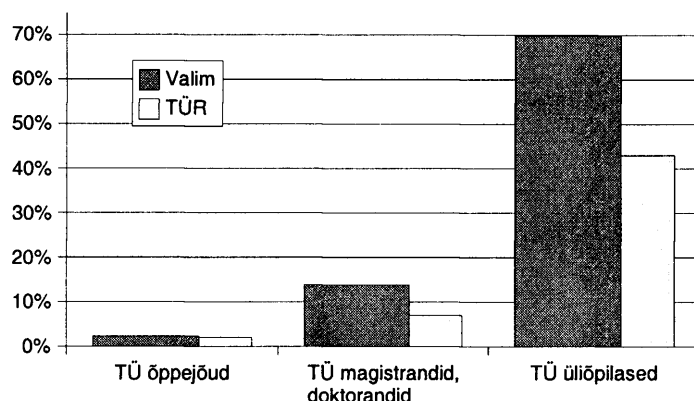
Representatiivsuse poolest osutus *Utlib Qual* 2004 kõige rohkearvulisemaks TÜR-i lugejate küsitluseks viimase 10 aasta jooksul (pärast 1995. a toimunud kasutaja rahulolu uuringut *Measuring Academic Library Performance*). Küsimustiku tagastas 435 raamatukogu kasutajat, nendest 52 % täitsid veebipõhise ankeedi ja 48 % eelistasid täita ankeeti paberil. 86 % vastanutest olid Tartu Ülikooli akadeemilise kogukonna liikmed, 5 % — teiste kõrgkoolide üliõpilased, ülejäänud 9 % — Tartu haritlased. Esindatud olid kõik Tartu Ülikooli teaduskonnad ning nende esindatuse korrelatsioon TÜR-i lugejaandmebaasiga oli 0,91.

Joonis 4. Vastanute jaotus teaduskonniti võrreldes TÜR-i lugejaandmebaasiga

Vastanute seas olid esindatud kõik raamatukogu jaoks olulised kasutajate sihtgrupid: TÜ üliõpilased, magistrandid, doktorandid ja õppejõud. Kõige suurem oli üliõpilaste osakaal (73 %), vähem olid esitatud magistrandid ja doktorandid (11 %). Suhteliselt madalaks osutus TÜ õppejõudude osakaal (3 %), kuid need esindasid siiski üheksat ülikooli teaduskonda üheteistkümnest (puudusid haridusteaduskond ja kehakultuuriteaduskond).

Kaasaegne sotsiaalteadus on seisukohal et valimi esindavus on tavaliselt mitmetähenduslik: isegi väga väike valim võib olla üsnagi representatiivne, kui selles kajastuvad hästi generaalkogumi tunnused. Korrelatsiooni koefitsient valimi ja TÜR-i lugejate andmebaasi andmete vahel lähtuvalt vastanute akadeemilisest staatusest oli 0,98. Seega osutus vastanute statistiline jaotus TÜR-i lugejate andmebaasiga võrdlemisel peaaegu samaks, st vastanud moodustasid meie raamatukogu lugejate andmebaasi minimudeli. See lubas pidada uuringut piisavalt representatiivseks käesoleva pilootprojekti jaoks.

Joonis 5. Vastanute jaotus akadeemilise staatuse järgi võrreldes TÜR-i lugejaandmebaasiga (kvaliteediuuring *Utilib Qual 2004*)

Seda arvamust toetab ka asjaolu, et vastanutest valdav enamus (ligi 80 %) kasutab raamatukogu vähemalt üks või mitu korda nädalas ning 14 % kasutab raamatukogu iga päev. Võib eeldada, et vastanuteks olid raamatukogus ja selle teenustes piisavalt orienteeruvad ja informeeritud kasutajad, kelle hinnang teenuste kvaliteedile tõenäoliselt pole juhuslik.

See, et vastuste standardhälve oli suhteliselt madal (keskmiselt 1,1), võimaldas uuringu tulemuste põhjal teha piisavalt kõrge usaldusväärsusega üldistusi ja järeldusi. Kõige valiidsemateks võib pidada andmeid üliõpilaste, raamatukogu kasutajate suurima ja aktiivseima sihtgrupi puhul.

Vastanutest 45 % kasutab TÜR-i teenuseid rohkem raamatukogu hoones (nende hulgas 5% ainult hoones), 12% kasutab raamatukogu rohkem veebi kaudu (nende hulgas 1% ainult veebi kaudu), 43% vastanutest kasutab võrdselt nii füüsilist kui virtuaalset keskkonda.

Vastanute hinnangud raamatukogu teenuste kvaliteedile

Vastajad hindasid teenuste kvaliteeti nelja faktori (keskkond, informatsioon, teeninduskorraldus, personal) lõikes. Igat faktorit hinnati erinevate kriteeriumite ehk teenuste näitajate järgi (vt tabel 3), küsiti ka kuivõrd oluliseks peab klient antud teenuse näitajat.

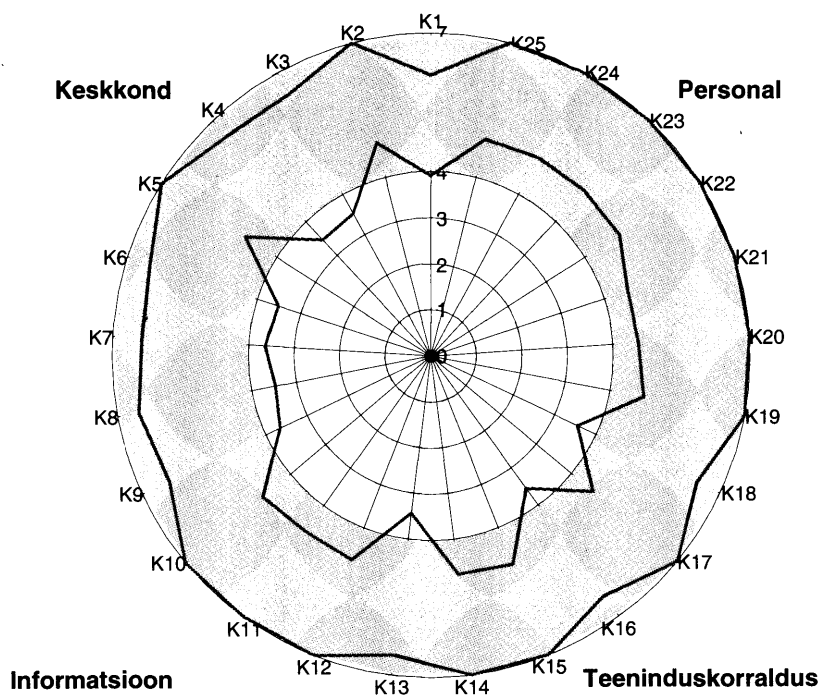
Tabel 3. Hinnangud TÜ raamatukogu teenuste kvaliteedile (kvaliteedi-uuring Utlib Qual 2004)

Väide	Kvaliteedi näitaja	Mediaan	Standard-hälve(SD)
	KESKKOND		
K1	Töökeskonna mugavus	5	1.1
K2	Suunavad viidad ja sildid	6	1.2
K3	Arvutikasutamise võimalus	5	1.5
K4	Kopeerimise ja väljatrükkimise võimalus	5	1.5
K5	Raamatukogu kodulehekülje kujundus	6	1.2
	INFORMATSIOON		
K6	Mulle vajaliku erialakirjanduse esindatus	5	1.5
K7	Mulle vajaliku teatmekirjanudse esindatus	5	1.4
K8	Minu eriala e-ajakirjade ja andmebaaside esin-datus	5	1.5
K9	Elektronkataloogi korrektsus	5	1.3
K10	Raamatukogu kodulehekülje informatiivsus	6	1.2
K11	Päringutele vastamise usaldusväärsus ja ammen-davus	6	1.3
K12	Teavitamine raamatukogu teenustest ja võima-lustest	6	1.3
	TEENINDUSKORRALDUS		
K13	Lahtiolekuaegade sobivus	5	1.6
K14	Teeninduse kiirus	6	1.2
K15	Tellimuste täitmise täpsus ja korrektsus	6	1.1
K16	Avakogude paigutussüsteemi selgus	5	1.4
K17	Elektronkataloogi kasutajasõbralikkus	6	1.4
K18	Uute teadusajakirjade kättesaadavus	5	1.4
K19	Võimalus kasutada raamatukogu teenuseid ise-seisvalt	6	1.2
K20	Raamatukogust puuduvate teavikute laenuta-mise võimalus (RVL)	6	1.4
K21	Raamatukogu poolt pakutav kooolitus teenuste kasutamiseks ja infootsinguks	6	1.5
	PERSONAL		
K22	Personali asjatundlikkus	6	1.1
K23	Personali sõbralikkus	6	1.1
K24	Personali teenindusvalmidus	6	1.1
K25	Personali oskus vastata minu küsimustele	6	1.2

Oma hinnangu raamatukogus kogetud teenuste kvaliteedile pidid vastanud paigutama skaalale, kus tolerantsustsooni piirideks olid:

- alampiiriks vastus 4: „vastab minimaalsele tasemele, millega ma lepiksin”
- ülempiiriks vastus 7: „vastab tasemele, millega ma jääksin täiesti rahule”.

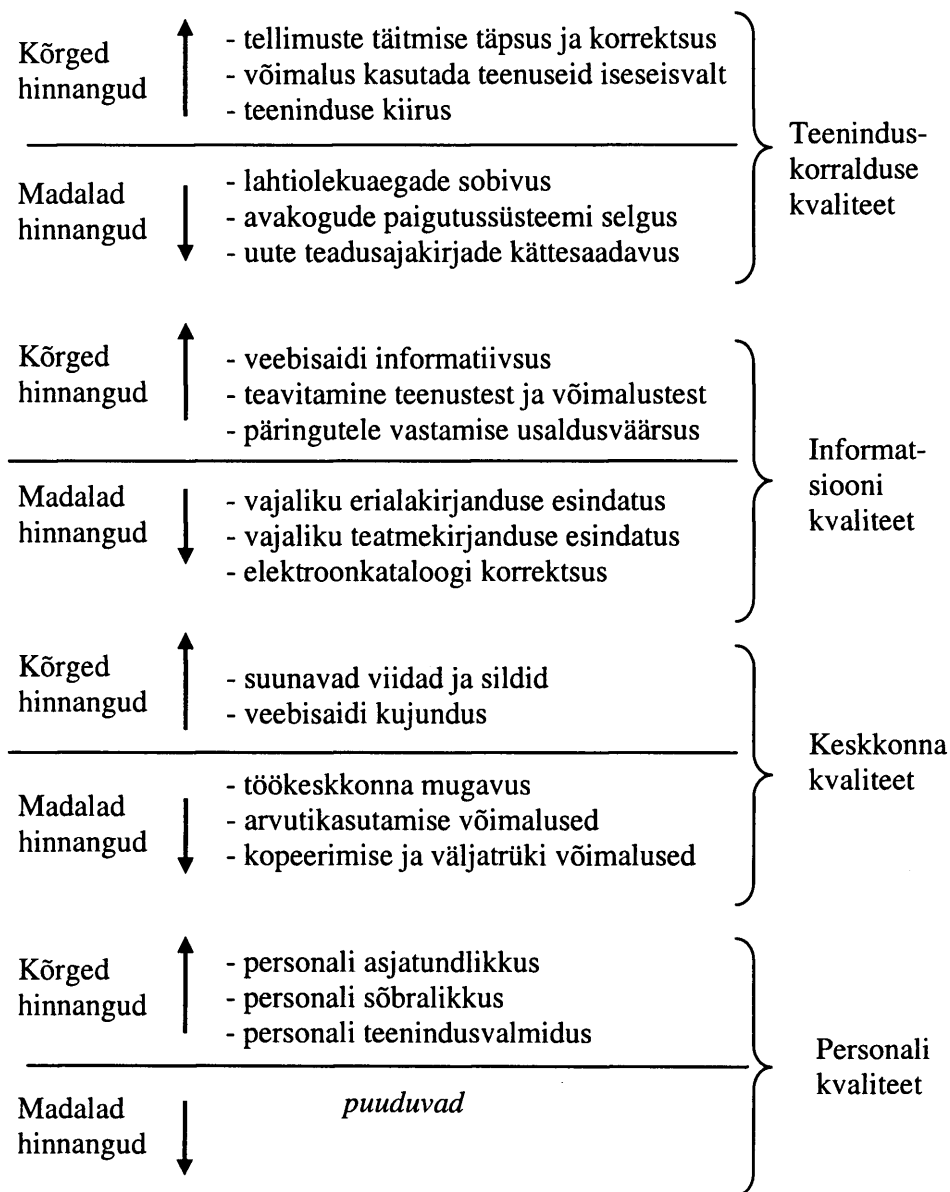
Üldine hinnang raamatukogu teenuste kvaliteedile on esitatud radardiagrammina joonisel 6. On näha, et kvaliteedi üldhinnang (jäme joon diagrammil) on positiivne: kasutajad hindavad raamatukogu teenuste kvaliteeti valdavalt tolerantsustsooni piirides. Mitte ühegi kvaliteedinäitaja puhul ei olnud keskmine hinnang 4. pügalast madalam, ehk vastas vähemalt minimaalsele tasemele, mis on raamatukogu kasutajale vastuvõetav.

tolerantsustsoon	K1 .. K25 - kvaliteedinäitajad
hinnang teenuste kvaliteedile	— - hinnangu standardhälve

Joonis 6. Üldhinnang TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedile (kvaliteedi-uuring *Utilib Qual* 2004)

Vastuste standardhälve (peen joon diagrammil) püsis vahemikus 1,1 kuni 1,6. Siit võib järeldada, et teatud osa hinnanguid jääb siiski tolerantsustsooni alampiirist allapoole.

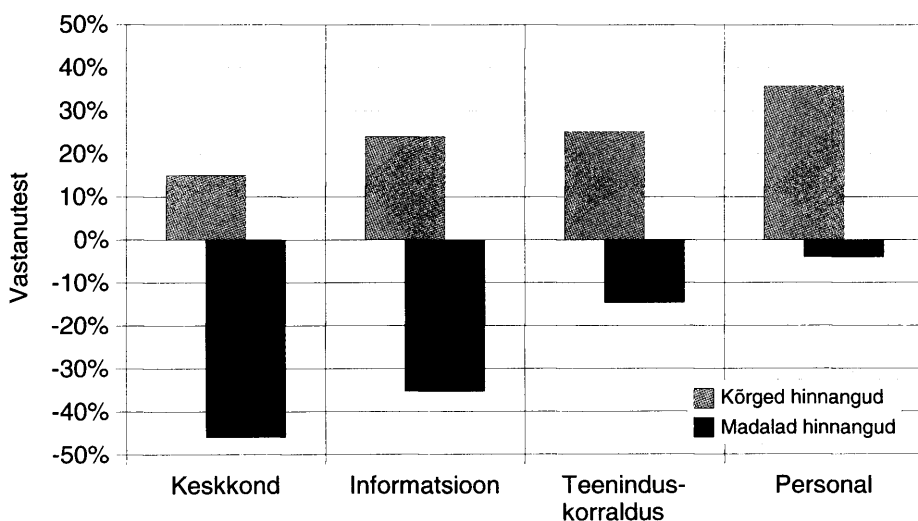

Joonis 7. Kõige kõrgemate ja madalamate hinnangutega seotud TÜR-i teenuste kvaliteedi näitajad (*Utlib Qual 2004*)

Joonisel on näha, et standardhälbe piires ei langenud tolerantsustsooni alampiirist allapoole ainult hinnangud personalile. Kõik personali puudutavad kvaliteedinäitajad olid hinnatud keskmiselt vastusega 6 (ületab tunduvalt minimaalset teenuse taset, millega lepiksin). Kõige sagedasem vastus oli 7 (vastab tasemele, millega ma jääksin täiesti rahule).

Teiste kvaliteeditegurite puhul langesid hinnangud mõnikord standardhälbe piires alla tolerantsustsooni alampiiri. Seda, milliste kvaliteedinäitajatega olid seotud kõige positiivsemad ja negatiivsemad hinnangud, näitlikustab joonis 7.

Saadud tulemuste kontrollimiseks oli ankeedis kaks kontrollküsimust, kus tuli vastata, millise raamatukoguteenuse kvaliteediteguriga (neljast hinnatavast) on vastaja kõige rohkem rahul ja milline vastab kõige vähem tema ootustele. Joonisel 8 esitatud tulemused näitavad head vastavust üldhinnangute ja kontrollküsimuste vahel. Kõige kõrgemalt hinnati personali kvaliteeti, kõige nõrgemalt raamatukogu keskkonda.

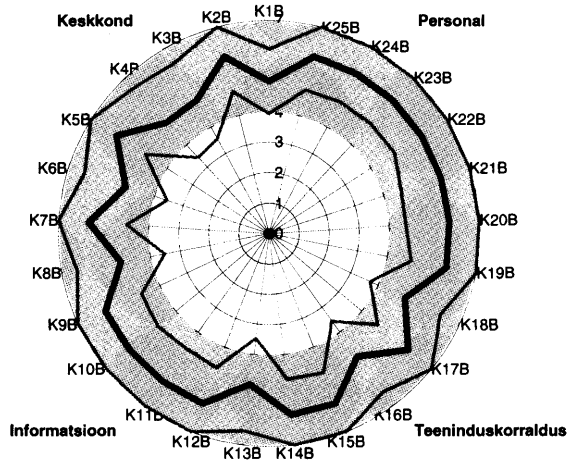

Joonis 8. Üldrahulolu TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedi erinevate komponentidega (kvaliteediuuring *Utlib Qual* 2004)

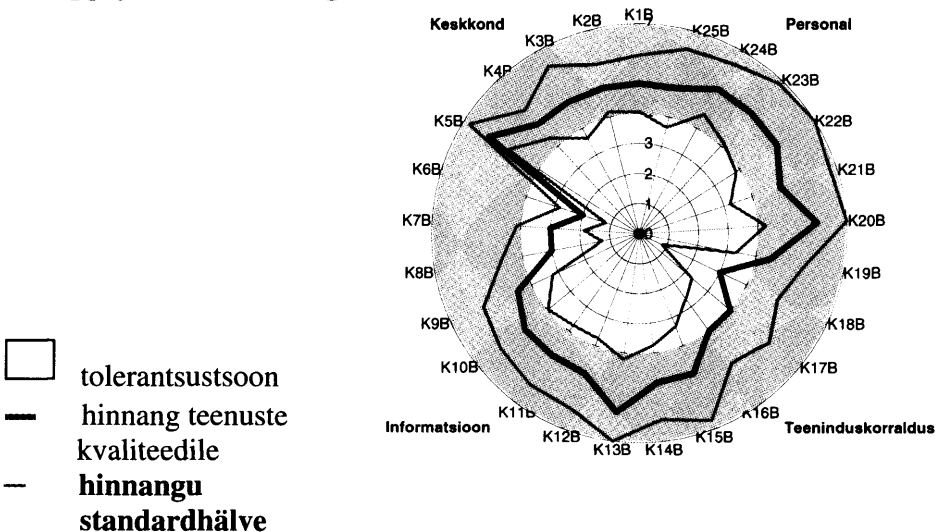
Eri sihtgruppide esindajad hindasid raamatukogu teenuse kvaliteeti erinevalt (vt joonis 9). Kõrgeimaid hinnanguid andsid üliõpilased. Palju kriitilisemad olid õppejõud, kelle rahulolematust põhjustasid eriala- ja teatmekirjanduse esindatus raamatukogus, eriti uute teadusajakirjade (sh e-ajakirjad) kättesaadavus ning avakogu paigutussüsteemi selgus. Antud sihtgrupi puhul ei püsinud keskmine hinnang kvaliteedile tolerantsustsoonis, arvestades aga stan-

dardhälvet võib väita, et kolme näitaja puhul — uute teadusajakirjade kättesaadavus, vajaliku erialakirjanduse esindatus, e-ajakirjade ja andmebaaside esindatus — ei vasta raamatukogu teenuste tase üldse õppejõu ootustele.

TÜ üliõpilaste hinnang

TÜ õppejõudude hinnang

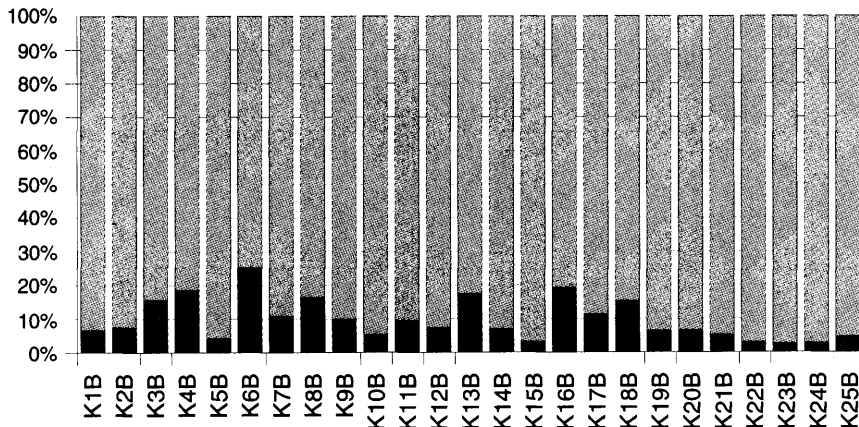

Joonis 9. Hinnang TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedilevastanute akadeemilise staatuse lõikes (*Utlib Qual 2004*)

Negatiivsete hinnangute kaardistamine

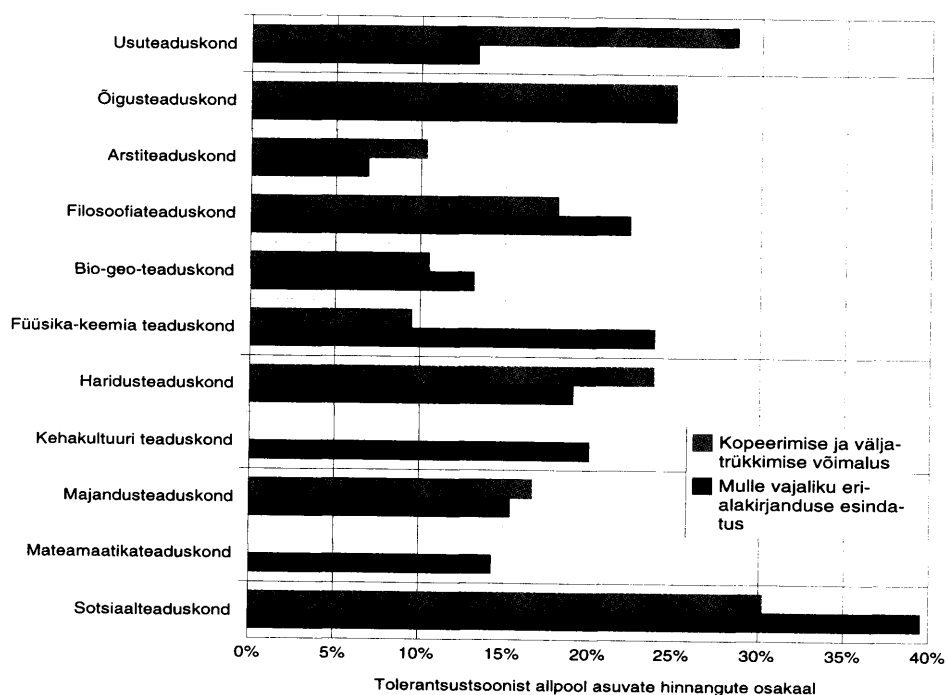
On selge, et raamatukogu tähelepanu keskel peavad olema hinnangud, mis asuvad madalamal kui tolerantsustsooni alampiir. Seega on oluline kaardistada kõik tolerantsustsoonist allapoole jäänud vastused (vt joonis 10).

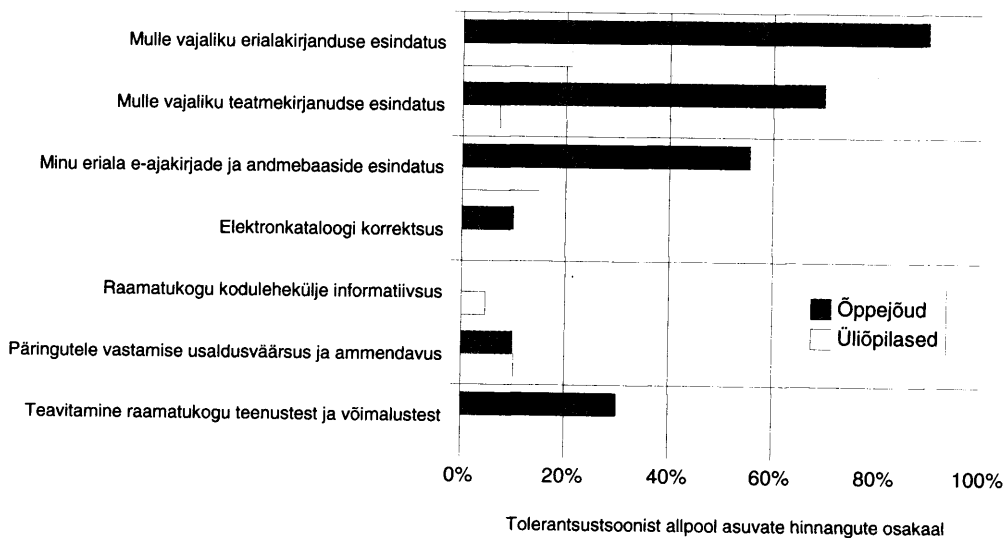
Joonis 10. Hinnangute jaotus raamatukogu teenuste kvaliteedile erinevate näitajate lõikes (kvaliteediuuring *Utlib Qual 2004*). Tumedaga on märgitud tolerantsustsooni alampiirist allpool asuvate vastuste osa.

Joonisel 11 kujutatud diagrammi abil on võimalik analüüsida, milliste teaduskondade esindajad avaldasid suurimat rahulolematust kahe kõige madalama hinnangu saanud teenuse suhtes.

Võttes kokku kvaliteediuuringu tulemused, võib öelda, et vastanute hinnangud raamatukogus kogetud teenuste kvaliteedile püsisid keskmiselt tolerantsustsooni piires ehk TÜ Raamatukogu kasutajad on raamatukogu teenuste kvaliteediga üldiselt rahul. Samas eristusid kvaliteedihinnangud märgatavalt nii teaduskonniti kui vastanute akadeemilise staatuse järgi.

Joonis 11. Hinnang tolerantsustsoonist allpool TÜR-i teenuste kvaliteedi näitajatele erinevate teaduskondade lõikes

Joonis 12. Negatiivsete kvaliteedihinnangute kaardistamine informatsiooni kvaliteedi puhul kasutajate sihtgruppide lõikes

TÜR-i kasutajate üldise rahulolu hinnang

Selleks, et seostada omavahel keskmine hinnang kvaliteedile ja rahulolu üldhinnang, oli ankeedi lõpus pakutud kolm kontrollküsimust, kus paluti vastata, kui rahul on vastaja sellega, kuidas TÜ Raamatukogu: 1) toetab õpinguid ja kutsetööd, 2) varustab vajaliku informatsiooniga, 3) kuidas võib raamatukogu teenuste kvaliteediga üldiselt rahule jääda. Vastamiseks oli pakutud 6-palliline skaala hinnangutega: 1 – täiesti vale; 2 – üsna vale; 3 – pigem vale; 4 – pigem õige; 5 – üsna õige; 6 – täiesti õige.

Uuringu tulemused on esitatud tabelitena kahe sihtgrupi lõikes.

Tabel 4. Üldine rahulolu TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteediga (SD – standardhälve)

<i>Üldise rahuloluga seotud väited</i>	<i>Üliõpilased</i>		<i>Õppejõud</i>	
	<i>Mediaan</i>	<i>SD</i>	<i>Mediaan</i>	<i>SD</i>
Olen üldiselt rahul sellega, kuidas raamatukogu toetab minu õpinguid ja kutsetööd	5	0.9	4	0.9
Saan raamatukogust enda jaoks vajalikku informatsiooni	5	0.9	4	1.4
Olen üldiselt rahul TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteediga	5	0.9	4	0.8

Nagu näha tabelist 4, on üldine rahulolu raamatukogu teenuste kvaliteediga üliõpilaste seas üsna kõrge isegi standardhälvet arvestades. Samas kinnitab tabel õppejõudude madalat rahulolu teenuste tasemega, eriti seoses informatsiooni kvaliteediga.

Teatud kõikumised hinnangutes, mis siiski püsisid tolerantsustsooni piirides, ei mõjutanud üldise rahulolu kõrget hinnangut. See kinnitab hüpoteesi, et teenuse kvaliteedi kõikumised tolerantsustsooni piirides ei oma suurt mõju kasutaja üldisele rahulolule teenindusorganisatsiooniga.

Raamatukogu seisukohast on tähtis teada mitte ainult kasutajate ootusi teenustele ja nende kvaliteedile, vaid ka kasutajate vajadusi. Lähtuvalt sel-

lest oli kvaliteediuuringu ülesandeks selgitada välja, millised teenuste kvaliteeditegurid ja -näitajad on raamatukogu kasutajatele eriti olulised ja millised ebaolulised. Tabelis 5 on toodud pingereas TÜ üliõpilastele ja õppejõududele olulised teenused ning ootused kvaliteedile.

Tabel 5. TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedi näitajate olulisus erinevate sihtgruppide jaoks

<i>Sihtgrupp</i>	<i>Oluline kvaliteedi näitaja</i>	<i>Ebaoluline kvaliteedi näitaja</i>
TÜ üliõpilased	1. personali teenindusvalmidus 2. personali asjatundlikkus 3. personali sõbralikkus	1. kasutaja koolitus 2. veebisaidi kujundus 3. RVL teenus
TÜ õppejõud	1. uute teadusajakirjade kättesaadavus 2. vajaliku erialakirjanduse esindatus 3. RVL teenus	1. veebisaidi kujundus 2. kasutaja koolitus 3. teavitamine teenustest ja võimalustest

Teenuste pakkuja seisukohast tuleks vältida:

- mitteoptimaalselt suunatud ressursse
- mittevajalikke teenuseid
- valesid strateegilisi eesmärke
- põhikliendi (loe: põhifinantseerija või finantseerimise otsustaja) etteheiteid ja rahulolematust.

Lähtudes sellest on oluline välja selgitada, millised on meie kasutajate peamised vajadused ja ootused ning milliste võimaluste ja ohtudega peame arvestama. Selleks võib kvaliteediuuringus saadud andmeid analüüsida järgmiselt:

- seostada iga teenuse kvaliteedi näitaja asukoht tolerantsustsoonis selle näitaja olulisusega kasutaja jaoks
- kaardistada need kasutaja jaoks kõige olulisemad näitajad, mille puhul hinnang kvaliteedile on allpool tolerantsustsooni alampiirini
- hinnata raamatukogu võimalusi ja ressursse kvaliteedi parendamiseks nende näitajate osas
- hinnata planeeritavate lisainvesteeringute otstarbekust

- võimalusel prognoosida, kuivõrd kvaliteedi parendamine konkreetse näitaja osas tõstab lugejate rahulolu.

Andmete analüüsimiseks ja kaardistamiseks võib edukalt kasutada maatriksit (vt tabel 7), millele kantakse:

- teenuste näitajad, mis on äärmiselt olulised TÜR-i kasutajatele ja mida raamatukogu osutab väga hästi (kvaliteet on tolerantsustsoonis)
- teenuste näitajad, mis pole kasutajatele olulised ja mida TÜR osutab väga hästi
- teenused, mille kvaliteet ei rahulda (on allpool tolerantsustsooni alampiiri), kuid mis pole kasutajatele olulised
- teenused, mille kvaliteet ei rahulda, kuid nad on kasutajatele väga olulised.

Tabel 6. Teenuste kvaliteedi ja selle näitajate olulisuse maatriks teenuste arendamiseks TÜ Raamatukogus

		Teenuse kvaliteet	
		<i>Tolerantsustsooni alampiiri lähedal või sellest allpool</i>	<i>Püsib tolerantsustsoonis</i>
<i>Olulisus</i>	<i>kõrge</i>	I Elektronkataloogi korrektsus I Mulle vajaliku teatmekirjanduse esindatus K Töökeskkonna mugavus T Lahtiolekuaegade sobivus T Avakogude paigutussüsteemi selgus	P Personali oskus vastata kasutaja küsimustele P Personali teenindusvalmidus P Personali asjatundlikkus P Personali sõbralikkus T Tellimuste täitmise täpsus ja korrektsus
	<i>madal</i>	<i>Puuduvad</i>	K Raamatukogu kodulehekülje kujundus T Raamatukogust puuduvate teavikute laenamise võimalus (RVL) T Raamatukogu pakutav koolitus teenuste kasutamiseks ja infootsinguks

I - informatsioon, K – keskkond, P – personal, T - teeninduskorraldus

Analoogilise maatriksi võib koostada ka iga raamatukogu sihtgrupi ning TÜ teaduskonna jaoks. Tabelis 6 on esitatud teenuste kvaliteedinäitajate olulisuse ja hinnangu maatriks TÜ raamatukogu teenuste arendamiseks õppejõudude sihtgrupi jaoks. Ideaalis peaks selline maatriks olema aluseks igale referendile töös teaduskonnaga.

Tabel 7. Teenuste kvaliteedi ja selle näitajate olulisuse maatriks teenuste arendamiseks TÜ raamatukogus

		Teenuse kvaliteet	
		Tolerantsustsooni alampiiri lähedal või sellest allpool	Püsib tolerantsustsoonis
Olulisus	kõrge	T Uute teadusajakirjade kättesaadavus I Vajaliku erialakirjanduse esindatus I Vajaliku teatmekirjanduse esindatus T Avakogude paigutussüsteemi selgus	P Personali oskus vastata kasutaja küsimustele P Personali asjatundlikkus I Elektronkataloogi korrektsus T Raamatukogust puuduvate teavikute laenamise võimalus (RVL) T Tellimuste täitmise täpsus ja korrektsus
	madal	T Võimalus kasutada raamatukogu teenuseid isesisvalt personali vahendusega	K Raamatukogu kodulehekülje kujundus T Raamatukogu pakutav koolitus teenuste kasutamiseks ja infootsinguks

I - informatsioon, K – keskkond, P – personal, T - teeninduskorraldus

Ülaltoodud tabelitest on näha, et teenuste arendamisel peab TÜR keskenduma eelkõige nendele kvaliteedi faktoritele ja näitajatele, mille olulisus kasutaja jaoks on kõrge, kuid kvaliteedi hinnang püsib tolerantsustsoonist allpool. Nende tegurite analüüs, vajadusel kasutajate lisaküsitlus ning spetsiaalsed kvaliteediprogrammid ja -projektid peaksid olema TÜ Raamatukogu teenuste arenduskava väljatöötamisel ja teenuse kvaliteedi monitooringul esiplaanil. Vajadusel ja võimalusel tuleb TÜR-il just siia suunata lisa-investeeringuid.

Ka need teenuste näitajad, mille puhul hinnang teenuse kvaliteedile on kõrge (püsib tolerantsustsoonis), kuid olulisus madal, peavad olema tõsise

analüüsi objektiks ressursside paigutamisel. Siin tuleb eelkõige analüüsida, kus täpselt asub teenuse kvaliteedi näitaja tolerantsustsooni alampiiri suhtes.

Kui aga hinnang on lähedane tolerantsustsooni ülempiirile, viitab see sellele, et raamatukogus kulutatakse liiga palju ressursse kliendi jaoks mittevajalikule tegevusele. Sel juhul tuleks analüüsida, kas see teenus on tõesti kasutajale mittevajalik või on ta sellest ebapiisavalt informeeritud (näiteks RVL-teenus üliõpilastele). Võib ka osutada, et otstarbekam on hoopis vähendada investeeringuid sellesse teenusesse ning suunata need olulisemate teenuste kvaliteedi tõstmisele.

Investeeringute otstarbekust tuleks kindlasti kaaluda ka nende faktorite ja kriteeriumite osas, mis pole kasutajatele olulised ning mille puhul teenuse kvaliteet jääb allapoole tolerantsustsooni alampiiri. Neid näitajaid peab teenuste arendamisel käsitlema kui potentsiaalseid ohtusid: täna ebaoluline teenuse kvaliteedi faktor või näitaja võib teenuse arendamise käigus muuttuda äärmiselt oluliseks, faktorite tähtsus raamatukogu kontekstis võib olla mõjutatud näiteks kasutamiskiisist. Seega sõltub teenuste arenduskava koostamisel palju koostajate prognoosivõimest.

Nendele teenuste kvaliteedi näitajatele, mis on kasutajatele äärmiselt olulised ning mille kasutajapoolne hinnang püsib stabiilselt tolerantsustsoonis, võib teha suurimad panused. Need faktorid soodustavad teenuste arenduseesmärkide saavutamist ning pakuvad konkurentsieelist. Läbi viidud kvaliteediuring näitas, et TÜ Raamatukogu jaoks on nendeks teguriteks eelkõige teeninduspersonali professionaalsusega seotud näitajad. Et organisatsiooni arengu seisukohalt on oluline hoida ja tugevdada selliseid edutegureid, peaks raamatukogu teenindusstrateegia kindlasti keskenduma ka klienditeenindajate motiveerimisele.

Kokkuvõtteks võib öelda, et teadusraamatukogu teenuse kvaliteedi mõiste on mitmetahuline kontstruktsioon, mille täielikke mõõtmeid alles hakatakse mõistma. Seega oleks oluline jätkata uuringuid selle kontseptsiooni täielikumaks väljakujundamiseks ning pakkuda uusi meetodeid, mida raamatukogud saaksid kasutada, et hinnata oma teenuste taset ja kasutajate rahulolu. Olemasolevate kvaliteediuringute meetodite katsetused ning täiendavad uuringud on teadusraamatukogudes hädavajalikud, et

- mõista paremini teenuse kvaliteeti ja selle seost kliendi rahuloluga
- kujundada välja eelistused, millega püüelda teenuste kõrgema taseme poole.

Kirjandus:

- Babakus, E., Boller, G. An epirical assessment of the SERVQUAL scale // *Journal of Business Research*, 1992, Vol. 24, p. 253–268.
- Boulding et al* = Boulding, W. ; Kalra, A. ; Staelin, R. ; Zeithaml, V. A dynamic process model of service quality: from expectations to behavioral intentions // *Journal of Marketing Research*, 1997, Vol. 30, No 1, p. 7–27.
- Brady, M. ; Cronin, J. J. Some new thoughts on conceptualizing perceived service quality: a hierarchical approach // *Journal of Marketing*, 2001, Vol. 65, July, p. 34–49.
- Buttle, F. SERVQUAL: review, critique, research agenda // *Journal of Marketing*, 1996, Vol. 30, No 1, p. 8–32.
- Coleman et al* = Coleman, V. ; Xiao, Yi ; Bair, L. ; Chollett, B. Toward a TQM paradigm: using SERVQUAL to measure library service quality // *College & Research Libraries*, 1997, May, p. 236–251.
- Cook et al* = Cook, C. ; Heath, F. ; Kyrillidou, M. ; Webster, D. The Forging of Consensus: A Methodological Approach to Service Quality Assessment in Research Libraries // *The LibQUAL+™ experience : 4th Northumbria proceedings*. 2001, p. 93–103.
- Cook et al* = Cook, C. ; Heath, F. ; Thompson, B. Zone of tolerance in perceptions of library service quality: A LibQUAL+™ study // *Libraries and the Academy*, 2003, Vol. 3, No 1, p. 113–123.
- Cook, C., Thompson, B. Reliability and validity of SERVQUAL scores used to evaluate perceptions of library service quality // *The Journal of Academic Librarianship*, 2000, Vol. 26, No 4, p. 248–258.
- Cronin, J. ; Taylor, S. Measuring service quality: a reexamination and extension // *Journal of Marketing*, 1992, Vol. 56, p. 55–68.
- Cronin, J. ; Taylor, S. SERVPERF vs SERVQUAL: reconciling performances based perception – minus – expectations measurement of service quality // *Journal of Marketing*, 1994, Vol. 58, p. 125–131.
- Devlin, J. ; Gwynne, A. ; Ennew, C. The antecedents of service expectations // *The Service Industries Journal*, 2002, Vol. 22, No 4, p. 117–136.
- Grönroos, Ch. Service marketing theory : back to basics. Helsinki, 1998. 24 p. (Meddelanden från Svenska handelshögskolan ; 369).
- Gwynne et al* = Gwynne, A.; Devlin, J. ; Ennew, C. The zone of tolerance: insights and influences // *Journal of Marketing*, 2000, Vol. 16, p. 545–564.

- Hernon et al* = Hernon, P. ; Nitecki, D. ; Altman, E. Service quality and customer satisfaction: an assessment and future directions // *Journal of Academic Librarianship*, 1999, Vol. 25, No 1, p. 9–17.
- Johnston, R. The zone of tolerance: exploring the relationship between service transactions and satisfaction with the overall service // *International Journal of Service Industry Management*, 1995, Vol. 6, No 2, p. 46–61.
- Kyrillidou, Hipps 2001* = Kyrillidou, M., Hipps, K. Symposium on measuring library service quality // *Journal of Library Administration*, 2001, Vol. 35, No 4, p. 55–61.
- Liljander, V., Strandvik, T. Estimating zones of tolerance in perceived service Quality and perceived service value // *International Journal of Service Industry Management*, 1993, Vol. 4, No 2, p. 6–28.
- Nitecki, D. Changing the concept and measure of service quality in academic libraries // *The Journal of Academic Librarianship*, 1996, May, p.181–190.
- Parasuraman et al* = Parasuraman, A. ; Zeithaml, V. ; Berry, L. Alternative scales for measuring service quality: a comparative assessment based on psychometric and diagnostic criteria // *Journal of Retailing*, 1994, Vol. 70, No 3, p. 193–204.
- Perens, A. Teenuste marketing. Tallin : Külim, 1998. 168 lk.
- Sahlin, G. 1998. The importance of quality management in libraries: changes in the libraries during the 80s and 90s // *Research libraries in public information system: towards performance quality* = Teadusraamatukogud riiklikus infosüsteemis: teeninduskvaliteedi hindamisest / comp. by A. Norberg. Tallinn, 1998. (Eesti Rahvusraamatukogu toimetised ; 8).
- Teas, R., DeCarlo, T. An examination and extension of the zone-of-tolerance model // *Journal of Service Research*, 2004, Vol. 6, No 3, p. 272–286.

„OMA MAA” KIRJASTAMISE RASKE TEE

Ingrid Loosme

2. aprillil 1884. a hakkas Tartus ilmuma omanäoline kuukiri „Oma Maa. Teaduste ja juttude ajakiri”. Ajakirja rajajaks oli tookordne Tartu ülikooli eesti keele lektor Mihkel Veske (1843–1890). M. Veske kirjastas ja toimetas kuukirja vaid ühe aasta — 1885. a aprillini, tema välismaale siirdudes selle ilmumine katkes. 1886. a aprillis sai „Oma Maa” kirjastajaks ja vastutavaks toimetajaks Hugo Treffner (1845–1912), kes juriidiliselt kandis neid õigusi ja kohustusi kuukirja viimase numbrini, mis ilmus 1891. a aprillis. Tegelikku toimetustööd tegi Treffneri gümnaasiumi vene keele õpetaja Jaan Jõgever (1860–1924), kes aasta pärast ka ajakirja kirjastama asus. 1889. a lõpust kuni 1890. a lõpuni langes kuukirja toimetamise töö suures osas Treffneri gümnaasiumi ladina ja kreeka keele õpetaja Tõnis Grünbergi (1864–?) õlgadele. Lünklikult ilmuvat ajakirja trükiti 1887. a maikuuni Carl Emil Mattieseni trükikojas Vallikraavi tänavas. Edaspidi, pärast kahekuist vaheaega, jõudis „Oma Maa” lugejateni Karl August Hermannini trükikoja vahendusel.

Sõnad *kirjastaja*, *kirjastus* ja *kirjastamine* „Oma Maa” päevil eesti keeles veel puudusid. Sõna *kirjastama* asemel kasutati väljendit *oma kuluga trükkima*. Ajakirja kirjastaja oli ajakirja väljaandja, nagu see sõna ka edaspidi kitsamas tähenduses keelepruuki jäi, või öeldi lihtsalt — ajakirja omanik. Senileitu põhjal tegi esimesena ettepaneku võtta käibeles sõnad *kirjastaja*, *kirjastus* ja *kirjastamine* 1884. a Ado Grenzstein oma pikemas, viit „Oleviku” numbrit läbivas artiklis „Meie kirjanduse käekäik”.¹ Samal aastal ilmunud sõnastikus „Eesti Sõnaraamat. 1600 uut ja wõerast sõna korjanud ja (saksa sõna lisandusega) Eesti keeles selgitanud...” avas ta nende sõnade tähendused ja andis saksakeelsed vasted. Näiteks: „kirjastaja — Verleger, see, kes mingi kirja oma kuluga trükki paneb”.² Sõna *kirjastaja* kasutuse kinnistas eesti keeles 1893. a ilmunud Ferdinand Johann Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu teine täiendatud ja Jakob Hurda redigeeritud trükk.³ Esimesi, kes

---

1 Olevik, 1884, 25. mai, nr. 22, lk. [1].

2 A. Grenzstein. Eesti Sõnaraamat. Tartu, 1884. Vrg. 57.

3 F.J. Wiedemann. Ehstnisch-Deutsches Wörterbuch. St. Petersburg, 1893. Sp. 292.

RB-355

Nr. 1. Tartus, 2-ajel Aprillil 1884.

Oma Maa.

Teaduste ja juttude ajakiri.

Tellimise ja saatmise eest vastutab wasta fält Eesti raamatukogu.

Esimene aastakäik.

Arw: Aprillist kuni augusti lõpuni Tartus 2 rubla 25 kop., postiga 3 rubla.

Ilmus kuuks üks kord.

Saatawaste raha, kelle kohta on wasta fältile saadetud, tuleb saata wasta fältile, kellele on saadetud, kellele on saadetud, kellele on saadetud.

Teinutaja aadress: Dr. M. M. M. Tartus.

„Oma Maa“ põhjused ja eesmärgid.

„Lunne tsemmer“, ütles kuulsa Kreeta last, ja tunne oma rahwast ja oma maad, liian mina juurde. Isemele, oma rahwa, oma maa, oma riigi rahwaste ja maade tundmine tuleb mitmet pidi kõige kasulikumate, kõige aratavamate teaduste seffa arwata.

Seemistaja poole, Wene-maa teiste tubermangudest waatawad nende eestlaste silmad, kellel kurbagi wiisi oma sündimise paik, oma lähene kodumaa kütas on, kes paremat lähisamast, hõlpsamat elu-ülespidamist ei olewad. Meie suure riigi teiste tubermangude peale mõtlewad meie kõige terwemad ja priiskemad isamaa pojad, kes mõneks aastaks oma isamaad kaitsena eht selle kaitsenist äppina lähwad ja küsitawad: kudas saal elatakse? Kuites lähwad nad kodunt, mis suuremalt osalt sellest tuleb, et maa ja rahwas kogu nad lähwad, neile wõeras, tundmatu ja selle pärast nagu võõras on. On nad aga juba wõerast maad, Wene-maad? tundma äppinud, siis on kartus kadunud, kartuse asemel rõõm astunud, et wõerast maad, ja wõerast rahwast tundma õpitub, et sila selitub. Wõerast Wene-maa? piab tuttanaks oma maast, arwatakse kodumaast isamaa — selle eest tahab ta ajakiri Oma Maa nimelt oma teaduste loomisega jooks lunda. Muudugi saab Oma Maa teaduste meie kättemast kodumaast ja rahwast kõige enam aruand, jaab edespidi ta mõnest wäljamaa rahwast wõel seffa teadusi toema.

Mitte ülenes Wene-maa praegust ooga ei pia meid tundma äppima, wõit, et sügawamaid teadusi, kättemat aru omast riigist saadime, piame ta tema teadma kättemat ooga palja täielikumalt tundma äppima, et ta meid juba teadma kättemat, selle pärast tahab Oma Maa Wene riigi ja tema rahwaste ajakiri meid teadusi tuua.

Alga ta Wene rahwa waimu-põllu wäljaga tahab Oma Maa Eesti rahwast tuttanaks teha ja Eesti rahwa waimu sellega toita. Meie kirjanura on alles mõnest aastast saadist hakanud Wene kirjanura ümber-põrutega rahwatalama; kunni weel mõne aasta eest tagasi pandi üksnes Enja teelest raamatuid Eesti keelde ümber; aga ta Wene teele on wõrga kättemat raamatuid, kirjutatud üle maailma kuuljalest kirjameestest; neid tahab Oma Maa järgedaste wõelbada ja rohkete waimu nende lüütuilest tarwitada.

Meie kodumaa-päris waimu-wara juurem jagu on alles trükkimata. Meie rahwa päris waimu-wara all on mõista: Eesti wõel rahwataland, wõel sõnad, wõel usk kõlled, ennemistest jutud. See on meie rahwa oma waimu-will, meie kättemat wõel wõelmate pärandus, nimelt meie kättemat wõel rahwataland. Mõll on wõelmate olnud, peale 1500 rahwataland rahwa küttemat küttemat; neist tahab järgedaste küttemat Oma Maa küttemat.

Ka kirjanuraste ajaloost teab Oma Maa teadusi, küttemat ta küttemat wõel-maa rahwaste kirjanuraste ajaloost, küttemat kirjanuraste elulugudega.

Meie rahwas on tubli põllu-harja rahwas, aga ta wõel weel palja küttemat juba; kui ta weel enam põllu-harimise osjus äpis, küttemat teadustes, mis põllu harimisele, tarja küttemat, majja pidamisele ja kauplusele küttemat, oma Maa ringi laetendab. Seba piabest wõel rahwa ja ajakiri Oma Maa tahab oma jagu juba küttemat edendada.

Singelel omaduste poolest tuleb küttemat, et meie rahwas alles trükkimata rahwas wõel, aga wõel on ta wõel, piab tema teele küttemat, nagu küttemat wõel ja küttemat wõel ja küttemat wõel, küttemat wõel nende omaduste rahwast, küttemat tahab Oma Maa Eesti rahwa küttemat ja küttemat.

raamatumüügikataloogi pealkirja tõi sõna *kirjastus*, oli „Oma Maa“ kirjastamist ja trükkimist suuremeelselt soosinud K. A. Hermann.⁴

„Oma Maa“ väljaandmisel seadis Mihkel Veske eesmärgiks „Eesti rahwa teadust ja haridust edendada ja auusaste riigi ja rahwa kasuks tööd teha.“⁵ Ajakirjas ilmus Eesti ajalugu ja kultuuri käsitlevat, algupäraseid jutukesi ja luuletusi, rahwaluulet ning informatsiooni eestikeelsest uudiskirjandusest. Veske enda sulest pärinevad teadusliku kaaluga käsitlused soome-ugri rahvaste elust, keelest ja kultuurist. Nagu Veske palvekirjas Trüki-

4 K.A. Hermann'i kirjastuses ilmunud uute raamatute nimekiri. Jurjev, [tsens. 1894].

5 Oma Maa, 1884, nr. 1, lk. [1].

asjade Peavalitsusele Peterburis 2. dets 1883. a⁶ oli taotlenud, seisis kuukirjas olulisel kohal Venemaad, vene kultuuri ning kirjandust tutvustav aines. Venestuspoliitika tingimustes aitas nähtavasti see osa sisust sillutada teed ajakirja väljaandmisele, pakkudes samas väärtuslikku lugemisvara vene kirjanduse klassikast ja teadmisi Venemaal elavatest rahvastest. „Oma Maas” ilmus kirjutisi ka geograafia, loodusloo, põllumajanduse, tehnika, hariduse ja pedagoogika vallast.

Juba 1884. aasta 24. jaanuari „Virulane” ja „Valgus” ning 25. jaanuari „Eesti Postimees” teatasid, et dr Veske on saanud loa piltidega eestikeelse ajakirja „Oma Maa” väljaandmiseks. Järgnesid teated „Oma Maa” ilmumise kohta „Olevikus” ja „Sakalas”.⁷ Vastukajana saabus aprillis-mais toimetusele kirju üle Eestimaa, mis väljendasid lugupidamist ja tänutunnet Veske algatuse suhtes. Kirjad tõid tellimusi küll Haapsalust, Tallinnast, Rakverest, Toilast, Narvast, Väike-Maarjast, Tartust, Räpinast ja Kanepist, Viljandist, Suure-Jaanist, Kõpust, Abjast, Häädemeestelt ja Pärnust, Tõstamaalt, Kuresaarest, Kärblast, Suuremõisast, Muhu saarelt, ka Kuramaalt, Moskvastki ja Krimmi kubermangust. Tellijateks olid kooliõpetajate jt haritlaste kõrval ka põlluharijad, mõisavalitsejad, rentnikud, teenrid, kõrtsmikud, möldrid, vabrikutöölised. Sageli telliti ühe kirjaga mitu eksemplari või esitati tellimus mitmele nimele ja aadressile. Näiteks Theodor Schmidt Sindi vabrikust tellis ajakirja 5 eksemplari, sama palju J. Kuusmann Kreenholmist. Suuremad olid raamatukaupluste ja seltside tellimused. Tallinnast Buschi raamatupoest tellitud 10 eksemplari olid aprilli lõpuks müüdud ja küsiti veel 20 lisaks.⁸

Tellimusi „Oma Maale” võtsid lisaks toimetusele vastu pea kõik Eesti raamatukauplused, ka mitmed seltsid, kooliõpetajad ja eraisikud. Aastakäigu tellimishinnaks oli 1884. a 3 rubla, poolaasta — 1 rbl 75 kop ja veerandaasta — 1 rbl. Posti teel tellimise korral tuli aastakäigu hinnale lisada 1 rubla, pool- või veerandaasta tellimusele vastavalt 50 või 20 kopikat. Järgnevatel aastatel lünklikult ilmuva ajakirja tellimishind mõnevõrra odavnes. 1886. a aprilli esimeses numbris pakkus uus väljaandja tellimust aasta lõpuni koguni ühe rubla eest (posti vahenduseta). 1888. ja 1889. a oli 12-numbrilise aastakäigu hinnaks 2 rbl 50 kopikat. „Oma Maa” üksiknumbri müügihind kõikus enam-

⁶ Palvekiri vt. S. Issakov. Arhiivide peidikuist. Tallinn., 1983. Lk. 108.

⁷ Virulane, 1884, 24. jaan., nr. 4, lk. 3; Valgus, 1884, 24. jaan., nr. 7, lk. 2; Eesti Postimees, 1884, 25. jaan., nr. 4, lk. 3; Olevik, 1884, 30. jaan., nr. 5, lk. 2; Sakala, 1884, 11. veebr., nr. 6, lk. 3.

⁸ EKM EKLA (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv), f. 149, m. 39:5, l. 1 jj; f. 149, m. 39:11, l. 1 jj.

vähem raamatuturu keskmise hinna lähedal — 1884. a maksis 35 kopikat, 1887. a augustist alates 25 kop, 1890. a 30 kop, 1891. a väiksemamahulisem number taas 25 kopikat.⁹

M. Veske algne soov anda välja illustreeritud kuukirja¹⁰ täitus vaid osaliselt. Juba „Oma Maa” esimese numbri eessõnas avaldas ta piltide suhtes kahtlust ja kirjutas: „...neid on kaunis raske saada ja nad maksavad kõrget hinda. Neid võin sell mõedul anda, mill mõedul minu tööst rahwa poolt osa võetaks.”¹¹ Illustratsioone võib leida vaid „Oma Maa” esimese aastakäigu 3., 7., 8. ja 9. numbrist ning teise aastakäigu 2. numbrist.¹² Rikkalikumalt on illustreeritud vaid 1884. a juuninumber. Seda kaunistavad kolm leheküljesuurust puugravüüri: troonipärija suurvürst Nikolai Aleksandrovitši, Ivan Turgenevi ja Mihhail Lermontovi portreed.¹³ Pildid pärinevad Peterburi menukast nädalajärgest „Niva”. Veske hankis illustratsioonide klišeed vene kirjandus- ja keeleteadlase, Tartu ülikooli professori Pavel Viskovatovi vahendusel „Niva” väljaandjalt Adolf Marxilt. Kirjastaja, raamatukaupmees ja trükikojaomanik A. Marx saatis klišeed laenuks, paludes neid trükkimisel ettevaatlikult kasutada.¹⁴ Portreegravüürid Turgenevist ja Lermontovist illustreerivad nende elu ja loomingut tutvustavaid kirjutisi. Mõlemad portreed on graveerinud fotode vahendusel J. Baranovski, Turgenevi portree poola graafiku Henryk Redlichi ofordi (1882), Lermontovi — vene portretisti Kirill Gorbunovi maali (1883) järgi.¹⁵ Katkeid Turgenevi „Küti kirjadest” J. Jõgeveri tõlkes ilmus „Oma Maa” esimese aastakäigu esimesest numbrist alates. Lermontovi luule jõudis eestlasest lugejani Juhan Kunderi tõlkes viienda, augustikuu numbriga. Lermontovi poemi „Laul tsaarist Iwán Wassiljewitschist, noorest ihuhoidjast

9 Oma Maa, 1884, nr.1, lk. 32; nr. 2, lk. 64; 1885, nr. 1, lk. [1]; 1886, nr. 1, lk. [1], 1887, nr. 1, lk. [1]; 1888, nr. 1, lk. [1]; 1889, nr. 1, lk. [1]; 1890, nr. 1, lk. [1]; 1891, nr. 1, lk. [1].

10 S. Issakov. Arhiivide peidikuist, lk. 108.

11 Oma Maa, 1884, nr. 1, lk. [1].

12 Retrospektiivse rahvusbibliograafia kirjeandmetes on illustratsioonid märkimata. – Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. II, O–Ü. Tallinn., 2002. Lk. 487.

13 Oma Maa, 1884, nr. 3, lk. [65], 73 ja 81.

14 EKM EKLA, f. 149, m. 14:29, l. 1.

15 Vrd. Oma Maa, 1884, nr. 3, lk. 73 ja Нива, 1883, № 37, с. 881. Vt. Описание рукописей и изобразительных материалов Пушкинского Дома IV. И. С. Тургенев. Москва–Ленинград, 1958. С. 93–94, илл. № 569. Vrd. Oma Maa, 1884, nr. 3, lk. 81 ja Нива, 1884, № 19, с. 448. Vt. Лермонтовская энциклопедия. Москва, 1981. С. 430–431.

Andmete kindlakstegemise eest võlgnen tänu vene kultuuriloo asjatundjale Larissa Petinale Eesti Rahvusraamatukogust.

ja wahwast kaupmehest Kaláschnikovist”, mis avaldati esimese aastakäigu numbrites 7–9, illustreerib lehekülge kattev gravüür.¹⁶ See Jakob Tamme tõlgitud luuleteos ilmus 1885. a koos sama illustratsiooniga ka äratrükina 350-s eksemplaris. Müügile läks Lermontovi poeem 8-leheküljelise ehisraamiga kaunistatud paberkaantes, hinnaga 15 kopikat. On nimetamisväärne, et „Oma Maa” hakkas üsna järjekindlalt lugejale teada andma nii autorite kui ka tõlkijate(-mugandajate) nimesid — tava, mis oli meie edenevas raamatukultuuris alles juurdumas.

„Oma Maa” esimese aastakäigu tiraaž oli eestikeelse ajakirja kohta tähelepanuväärselt suur — 1200 eksemplari. Tellijaid kogunes 1884. a. siiski vaid 500¹⁷ ja suur osa trükitud numbreist jäi seisma. Veel 1887. a. algul oli kuukirja esimene aastakäik, nagu teine ja kolmaski „Oma Maa” toimetuses müügil numbrihinnaga 10 kopikat.¹⁸ Napist lugejaskonnast tingitud väike trükiarv tegi „Oma Maa” kirjastamise kulukaks ja juba esimeste numbrite väljaandmisel tekkisid Veskel rahalised puudujäägid. 5. mail ilmunud nelja trüki poognat haarava kvartkaustas teise numbriga 1200 köidetud eksemplari eest maksis ta Mattieseni trükikojale 100 rbl.¹⁹ Illustreeritud juuninumbri maksumusest, mis arvatavalt oli märksa suurem, palus trükikoda 14. juunil Veskel tasuda vähemalt poole summast. Juulis ja augustis järgnesid tungivate rahaliste nõudmistega kirjad. 1885. a. mais, mil Veske valmistus Tartust lahkuma, sai ta Mattiesenilt pika, küll delikaatselt teravaid etteheiteid peitva kirja, mis tuletas meelde 150 rubla suurust võlga eelmisest aastast.²⁰

Alates 1886. a aprillist Treffneri-Jõgeveri kätte läinud „Oma Maa” sisu ja välimus mõnevõrra muutusid. Avaldatavas hakati taotlema suuremat elulähedust ning rahvale mõistetavust ja pakuti lugemiseks lühemaid kirjatükke. Kuukirja ilukirjanduse osa kasvas, seda suuresti ka algupärase luule arvel.²¹ Endiselt ilmus tõlkeid vene kirjandusest ja ajaloost. 1886. a ajakirja kuut numbrit läbis Aleksandr Puškini poeem „Poltaava” (J. Tamme tõlkes), kaht esimest numbrit Lev Tolstoi jutustus „Mis asjast inimesed elavad”. 1887. a „Oma Maa” vahendusel sai meie lugeja tutvuda Nikolai Gogoli romaaniga „Surnud hinged” ja Ivan Krõlovi valmidega. Kuukirjas hakati avaldama tõlkeid ka teiste rahvaste kirjandusest (1886 M. de Cervantes, 1887 G. G. Byron,

16 Oma Maa, 1884, nr. 8, lk. [181].

17 Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. II, lk. 487.

18 Oma Maa, 1887, nr. 1, esikaane pöördel.

19 EKM EKLA, f. 149, m. 39:12, l. 17.

20 EKM EKLA, f. 149, m. 9:8, l. 12–15.

21 Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed. Tartu–Tallinn, 1994. Lk. 231.

1887–1888 J. F. Cooper). Ajakirja formaat läks väiksemaks, senine kvartkaust asendati oktaavkaustaga ja kaheveeruline tekstipaigutus leheküljel üheveeruliseks. Kasutusele võeti suurema poognamõõduga kvaliteedilt halvem paber ja jäädavalt kadusid kuukirja lehekülgedelt illustratsioonid. Nagu varem, läks ajakiri raamatuturule vahelduvates värvides paberkaantes. „Oma Maa” toimetuse aadressiks sai M. Veske elukoha Emajõe uulits nr 2 asemel H. Treffneri elukoht Hobuse uulits nr 2.

H. Treffner lootis, et tema väljaandel rahvapärasemaks muutuv kuukiri leiab rohkem lugejaid. Esimeses numbris teatas ta, et jätkab ajakirja väljaandmist Veske soovil ja põhimõttel ning pöördus toetuse leidmiseks rahva poole: „Mina palun lõpeks iga auustatud üksikut inimest ja üleüldse armsa Eesti rahvast mulle, kus võimalik, lahkesti appi ja kaastöötamisele tulla, kas kirjutamise ehk lugemise läbi...”²² Optimistlikult tõsteti kuukirja tiraaž 2000-le,²³ mis teadaolevail andmeil ületas teiste 1880. aastatel ilmuvate eestikeelsete ajakirjade trükiarvu.²⁴ Ent „Oma Maa” ei olnud kerge leida nišši üha kasvaval Eesti raamatuturul, mis pakkus lugejatele järjest suuremaid valikuvõimalusi sisult mitmekesisustuvate raamatute, ajakirjade ja ajalehtede hulgas. „Oma Maa” tellijas- ja ostjaskond ei kasvanud ja alates septembrikuust vähendati tiraaž 1000-le.²⁵ Kirjastajale tähendas see müügist laekuvat väiksemat sissetulekut ja ühtlasi ühe eksemplari trükihinna suurenemist. Mattieseni trükikoda arvestas oktaavkaustas „Oma Maa” 2000 eksemplari trükipoognahinnaks (paber, ladu ja trükk) 37 rbl 25 kopikat, kuulutustega paberkaante hinnaks 20 rbl ja sama palju köitmise kuludeks. 1000 eksemplari trükipoognahind oli 24 rbl 50 kopikat. Nii näiteks tuli Treffneril maksta 2-poognalise aprillinumbriga 2000 müügivalmis eksemplari eest 109 rbl 50 kopikat, sama suure septembrinumbriga 1000 eksemplari eest 69 rbl.²⁶

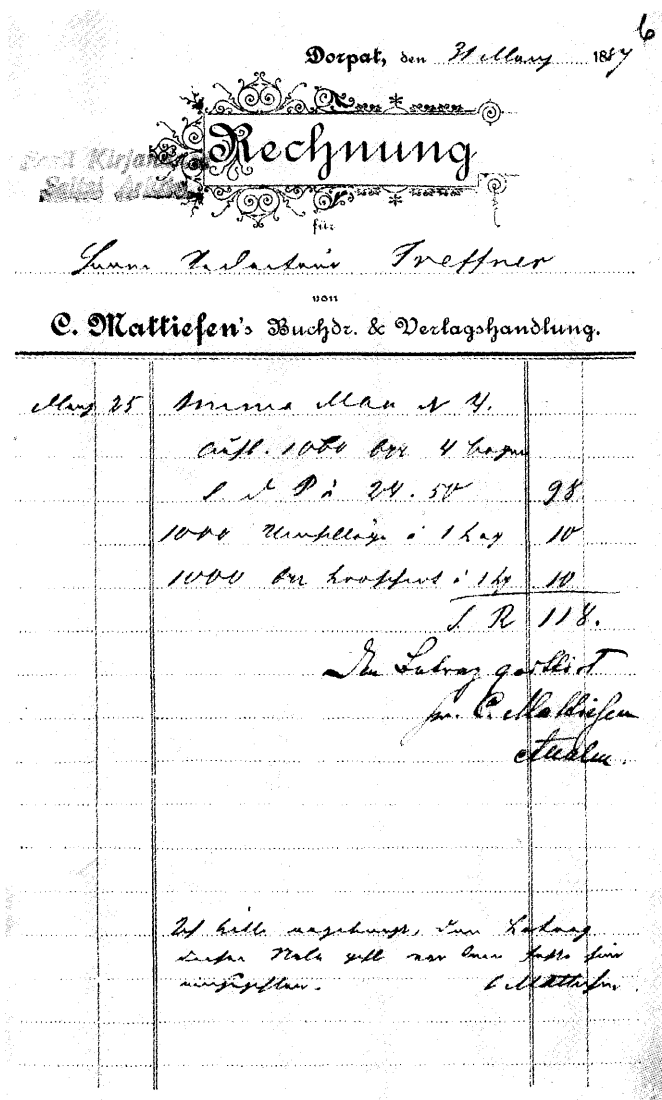
22 Oma Maa, 1886, nr. 1, lk. 3.

23 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 4-5.

24 Vrdl. ajakirjade „Meelejahutaja”, „Laulu ja mängu leht” ja „Linda” tiraažid. – Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. I, A–N. Tallinn, 2002. Lk. 404, 352, 362. Andmed „Oma Maa” tiraaži ja tellijate arvu kohta on selles väljaandes suures osas küsitavad. – Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. II, O–Ü. Tallinn, 2002. Lk. 487.

25 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 5.

26 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 4–5.

C. E. Mattieseni trükikoja arve²⁷

Nagu kaastöö puhul eestikeelsele ajakirjandusele küllaltki tavapärane, loovutas ka suur osa „Oma Maa” autoritest ja tõlkijatest oma käsikirjad tasuta. Meieni jõudnud sajakonna tellija ja kaastöölise kirjad toimetusele 1886. aastast kõnelevad, et rahalist tasu maksti kirjutatu eest haruharva. Väikese tasu — ühe rubla ja kirjamarke — sai Friedrich Kuhlbars juulinumbris ilmunud 4-

27 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 6.

leheküljelise kirjutise „Veel üks kord “Kungla”” eest. Agaralt toimetusele käsikirju saatnud teoloogiaüliõpilasele Fernando Buschmannile, kelle Eesti Kirjameeste Seltsis peetud kõne „Ilja Murumaalt” ilmus mai- ja juuninumbris (nr 2 ja 3), maksis Treffner 6 rbl ja arvestas veel ühe rubla võlaks.²⁸ Nii tuntud autorid nagu näiteks J. Kunder ja Matthias Johann Eisen²⁹ kui ka algajad olid tagasihoidlikud oma töö eest honorari küsima. Nähtavasti õhutatuna Treffneri üleskutsest aastakäigu esimeses numbris³⁰, pakkusid algajad, sageli vähese haridusega kirjamehed innukalt kaastööd ning saatsid omaalgatuslikult laule, sõnumeid ja pikemaidki kirjatükke seejuures tasust harilikult kõnelemata. Küll avaldasid „Oma Maa” autorid, tõlkijad ja kaastöö pakkujad soovi saada tasuta ajakirja numbreid või tervet aastakäiku.³¹ Teatas ju toimetuski: „Alalised kaastöölised ja teadustajad saavad „Oma Maa” ilma hinnata ja kus tarvis ja soovitaw, ka teist tänu palka.”³² Agaralt oma luuletusi ja uudiseid pakkunud ja saatnud Navesti kõrtsimehe pojale, Viljandi kreiskooli õpilasele Johannes Juhkamsonilegi saadeti tasuta ajakirja,³³ ehkki tema kirjutatu, luuletused kindlasti mitte, trükki ei jõudnudki.³⁴

Ent „Oma Maa” tellijate arv kasvas visalt ja kolmanda aastakäigu suur tiraaž kippus seisma jääma. Oktoobri algul 1886 saadeti kuukirja Peterburi kubermangu „Ilma rahata väljalautamiseks.”³⁵ „Ausalt ütelda, ei ole see ajakiri midagi väärt, tal on ainult 150 tellijat, reputatsioon on räbal,” kirjutas tegevtoimetaja J. Jõgever 26. oktoobril oma päevaraamatus.³⁶ Juba samal sügisel tahtis H. Treffner „Oma Maa” kirjastamise ja toimetamise õigused J. Jõgeverile anda ja koostas lepingu üleandmistähtpäevaga 1. jaanuar 1887. Kirjastaja väljaminekute hulgas, nagu trükkimise, paberi, köitmise ja markide kulud, ei näinud kavandatud lepe üldse ette autoritasu maksmist. Kahes eksemplaris kirjutatud leping, mis finantstingimustes oli J. Jõgeveri suhtes ilmselgelt ebaõiglane, jäi allkirjastamata.³⁷ Lahkarvamused ja vaidlused

28 EKM EKLA, f. 51, m. 36:1, l. 117–118, l. 24.

29 EKM EKLA, f. 51, m. 34:30, l. 3–4; f. 51, m. 36:1, l. 30–31.

30 Oma Maa, 1886, nr. 1, lk. 3.

31 EKM EKLA, f. 51, m. 36:1, l. 30, 84, 124, 193 jj.

32 Oma Maa, 1886, nr. 1, lk. [1], nr. 2, lk. [33], nr. 3, lk. [69], nr. 4, lk. [103], nr. 5, lk. [143].

33 EKM EKLA, f. 51, m. 36:1, l. 65–70.

34 Vt. sisukord – Oma Maa, 1886, nr. 9, lk. 295–300.

35 EKM EKLA, f. 51, m. 36:7, l. 6.

36 H. Saari. Oma Maa päevilt. Katkendeid J. Jõgeveri päevikust // Keel ja Kirjandus, 1960, nr. 6, lk. 365.

37 EKM EKLA, f. 51, m. 27:7, l. 1–4.

„Oma Maa” finantsküsimumustes vältasid 1887. a märtsini, mil J. Jõgever viimaks soostus kirjastamise koos pikaajalise võlakohustusega H. Treffneri ees enda kanda võtma. Nõrduvalt leppis ta väljavaatega kustutada umbes 1700-rublane võlg oma 200-rublasest õpetajapalgast 30 aastaga.³⁸ „Oma Maa” seaduslikuks kirjastajaks ja vastutavaks toimetajaks jäi endiselt H. Treffner.

Rahapuudus ja tellijate vähesus tekitasid J. Jõgeveris pidevalt meelepaha ja kõhklusi ajakirja jätkamiseski.³⁹ 1887. a ilmus oktaavkaustas „Oma Maa” endiselt tuhandes eksemplaris, ent hoopis korrapäratult. Veebruari–märtsi kaksiknumbrile (nr 2 ja 3) järgnev 4. number kandis daatumit 31. märts. 20. märtsiks oli ajakirjale kogunenud vaid 62 tellijat.⁴⁰ 34-leheküljelise (2½ trükipoognat) mainumbri 1000 müügiivalmis eksemplari eest tuli Mattieseni-le maksta 73 rbl 78 kopikat. Numbrile 4 ja 5 arved saabusid veel Treffneri nimele, ent tõenäoliselt tasus trükikulud J. Jõgever.⁴¹ Juuni- ja juulikuul jäi ajakiri rahapuudusel ilmunuta. Ilmselt kirjastaja positsioonilt kirjutas J. Jõgever lugejatele vabanduseks ja selgituseks, kui raske on ajakirja „oma kulu peal” välja anda — „...sest need raasukesed, mis Oma Maa tellimistest sisse tulewad on kulude kohta nagu weetilgakene meres ja wististe ei saa nii pea üks kuu leht Eesti rahwa seas nii palju lugejaid leidma, et ta iseennast ära tasuks.”⁴² Augustikuust hakati „Oma Maad” trükkima K. A. Hermann ofitsiinis ja trükikulud langesid K. A. Hermann venna, trükikoja juhataja Mihkel Hermann esitatud „Oma Maa” nr 6 arve märgib 1000 eksemplari kahe trükipoogna paberi, lao ja trükkimise maksumuseks 34 rbl. Mattieseni trükikojaga võrreldes läks poognahind 7 rbl 50 kopika võrra odavamaks, langedes 24 rbl 50 kopikalt 17 rublale. Madalamad olid ka kuukirja kaante ja köite eest nõutavad summad.⁴³ Väiksemad kulutused julgustasid nähtavasti kirjastajat alandama numbri müügihinna 35-lt 25-le kopikale. Ent rahalised puudujäägid kestsid. Ometi otsustas entusiastlik J. Jõgever „Oma Maa” väljaandmist jätkata. Oktoobrikuus võttis ta trükikulude katmiseks Eesti Kirjameeste Seltsilt 50 rbl lühiajalist laenu. 30. oktoobril kirjutas ta päeva- raamatusse: „Nüüd tulen järgmisele otsusele: ainult endale elada ma ei oska, võin elada ainult nii, et ka teistele abiks olen. Seda ma saan kõige paremini siis, kui annan lehte välja... Igal juhul ei killusta ma edaspidi enam jõudu,

38 H. Saari. Oma Maa päevilt, lk. 365–367.

39 H. Saari. Oma Maa päevilt, lk. 367–369.

40 H. Saari. Oma Maa päevilt, lk. 367.

41 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 6, 10; H. Saari, Oma maa päevilt, lk. 367.

42 EKM EKLA, f. 51, m. 14:26, l. 1–2. Kirjutis jäi trükis avaldamata.

43 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 16 jj, vrdl. l. 6 jj.

vaid kasutan seda täielikult „Oma Maa” jaoks. Ma ei hakka kirjutama hari-tud eestlaste jaoks, kes mingisugust eesti lehte niikuinii ei loe, vaid talu-poegadele. Ma püüan neile anda teadmisi, mida kool neile ei anna: põllu-majandusest jm.”⁴⁴

Aastakäigu kaks viimast, 9. ja 10. number jõudsid müügile lühikese ajavahemikuga novembris. Tuhandes eksemplaris trükitud kuukirjale kogu-nes aasta jooksul tellijaid loodetust märksa vähem. 1887. a „Oma Maa” abo-nentide alfabeetiline nimestik hõlmab nähtavasti ka 1886. a tellimusi ja 1887. a tellijate arvuks võiks kahtlusega lugeda vaid 180–200. Üksikisikute kõrval registreerib nimestik ka raamatukauplusi, ajalehtede ja ajakirjade toi-metusi, Eestis tegutsevaid seltse ning Soome Kirjanduse Seltsi.⁴⁵

Täielikud 12 numbriga aastakäigud ilmusid esma- ja ainukordselt 1888. ja 1889. aastal. 1888. a kuukirjanumbrid avaldasid üsna rohkesti eesti kirjan-dus-, haridus- ja kultuuriellu puutuvat. Üheksandas numbris ilmus M. Veske ekspeditsiooni kokkuvõte „Uurimise reis Tscheremislaste juure”. J. Jõgeveri rahvusküsimust puudutav kirjutis „Luuleaeg” viiendas numbris viis tolle-aegse ajakirjanduse poleemikani ja tõi autorile kaela süüdistusi rahvus-vaenulikkuseski.⁴⁶

1888. a kolme esimese ligikaudu 30-leheküljelise numbriga tiraaž oli endiselt 1000 ja poogna trükihind endiselt 17 rbl. Aprillinumbrist alates lan-getati tiraaž 500-le, ent väiksemamahuliseks muutunud numbrite trükipoog-nahinnaks jäi siiski 16 või 15 rbl olenevalt trükikirja suuruselt. Näiteks kasutati mai- ja juuninumbris tavapärase 10-punktilise korpuskirja kõrval ka 12-punktilist tsiitserokirja, mis langetas poognahinna 15 rublale. Maksumu-se arvestamisel võttis trükikoda aluseks tingtrükipoognana 16 lehekülge, hoolimata, kas tegemist oli suurema oktaavkaustaks murtud poognaga (näit. nr 11) või nagu enamuse numbrite puhul, väiksemamõõtmeliste kvartkaus-taks murtud poognatega. Nii hõlmab 1888. a „Oma Maa” J. Jõgeverile esitatud arvete järgi 16¼ tingtrükipoognat,⁴⁷ kuukirja leheküljeveerisele trükitud poognatähiste järgi 30½ trükipoognat. M. Hermannil esitatud arvetest näh-tub, et kirjastajal J. Jõgeveril tuli tasuda ka tsensori parandustega seotud trükikulud.⁴⁸ Tagasihoidlike honoraride maksmisele sel aastal vihjab kokku-

---

44 H. Saari. Oma Maa päevilt, lk. 368–369.

45 EKM EKLA, f. 51, m. 36:6, l. 1–30.

46 Eesti ajakirjanduse teed ja risteed, lk. 232–233.

47 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 28–30, l. 20, 22 jj; vrld. sealsamas köitmise ja kaanepaberi hinnad.

48 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 22, vt. ka l. 18.

võtlik arve J. Jõgeveri kui kirjastaja ja toimetaja rahaliste väljaminekute kohta aastatel 1886, 1887 ja 1888. Trükikulude, postikulude ja korrektuuri maksumuse kõrval märgitakse siin ühe klausli all: töö ja tasu kirjanikele: 1887. a — 200 rbl ja 1888. a — 300 rbl. 1886. a andmetega võrreldes võib küll arvata, et suurema osa neist summadest haaras Jõgeveri enda toimetustöö tasu arvestus.⁴⁹

1889. a „Oma Maa”, mis ilmus jätkuvalt tiraažiga 500,⁵⁰ oli kõikidest aastakäikudest ulatuslikem. 936-leheküljeliseks kasvas aastakäik eelkõige tõkeliste lugude ja järjejuttude arvel. Vähetuntud autorite kõrval väärrib nimetamist Nikolai Gogol, kelle jutustus „Wij ehk maawaimude pealik” läbis kuukirja kaht esimest numbrit. Endiselt avaldati algupärast luulet ja informatsiooni eestikeelsetest raamatutest.

„Oma Maa” püsis meie ajakirjandusväljal väga suures osas tänu K. A. Hermannile, kes toetas Jõgeveri nõu ja jõuga finantsküsimustes. Hoolimata maksmata arvetest jätkati ta trükikojas kuukirja trükkimist. K. A. Hermann kirjastest J. Jõgeverile nähtub, et ta kandis rahalist vastutust J. Jõgeveri vekslite vormistamisel, leidis vajaduse korral ka teisi käendajaid, organiseeris laenu saamist küll Pihkva, küll Tartu pangast ja maksis oma taskust laenuintressegi. Järjekindlalt andis ta J. Jõgeverile aru „Oma Maa” rahalisest seisust, esitas korrektseid arveid trükikulude ning teiste kuukirjaga seotud kulutuste kohta. 1888. ja 1889. a avaldas ta „Postimehes” 50%-lise hinnaalandusega „Oma Maa” kuulutusi. 1889. a trükiti ajakirja reklaamiks 300 plakatit maksumusega 3 rbl.⁵¹ 1889. a lõpus, kui J. Jõgever asus tööle Tallinna ja Rakvere ringkonna rahvakoolide inspektorina ja viibis Tartust eemal, jäi „Oma Maa” toimetamine suures osas Treffneri gümnaasiumi õpetaja Tõnis Grünbergi hooleks. Temaigi asus entusiasmiga kuukirja lehekülgi sisustama, saatis käsikirju J. Jõgeverile tutvumiseks ja küsis kirja teel nõu avaldatava kohta. Vastutustundlikult esitas ta Jõgeverile igakuiseid „rehnungeid” „Oma Maa” sissetulekutest ja väljaminekutest. Omakorda seisis ta silmitsi rahaliste puudujääkidega ja asus maadlema J. Jõgeveri võlgade ning vekslitega.⁵² 1889. a seitsme viimase numbri kulutused olid trükikojale tasumata. Senisest märksa ulatuslikuma, 70–80-leheküljelise numbri müügivalmis tiraaži maksumuseks arvestas trükikoda 86 rbl 30 kopikat. Pool poognat suurema, 88-leheküljelise 11. numbri eest tuli tasuda 95 rbl 30 kopikat. J. Jõgeveri võlg koos reklaami-

49 EKM EKLA, f. 51, m. 36:3, l. 21.

50 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 9 ja 11.

51 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 1–11 jj; f. 51, m. 36:3, l. 16–30.

52 EKM EKLA, f. 51, m. 1:13, l. 1 jj.

kuludega ulatus üle 650 rbl, sealhulgas Hermannini käendusel 400-rublane veksel Pihkva pangas maksutähtajaga veebruar 1890.⁵³

Siiski hakati 1890. a jaanuaris trükkima „Oma Maa” seitsmendat aasta-käiku, suurendades trükiarvu 800-ni.⁵⁴ Sel aastal jõudis ilmuda vaid neli numbrit ja nende lehekülgi kattis suures osas inglise menükirjaniku Frederick Marryat'i romaan „Peter Simpel”. „„Oma Maa” sisu on põnevad armastuse jutud (romaanid), uudisjutud, reisi ja jahilood, tähtsate ajaloo sündmuste kirjeldused,” kõlas reklaam kuukirja kaanel.⁵⁵ Nagu T. Grünbergi kirjadest Jõgeverile nähtub, maksti aktiivsetele kaastöölisele ka mõnevõrra honorari. 1884. aastast alates „Oma Maa” autori ja tõlkijana töötanud Maximilian Pödderile, kelle 5–9 lehekülge hõlmavaid mitmesuguse sisuga kirjutisi ilmus igas 1890. a numbris, maksti jaanuaris ta enda nõudmisel 9 rbl, veebruaris 5 rbl ja aprillis 8 rbl.⁵⁶ Kanepist pärit koolmeistri, seltsi- ja muusikategelase Adolf Danieli luuletusi ja luuletõlkeid leidub üsna rohkesti 1889. ja 1890. a „Oma Maas”. 22. jaanuaril 1890 kinnitab ta allkirjaga, et on saanud tasu 27 rbl 53 kopikat.⁵⁷

Kuna 1890. a ilmunud kolme numbri trükikulud ja veel osa eelmise aasta võlast olid tasumata, teatas K. A. Hermann 12. aprillil J. Jõgeverile, et aprillinumber jääb viimaseks, mis veel ilmuda võib. Kohtu teel Jõgeverilt võlga sisse nõuda oli talle vastumeelne. „Kohtukäteandmisest tuleb muidugi Teile nii hästi kui minule suur häbi ja pahandus,” märkis ta samas kirjas.⁵⁸ Hermann pöördus abi ja nõu saamiseks ka H. Treffneri kui „Oma Maa” *de jure* kirjastaja ja vastutava toimetaja poole. Tartus sõlmitud Treffneri-Jõgeveri kokkulepe oli määranud kirjastajaks Jõgeveri ja teinud ta ühtlasi Treffneri kauaaegseks võlglaseks. Treffner toetas Hermannini nõudmisi Jõgeveri vastu ja oli nõus ka kohtus sellesuunalisi tunnistusi andma.⁵⁹ Võlgades Jõgever püüdis nähtavasti „Oma Maa” kirjastaja kohalt taganeda ja ka rahalised kohustused Grünbergi kanda jätta. Mainumbri käsikirja võttis trükikoda siiski veel vastu, ent kuu lõpus andis Hermann korralduse trükkimine peatada.⁶⁰

53 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 9 ja 11.

54 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 11.

55 Oma Maa, 1890, nr. 2–4, esikaane pöördel.

56 EKM EKLA, f. 51, m. 1:13, l. 13, 18 ja 34.

57 EKM EKLA, f. 51, m. 1:13, l. 10, vt. ka l. 12v

58 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 16.

59 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 22 ja 24.

60 EKM EKLA, f. 51, m. 1:13, l. 36-37; f. 51, m. 1:16, l. 22.

Trükikoja juhataja Mihkel Hermanni teatel oli esimene trükipoogen laotud, kuid „... kauemini ei wõi tähti koos hoida”, kirjutas ta 1. juunil Jõgeverile.⁶¹

Eesti Kirjanduse
Sõltel Arhiiv.

Tuleb korda Jõgever!

Kaifin' ei h. Pleyeri juures. Tema
ei ütelnud muud kui jeda, et tema raha
määratavates pangas olla ja et ille Jõe
oli alla raha müügil. Olge siis nii
hää ja rääkige ise temaga. Kuni ta Teile
ka fuloraha ei anna, siis räägi võite
et tema mine pääl pangast laenu,
sest et temal pangas raha on, siis
hannab see, kui tema kavandis
tuleja koma mine solo-vesti folile
kirjutat. Salu Teid räägi võimalik
teha, et ma ülehombest raha saan
muud on kimpas hoides. Teile saab
see wistuti võimalik olla kui jamein
jaada, ja kui Pleyerile haid jona anate,
siis teeb ta jeda Teile võimalikuks.

Tervitades -

K. A. Hermann.

Tartu
25. sept. 1889.

K. A. Hermann kiri J. Jõgeverile 25.09.1889⁶²

Üle kolme aasta oli K. A. Hermann suhtunud erakordse kannatlikkuse, vastutus- ja missioonitundega „Oma Maa” trükkimise ja kirjastamise raskustesse. Nagu enesestmõistetavalt oli ta asunud kaasosalisena „Oma Maa” kirjastaja kohustusi kandma. Võlgades J. Jõgever ei lasknud end maksmata arvetest kuigivõrd häirida. Meelekindlalt püsis ta „Oma Maa” jätkamise mõtte juures ja püüdis leida omapoolset lahendust kuukirja päästmiseks. 1891. a 30. jaanuari päevikulehekülgedel kavandas ta uue plaani — anda

61 EKM EKLA, f. 51, m. 1:17, l. 1.

62 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 2–3.

välja mahult märksa tagasihoidlikumat, vaid ühepoognalise numbrimahuga „Oma Maad”. Poogna ulatusest poole pidid hõlmama teaduslikud artiklid eesti etnograafiast, ajaloo- ja kirjandusest, ühe veerandi kohaliku elu uudised ja neljanda veerandi uute raamatute arvustused.⁶³ Rahalisi vahendeid lootis Jõgever leida „Oma Maa” kirjastamise õiguse järjekordsest edasimüügist või ka selle õiguse Treffnerile tagastamise teel. Jõgeveri kavandatu piirdus siiski vaid ühe numbril ilmumisega 1. aprillil 1891. a. Meieni jõudnud Treffneri-Jõgeveri napp korrespondents lubab oletada, et see 48-leheküljeline aprillinumber jõudis lugejateni tänu Treffneri toele nii trükikulude maksmise kui ka toimetamise osas.⁶⁴ Erinevalt varem avaldatud „Oma Maa” numbritest, mis Treffneri nime jätsid tagasihoidlikule kohale⁶⁵ ja 1890. a. hoopis trükkimata, on viimaseks jäänud numbril õhukese, pea värvitu paberkaane keskele jämekirjas trükitud: Vastutaja toimetaja Hugo Treffner. Sisult on number täiesti erinev Jõgeveri-Grünbergi toimetatud „Oma Maast”. Alanud Lydia Koidula luuletusega ja käsitlusega Heinrich Gösekenist on number põhiosas pühendatud aasta eest manalasse varisenud Mihkel Veske mälestusele. Sisaldab ulatusliku ülevaate A. Danieli sulest Veske elu ja tegevuse kohta koos tööde bibliograafiaga, Jakob Tamme ning mitmete vähemtuntud autorite leina- ja mälestuslaule. Numbris ilmub ka juubelipuhune kirjutis „Vanemuise” seltsist ja informatsiooni Eesti Kirjameeste Seltsi tegevusest. Ei puudu ka arvustused ilmunud eestikeelsest kirjandusest. Avaldamata jäi lubatud järg lugejaid peibutavale põnevusloole „Peter Simpel”.

Kahjuks lõppes selle läbinisti eestiainelise kultuuriloolise numbriga „Oma Maa” ilmumine. Ent maksmata võlad koormasid „hingama läinud” „Oma Maa” väljaandjaid veel aastaid. 15. detsembril 1896. a. teatas K. A. Hermann J. Jõgeverile talle omase korrektsusega maksmata trükikulude ja pangaintresside võla — 76 rubla 52 kopikat. „Arwan muidugi, et Teile see wana arwe raske ja meele-wastane õiendada on, selle pärast loodan, et wõin Teile ehk edespidi maksmist kergitada, kui selle kohta oleme kokku leppinud. Palun mitte pahaks panna, et seda wana asja pidin seletama...”⁶⁶ — lõpetas kirja kõikemõistvalt sooja südamega Karl August Hermann. On ehk märkimisväärne, et kui J. Jõgever 10 aastat hiljem asutas ajakirja „Eesti Kirjandus”, mida toimetas 1915. aastani, võttis ta algusaastatel 1906–1907 taas enda kanda kirjastaja rasked kohustused.

63 H. Saari. Oma Maa päevilt, lk. 369.

64 EKM EKLA, f. 51, m. 25:24, l. 1-2; f. 51, m. 3:41, l. 3.

65 Keskse kohal on Treffneri nimi „Oma Maa” 1888. a. aastakäigu tiitellehel.

66 EKM EKLA, f. 51, m. 1:16, l. 45.

„Oma Maa” väljaandmise lugu tahab olla üheks näiteks, kuivõrd suurte, halvemal juhul ületamatutegi raskustega oli seotud eestikeelse kirjasõna lugejani viimine 19. sajandi lõpukümnenditel. Kirjutatu peaks ühtlasi iseloomustama rahvuslikke aateid kandvate kirjameeste siirast tahet rahvale teadmisi jagada ja ta silmaringi avardada. Nagu „Oma Maa” kirjastajate ja toimetajate püüdlused ja pingutused lähtusid suures osas missioonitundest, nii ka kuukirja autorite, tõlkijate ning kirjasaatjate töö ja tegevus. Loovutas ju suur osa „Oma Maa” kaastöölistest oma käsikirjad heal meelel tasuta. „Oma Maa” väljaandmisse suhtuti nagu ühisüritusse, mida oma kirjatööga sooviti toetada. Üsna kõnekas on „Oma Maas” esimesest aastakäigust alates rohkesti luuletusi ja luuletõlkeid avaldanud Jakob Tamme kiri Jaan Jõgeverile 1887. a novembrist. Kirja autor tunneb otse kohustust ajakirjale järjest uusi luuletöid saata. Kaugel sellest, et oma töö eest honorari küsida, tagasihoidlik luuletaja hoopis pelgab, et tema võiks „Oma Maa” „oma töödega üle laenetada ja teiste töösi sealt eemale tõrjuda.”⁶⁷ Ka kuukirja tellimuste vastuvõtjate ja edasimüüjate lai võrk, mis lisaks raamatukauplustele hõlmas seltse ja eraisikuid, aitas kaasa, et „Oma Maa” püsis seitse aastat meie ajakirjandusväljal.

---

67 EKM EKLA, f. 51, m. 3:32, l. 1–2.

KARL MORGENSTERN JA TARTU KANTIANA¹

Mare Rand

1808. aastal nägid Leipzgis trükivalgust Tartu ülikooli professori Johann Karl Simon Morgensterni (1770–1852) kolm avalikku kõnet, peetud aastatel 1804–1805.² Enne käsikirja loovutamist kirjastajale septembris 1807 oli autor lisanud kõnedele kommentaarid ja kahe Friedrich Schilleri poolt Immanuel Kantile saadetud kirja tekstid (Jena, 13. juuni 1794 ja 1. märts 1795). Sellest sai Karl Morgensterni esimene publikatsioon kirjadest, „mis Kanti pärandist on sõber Jäsche heatahtlikkusest minu käes”³. Nii astus Karl Morgenstern teise Tartu ülikooli professori — Gottlob Benjamin Jäsche (1762–1842) kõrval suure Königsbergi mõtleja Immanuel Kanti (1724–1804) vaimse pärandiga tegelejate hulka. Millistel eeldustel ja mil määral siis?

Et Karl Morgensterni ikka veel üllatusi pakkuv asisikuarhiivis tuli mõne aja eest ilmsiks kaks sajandit varjul olnud Kanti omakäeline kirjaleheke, oli põhjust süüvida Morgensterni osasse Tartu Ülikooli Raamatukogus oleva, nn Tartu *Kantiana* saatuses. Tuttavam on selle Morgensterni-järgne üsna kirju ajalugu, mis on seotud Kanti säilinud käsikirjapärandi uurimise ja publitseerimise alustamisega Kuninglikus Preisi Teaduste Akadeemias 19. sajandi lõpul. Sel otstarbel Tartust 1895. a ja osaliselt veel järgnevatel aastatel laenatud Kanti käsikirjavara läbitöötamine osutus teadlastele arvatust keerukamaks. Töö Tartu *Kantiana* kallal vältas vaheaegadega enam kui pool sajandit ja päädis Kanti kogutud teoste „Kant's gesammelte Schriften” (edaspidi AA — Akademie-Ausgabe; akadeemiline väljaanne) III. seeria viimase

---

1 Sama pealkirja all 2005. a Tartu Ülikooli Raamatukogus peetud ettekanne tugines autori tol ajal käsikirjas olnud uurimusele ülevaatele, mis nüüdseks on trükist ilmunud. – Rand, M. *Rara rarissima* im Bibliotheksbestand : Die Tartuer/Dorpater *Kantiana* // Books and Libraries in the Baltic Sea Region from the 16th to the 18th Century / Ed. by L. Kõiv, T. Reimo. Tallinn, 2006. Pp. 93–109. Käesolevas artiklis on ettekannet oluliselt täiendatud.

2 K. Morgenstern. Johannes Müller oder Plan im Leben nebst Plan im Lesen und von den Grenzen weiblicher Bildung. Drey Reden. Leipzig, 1808.

3 K. Morgenstern, 1808, lk. 87–89.

köite ilmumisega 1955. aastal.⁴ Selle aja jooksul rändasid käsikirjad ühe uurija käest teise kätte kuni kadusid vaateväljalt hoopiski. Nii eesti, vene kui saksa teadlased pidasid Tartu *Kantianat* viimases sõjas hukkunuks, tehes siiski pingutusi selle jälgede leidmiseks.⁵ Käsikirjade taasleidmisel tuli tunnistada, et need oli aastakümnete vältel asunud otse teadlaste silme all — kirjakoited ja üks loengukompendium Berliin-Brandenburgi Teaduste Akadeemia Arhiivis, teine loengukäsikiri deposiidina Göttingeni ülikooli raamatukogus ja midagi oli siiski alles ka Tartus.⁶ 1995. aasta sügisel võis Tartu Ülikooli Raamatukogu lugeda selle saja-aastase laenutuse lõpetatuks ja tagastatud käiskirjavara asetati oma kohale.⁷

On üldteada, et Kanti käsikirjapärandi tõi Tartusse 1802. aastal ülikoolis filosoofiaprofessorina tööle asunud G. B. Jäsche, üks Kanti õpilasi. Selle fakti teaduslik tõestamine on tegelnud küsimustega: *miks* olid käsikirjad Jäsche käes? *kas* Jäsche tõi need kõik Tartusse? *millal* ja *mis täpselt* Kanti käsikirjapärandist Tartusse jõudis? Vastust *miks*-küsimusele on uurijad selgitanud kõige ammendavamalt. Küsimustele *kas*, *millal* ning *mis täpselt* püüdis oma doktoritöös vastata üks tänapäeva juhtivaid Kanti pärandi uurijaid dr Werner Stark Marburgist ja pidi tõdema, et need jäävad teatud määral ikka veel õhku.⁸

Immanuel Kanti vaimset pärandit uuritakse juba kaks sajandit. Kaasajal tegeleb sellega Saksamaal mitu uurimiskeskust ning mitmes mäluasutuses

4 Kant's gesammelte Schriften. Bd. 1–25, 27–29. Berlin, 1900–1997. Lõpule viimata akadeemilisel väljaandel on neli seeriat: I. Teosed, II. Kirjavahetus, III. Käsikirjapärand, IV. Loengud.

Käesolevas artiklis kasutatakse akadeemilises väljaandes publitseeritud kirjadele viitamisel lühendit AA koos kirja registrinumbriga kirjavahetuse 2., täiendatud väljaandes (Berlin, 1922), sulgudes on lisatud 1. väljaande (Berlin, 1900–1902) registrinumber.

5 A. В. Гулыга ; Л. Н. Столович ; Х. Л. Танклер. О рукописном наследии Канта в Тартуском университете // Вопросы теоретического наследия Иммануила Канта. 4. Калининград, 1979. С. 140–143 tutvustas teadusavalikkusele Tartu *Kantiana* otsinguid, millega hiljem liitus ka prof Rudolf Malter, Kanti-uurija Saksa LV-st.

6 L. Stolovitš, Tartu kantiaana // Sirp ja Vasar, 1989, 11. jaan., nr. 2, lk. 5; L. Stolovitš. Kanti käsikiri Tartus // Sirp ja Vasar, 1984, 7. sept., nr. 36, lk. 2–3, 14.

7 L. Stolovitš. Tartu *Kantiana* jõudis koju // Postimees, 1995, 23. nov., nr. 272, lk. 20; M. Rand. Tartu *Kantiana* kogunemisest // Postimees, 1995, 23. nov., nr. 272, lk. 20.

8 W. Stark. Nachforschungen zu Briefen und Handschriften Immanuel Kants. Berlin, 1993. See monograafia, mis koondas kogu toonase teadmise antud küsimuses, sh ka Tartu *Kantiana* saatuses, on aluseks käesolevale käsitlusele. Seetõttu ei ole autor pidanud sellele ja W. Starki uurimusele eelnenud varasematele käsitlustele viitamist alati vajalikuks.

on aastate vältel ilmsiks tulnud ka uut uurimisainest — Kanti seniteadmata kirju, käsikirju või loengute üleskirjutusi.⁹ Nüüd kui 19. sajandi lõpus publitseerimiseks välja laenatud Kanti käsikirjavara on Tartus tagasi ja uusi leide esile kerkinud, on vajalik siinsete kogude ning arhiiviallikate täiendav uurimine. Seda soodustab Tartu ülikooli raamatukogu esimese direktori prof Karl Morgensterni mitmekülgsest ameti-, teadus- ja huvitegevusest jäänud arhiivipärand, mis pakub rikkalikke allikaid 18. sajandi lõpu ja 19. sajandi algupoole saksa teadus- ja kirjandusloo ning nende Tartu refleksioonide uurimiseks.

Magdeburgist pärit Karl Morgenstern õppis Halle ülikoolis 1788–1794. Klassikalist filoloogiat õppis ta selle teadusharu ühe rajaja, professor Friedrich August Wolfi (1759–1824) juhendamisel. Filosoofiasse juhatas teda valgustusfilosoof professor Johann August Eberhard (1739–1809). Mõlemal õpetlasel oli oluline osa oma kasvandiku kujunemisel, kuid siinkohal on puudutatud eelkõige Morgensterni filosoofiaõpinguid.

Halle ja Marburgi ülikooli professor, Leibnizi õpetuse arendaja Christian von Wolff (1679–1754) oli viinud filosoofias läbimurdele ratsionalismi suuna, mis oli valitsev kuni I. Kanti kriitilise õpetuse levimiseni 18. sajandi lõpul. Wolffi õpilased, ideede järgijad ning ametijärglased Halle ülikoolis olid Alexander Gottlieb Baumgarten (1714–1762) ja Georg Friedrich Meier (1718–1777), kelle tööde järgi luges vastavalt metafüüsikat ja loogikat ka Kant Königsbergis. Meieri surma järel kandis seda suunda Halles edasi J. A. Eberhard, kes polnud küll filosoofina nii tugev kui reetorina. K. Morgenstern kuulus esimestel stuudiumiaastatel Eberhardi esteetika, metafüüsika, loogika, moraalifilosoofia ja filosoofiaajaloo loenguid, viimases Kanti kriitilise filosoofiani ei jõutud. Kantiga polemiseeris Eberhard trükisõnas. Selle mõju oli aga Halle professorile sedavõrd ebasoodne, et üliõpilaste poolt hinnatud õpetlane pidi 1790. aastate keskel muudele uurimisaladele suunduma. Soovimata rikkuda head vahekorda Eberhardiga, kuulus Morgenstern 1790. aastate algul Halles ka teise filosoofiaprofessori, tulise kantiaani Ludwig

---

9 Keskne koht Kanti pärandi kogumises ja kättesaadavaks tegemises on Marburgi ülikooli filosoofiainstituudi Kanti arhiivil (Kant-Archiv Marburg). Seal koostatakse ka pärast AA kirjakoitude ilmumist (1. väljaanne 1900–1902, registrid ja täiendused 1922 (kd. 10–13), uued täiendused 1955 (kd. 23)) päevavalgele tulnud, publitseerimata Kanti kirjade elektroonilist nimestikku. – URL: [http://www.uni-marburg.de/kant/webseite/ ka_nonaa.htm](http://www.uni-marburg.de/kant/webseite/ka_nonaa.htm) [19.12.2006]. Akadeemilise väljaande köited 1–23, sealhulgas kogu Kanti kirjakorpus, on tehtud digitaalselt kättesaadavaks Bonni ülikoolis. – URL: <http://www.ikp.uni-bonn.de/kant/>

Heinrich von Jakobi (1759–1827) loenguid, kelle seisukohtadega ta siiski alati polevat nõustunud. Ise alustas Morgenstern filosoofiaajaloo loengute pidamist 1793. aastal Halle ladinakoolis J. G. Gurlitti populaarsema käsitluse alusel, ka järgmisel aastal alustatud akadeemilistes loengutes tugines ta esialgu sellele. Loengutes käsitles Morgenstern juba üsna põhjalikult Kanti, ülevaatlikult ka Fichtet ja Schellingit. Hiljem on Morgenstern Halles peetud loengute nelja mahukasse käsikirjaköitesse lisanud peamiselt bibliograafilisi täiendusi.¹⁰

Halle ülikoolis juba erakorraliseks professoriks tõusnud Morgenstern siirdus 1798. aastal klassikalise filoloogia professoriks Danzigi *Athenaeumi*, lootes saada seal oma plaanide teostamiseks paremaid võimalusi. Oma päevaraamatusse tegi ta ülestähendusi igapäevase akadeemilise töö ja haridusliku lektüüri kohta, need lubavad süüvida noore õpetlase mõttemaailma ja jälgida läbikäimist kolleegide ning teiste auväärsete danziglastega. 16. septembrist 1801 lisandusid Morgensterni suhtlusringkonda kaks uut nime: Königsbergist saabunud filosoof Gottlob Benjamin Jäsche ja teoloog-filoloog Friedrich Theodor Rink (1770–1811).¹¹ Nad olid Immanuel Kanti õpilased, kellele vananev teadlane oli sajandi lõpul teadaolevalt usaldanud oma käsikirjade ja kirjavahetuse publitseerimise.

Alam-Sileesia pastoriperest pärit G. B. Jäsche õppis Halle ülikoolis aastatel 1783–1785 teoloogiastuudiumi kõrval ka filosoofiat. Leibnizi-Wolffi õpetusse sisenen ta professor Eberhardi juhtimisel nagu Karl Morgensterngi mõni aasta hiljem. Kui Jäsche teoloogilise karjääri lootused nurjusid, tegi ta 1791. aastal oma elu määrava otsuse, suundudes filosoofiaõpingutele Königsbergi. Järgneval kümnendil sai Jäsche lähedaseks Kantiga, kes toetas teda teadustöös ja muuski. Just Kanti soovitusel töötas Jäsche mõnda aega koduõpetajana Kuramaal. Omandanud Halles 1795 doktorikraadi, habiliterus Jäsche 1799. aastal Königsbergis Kanti heakskiidul akadeemiliseks eradotsendiks ja temast sai üks õpetlase lähemaid kaastöötajaid.

---

10 Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond (edaspidi TÜR KHO), Mrg CCLI. Kanti õpetuse alused filosoofia õpetamisse Tartu ülikoolis kinnistasid Jäsche ja Morgenstern, kes oma professuurist tulenevalt luges ka esteetikaloenguid. K. Morgensterni arhiivipärandis leidub palju erinevate loengute üleskirjutusi stuudiumiajast ning enda peetud loengute kontsepte. Kuulatud ja peetud loengute eeskujud ning arendamist on Morgenstern kommenteerinud oma käsikirjakogu omakäelises kataloogis „Katalog von K. Morgensterns Handschriften-Sammlung”. [Um 1843] – TÜR KHO.

11 TÜR KHO, Mrg DXCII, l. 92.

Pommerist pärit Fr. Th. Rink õppis Königsbergi ülikoolis ja kuulas seal aastatel 1786–1789 ka Kanti loenguid. Sellele järgnes filoloogiline enesetäiendamine Leideni ülikoolis sajandi suurimate filoloogide hulka arvatud Heinrich Albert Schulteni ja David Ruhnkeni juures. Seesama Leideni professor D. Ruhnken (1723–1798), Immanuel Kanti koolisõber varasest noorusest Königsbergis, on järgnevas käsitluses oluline persoon. 1795 pöördus Rink Königsbergi tagasi, sai seal Kanti kaastöötajaks ja oli tema igapäevane lauakülaline. 1798 omandas noor filosoofiaprofessor Rink doktorikraadi ka teoloogias, millele kaks aastat hiljem järgnes samas teoloogiaprofessuur.

Niisiis töötasid Jäsche ja Rink, mõlemad noored ja võimekad mehed, 18. sajandi lõpus Königsbergis koos vananeva Kantiga, kes oli selleks ajaks loengupidamise ülikoolis lõpetanud. Esimest testamenti koostades oli Kant 1791. aastal määranud kõik oma käsikirjad hävitamisele, kuna neid võidakse äärmiselt halva loetavuse tõttu valesti mõista. Ta jõudis avaldada vaid ühe loengukogumiku. Nimelt ilmus 1798 Königsbergis „Anthropologie in pragmatischer Hinsicht”, mis jäi üldse viimaseks suuremaks teoseks, mida vana filosoof veel ise välja andis. Millalgi seejärel näib ta aga olevat oma varasemat seisukohta käsikirjade saatuse suhtes revideerinud, usaldades raske editsioonitöö oma õpilastele, eelpoolnimetatud Jäschele ja Rinkile. Viimase töö tulemusena ilmusid mõne aasta pärast Kanti „Physische Geographie” (Königsberg, 1802) ja „Ueber Pädagogik” (Königsberg, 1803).

Jäsche, keda Kant hindas kui üht parimat kriitilise filosoofia tundjat, pidi avalikkuse ette tooma tema nelja aastakümne vältel (s.o aastatel 1755–1796) peetud loogika- ja metafüüsikaloengud. Võrreldes Rinkiga oli Jäsche töö vastutusrikkam, sest talle olid usaldatud Kanti filosoofias keskse tähendusega tekstid. Loogikaloenguid oli Kant vähemalt 1765. aastast peale pidanud eelpoolnimetatud Wolff'i õpetuse järgija Georg Friedrich Meieri „Auszug aus der Vernunftlehre” 1752. aasta Halle väljaande järgi, metafüüsikaloengute aluseks oli teise Halle filosoofi Alexander Gottlieb Baumgarteni „*Metaphysica*”.¹² Kanti omakäelised, pidevalt täiendatud loengumärkmed käsiraamatutena kasutatud eksemplaride lehtede vabadel pindadel ja juurde-

12 Kanti metafüüsikaloengute käsiraamatuna tunti Tartus asuvat A. G. Baumgarteni „*Metaphysica*” 4. väljaannet (Halle, 1757). 2000. a tuvastati, et üks Poola TA Raamatukogus asuv 3. väljaande (Halle, 1750) eksemplar sisaldab samuti Kanti märkmeid. Raamatu oli omandanud 1811. a tollane Danzigi Raamatukogu Fr. Th. Rinki raamatukogu oksjonilt. – W. Stark. Mit der Feder in der Hand: Ein kurzer Blick auf Kants Schreibtisch // Immanuel Kant : Erkenntnis–Freiheit–Frieden / Hrg. von L. Grimoni ; M. Will. Duisburg, 2005. S. 76.

kõidetud vahelehtedel võimaldavad uurida, kuidas ja millega Kant nende wolfiaanidest autorite õpetuse aastakümneid väldanud visa tööga ületas. Jäsche poolt ettevalmistatud „Immanuel Kants Logik : ein Handbuch zu Vorlesungen” ilmuski 1800. aasta sügisel Königsbergis. Publik oli oodanud aga Kanti tekstide täielikku publikatsiooni ja nii on väljaanne kutsunud ilmunisest saati esile vastandlikke arvamusi. Üks tänapäevaseid hinnanguid on, et Jäsche esimene teaduslik õnnestumine oli ühtlasi tema suurim äpardumine.¹³ Osaks saanud kriitika võis pidurdada Jäsche asumist Kanti metafüüsikaloengute väljaande koostamisele, mille käsikirja ta pidi loovutama kirjastajale 1802. aasta mihklipäevaks.

Meenutagem, et Rink oli 1800. aastaks Königsbergis heal positsioonil ja endale nimegi teinud. 29. detsembril kirjutas salajane kommertsnõunik Peter Emanuel Pott Danzigist oma sõbrale Jäschele kuuldusest, et Rinkile võidakse pakkuda seal pastorikohta, mis on ühtlasi seotud doktoraadiga gümnaasiumis.¹⁴ Kuuldus saigi tõeks ja järgmisel aastal siirdus Rink Königsbergist Danzigi. Sel ajal juba Danzigis töötava Morgensterni päevikust võime lugeda esimest muljet Rinkist ja tema avakõnest *Athenaeumis* 13. oktoobril 1801: „See näis pealiskaudselt visandatud. Tema deklamatsioon ei kõlvanud, kuid tema rüht on hea”.¹⁵

Rinki järel saabus peatselt Danzigisse ka kohaotsingul Jäsche, kes oli Königsbergis hätta jäänud. Nimelt oli Jäsche saanud Tartu ülikooli taasavamist ettevalmistavalt kuratooriumilt filosoofiaprofessori pakkumise ja öelnud selle peale oma eradotsendi koha Königsbergis ennatlikult juba 1800/1801. aasta talveks üles. Jäsche akadeemilisest tegevusest lühiajalisel viibimisel Danzigis pole teada, õnnestumiseks seal võib kindlasti pidada isikliku elu sündmusi — tutvumist oma tulevase abikaasa Sally Strakeriga ning pärastise eluaegse sõbra professor Karl Morgensterniga.

Tartusse taasrajatava ülikooli uute kohapakkumiste peale oli Jäsche käsitletud Danzigi kolmikust, Morgenstern-Rink-Jäsche, esimene, kes 1802. aasta kevadel äsjaabiellununa Tartusse saabus ja filosoofiaprofessorina tööle asus. Morgensterni päevikust selgub, et aasta algul oli saanud kutse Tartusse ka Fr. Th. Rink. Nüüd oligi Rink see, kes Morgensterni saatust pööras. Morgensterni päevikust loeme: „13. veebruaril andis dr Rink mulle teada oma kutsest Dorpatisse uude ülikooli. Lahendust nägin ma ette. ... hiljem teatas

13 E. Parhomenko. Gottlob Benjamin Jäsche Immanuel Kanti loengute väljaandjana // *Studia Philosophica*. I (37). Tartu, 1993. Lk. 35. – (TÜ toimetised ; 962).

14 TÜR KHO, Mrg DLXXX, l. 48-49.

15 TÜR KHO, Mrg DXCII, l. 93.

Rink mulle, et ta lükkab pakkumise tõepoolest tagasi, nagu ma Jäschele olingi ette kuulutanud, ja küsis, kas minul pole tahtmist tema tingimustel (1550 hõberubla sularahas palgaks jne) kõnekunsti, kreeka ja rooma kirjanduse ning esteetika professori, ühtlasi raamatukoguhoidja kohta vastu võtta. Sel juhul tahaks ta seda oma kutse äraütlemisel kuraatoritele kirjutada. Nagu ta kinnitas, tegi ta seda 25. märtsi kirjaga. — Tollest 13. veebruarist alates mölgub mul kogu asi meeles ...”¹⁶ Morgenstern saigi kutse, mille ta vastu võttis. Mai lõpul saabus Jäschelt, kes oli juba Tartus ees, teade, et Morgenstern on ühehäälselt ametisse valitud.¹⁷

Milliseks oleks kujunenud ülikooli raamatukogu Friedrich Theodor Rinki juhatuse all, kui tema oleks koha Tartus vastu võtnud? Oletused on mõtetud. Võib vaid rõhutada, et Morgenstern pühendas raamatukogule 37 tegusat ja tulemuslikku aastat. Teistsuguseks oleks ehk Tartus võinud kujuneda Rinki käes olnud Kanti käsikirjade saatus, millest pärast Rinki surma Danzigis jäljed peaaegu puuduvad.¹⁸ Tartus võinuksid Rink ja Jäsche jätkata koos ka tööd Kanti käsikirjavaraga, mille juures teadaolevalt Jäsche jõud või tahe rauges.

Kuid — Danzigist asus 28. septembril 1802 Rinki asemel Tartusse teele Karl Morgenstern. Ta ei kiirustanud reisides. Peatudes paljudes paikades, külastas Morgenstern tuttavaid literaate ning sõlmis temale omaselt uusi tutvusi. Oktoobri algul peatus ta nädala Königsbergis ja kuigi sõbrad olid mõtte maha laitnud, ei saanud ta siiski jätta tegemata visiiti Immanuel Kantile. Morgensterni päevikus valgustab seda lühike sissekanne: „Mulle oli öeldud, et pärast sööki leian ma ta veidi vähem nõrgana. Olin tema juures vaid lühikest aega. Ta võttis mind sõbralikult vastu, ja kui ta Danzigist kuulis, päris Potti, Jäsche jt järele. Tal polevat surma ees mingit hirmu, ütles ta. Tema välimust ei unusta ma iial. Vernet’ portree, mille ma Jäschele olin kinkinud, on väga sarnane.”¹⁹

16 TÜR KHO, Mrg DXCII, l. 100v.

17 TÜR KHO, Mrg DXCII, l. 103-103v.

18 Ühe avastatud käsikirja kohta vt viide 12.

19 TÜR KHO, Mrg DXCII, l. 117v. Miniatuurportreede meisteri C. Vernet’ kohta on teatmeteostes andmeid napilt: viibis noore kunstnikuna 1790. a-tel Königsbergis, suri seal enne 1800. a. Tema Kanti portreest oli Thieme-Beckeri kunstnikeleksikoni järgi 1940. a Saksamaa kogudes veel kolm eksemplari (üks kandis dateeringut 1793, teine — 1795). Jäschele kuulunud portreest pole hiljem midagi teada. Ei ole ka selge, kas K. Morgensterni kingituse puhul oli tegemist miniatuurmaali või graafilise lehega, nimelt on selle miniatuuri järgi töötanud mitmed vasegravöörid (F. W. Bollinger, J. H. Lips jt).

Morgenstern saabus Tartusse 7. novembril 1802, esimesena külastas ta mõistagi oma head tuttavat, professor Jäschet. Suhe Rinkiga oli maha jäänud, ainukesed teadaolevad kontaktid on olnud 1803. a lõpul.²⁰

Pöördudes tagasi Gottlob Benjamin Jäsche kohustuse juurde loovutada mihkklipäevaks 1802 kirjastajale Kanti metafüüsikaloengute käsikiri, on teada, et ta seda ülesannet ei täitnud. Põhjusi võis olla mitu — pettumine Kanti loogikaloengute väljaande kriitikast, muutused eraelus, uued ja koormavad ülesanded taasrajatud ülikoolis Tartus. Kanti surm 12. veebruaril 1804 distantseeris Jäschet temale pandud ülesandest veelgi. Täpsemalt pole küll teada, kuid Morgensterni ja Jäsche vahel pidi probleem olema päevakorral, mis nähtub edasistest seostest.

W. T. Krugi entsüklopeedias avaldatud ekslikku teadet Jäsche toimetatud Kanti metafüüsikaloengute ilmunisest 1802 Königsbergis, õiendas 1821. aastal just Morgenstern, õigustades ühtlasi Jäsche tegematajättmist: „... raamat pole aga kunagi ilmunud, kuna käsikirja lähemal vaatlusel ilmnes, et oluline sisaldub juba Kanti kriitilistes teostes. Kanti käega kirjapandu seisnes üldiselt vaid Baumgarteni metafüüsika kohta tehtud selgitavates ja kriitilistes märkustes”.²¹ 1822. aastal pani Jäsche küsimusele enda poolt lõpliku punkti, kinkides mõlemad tema käes olnud Kanti loengukompendiumid Tartu ülikooli raamatukogule. Direktor Karl Morgenstern suunas need manuskriptide kogusse.²²

Kanti kirjavahetuse oli Jäsche teatavasti juba aastate eest Morgensterni kätte andnud. Nähtavasti oli aga Jäsche selleks ajaks unustanud, mida ta Kantilt veel omas. Nii märkas Morgenstern lahkunud sõbra raamatuid ja pabereid sorteerides 1843. aastal huvitavat lisa. Valides sealt oma kogusse mõningaid senipuudunud Kanti teoseid leidis ta ka kaks filosoofi isiklikust kogust pärinevat trükist. Üks oli Johann Gottlieb Kreutzfeldi „*Dissertatio philologico-poetica de principiis fictionum generalioribus*” (Königsberg, 1777). Immanuel Kant oli selle Königsbergi ülikoolis luulekunsti professuuri taotleva noore teadlase väitekirja teise osa (*pro loco*) kaitsmisel oponendiks teaduskonna korralise professorina. Suurte ja selgete tähtedega oma-

20 Fr. Th. Rinki kiri 3. dets. 1803 vt. – TÜR KHO, Mrg CCCXLII, kd. 4, l. 314.

21 Dörptische Beyträge für Freunde der Philosophie, Litteratur und Kunst. Bd. 3 / Hrg. von K. Morgenstern. Dorpat ; Leipzig, 1817–1821. S. 485.

22 TÜR KHO, f. 4, n. 1, s. 4, l. 158v. I. Kanti loengukompendiumid: G. Fr. Meier. Auszug aus der Vernunftlehre. Halle, 1752. – TÜR KHO, Mscr 92; A. G. Baumgarten. *Metaphysica*. 4. Aufl. Halle; Magdeburg, 1757. – TÜR KHO, Mscr 93.

käeliselt kirja pandud, irooniaga võrreldud ladinakeelse oponendikõne leiame trükisesse köidetud vahelehtedelt ja marginaalidena trükiteksti veeristelt. Morgenstern asetab Kanti käsikirjaga trükise omaenda käsikirjakogusse, mille koosseisus see hiljem ülikooli raamatukogusse jõudis.²³ Meie päevini jäi aga Morgensterni isiklikku raamatukogusse „peitu“ teine tookordne leid Jäsche kogust — Leonhard Creuzeri „Skeptische Betrachtungen über die Freyheit des Willens“ (Giessen, 1793). Kantile kuulumisest kõneleb autori kinkepühendus raamatu eeslehel.²⁴

Sellised leiud õhutavad küsima, mida täpselt Kanti vaimsest pärandist ja raamatukogust ikkagi sisaldas Jäsche reisipagas Tartusse saabudes? Kuna kindlat vastust pole, on võimalik, et ülikooli raamatukogus tuleb ilmsiks veel mõni Kantile kuulunud raamat, mis Jäsche kaudu Tartusse jõudis. Siia võis neid sattuda ka ostuna mõnelt Königsbergi oksjonilt.²⁵ Kanti suur lugemus, kuid isikliku raamatukogu nappus (u 500 teost) on teada. Nimelt sai Kant uusi raamatuid lugemiseks poognatena otse kirjastajatelt, kellele ta need tagastas; autoritelt kingituseks saadud raamatuid tavatses ta aga pärast lugemist sõpradele kinkida või laenas kergesti välja.²⁶

Seni käsitletud Tartu *Kantiana* suhtes pole põhjust kahelda, et see osa jõudis Tartusse koos G. B. Jäschega 1802. aastal. Seda on väidetud ka Tartus asuvate Kanti kirjavahetuse köidete kohta, mis lähemal vaatlusel jääb siiski küsitavaks. Oma loengukäsikirjad ja mitmesugused muud teaduslikud paberid andis Kant vahemikus 1799–1801 Jäsche ja Rinki kätte.²⁷ Ilmselt

23 TÜR KHO, Mrg CCLXXX. Selle Kanti teksti väljalugemine oli publitseerijatele kerge, tekst ilmus 1913 AA 15. köites (refleksioon nr. 1525), käsikiri saadeti samal aastal Tartusse tagasi. Siin jäi käsikiri unustusse, kuni prof L. Stolovitš taasavastas ta 1984. a – L. Stolovitš. Kanti käsikiri Tartus // Sirp ja Vasar, 1984, 7. sept., nr. 36, lk. 2–3, 14; L. Stolovitš. Tartu *Kantiana* saatus // Kohtumised elu radadel. [Tallinn], 2006. Lk. 172–176.

24 E. Hansson ; V. Jürken ; K. Noodla jt. K. Morgensterni isiklik raamatukogu // Teadusliku Raamatukogu töid. 3. Tartu, 1970. Lk. 93. – (TRÜ toimetised ; 262).

25 Raamatukogu ostis hea valiku teaduskirjandust vähemalt kolme Kantile lähedase kolleegi pärandi oksjonilt: Chr. J. Kraus (1807), C. D. Reusch (1808) ja K. L. Pörschke (1813). – TÜR KHO, f. 4, n. 1, s. 246. Senini pole Kanti-uurija dr. W. Stark ega ka tema näpunäidete järgi TÜR-is otsinguid teinud käesoleva artikli autor raamatuid Kanti kogust lisaks tuvastanud.

26 Immanuel Kant: *Leben. Umwelt. Werk*. Berlin, 1974. S. 134.

27 Vt G. B. Jäsche poolt Kanti käsikirja alusel väljaantud „Immanuel Kants Logik“ (Königsberg, 1800) eessõna. Oma kirjas 20. juulist 1800 raamatukaupmees Gottfried Dietrich Lebrecht Vollmerile rõhutab Rink käsikirjade üleandmist sõnaga „kinkinud“. – AA, kd. 13. Lk. 527.

loovutas Kant samal ajal neile ka oma teadusliku kirjavahetuse, millest novembris 1801 tema kodus enam midagi ei leidunud.²⁸ Seda kinnitab ka Fr. Th. Rinki järgnev tegevus. Nimelt avaldas ta 1801. aasta algul professor David Ruhnkenit, oma õpetajat Leideni ülikoolis käsitleva väljaande lisana pika ja stiilse ladinakeelse kirja, mille too oli pärast paljusid kodumaast eemalviibitud aastaid saatnud kunagisele koolisõbrale Immanuel Kantile vanade sidemete taastamiseks.²⁹ Publitseerimiseks pidi Ruhnkeni kiri olema Rinki käes. Varsti pärast Kanti surma kirjutas Rink Danzigis tema lühibiograafia „Ansichten aus Immanuel Kant's Leben”, mis ilmus 1805 Königsbergis. Tekstist nähtub, et biograafia koostamise ajal oli ilmselt Rinki käsutuses palju Kantile saadetud kirju, mis oleksid pidanud eeldatavasti juba 1802. aasta kevadel jõudma Jäsche ja Tartusse. 1804. aastal publitseeris kolm Kantile saadetud Tartu kirjakõidetes asuvat kirja teinegi biograaf Ludwig Ernst Borowski. Kuid Borowski polnud sel ajal kontaktis tema teadmisesel Kanti kirju valdavate Jäsche ja Rinkiga. Kui kirjade originaalid asusid juba Tartus, siis mis oli 1801. ja 1804. a publikatsioonide alus? Teated ära-kirjade võimalikust olemasolust puuduvad.³⁰

Selgust Kanti kirjavahetuse köidete Tartusse jõudmisse võiks tuua Jäsche-Rinki omavaheline korrespondents, mis pole kahjuks säilinud. Karl Morgensterni päevikumärkmed kinnitavad, et vähemalt 1805. aasta sügisel olid Kanti kirjad Tartus Jäsche käes: „21. [oktoobril 1805] ... Õhtul Jäsche juures poole 12-ni. Lugesin Schilleri, Herzi, Mendelssohni, Reinholdi kirju Kantile tema kirjavahetusest, mida Jäsche säilitab.”³¹ Jäsche ja Morgensterni sõpruse ning tiheda läbikäimise juures on see õhin märgiks, et Kanti kirjavara võiski olla alles hiljaaegu Tartusse jõudnud. Nagu ka see, et 1805. aasta lõpul pöördus Jäsche tagasi Kanti käsikirjavaraga seotud kohustuste juurde, asudes kavandama selle väljaandmist. Saksa ajakirjanduses ilmus üleskutse Kanti kunagistele korrespondentidele, loovutada kirjade originaalid Königsbergi kirjastaja ja raamatukaupmehe Friedrich Nicoloviuse vahendusel Jäschele publitseerimiseks.³² Tartus olevate Kanti enda kirjade vahesusest võib järeldada, et üritus jäi vastukajata.

---

28 W. Stark, 1993, lk. 20.

29 F. Th. Rink. Tiberius Hemsterhuys und David Ruhnken : Biographischer Abriss ihres Lebens. Königsberg, 1801. S. 267–271.

30 W. Stark, 1993, lk. 22.

31 TÜR KHO, Mrg DXCIII, l. 149.

32 AA. 13. kd. Lk. XI; W. Stark, 1993, lk. 28.

1806. aasta mais reisis Jäsche koos abikaasaga mõneks ajaks Inglismaale ja usaldas Kanti kirjad Morgensterni kätte. Ja jälle Morgensterni päevikust: „Juunis palju Kanti korrespondentsi lugenud ... Mulle olid eriti huvitavad Lamberti, Mendelssohni, Engeli, Spaldingi, Ruhnkeni, Wyttenbachi *etc* vähesed, [ning] Schützi, Reinholdi, Fichte, Herzi, Eberhardi, Plessingi, Biesteri *etc* arvukad kirjad. Paljusid muid pole ma veel lugenud. Eelnimetatud seadsin enamasti ka korda.”³³ Võimalik, et juba sellest ajast pärinevad kirjakohtades Morgensterni käega alustatud sisuregistrid. 1808. aasta jaanuaris luges Morgenstern pr Stackelbergi juures ette prl Herberti „imeliku“ kirja Kantile, „originaalkäsikirjast”, lisas ta päevaraamatusse.³⁴ See ja Morgensterni järgmised ettevõtmised lubavad arvata, et Kanti kirjavahetus oli jäänud ka pärast Jäsche Tartusse naasmist tema kätte. 1808. aasta veebruaris võttis surm Jäschelt tema armastatud abikaasa ja Kanti pärand jäi veelgi kaugemale...

Mida tegi Kanti kirjadega edasi Karl Morgenstern? 1806. aastal oli Saksamaal tekkinud suurmeeste kirjade publitseerimise õiguse ja moraalsuse ümber kirjanduslik tüli, mille tõstatas filosoof Friedrich Heinrich Jacobi Münchenist.³⁵ Arvatavasti pidurdas see mõneti ka Morgensterni uusi kavatsusi tuua teadusavallikkuse ette suurkujude sisukaid kirju. Soov seda teha tugevnes veel teisegi suure ja rikkaliku kollektsiooni omandamisega. Riia Peetri kiriku ülempastori Immanuel Justus von Esseni (1719–1780) 16.–18. sajandi õpetlaste kirjadest koosneva kogu oli Morgenstern 1806. aastal Tartusse toonud³⁶ ning sealt kohe ka kirju publitseerimiseks ette valmistanud ja avaldanud.³⁷ Meenutuseks olgu lisatud, et Morgenstern oli loovutanud

33 TÜR KHO, Mrg DXCIII, l. 236.

34 TÜR KHO, Mrg DXCIII, l. 297–297v. Kõne all on Kanti filosoofiale andunud Maria von Herberti (u 1770–1803), vabrikandist filosoofi F. P. von Herberti õe kirjad. – TÜR KHO, Mrg CCXCI, kd. 1, lk. 705–706, 719–722; AA-478(447), 554(521).

35 F. H. Jacobi. Was gebieten Ehre, Sittlichkeit und Recht in Absicht vertraulicher Briefe von Verstorbenen und noch Lebenden? Leipzig, 1806.

36 Sellest kogust leidis ta ka ühe Immanuel Kanti kirja oma õpilasele Johann Gottfried Herderile 9. maist 1768. – TÜR KHO, Mrg CCCLIVa, Ep. phil. III, l. 199–200; AA-40(38). Vt ka: M. Rand. Tartuer/Dorpater Herderiana in den Sammlungen Karl Morgensterns (1770–1852) // Johann Gottfried Herder und die deutschsprachige Literatur seiner Zeit in der baltischen Region / Hrg. von C. Altmayer ; A. Gütmanis. Riga, 1997. S. 160–162.

37 Klassikalise filoloogia professorina kuulus Morgensterni kohustustesse ladinakeelsete loengukataloogide koostamine ning nende juures teaduslike käsitluste avaldamine. 1807. a I semestri loengukava ees avaldas Morgenstern ülevaate I. J. von Esseni kirjakogu leidmisest ning ühe kirjakoite registri (TÜR KHO, Mscr 42), millega koos publitseeris ka kaks Ph. Melanchthoni ja kaks A. Kircheri kirja. –

kirjastajale publitseerimiseks ka kaks Schilleri kirja Kanti kirjavahetuse korpusest.³⁸ Igatahes võttis Morgenstern ühe köite Kanti kirjavahetust 1808. aastal oma Euroopa-reisile kaasa, et seda Münchenis Jacobile näidata. Reisi lõpus 1810. aastal tal see ka õnnestus, kaheksa päeva oli Kanti kirjaköide Jacobi juures kodus.³⁹ Meeste omavahelisest vestlustest pole midagi teada, kuid järgnevatel aastatel jätkas Morgenstern Kanti kirjavahetuse valikulist publitseerimist.

1811 avaldas ta populaarfilosoof Christian Garve (1742–1798) surmaeelse, sügavalt inimliku kirja septembrist 1798 ja teoloog Johann Joachim Spaldingi (1714–1804) kirja 8. veebruarist 1788.⁴⁰ Morgensterni välja antud „Dörptische Beyträge” teises (1815) ja kolmandas (1817–1821) köites nägid trükivalgust kakskümmend kolm kirja Kantile (J. G. Fichte, Chr. Garve, J. G. Hamann, A. G. Kästner, J. C. Lavater, G. C. Lichtenberg, M. Mendelssohn, Chr. G. Selle, J. G. Sulzer, C. M. Wieland, D. Wytttenbach). Nende publitseerimisel olid määravad nii kirja autor kui sisu ning kandva idee sobivus editeerija enda humanistlike vaadetega.⁴¹ Valikusse võttis ta juba manalateele läinud filosoofid-kirjamehed, nii oli välistatud autori seisukohavõtt oma kirja avaldamise suhtes. Näiteks publitseeris Morgenstern hiljuti lahkunud Johann Gottlieb Fichte (1762–1814) kõik kümme Tartus olevat kirja Kantile aastatest 1791–1794. Varasemad neist valgustavad autori pöördelist eluperioodi sisenemisel filosoofiateadusesse ja Kanti kohati otse määravat osa selles ning on kõnekad isegi Kanti vastuskirjadeta.⁴² Loetletud

---

Praelectiones semestres ..., a calendis Febr. anni 1807 habendae ... Inest Carolii Morgensternii narratio de quadam epistolarum autographarum congerie. P. I. Dorpati, [1807]. P. 3–8.

38 Vt viide 2 ja 3.

39 Katalog von K. Morgensterns Handschriften-Sammlung. [Um 1843]. S. 63; W. Stark, 1993, lk. 209. Kuulnud kavatsusest Kanti kirjavahetus välja anda, nõutas Jacobi Nicoloviuse käest tagasi oma ainsa kirja Kantile, lubades vastuteenena loovutada Kanti kirja temale. – W. Stark, 1993, lk. 229. Tartu *Kantianast* puuduvad mõlemad, akadeemilises väljaandes publitseeritud Kanti kiri F. H. Jacobile pärines erakogust.

40 TÜR KHO, Mrg CCXCI, kd. 1, lk. 91–94, 121–124; Morgenblatt für gebildete Stände, 1811, 8. Mai, Nr. 110, S. 437–438; 1811, 21. Nov., Nr. 279; AA-819(780), 319(298).

41 K. Morgensterni kui Tartu esimese uuslatinisti tegevust ja humanistlikku teksti editeerimise viisi on analüüsinud Kristi Viiding – K. Viiding. *Carolus Morgensternius humanissime edidit //* Kakssada aastat klassikalist filoloogiat Eestis. Tartu, 2003. Lk. 48–66. – (Morgensterni Seltsi toimetised ; 1).

42 TÜR KHO, Mrg CCXCI, kd. 1, lk. 409–450; AA-482(451), 483(452), 501(469), 506(474), 523(491), 538(505), 565(532), 591(557), 631(596), 641(606).

kirjaautoritest oli sel ajal tegutsemas vaid filoloog Daniel Wytttenbach (1746–1820), David Ruhnkeni õpilane ja järeltulija Leideni ülikoolis. Wytttenbach oli 1805. aastal alustanud editeerimise eesmärgil oma õpetaja kirjade kokkukogumist,⁴³ tema ladinakeelse kirja avaldamist mõjutasid ilmselt Morgensterni kui uuslatinisti huvid.

1830. aastatel asus Friedrich Wilhelm Schubert (1799–1868) ette valmistama Kanti teoste väljaannet, mis ilmus Königsbergis 1838–1842 kahe-teistkümnendiseks. Tartu *Kantiana* küsimuses oli talle vahendajaks sinne kameralistikaprofessor Eberhard David Friedländer (1799–1869). Karl Morgensterni pikk ja põhjalik vastuse kontsept Friedländerile 22. veebruarist 1838 palvega edastada kiri Schubertile annab teada käsikirjade rangest hoiustamisest Tartu ülikooli raamatukogus. Ta kirjeldab ka Kanti loengukäsikirjade halba seisundit: lehed lahti, Baumgarteni „*Metaphysica*”-l kogu ni mõned poognad lahti, millest Jäsche kinnituseks üks oli juba algusest peale puudu. Pärast köitmist võivat käsikirju range kontrolli all taas kasutada. Ka selgitas Morgenstern, et Jäsche oli otsustavalt loobunud Kanti metafüüsika-loengute tekstide edasisest editeerimisest pärast seda, kui 1821. aastal ilmus järjestikku kaks loengukuulajate üleskirjutuste järgi koostatud väljaannet. Morgenstern kinnitas oma valmisolekut koostööks Kanti kirjavahetuse publitseerimisel. Tal polevat midagi selle vastu, kui uuesti trükitaks nii tema kui teiste poolt juba avaldatud kirjad. Samuti nimetas ta rea isikuid, kelle kirjadest ärakirju ta oli nõus Schubertile edastama: T. G. Hippel, J. H. Lambert, J. H. Jung-Stilling, J. F. Blumenbach, aga ka Christian Gottfried Schütz (1747–1832), kelle luule- ja kõnekunstiprofessuuri ajast Jena on kogus kümme Kantile läkitatud kirja, jt. Samas polnud Morgenstern näiteks nõus avaldama Johann Schulzile saadetud kirja, milles Kant oli end halvasti väljendanud oma vastase J. A. Eberhardi suhtes. Morgensterni arvates oleks Kant ka ise keeldunud. Ta teatas oma kavatsusest töötada pärast nõupidamist Jäschega Kanti filosoofiat spetsiaalsemalt puudutavate kirjadega ise edasi, et neid Saksamaal avaldada.⁴⁴ Schubert ei kasutanud koostööpakkumist.

---

⁴³ K. Viiding, 2003, lk. 58.

⁴⁴ TÜR KHO, Mrg DCXIII, l. 122v–125v. Schulzile adresseeritud kirja avaldamisest keeldumisel näib ta olevat lähtunud ennekõike soovist säästa oma õpetajat J. A. Eberhardi. Morgenstern pidas tema käes olevat Kanti kirjavahetust oma isiklikuks omandiks, vajadusel rõhutades, et sai selle kingina Jäschelt. Võimalik, et selles omanikutundes kinkis ta mõne kirja ära, millele vihjab päevikumärge: „Proua von Mädlerile antud üks Kanti kirjake, autogr.” – TÜR KHO, Mrg DCXIV, l. 101v.

Morgensterni plaanid Kanti kirjavahetuse editeerimiseks ei edenenud, kuigi ta neid päriselt kõrvale ka ei heitnud.

Saksamaa-reisil 1845 oli Morgensternil taas üks Kanti kirjavahetuse köide kaasas. See selgub tema kirjakontseptist filosoof F. W. J. von Schellingile Berliinis, kellele ta soovis kirju näidata ja mõningaid ette lugeda.⁴⁵ Kas see õnnestus, pole teada. Eakal mehel tekkis reisil olles probleeme tervisega, mis ei lubanud kõike planeeritud teostada.⁴⁶

1840. aastate algupoolel korrastas Morgenstern oma isiklikku kirja- ja käsikirjavara ning koostas selle kohta kataloogi, kus registreeris *Kantiana* all ka Kanti kirjavahetuse. Viimase kohta lisas ta märkuse, et oli kirjad koondanud kahte köitesse ja lasknud köita. Märkimata on jäänud aga kolmas, väikesemahuline köide, milles leidub üksikute Kantile adresseeritud kirjade kõrval ka filosoofi enda kirjakontsepte ja muid tekste. Et nimetatud köide on ülikooli raamatukogus võetud arvele koos Morgensterni raamatutega, seega lahus muust Kanti kirjavarast, näib see olevatki siin hiljem (s.o pärast Morgensterni isikliku käsikirja- ja raamatukogu omandamist) üksikutest lahtisest Kantile kuulunud paberitest kokku pandud. Sellele vihjab ka asjaolu, et igal lehel-dokumendil on Tartu ülikooli raamatukogu templijäljend.⁴⁷ Just kõnealuses köites asuva Kanti ühele toona teadmata adressaadile koostatud dateerimata kirjakontsepti avaldamisega tuletas Morgenstern 1846. aastal teadusavalikkusele taas meelde, et tema käes asuvad „unustamatu targa, Immanuel Kanti mitmesugused paberid“, mille oli talle aastakümnete eest loovutanud vana sõber ja kolleeg professor Jäsche.⁴⁸

Mingil ajal oli aga jäänud Morgensterni paberite hulka üks Kanti omaäeline mustandlik leheke — alustatud vastuskiri kunagisele koolisõbrale David Ruhnkenile. Kiri pakkus Morgensternile mitmes mõttes huvi, eelkõige kirjapartner. Uuslatinist Ruhnken oli üks Morgensterni suurtest autoriteetidest klassikalise filoloogia alal, kelle stiili ta kõrgelt hindas ja kelle tekste andis üliõpilastele tõlkida, nende mõlema teadustöös kuulus keskne koht

45 TÜR KHO, Mrg DCXIV, l. 140.

46 TÜR KHO, Mrg DCXIV, l. 140v.

47 Kanti kirjavahetuse akadeemilises väljaandes tähistab „Dorp. I–III“ Tü Raamatukogus asuvat kolme, olulist osa Kanti kirjavahetusest sisaldavat köidet, mille koha viit on: [TRÜ KHO], Mrg CCXCI, kd. 1–3.

48 K. Morgenstern. Kant's allgemeinste Ansicht von unsern heiligen Büchern // Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen, 1846, 13. Aug., Nr. 187, S. [3]. Tegemist on dateerimata kirjakontseptiga šveitsi kirjanikule Johann Caspar Lavaterile (TÜR KHO, Mrg CCXCI, kd. 3, l. 8 (AA-100(91))), mille Kant kirjutas jätkuna eelmisele, 28. aprillil 1775 saadetud kirjale (AA-99(90)).

Platonile. Morgensterni päevaraamatutest nähtub, et ta oli Ruhnkeni töödega tuttav juba üliõpilasena, neist mitu oli tal endalgi olemas. Päevikus väärts ülesmärkimist ka muu Ruhnkenisse puutuv, näiteks ühel õpireisil 1792 kuulnud muljed temast, mida jagas juhututtav, noor navigatsiooniprofessor Amsterdamist.⁴⁹ 1797. aastal visandas Morgenstern Halles oma tulevaste teadustööde plaani, kus oli kirjas ka nimekate Leideni filoloogide, nende seas David Ruhnkeni, akadeemiliste kõnede väljaande koostamine. Ka mõtles Morgenstern saksa keelde tõlkida Ruhnkeni koostatud Tiberius Hemsterhuysi eluloo.⁵⁰ Noor Morgenstern kasutas oma Platoni-dissertatsiooni väärts teadus- ja kirjandussidemete loomiseks, eksemplarid läksid teele Kantile, Goethele, Wielandile ja mitmele teisele suurmehele. Morgensterni korrespondentsiköites on kaaskirja kontsept 21. augustist 1795 David Ruhnkenile Leidenisse saadetud eksemplarile.⁵¹

Kontakti Ruhnkeniga sel viisil luua ei õnnestunud. Mõistetav on Morgensterni kesteu huvi Ruhnkeni vastu „kohtudes” temaga aastaid hiljem vanu kirju uurides. 1823. aasta I semestri ladinakeelse loengukava saateks avaldas Morgenstern kaks I. J. von Esseni kollekttsiooni kuuluvat David Ruhnkeni kirja hollandi teoloogile-filoloogile Brandan Ludolph Raphaelile (Leiden, 10. märts ja 9. detsember 1745).⁵² Selle publikatsiooni vastukajana saatis Varssavi ülikooli filoloogiaprofessor August Ludwig Wilhelm Jacob (1789–1862) Morgensternile ärakirja paari aasta eest tema valdusesse jõudnud D. Ruhnkeni kirjast kuninglikule raamatukoguhoidjale Pariisis Jean Capperonnier’le (Leiden, 24. november 1758). Morgenstern avaldas ka selle.⁵³ Tõenäoliselt uuris Morgenstern ülalnimetatud kirjade publitseerimise käigus tema käes olevaid Ruhnkeni-Kanti kirju. Kollatsioneerides Ruhnkeni Kantile Leidenist 10. märtsil 1771 läkitatud kirja, mille Fr. Th. Rink oli 1801 avaldanud,⁵⁴ tegi Morgenstern publitseerijalt kingituseks saadud eksemplaris mõningaid toimetuulikke märkusi ja kirjutas kirja uuesti editeerimiseks originaali pealt ümber. Ärakirjale lisas ta omapoolsed tekstoloo-

49 TÜR KHO, Mrg CCCLXIV, l. 41–42.

50 TÜR KHO, Mrg DLXIII. Mõlemad plaanid jäid teostamata, viimase puhul jõudis ette Fr. Th Rink, kes tõlkis ja avaldas T. Hemsterhuysi eluloo 1801. a, vt viide 29.

51 TÜR KHO, Mrg DCV, l. 45–45v.

52 TÜR KHO, Mrg CCCLIVa, Ep. phil. III, l. 314–317; *Scholae semestres, in Caesarea Universitate Litteraria, quae Dorpati constituta est ... Dorpati*, [1822]. Pp. III–X.

53 *Scholae semestres, in Caesarea Universitate Litteraria, quae Dorpati constituta est ... Dorpati*, [1835]. Pp. I–IV; A. L. W. Jacobi kiri K. Morgensternile 1. juulist 1823. – TÜR KHO, Mrg CCCXLII, kd. 13, l. 388–389.

54 Vt viide 29.

gilised kommentaarid koos viidetega mõningatele vigadele Rinki tekstiedastuses ning märkis taas ära Kanti vastuskirja mustandi olemasolu.⁵⁵ Seda Ruhnkeni kirja Morgenstern siiski uuesti välja ei andnud. Avaldamata jäi ka Kanti raskesti väljaloetav, allkirjata vastuseleheke, mis oli tänaseni Morgensterni paberites peidus.

Leideni õpetlase David Ruhnkeni kiri 10. märtsil 1771⁵⁶ meenutas Kantile enam kui kolmekümne aasta tagust Königsbergi koolisõpra. Kontakti loomisele ajendas Ruhnkenit ühe Kanti endise õpilase Hieronymus Gottfried Wielkesi⁵⁷ ilmumine Leideni ülikooli. Ruhnken kirjutas, et tema uuele kodumaale Hollandisse jõudsid saksakeelsed uurimused harva⁵⁸ ja seetõttu tundis ta Kanti töödest üksnes ladinakeelset dissertatsiooni „*De Evidentia*”, teisi teadis ta vaid ajalehtedes avaldatud retsensioonide põhjal.⁵⁹ Oma elukäigust ja akadeemilisest karjäärast, millele oli hiljuti lisandunud raamatukoguhoidja amet, ülevaadet andes rõhutas Ruhnken jätkuvat huvi Platoni vastu. Vanu sõpru meenutades päris ta kunagi paljutöötanud koolikaaslaste Kypke und Porsche käekäigu järele.⁶⁰

55 TÜR KHO, Mrg DLXXXIV, l. 5–7.

56 TÜR KHO, Mrg CCXCI, kd. 1, lk. 37–40; AA-65(60).

57 Olles noorte vürstide L. ja M. Volkonski koduõpetaja Moskvast, saatis Königsbergi teoloogiaharidusega H. G. Wielkes noorukeid ka nende õpingutel Königsbergis ja Leidenis. Suure austusega Leidenis 18. märtsil 1771 kirjutatud läkituses oma ”esimesele ja viimasele õpetajale” I. Kantile kirjeldas Wielkes koos Ruhnkeniga valminud plaani, õhutada Kanti Leidenisse tulema sidudes reisi kunagise Londoni külastamise mõttega. – AA-66(61).

58 K. Morgenstern selgitas avaldamata publikatsiooni kommentaaris, et hiljem olukord paranes, sellele aitasid kaasa nii Karlsruhe järeltrükkali Schmiederi tegevus kui ka hollandi raamatukaupmeeste aktiviseerumine Saksamaal.

59 Sellist Kanti dissertatsiooni tegelikult pole. Ilmselt mõtles Ruhnken Kanti 1763. a Berliini TA-sse sisse antud auhinnatööd „*Dissertationes ad quaestionem de Evidentia ab academia regia Berolinensi propositam spectantes*”. Akadeemia hindas töö teise koha vääriliseks ja avaldas selle 1764. a koos M. Mendelssohni võidutööga anonüümselt pealkirja all „*Untersuchung über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und der Moral*”. Vt: Kanti kiri Akadeemia sekretärile J. H. S. Formeyle 28. juunist 1763 ja Formey vastus 5. juulist 1763. – AA-27(26), 28(27).

60 Georg David Kypke (1723–1779), õppis Friedrichi kolleegiumi järel Königsbergi ja Halle ülikoolis. 1746 pöördus magistrina tagasi Königsbergi, a-st 1755 idakeelte korraline professor. Tuntud eelkõige „*Vocabularium Hebraicum ...*” (Königsberg, 1754) autorina. Morgensterni kommentaar autori kohta — „suri Königsbergis enam kui 25 aasta eest” — vihjab tema editsioonikäsikirja võimalikule koostamisele juba 19. sajandi esimesel kümnendil. Selle vastu räägib aga see, et oma varasemates kirjapublikatsioonides piirdus Morgenstern üksnes teksti edastamisega, siin aga esi-

Soovides väärikalt vastata Ruhnkeni heas ladina keeles ja stiilis kirjale, nägi Kant vaeva oma mõtete lihvimisega — kolmekümnerealine tekst on täis mahakriipsutusi ja juurdekirjutusi. Ilmselt ei saanudki Ruhnken vastust oma kirjale, vähemalt ei ole seda tema arhiivipärandi hulgas Leideni ülikooli raamatukogus.

Mustandlehekese päevavalgele tulemine Tartu ülikooli raamatukogus lisab Kanti-varamusse veel ühe tema ladinakeelse teksti ja annab põneva uudisena uurijatele lootust, et Kanti käsikirju võib kusagil ikka veel varjul olla. Koos kümnekonna omakäelise kirjakontseptiga moodustavad Tartus olevad 457 Kantile saadetud kirja peaaegu poole tema tänaseni säilinud isiklikust kirjavahetusest.⁶¹

---

tas ka oma transkriptsiooniprintsiibid ja valmistas ette vähesed sisulised kommentaarid, nagu ta seda tegi oma hilisemates kirjaeditsioonides.

Johann Lewin Porsch(e) (1724–1770) õppis Friedrichi kolleegiumi järel Königsbergi ülikoolis, hiljem oli samas Haberbergi kiriku pastor. Kant mainib oma vastusekontseptis, et Porsch(e) suri kaks aastat tagasi, millest võib järeldada, et ta asus vastust koostama alles 1772. a. Morgenterni avaldamata kommentaaris on Porsche surmaaastaks umbes 1769. Selle daatumi tuletas ta ilmselt Kanti kirja põhjal, eeldades, et viimane hakkas vastust kirjutama varsti pärast kirja saamist, s.o 1771. a.

61 Tartu kirjakõidete kohta vt: M. Rand, 2006.

I. Kanti vastusekontsept D. Ruhnkeni 10. märtsi 1771 kirjale. [1771/1772?, Königsberg].

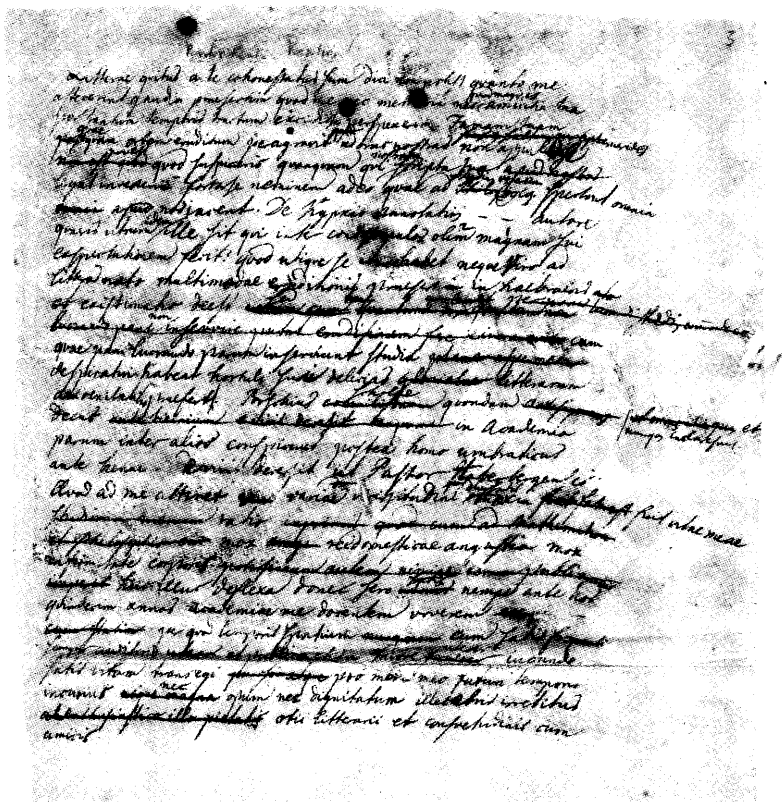
Teksti edastas ja tõlkis Mari Murdvee (Tartu Ülikooli Raamatukogu).⁶²

Litterae quibus a te cohonestatus sum dici non potest quanto me affecerint gaudia praesertim quod me nec memoria nec quod magis est amicitia tua per tantum temporis tractum excidisse perspexerim. Famam tuam quae postquam orbem eruditum peragravit ad oras nostras appulisse non est quod suspiceris quanquam qui nostratia scripta tua legat inveneris fortasse neminem adeo quae ad studia veterum spectant omnia apud nos iacent. De Kypkio annutatio - - autore quaeris utrum idem ille sit qui inter condiscipulos magnam olim sui expectationem fecit? quod utique se ita habet neque viro ad litteras nato multimodae eruditionis praesertim in haebraios existimatio deest sed cum quae pari lucrando parum inserviunt studia despicatui habent hortuli sui delicias litterarum amoenitatibus praefert et nunquam inclarescit. Porschius scholae quondam decus in Academia parum inter alios conspicans postea homo umbraticus ante biennium curiis decessit ut Pastor Haberbergensis. Quod ad me attinet variae vicissitudini diu satis obnoxia fuit vitae meae ratio mox rei domesticae angustia infirmitate corporis huc illuc deflexa donec sero nempe ante hos quindecim annos academiae me docentem voverem - - - per quod temporis spatium cum satis frequenti semper auditorio et publico etiam favore uterer iucunde satis vitam transegi pro more meo futuri tempori incurius opum nec dignitatum illecebris irretitus otii litterarii et consuetudinis cum amicis

---

⁶² Kirja diplomaatiline äraakiri nägi trükivalgust artiklis: M Rand, 2006, p. 106. Eesti-keelne tõlge ilmub esmakordselt.

Ei ole võimalik ütelda, kui palju rõõmu valmistas mulle Sinu kiri, millega mind austasid, iseäranis kuna märkasid, et mind pole nõnda suure ajavahemiku järel jätnud ei mälu ega, enamgi veel, Sinu sõprus. Sinu kuulsus, pärast seda kui rändas läbi haritud maade, on jõudnud ka meie randadele, ära kahtlegi mitte, ehkki võib-olla ei leiaks Sa siit maalt ühtegi, kes kuigivõrd Su kirjutisi loeks: need, mis käivad eelkäijate pürgimuste kohta, lebavad kõik meie juures. Märkus Kypkiuse kohta: küsid autorist, kas see on seesama, kes kord kaasõpilaste hulgas suurt ootust tekitas. Asjalood on sellised, et teaduse jaoks sündinud mehena mitmet moodi harituna ei puudu tal iseäranis heebrea keele asjatundja maine, kuid kuna ta peab põlastusväärseks neid püüdlusi, mis võrdselt tulusatena on vähe meeltnööda, eelistab ta oma aiakese rõõmusid kirjanduslikele mõnudele ja ei saa mitte kunagi kuulsaks. Porschius, kunagine kooli uhkus akadeemias, teiste hulgas vähe silmapaistev, pärastpoole varjujäänud inimene, lahkus kuuriast kahe aasta eest kui Haberbergi pastor. Mis minusse puutub, küllalt kaua oli mu elukorraldus vahelduvalt erisugune, siia-sinna kaldudes kitsaste koduste olude, halva tervise tõttu, enne kui hiljem nimelt pühendusin akadeemias õppetööle viieteistkümnne aasta eest — sellel ajavahemikul, kui mul oli alati küllaltki arvukas auditoorium ja avalik soosing, küllaltki õnnelikult veetsin elu omal kombel, muretsemata ei tulevaste tööde ega väärivate ahvatluste pärast, võrgutatuna kirjanduslikust jõudeolekust ja suhtlemisest sõpradega

I. Kanti vastusekontsept D. Ruhnkeni 10. märtsi 1771 kirjale.
[1771/1772?, Königsberg]⁶³

63 L. 34,5x20,1 cm. Ribitud, vesimärgiga paber, raudgallustint, konserveeritud OÜ Mandragoras 2006. – TÜR KHO, Mscr 88, l. 3.

TARTU ÜLIKOOLI FILMIKOGU

Andres Didrik, Kristina Pai

Taustast

2004. a võeti TÜ Raamatukogus vastu põhimõtteline otsus alustada ülikooliga seotud originaalsete heli- ja videosalvestiste kogumist ning säilitamist. Kuni selle ajani tegeleti raamatukogus vaid kaubandusvõrgus levitatavate auviste — vinüülplaatide, heli- ja videokassettide, CD- ja DVD-plaatide — hankimise, laenutamise ja säilitamisega.

Nüüd otsustati hakata talletama ja kättesaadavaks tegema ka kõike seda, mida ülikoolis filmilindile salvestatud on. Selle otsuse ajendiks oli see, et huvipakkuvaid audiovisuaalmaterjale oli kogunenud suur hulk, kuid erinevate struktuuriüksuste liitmise-lahutamise ja reorganiseerimisega oli tekkinud olukord, kus filmikogude eest keegi otseselt ei vastutanud, need ei olnud kataloogitud ega kasutatavad. Kuna ülikooli käsutuses oli palju ajaloolise väärtusega filme, pöördus Eesti Riigiarhiiv (RA) mitmel korral TÜ poole nõudmisega parandada filmide säilitustingimusi või anda need üle Eesti Filmiarhiivile (EFA).

Peale RA järjekordset pöördumist asusid asjaga tegelema TÜ multimeedia keskus ja raamatukogu. Esimene kui filmide endise haldaja — TÜ kino- ja fotolaboratooriumi — järglane, teine kui erinevatel kandjatel salvestatud materjalide kättesaadavaks tegija ja säilitaja Tartu Ülikoolis. Multimeedia keskuse juhataja Peeter Kukk ja TÜR kogude direktor Kristina Pai tegid projektor Jaak Kangilaskile ettepaneku, et teemat arutaks TÜ kultuurivarade ja -pärandi komisjon. Komisjoni koosolekul 9. nov 2004. a, mida juhatas projektor J. Kangilaski, oli arutusel P. Kuke ja K. Pai koostatud „Audiovisuaalsete materjalide säilitamise ja kasutamise korra“ projekt. TÜ kino- ja fotolaboratooriumis arvel olnud filmid otsustati inventeerida ja anda üle Eesti Filmiarhiivile, kus on vanade filmide säilitamiseks vajalikud tingimused. Uuemate ülikooli heli- ja videosalvestiste osas otsustas komisjon koondada need ülikooli raamatukokku, kus tagatakse nende kataloogimine, kättesaadavus ja säilitamine.

Peale komisjoni koosolekut alustati ülikooli vanade filmide inventeerimist. Töö põhiteostajaks oli Andres Didrik, keda abistasid paljude kõnealuste filmide autor Eduard Sakk ja E. Padar. Inventeerimine oli keerukas, sest filme oli palju ja infot nende kohta vähe. Töö käigus koostati peamiselt vanas anatoomikumis ning keemiahoones asuvatest filmidest nimekiri ning võrreldi seda 1970. aastatel koostatud õppefilmide kataloogiga. Suurel osal filmikarpidel puudus kiri või olid osaliselt kustunud, karbile kirjutatu ei vastanud alati sisule. Nimestiku koostamise käigus tuli karpe pidevalt tõsta ning ka eri ruumidesse kolida. Töö oli füüsiliselt raske, materjalid väga määrdunud. Inventuuri finantseeriti prorektori arengufondist. 2004. a oktoobriks koostas A. Didrik põhjaliku inventuuriakti TÜ-s asuvate vanade filmide kohta. See on filmide EFA-le üleandmise aluseks.

Sellega alustas TÜR oma filmikogu loomist, pidades silmas eelkõige ülikooli kolme suure kogumi avalikustamist (kataloogimine ja laenutamine) ja talletamist. Need kolm suurt kogumit on:

- keemiahoones ja vanas anatoomikumis asuvad vanad unikaalsed filmid (vanim 1932. aastast). Nende seas on nii Tartu ülikoolis kui ka Nõukogude Liidus loodud õppefilme (2522 karpi; 1888 nimetust)
- IT osakonna poolt produtseeritav, samuti 1990. aastatel selle eelkäijaks olnud kommunikatsioonitehnika osakonnas video- ja helikassettidele salvestatud unikaalne materjal, mis kajastab ülikoolis ja Tartus toimunut
- Irmgard ja Bengt von zur Mühleni poolt 1999. a TÜ-le annetatud Beta-cam- ja VHS-kassettide kogu, mis sisaldab Eestis 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses üles võetud ja Saksamaal stuudios Chronos Film produtseeritud dokumentaalset filmimaterjali Eesti lähiajalooost, president Lennart Meri tegevusest jne (65 Betacam- ja 88 VHS-kassetti, osaliselt kattuvad).

Lisaks nendele kogudele peaks raamatukogu filmikogu tulevikus koondama ka teaduskondades, osakondades ja asutustes tekkivat audiovisuaalmaterjali.

Raamatukokku koondatud kogu sai nimeks „Tartu Ülikooli (TÜ) filmikogu”.

Peale seda, kui vanad filmid olid inventeeritud ja üleandmine filmiarhiivile alanud, arutati teemat veelkord TÜ kultuurivarade ja -pärandi komisjonis, et täpsustada filmide üleandmise käiku ja õiguslikke aspekte. Mõned komisjoni liikmed seadsid uuesti kahtluse alla filmide EFA-le üleandmise vajaduse, kuid arutelu järel leiti siiski, et ülikoolil ei ole otstarbekas eritingimusi nõudvaid vanu filme säilitada. Piisab koopiate olemasolust ja nende

kättesaadavusest raamatukogus. Filmide arhiivile üleandmise aktis on vastav tingimus fikseeritud ja TÜR saab kõigist üleantavatest originaalfilmidest tasuta DVD-formaadis koopiaid.

Mitmel kokkusaamisel arutati raamatukogu ja IT multimeedia talituse inimestega uuemate filmidega seonduvaid üksikasju: kuidas filmid raamatukokku jõuavad; millises formaadis; milliste seadmetega filme digiteerida; eelkirjet, mille teeb filmija või digiteerija jm. Uuriti digiteerimise ja säilitamise praktikat ülemaailmses ulatuses ja uuema tehnika omadusi ning hindu. Jõuti kokkuleppele, kuidas multimeedia talituses loodav raamatukogu kasutatavaks saab.

Oluliselt vabamad käed TÜ filmikoguga seotud tegevuste käivitamiseks andis teadus- ja haridusministeeriumi riikliku programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud“ raames 2005. ja 2006. a saadud toetus projektile „Tartu Ülikooli audio- ja videoarhiivi süstematiseerimine, digiteerimine ja avamine elektroonilises andmebaasis“ (projektijuht K. Pai). Tänu sellele toetusele on olnud võimalik osta vajalikku tehnikat, tasustada lisatöid ning finantseerida filmide konverteerimist. Kuna tegemist on üleülikoolilise tegevusega, hõlbustab ministeeriumi toetus paljuski struktuuriüksuste vahelist tegevust ja ühiselt vajalike seadmete hankimist.

Ajaloost

TÜ kino- ja fotolaboratoorium (praeguse nimetusega TÜ infotehnoloogia osakonna multimeedia talitus) on juba alates 1950. aastatest salvestanud ja monteerinud omaloodud õppefilme, millel on suur teadusajalooline ja kultuurilooline väärtus. Need käsitlevad peamiselt Tartu ülikooli õppetöoga seotud tegevusi, näiteks filoloogide, botaanikute jt ekspeditsioone Eestis ja mujal Nõukogude Liidu territooriumil; teadustegevuse propageerimiseks mõeldud populaarteaduslikke filme; üliõpilastele ja õppejõududele tööks vajalikke illustratiivses vormis teadusalaseid filme. Sellele lisaks kuuluvad TÜ kino- ja fotolaboratooriumi filmikogu hulka nn üleliidulise levikuga venekeelsed õppefilmid, samuti mõned säilinud filmid Eesti Vabariigi sõjaeelsetest aastatest.

Kuna tänapäeval ei ole enam võimalik neid filme vaadata, esiteks vajalike seadmete puudumise ja teiseks habraste filmilintide suure hävimisohu tõttu, siis otsustati 2004. aastal TÜR-is alustada selle kogu digiteerimist. Et garanteerida vanadele filmilintidele võimalikult paremad säilitustingimused

ja võimalikult parem digiteerimiskvaliteet, otsustati kultuuriväärtuslikud filmid järk-järgult üle anda EFA-le, mis tegeleb nende edaspidise säilitamisega. Ülikool saab igast üleantud filmist digitaalse kasutuskooopia (DVD-I). Vanade filmide üleandmine toimub 2004 a. oktoobris loodud inventuuriakti põhjal.¹ 2006. a kevadeks oli Eesti Filmiarhiivile üle antud 154 kultuuriväärtuslikku filmi (258 karbis) aastaist 1932–1989.

Videotehnika arenguga seoses hakkas ülikoolis filmilindile jäädvustamise maht 1980-ndate keskel kahanema. Alates 1988. aastast on ülikoolil professionaalne videokaamera, millega salvestati ülikoolis toimunud üritusi ja sündmusi VHS-kassetile.

1960. aastatest alates on ülikoolis toimunud pidulikke üritusi ja aulas peetud loenguid salvestatud ka helilintidele ja -kassetidele. Kuna magnetkandjad (sh videokassetid) on pikemas perspektiivis samuti küllaltki suure hävimisohuga, siis otsustati teha IT osakonnas kõikidest magnetkandjatel olevatest audiovisuaalsetest materjalidest digitaalsed kasutuskoopiad ja hoiustada need koos originaalidega raamatukogus nõuetekohaste säilitustingimustega hoidlas.

Tänapäev

IT osakonnas asuv multimeedia talitus tegeleb juba alates 2004. aastast ülikoolis toimuvate sündmuste ja loengute jooksva salvestamise ja säilitamisega digitaalsel kujul, seda nii multimeedia serveris² kui ka DVD-de peal. Prioriteediks näib IT osakonnal seejuures olevat videoklippide hoidmine multimeedia serveris. Kuna DVD-formaat võimaldab palju paremat salvestuskvaliteeti, tehakse kõikidest salvestistest kaks eraldi versiooni. Kahjuks on nende salvestiste originaalkandjad (Mini DV kassetid) korduvkasutuses — üritusi ja salvestusi on nii palju, et kõikide nende säilitamine originaalkandjatel läheks liiga kalliks. Vaid erandjuhul jäetakse tähtsamate salvestustega Mini DV kassetid säilitamiseks alles.

Vanemate videosalvestiste digiteerimise ja süstematiseerimisega tegeles IT osakonnas varem Paul Vesik, kes on ka enamasti nende ülesvõtete autor.³ Heameel on tõdeda, et neid suures hävimisohus olnud kultuuriväärtuslikke

---

¹ http://www.utlib.ee/~andres_d/filmikogu.

² <http://video.ut.ee>.

³ Alates 2006. a suvest teeb seda Juho Jalviste.

videofilme on juba jõutud üle kanda digitaalsesse formaati DVD-l. Selleks nn päästeoperatsiooniks on ka viimane aeg, sest värvid videokassettidel hakkavad juba tuhmuma — see on vanemate VHS-ide tüüpiline puudus.

Nn Vesiku kogus on hindamatut ja ääretult põnevat materjali 1990ndate Tartu kultuurielust, kõikidest üritustest, kus Paul ise või mõni tema kolleeg IT osakonnast kaameraga kohal oli. Näiteks võib tuua Tartu Vanamuusika Festivali kontserdid, samuti igasugused ülikooliga otsesemalt või kaudsemalt seotud muusikaüritused, draamafestivalid jne, sealhulgas iga-aastased raamatukogu *utlib*-teatri etenduste salvestused. Esimesi videosse võetud üritusi on 1988. aastal Tartus toimunud Eesti muinsuskaitse päevad, mil toodi esmakordselt jälle välja sini-must-valge lipp ja peeti isamaalisi kõnesid. Oluliste salvestuste hulka kuuluvad veel näiteks dalai-laama külaskäik Tartusse ja ülesvõte Juri Lotmani teadaolevalt viimase intervjuuga.

Vanade videokassettide suur hävimisoht, samuti piisavalt kvaliteetsete arvutite ja videotehnika jõudmine laiatarbeturule said ülikooli IT osakonnas peamiseks tõukeks digiteerimise alustamisel. Kasutamise lihtsuse huvides ning professionaalse videotehnika väga kõrge hinna tõttu otsustati loobuda vanade salvestiste digiteerimisest DVCAM formaati. Praegu kõige enam levinud DVD formaat (mpeg2, DVD-4) on küll puudustega, ent võimaldab analoogsalvestisi viia üle digitaalsele kujule lõpptarbija jaoks rahuldava kvaliteediga. Tehnilised seadmed ja formaadid arenevad väga kiiresti, arvatavasti on 3–4 aasta pärast ka IT osakonna käsutuses oluliselt paremat kvaliteeti võimaldavad DVD salvestusseadmed, kuid vanade videokassettide halb seisund ei võimalda nii kaua oodata ning sunnib digiteerimisega kiirustama. Prognoositavalt on praegused DVD-4 ja DVD-9 formaadid edaspidigi kasutatavad, põhimõtteliselt uut tehnikat, mis praegused ja lähituleviku DVD-d (Blu-ray, HD-DVD) turult täiesti välja tõrjuks, ei ole esialgu ette näha. Sellest hoolimata püüab IT osakond oma tegevuses järgida põhimõtet, et alati tuleb püüelda parima poole.

Audio CD-de areng on olnud pikem ja rahulikum. Ehkki praeguseks on ilmunud ka uusi formaate (SACD, DVD-A), lubab 1980ndate alguses välja töötatud CD-Audio formaat siiani piisavalt kõrget helikvaliteeti ja kasutusmugavust. Rahvusarhiivi poolt väljatöötatud digitaalarhiivinduse strateegia⁴ näeb ette helisalvestiste säilitamist data-CD peal, ent kasutusmugavuse ja kogu ülesehituse lihtsuse huvides otsustati ülikooli originaalsalvestised digiteerida tavaliste Audio CD-de kujul. Heli säilitamisel WAVE formaadis

---

⁴ <http://www.ra.ee/juhised/digistrateegia.pdf>.

ja Audio CD kujul kvaliteedivahet ei ole, erinevus on ainult andmete paigutusel optilisel kettal. Ülikooli helisalvestiste kogu koosneb peamiselt kõnedest, mis on vanadelt analoogkandjatelt ümber salvestatud kvaliteetsete seadmete abil. IT osakonnas tegeleb sellega Aimar Sild, tema hooleks on heliülesvõtete tegemine jooksvatest sündmustest (peamiselt aula üritused ja nõukogu saalis toimuvad diskussioonid), samuti vanade helikassettide ja -lintide digiteerimine.

Kuna IT osakond tegeleb peamiselt salvestamisega, säilitamisega vaid osaliselt (pikaajaliseks säilitamiseks tingimusi ei ole), siis otsustati TÜR-is alustada koostööd IT osakonnaga nende salvestiste parema kättesaadavuse ja kasutatavuse huvides. Selleks valmistatakse IT osakonnas igast DVD-st ja CD-st kolm eksemplari, neist üks jääb IT osakonda ja kaks saadetakse raamatukokku — üks kasutamiseks, teine säilitamiseks arhiivkogus.

Suhtlemine teiste asutustega

Filmikogu arendamisel ja filminduse spetsiifika tundmaõppimisel konsulteeritakse peamiselt selle ala spetsialistidega Eesti Filmiarhiivist. Samuti on olnud kontakte ETV-ga ja teiste samalaadseid kogusid haldavate asutustega. Igal sügisel toimub Riias audiovisuaalsete arhiivide teemaline seminar,⁵ neist esimesel osales 2004. a Tartu Ülikooli Raamatukogust A. Didrik.

Hea koostöö on olnud Orbital Vox Stuudioga,⁶ kus konverteeriti I. ja B. von zur Mühlени annetatud Betacam kassetid DVD-formaati. Nüüd on võimalik seda kogu kasutada. Kuna Betacam kassetile tehtud salvestiste puhul on tegemist professionaalse pildikvaliteediga, siis on ka DVD-lt saadav filmielamus suurepärane.

Elavat huvi TÕ filmikogu vastu tõendab AS Ruut soov tutvuda ülikooli vanade filmide koguga, seda olukorras, kus vähimatki reklaami ega ühtegi avalikku teadaannet selle kogu olemasolu kohta ei ole tehtud. Ülikoolis ei ole 35 mm filmide vaatamiseks vajalikke seadmeid, 16 mm filmide jaoks on olemas vana projektor, mis aga kriibib ja kriimustab filmi igal vaatamisel. Õiguslikult on filmide laenutamine reguleerimata, siiski otsustasime luua pretsedendi ja andsime laenutusakti põhjal välja kümmekond Nõukogude Liidus toodetud õppefilmi tingimusel, et AS Ruut konverteerib need digi-

---

⁵ <http://www.baacouncil.org>.

⁶ <http://www.orbital.ee>.

taalformaati ja valmistab neist ülikoolile DVD-d. Nii ka tehti. Lõike neist vanadest õppefilmidest kasutas AS Ruut dokumentaalfilmi „Lotmani maailm” loomisel. Vanade filmide kasutamine on kuni nende digiteerimiseni veel problemaatiline, seejuures on lõpptarbija ja professionaalse videotöötajusega tegeleva stuudio huvid hoopis erinevad.

Raamatukogu eesmärgid filmikogu loomisel

Raamatukogu eesmärk on luua avalikus kasutuses olev Tartu ülikooli ajaloo- ja Eesti kultuurilooga laiemalt seotud digitaalsete audiovisuaalsete teavikute kogu. Siia koondatakse vanade ülikoolis produtseeritud ajaloolise ja kultuuriloolise väärtusega filmide ja helisalvestiste kasutuskooptid (DVD, CD), samuti jooksvalt produtseeritud materjale: loengute, konverentside ja pidulike ürituste salvestusi; ülikooli struktuuriüksuste poolt loodud videofilme, helisalvestisi jt üld- ja erihuvi pakkuvaid materjale nii heli- kui videokandjatel. See kogu on esialgu kohalkasutusega, sihtrühmana nähakse tudengeid, kes soovivad osa saada juba toimunud loengutest ning kõiki, kes on huvitatud Tartu ülikooli ja Eesti ajaloost ning kultuurist laiemalt.

Arvutite ja arvutivõrkude võimsuse ja kasutusmugavuse pidevat kasvu arvesse võttes rakendatakse TÜR-is tööle täiendav säilitusserver lisaks TÜ IT osakonna meediaserverile. Loodav säilitusserver lähtub digirepositooriumi ülesehituse nõuetest, seega peab digiteeritud audio-videomaterjali osaliselt kirjeldama ka eelnimetatud andmebaasis. Nõuetele vastava digirepositooriumi funktsionaalsus seisneb selles, et lisaks teavikute kättesaadavusele võimaldab see ka automatiseeritud sisukirjelduse kasutamist suurte otsingumootorite poolt (Google jt), st et meie digikogu on nähtav kogu maailmale.

Dspace-nimelises digirepositooriumis (www.dspace.utlib.ee) hakatakse hoidma raamatukogu enda originaalmaterjale, eelkõige e-dissertatsioone, digiteeritud raamatuid, fotosid, graafikat, autograafe ning vanemat heli- ja filmimaterjali.

Kogu ülesehitus

Filmikogu jaguneb kasutus- ja arhiivkoguks. Kasutuskogus asuvad audiovisuaalsalvestised digitaalkandjatel (DVD, DVD-ROM, CD, CD-ROM);

arhiivkogu koosneb magnetkandjatel (VHS, SVHS, VHS compact, SVHS compact, Mini DV, Betacam kassetid) originaalsalvestistest ja kasutuskogu säilituseksemplaridest. Kasutuskogu hakkab paiknema raamatukogu muusika ja keeleõppe keskuses, kuni hoidlate renoveerimiseni⁷ jääb siia ka arhiivkogu. Kogu tähis on „DA nr” ning paigutus järjenumbriline, arhiivkogu eksemplaridele lisatakse vastav märge.

Kogu täiendamine

TÜ filmikogu hakkab pidevalt täienema TÜ IT osakonna multimeedia talituse poolt salvestatava materjaliga, samuti digikoopiatega Eesti Filmiarhiivile üle antud vanematest filmidest. Võimaluse korral täieneb kogu veel stuudio Chronos Film poolt produtseeritud Eesti-aineliste filmidega ja muudest allikatest pärit heli- ja videosalvestistega. Seejuures on peamiseks tingimuseks, et filmid ja helisalvestised oleksid originaalsed, mitte kaubandusvõrgus levitatavad.

Kirjeldamine

Raamatukogu muusika ja keeleõppe keskuses kirjeldatakse ja märksõnastatakse (Andres Didrik) ülikooli IT osakonna üleantud materjalid elektronkataloogis ESTER sarnaselt teiste heli- ja videosalvestistega, abiks on digiteerimise käigus salvestisele tehtud eelkirje. Kirjeldatakse kasutuskogu eksemplari ehk optilist kandjat (CD-R, DVD-R) viitega säilituseksemplarile ja originaalkandjale hoidlas. Kui IT osakonna serveris on heli- või videosalvestise digitaalne fail, tehakse kataloogikirjes sellele viide. Viimasel juhul saab heli- ja videosalvestisi arvuti vahendusel otse vaadata-kuulata, ilma et peaks tulema raamatukogusse plaati laenama. Loomulikult peab seejuures jälgima, et ei mindaks vastuollu autorikaitse seadusega — praegu on see IT osakonna kui salvestiste tootja kohustus.

Helisalvestiste kataloogimisel on aluseks MARC-formaat. Esialgu otsustati MARC võtta aluseks ka videosalvestiste puhul, piirdudes lühikirjega märksõnade ja isikunimede tasandil, kataloogija äranägemisel võib lisada

---

⁷Magnetkandjate nõuetekohaseks säilitamiseks on plaanis renoveerida boks raamatukogu C-korruse hoidlas.

täiendavaid andmeid märkuste ja sisu väljale. MARC, mis kirjeldab peamiselt visuaalteaviku väliseid parameetreid on teatud mõttes vastuolus Eesti Filmiarhiivi poolt välja töötatud kirjereeglitega. Viimased nõuavad väga põhjalikku meta-andmestikku, mis eeldab nn *timecode*'i põhjal filmi sisu kirjeldamist. See tähendab, et kirjeldada tuleb peaaegu kõike, mis kaadris nähtav ja identifitseeritav on.

Hetkeseis

Novembris 2006 oli osa vanemaid kultuuriväärtuslikke filme ja TÜ-s loodud õppefilme üle antud EFA-le ning seal alustatud nende digiteerimist, esimesed kasutuskopiad on juba saabunud raamatukokku. I. ja B. von zur Mühlteni poolt annetatud Betacam kassetidel asuvad videosalvestised on digiteeritud ja kasutatavad. Ülikooli IT osakonnas on alustatud nn Vesiku kogu digiteerimist ja kasutuskopiate üleandmist raamatukogule. Multimeedia talituse poolt jooksvalt digitaalselt salvestatud ülikooliga seotud videomaterjal on huvilistele kättesaadav sealse meediaserveri (osaliselt) ja raamatukogu vahendusel.

„RÄNDUR VAIMUSILMAS, KES SA JÄRGNED KUNSTNIKULE JA VIIBID SEAL, KUS TEMA VIIBIS...”

Moonika Teemus

2005. aasta lõpul Tartu Ülikooli Raamatukogus avatud näitus „Maalilised reisid“ kutsus külastajat kujuteldavale reisile läbi Euroopa ja kaugemate paikade ligi paarsada aastat tagasi.

18. sajandi teisel poolel, valgustusaja haridusreisi vaimus omandas kauge ja tundmatu maailma avastamine läbi isikliku kogemuse laiema kandespinna kui kunagi varem: kes tegi seda ise ränduriteed jalge ette võttes, kes imaginaarselt, kirjanduse ja gravüüride vahendusel. Kunstnike loodud maalid ja joonistused olid ühest küljest nähtu ja kogetu visuaalsed talletused, kuid teisalt, eriti graafikatehnikates paljundatuna, saadud elamuste vahendajad ja tutvustajad. Nn *voyages pittoresques* ehk maalilised reisid reisikirjade ja vaategravüüride näol pakkusid võimalust kujuteldavaks rändamiseks ning suureтираажilised illustreeritud väljaanded ja massiliselt produtseeritud suveniirgraafika tõid laia maailma koju kätte kõigile, kes sellest vähegi osa tahtsid saada.

Läbi sajandite on olnud üks tähtsamaid reisimaid **Itaalia** ning eelkõige selle keskus Rooma. Näituse avavadki 18. sajandi nimekaima itaalia vaategraafiku Giovanni Battista Piranesi (1720–1784) neli oforti sarjast „Varie vedute di Roma antica e moderna” (u. 1742–1745), mis toovad meieni Vana-Rooma ehitismälestisi. Ka Firenze, Venezia ja Milano meelitasid ligi kunstnikke ja kunstisõpru kogu Euroopast. 18. sajandi lõpus sai eelkõige antiigihuviliste sihtpunktiks Napoli ümbrus ja Sitsiilia. Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) saabus Sitsiiliasse 1787. aasta kevadel, sama aasta teisel poolel valmisid tema kaks Sitsiilia rannikut kujutavat tušijoonistust, mis hiljem jõudsid Karl Morgensterni kunstikogusse.

18. sajandi keskpaigas võtsid rändurid omaks ülevaid ja maalilisi vaateid pakkuva **Šveitsi** mägise maastiku. Sellest said omakorda tuult tiiba šveitsi maastikumaalijad ja graafikud. Tuntuim teiste seas oli Johann Ludwig Aberli (1723–1786), kelle akvarellidega koloreeritud ofordid osutusid turistide seas väga populaarseks. Teine nimekam Šveitsi vaadete maalija ja graveerija

oli Ludwig Hess (1760–1800), kes Karl Gotthard Grassi õpetajana omab kokkupuudet ka baltisaksa kunstiga.

Ka **Saksamaa** maastik võimaldas kogeda sarnaseid elamusi. Saksimaa ümbrust nimetati koguni kohalikuks Šveitsiks. Laiemalt tegi sealse võluva maastiku oma seepiajoonistuste ja ofortidega tuntuks Dresdeni kunstiakadeemias töötanud šveitslane Adrian Zingg (1734–1816). Tõelist romantikat võis näha Reini jõe ümbruses — ülevaid vaatepilte pakkusid raevukad kosed, massiivsed metsaväljad, sünged kaljud. Goethe eluajal sai haridusreisijate üheks sihtpunktiks Weimar, mida vaategraafikas jäädvustas Goethe kaasaegne Georg Melchior Kraus (1737–1806).

Inglismaa reisi peamiseks sihtpunktiks oli suurlinna melu pakkuv London. Sakslase Rudolf Ackermanni (1764–1834) välja antud 104 koloreeritud akvatintat sisaldav Londoni paleesid, väljakuid, ühiskondlikke hooneid jm vaatamisväärsusi tutvustav sari „The microcosm of London” (London, 1808–1810) sai teerajajaks omataoliste seas. **Prantsusmaal** oli Pariisi kõrval üheks peatuspaigaks toretsev Versailles, **Hispaanias** kuningaloss Escorial. Kuni 18. sajandi keskpaigani eksootiliseks, määratute mõõtmetega eikellegimaaks jäänud **Venemaa** tõusis turistide huviorbiiti eesotsas uue pealinna Peterburiga.

Põhjala tee võeti jalge alla 18.–19. sajandi vahetusel, mil poliitilised olud tegid Lääne-Euroopas reisimise liiga riskantseks. Karge kliima, vahetu ja pretensioonitu lauge maastik, tundmatu saami kultuur — kõik see andis rändurile tavapärasest reisielamusest hoopis erineva kogemuse. Rootsi kolonel Anders Fredrik Skjöldebrand (1757–1834) oli üks esimesi, kes oma raamatuga „Voyage pittoresque au Cap Nord” (Stockholm, 1801–1802) tegi lummava Põhjala laiemalt tuntuks.

Euroopa kultuuri hällile **Kreekale** hakati enam tähelepanu pöörama 18. sajandi keskpaigas, mil sai alguse üle-euroopaline filhellenide liikumine. Sellest ajast pärineb ka Julien-David Leroy (1724–1803) suurejooneline kogumik „Les ruines des plus beaux monumens de la Grèce...” (Pariis, esmatrükk 1757) sealsetest antiikmälestistest, mis oli üks esimesi Vana-Kreeka arhitektuuri nii sõnas kui pildis tutvustavaid ja analüüsivaid teoseid.

Lähis-Ida kui Püha Maa oli palverändurite sihtpunktiks olnud juba keskajal, tähtsam linn teekonnal oli Jeruusalemm, aga ka teised piibliloost tuntud paigad. Krahv Auguste de Forbini (1777–1841) teose „Voyage dans le Levant en 1817 et 1818” (Pariis, 1819) tõstab esile fakt, et tegemist on ühe esimese kohavaadete kogumikuga, mille illustratsioonid teostati veel küllaltki uudses litotehnikas. **India** kultuuri tutvustasid Euroopas valdavalt inglased, teiste seas nõod Thomas ja William Daniell, kelle piltidega kaunis-

tatud „Oriental Scenery” (London, kordustrükk 1812) tõi Inglismaale tõelise India-vaimustuse. **Hiina** ja **Jaapan** olid välismaailmale suletud ühiskonnad. Üks esimesi eurooplasi, kes Jaapani kultuuriga lähemalt tutvus ja omandatud teavet teistega jagas, oli saksa arst Philipp Franz von Siebold (1796–1866), kelle väljaanne „Nippon: Archiv zur Beschreibung von Japan und dessen Neben- und Schutzländern (Leyden, al. 1832) on tänini jäänud silmapaistvaks teatmeteoseks ja saanud tõeliseks harulduseks.

Tehes piltide vahendusel kaasa reisi läbi maailma erinevate paikade, liigub näitusekülastaja ühtlasi ajateljel. Paraalleelide tõmbamine kaasajaga on möödapääsmatu ning parimal juhul annab nähtu innustust ja tõuget kogeda seda päriselt, praegu ja ise. „Tänu sellele näitusele otsustasime minna reisile,“ tunnistavad näitusekülastajad külalisraamatus. *Bon voyage!*

SUMMARY

UNIVERSITY OF TARTU LIBRARY IN 2004–2005

The Budget

	2004	2005
Total income (thousands of EEK)	31881,8	40028,9
from the university budget	23146,9	25853,1
from the state budget	6443,1	10643,2
income from the services for a fee	882,1	1624,4
other income (projects, agreements, sponsoring by institutions and private persons)	10409,2	1908,2
Total costs (thousands of EEK)	32477,5	38886,4
a) current costs	32477,5	38886,4
labour costs	14995,4	14821,1
acquisition costs, incl.		22520,1
main library	10881,8	16601,2
faculty branch libraries		5918,9*
information technology costs	500,9	882,1
ILL		178,6
maintenance costs	3558,4	3529,9
other costs (training, travel, transport, office and other costs)	2541,0	2873,5
b) investments	0	0
building and major repairs	0	0
IT investments	0	0

* From faculty budgets

The Library and Its User

Striving to be a needed and valuable cooperation partner to its users, the University of Tartu Library aimed at making its collections and services

user-friendly and easy-to-use and at making its services as accessible as possible.

By the end of the year 2005, the library had 40178 registered users (in 2003 — 33 783, 2004 — 33783 registered users), 56 % of them were University members. The numbers of library loans increased as well: in 2005 — 1 034 232 (498 733 — home lending; reading room lending — 259 158; renewals — 535 499), in 2004 — 337 016 (reading-room lending — 81 627) loans. The number of registered visits: in 2005 — 406 104, in 2004 — 410 170.

Since October 2004, new users, visits and loans of books from the stacks were also registered with the ID-cards. Among the new services established were the loan of laptop computers for in-house use, electronic registration of new users via the library homepage and individual informing of the users about the due dates of their borrowed materials.

A web page was created to introduce the ILL services offered by Estonian libraries: <http://www.utlib.ee/en/ill/index.php>

More attention than in the earlier years was paid also to the training of students of the Open University. A virtual training course, targeting the Open University students and library users from outside the university, was prepared at the beginning of the autumn semester. Reference librarians teach courses in professional information search in several subject areas in the Faculties of Law, Education and Social Sciences.

Development of the E-Library

The UT Library makes more than 70 scientific databases, containing full texts or abstracts of 17000 scientific journal titles (in 2003 — 11594 titles), and 1300 e-books accessible to the university members on the Internet.

Cooperation with the international consortium eIFL (Electronic Information for Libraries) was continued in making electronic scientific information accessible for library users. Within the frames of Open Society Institute information programme, UT became a member of the publisher BioMed-Central, enabling the professors and researchers of the university publish their materials in the e-journals of the publisher free of charge.

An important progress in developing the e-library was made in 2004 by starting the electronic publication of dissertations defended at UT in electronic format.

A subject areas information portal was opened in October 2004, giving an integrated overview of both electronic and printed journals in specific fields of science accessible with the help of the library and about their physical location in the reading-rooms or in the stacks, informing about the content of different databases and offering links to more important Internet sources of information. In addition to that, the system/portal EBSCO A-Z was purchased to facilitate the use and management of electronic journals. The MultiSearch search tool, applied in 2005, makes it easier to search several databases simultaneously.

New additions to the databases compiled at the library were. "Bibliography of the University of Tartu [19]92" (3374 entries), "Biography and Bibliography of Professor Paul Ariste", "Jaan Eilart's Bibliography", Art and Artists in Tartu in the 19th Century", ALDI (ALte DISSERTationen der Universität Dorpat (Jurjew, Tartu): 19. Jahrhundert), EEVA (digital text corpus of older Estonian printed books). The electronic library catalogue ESTER includes 32% of the actively used library collections.

The collection of digital materials, created at the library, contained 5691 items.

Collections

16.6 million EEK ( ) was used to purchase new library materials and user licences for electronic databases and journals (in 2004 — 10.881 million EEK, 2003 — 10.228 million EEK).

As of 31.12.2005, the library collections contained 3758664 physical units.

Cooperation

Cooperation with Estonian libraries was furthered at the Council of the Directors of Research Libraries at the Ministry of Education and Research, and at the committees and working groups of the Estonian Librarians' Association and the Estonian Music Library Association. The goals of the cooperation were the specification of the acquisition plan and the problems of financing of research libraries, application of the information system INNOPAC, development of common databases (e-catalogue ESTER, the database of current analytical bibliography ARTIKKEL), collections deve-

lopment and purchases of common licences necessary for acquiring access to electronic scientific journals.

In 2004, the library participated in the following projects:

- mediating information concerning the European Union to the Estonian public by the European Union Documentation Centre at the UT Library (the project of Estonian State Chancellery)
- Electronic Information for Libraries (eIFL) – for making electronic information accessible for the libraries of Central and East Europe and developing countries
- DIEPER (Digitised PERiodicals; an EU project under the supervision of Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek in Göttingen)
- Handbuch des personalen Gelegenheitsschrifttums in europäischen Bibliotheken und Archiven
- Baltische biographische Lexika (Baltic Lexicons of Biography and genealogy) — a cooperation project with Bayerische Staatsbibliothek).

The Restoration Centre continued its cooperation agreement with the Library of the Finnish Literature Society, restoring the publications held at the library.

The University of Tartu Library is a member of the following international organisations:

- Consortium of Legal Resource Centres and Legal Information Specialists of Central and Eastern Europe and Asia (CLCLIS CEEA)
- European Association of Health Information and Libraries (EAHIL)
- European Information Association (EIA) and its branch for Baltic and Nordic Countries
- International Association of Law Libraries (IALL),
- International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres (IAML)
- League of European Research Libraries (LIBER)
- Working Group of Libraries of the Baltic Area *Bibliotheca Baltica*.

In 2005, acting director Mare-Nelli Ilus was elected a member of the IFLA University Libraries and Other General Research Libraries Section Committee; Collections Director Kristina Pai was a member of the LIBER Collection Management Section.

Research

Traditional research directions were as follows:

- problems of modern librarianship;
- history of the library, the contents and development history of its collections, history of the book;
- the University of Tartu history, its scholarly contacts with European universities and research institutions.

In 2005, staff members of the library published 59 scientific and popular articles, two monographs and one bibliography (in 2004 — 77 scientific and popular articles and one monograph) and gave 48 presentations at different events (in 2004 — 40 presentations).

Staff Members

The five-year work period library director Toomas Liivamägi came to an end on 30 June 2004. No suitable new candidates for the position were found in a public competition, and of 1 July, director of services Mare-Nelli Ilus was appointed the acting director of the library. On 27 May 2005, PhD Martin Hallik was elected the new library director among several candidates by the University Learned Council. Hallik started his work on 1 July 2005.

As of 31.12.2005, the library had 177 staff members (154.5 FTE; 31.12.2004 — 219 (196 FTE)).

Among them (as of 31.12.2005):

- 146 professional staff members (131 FTE);
  - 106 professional staff members had university degrees, (including 9 university degrees in librarianship);
  - five professional staff members had been graduated from a librarianship college; 35 had finished secondary schools;
- 31 other staff members (32.5 FTE).

Related with the affiliation of branch libraries with university faculties, the legal independence of the Conservation Centre of the library, the reducing of staff numbers and other reasons, the number of FTE positions was reduced by 41.5 in 2005.

THE CONCEPT OF TOLERANCE ZONE IN THE SERVICE QUALITY ASSESSMENT AND SERVICES DEVELOPMENT AT THE UNIVERSITY OF TARTU LIBRARY

Olga Einasto

The traditional approach to the measurement of academic library quality, based solely on quantitative indicators, such as the size of collections, has become obsolete when meeting the demands of modern societies and academic communities. There is a need to determine and measure academic library value and performance in a new way that would enhance the understanding of the library as a necessary service organisation for the financiers. It is not possible to develop a strategy for service development or share the resources optimally without contemporary service quality assessment. A clear point of departure for making strategic decisions is needed.

The aim of this article is to demonstrate how to develop the University of Tartu Library services so that the service quality would remain in the Tolerance Zone of the user. The Tolerance Zone is the zone between the two degrees of customer expectation - adequate service (the minimum level of service customers are willing to accept) and desired service (expectations, associated with high, perfect quality service). The Tolerance Zone represents the range of service performances a customer would consider satisfactory. The practical value of the Tolerance Zone is demonstrated through the fact that if quality stays within the Tolerance Zone, the general satisfaction of the customer with the service organisation will be guaranteed.

435 library users participated in the quality analysis *Utlib Qual-2004*. The respondents evaluated the quality of services in four areas: the environment, information, service management and personnel. Each area was evaluated based on different criteria or quality indicators. The respondents had to assess the services provided by the University of Tartu Library on an evaluation scale with encoded margins of the Tolerance Zone. The results of the empirical study corroborated hypothesis that if quality remains within the Tolerance Zone, the general user satisfaction will be guaranteed. This proves that the concept of the Tolerance Zone has a practical value for quality assessment in the context of an academic library.

THE HARD ROAD OF PUBLISHING THE MONTHLY *OMA MAA*

Ingrid Loosme

A unique monthly titled “Oma Maa. Teaduste ja juttude ajakiri” (Our Own Land. A Magazine of Information and Stories) started to appear in Tartus on 2 April 1884. The initiator of the magazine was the Lecturer of the Estonian language at the University of Tartu at that time, Mihkel Veske (1843–1890). Veske edited and published “Oma Maa” only for one year, up to April 1885, when he went abroad and the publication of the magazine ceased. In April 1886, Hugo Treffner (1845–1912) became the publisher and editor-in-charge and at least legally, fulfilled the position until the last issue of the magazine came out in April 1891. The actual editing was, however, done by the teacher of Russian of the Hugo Treffner Gymnasium, Jaan Jõgever (1860–1924), who became the publisher of the magazine a year later. From the end of 1889 to the end of 1890, the magazine was edited mainly by the teacher of Latin and Greek of the Gymnasium, Tõnis Grünberg (1864–?). The much-disrupted magazine was printed at Carl Emil Mattiesen’s printing house in Vallikraavi Street up to the May of 1887. Later, after a break of two months, the job was taken over by Karl August Hermann’s printing house.

KARL MORGENSTERN AND THE TARTU *KANTIANA*

Mare Rand

A written note – a so far unpublished Latin draft of a letter written by Immanuel Kant (1729–1804) — was found in the archive collection of the first Director of Tartu University Library, Johann Karl Simon Morgenstern’s (1770–1852) materials. The letter was intended as an answer to a letter of 10 March 1771 from Kant’s old friend from their school days, Professor of Leiden University David Ruhnken (1723–1798). This very important find inspired a research to clarify possible relations of Morgenstern with Kant’s manuscripts held at the University of Tartu Library, which arrived here with Gottlob Benjamin Jäsche (1762–1842), who became the Professor of Philosophy

at Tartu University in 1802. Jäsche was one of Kant's students and the already elderly Kant had trusted him with the task of publishing his manuscripts. The date of the arrival of Kant's correspondence in Tartu is not exactly known, but Jäsche had it from at least 1805, and the next spring it was handed over for safekeeping to Morgenstern. Jäsche finally did not edit Kant's manuscripts and donated two manuscripts of Kant's lectures that had been in his possession to Tartu University Library in 1822. Over many years, Morgenstern published about twenty letters from Kant's correspondence and even during the last decade of his life he still hoped to carry out an extensive publication of Kant's materials. Unfortunately, it was not done. Volumes with Kant's letters and two books, which had belonged to Kant and had remained with Jäsche, came to Tartu University Library together with the materials and books that Morgenstern bequeathed to the library.

The addressee of this newly found letter, one of the greatest philologists of the 18th century, Neolatinist David Ruhnken, was an important authority for Morgenstern. In 1823, Morgenstern published two letters written by Ruhnken, which originated from another collection of letters, and many years later, still another letter by Ruhnken, the copy of which had been sent to him. Morgenstern had also intended to republish the above-mentioned letter (it had first been published in 1801), and had prepared an annotated copy of the letter, which has been preserved. During this task, Morgenstern probably worked with Kant's answer as well, but left it aside because of difficulties in deciphering his handwriting.

Kant had attempted to write his answer in as good Latin and style as Ruhnken's letter had been. He had crossed out words and phrases, corrected and replaced them with better versions. He wrote a draft of 30 lines and it is possible that Ruhnke never received an answer.

The newly rediscovered draft is a valuable addition to Kant's texts in the Latin language.